ADNAN BİNYAZAR • DEDE KORKUT

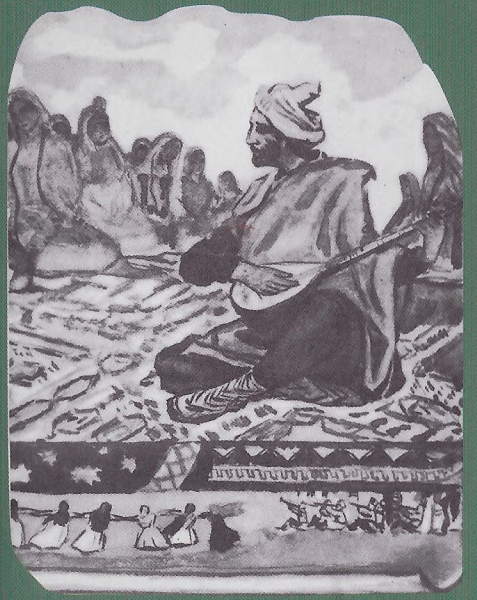
DOĞAN KARDEŞ

ADNAN BİNYAZAR

Dede Korkut

YKY

DOĞAN KARDEŞ

ADNAN BİNYAZAR

Dede Korkut

YKY

DEDE KORKUT

Adnan Binyazar 7 Mart 1934'te Diyarbakır'da doğdu. Dicle Köy Enstitüsü'nü, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. Çorum ve Maraş İlköğretmen okullarında, Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu'nda, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, Şentepe Lisesi'nde, Ankara Devlet Konservatuvarı'nda, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basın Yayın Yüksekokulu'nda öğretmenlik yaptı; Türk Tarih Kurumu'nda çalıştı. 1978'de Kültür Bakanlığı Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı'na getirildi. Bu görevi sırasında *Ulusal Kültür* ve *Çeviri* dergilerinin sorumlu yönetmenliğini yaptı; Türk Dil Kurumu Yayın Kolu Başkanlığına seçildi. 1981'de gittiği Berlin'de Eğitim Senatosu'nda çalıştı. Bu dönemde, (İncila Özhan'la) altı ciltlik *Türkçe/Dil ve Okuma Kitabı*'nı ve bu çalışmalara yönelik bir *Öğretmen Kılavuzu*'nu yazdı. Gymnasium'ların ilk ve ikinci aşamaları için Türkçe Müfredat Programı hazırlama kurullarına başkanlık yapan Binyazar, İsveç ve İsviçre'de öğretmen yetiştirme, Hollanda'da kitap yazma projelerinde görev aldı; 1999'da Berlin Senatosu'ndan emekliye ayrıldı. Alman okullarında Türkçenin ikinci yabancı dil olarak okutulması üzerine, bu derslerin çerçeve planına uygun *Türkçe 1, 2* kitaplarını yazdı. Kültür Koleji'nce hazırlatılan *Çağdaş Türkçe* kitaplarının yazarları arasında yer aldı.

Başlıca Yapıtları: Deneme ve eleştirileri: *Toplum ve Edebiyat*, *Kültür ve Eğitim Sorunları*, *Ağıt Toplumu*, *Ozanlar Yazarlar Kitaplar* adlı kitaplarında topladı. Öteki kitapları: *Yazmak Sanatı* (Emin Özdemir'le), *Dede Korkut*, *Cumhuriyet'in 40. Yılında Atatürk Yolunda 40 Yıl*, *–Âşık Veysel*, *Yazın ve Bilim Dilimiz* (Metin Öztekin'le), *Yazılı Anlatım Bilgileri* (Emin Özdemir'le), *Kan Turalı*, *Türk Dilinde 25 Ünlü Eser*, *Dedem Korkut/Vier alttürkische Nomadensagen* (Türkçe-Almanca), *Yaralı Mahmut*, *15 Türk Masalı*, *Öğretmen Kılavuzu*, *Halk Anlatıları*, *Masalını Yitiren Dev* (anı roman), *Ayna* (deneme), *Ölümün Gölgesi Yok* (roman).

ADNAN BİNYAZAR

Dede Korkut

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları – 667
Doğan Kardeş – 93

Dede Korkut/ Adnan Binyazar

Kitap Editörü: M. Sabri Koz
Düzelti: Fahri Güllüoğlu

Tasarım: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

1. Baskı: Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973;
2. Baskı: Milliyet Yayınları, 1976;
3. Baskı: Karacan Yayınları, İstanbul, 1979;
4. Baskı Cem Yayınevi, İstanbul, 1991;
YKY'de 1. Baskı: İstanbul, Haziran 1996
Gözden geçirilmiş 2. Baskı: İstanbul, Nisan 2002
3. Baskı: İstanbul, Eylül 2004
ISBN 975-363-500-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 1996

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr
www.teleweb.com.tr

İçindekiler

Önsöz • **7**

'Önsöz'e Ek • **9**

Giriş • **12**

Dede Korkut Kimdir? • **12**
Ad Koyucu Dede Korkut • **16**
Olağanüstü Güç • **16**
Kesim Kesmek • **18**
Kopuz • **19**
Belgeler • **23**
Sonuç • **38**
Dede Korkut Kitabı • **39**
Konuların Değerlendirilmesi • **44**
Oğul/Kız • **45**
Yiğitlerin Doğuşu • **48**
'Oğul'un Önemi ve Toplumdaki Görevi • **51**
Erdemli Oğul • **53**
Oğul Sevgisi • **56**
Kardeş • **61**
Kadın • **63**
Kadın Türleri • **67**

Erdemli ve Soylu Kadın • **72**
Sığınılan Eş/Yüceltilen Sevgili • **75**
Yiğit Kadınlar • **77**
Ana Olarak Kadın • **83**
Deli Dumrul'un Köprüsü • **84**
Hoşgörü • **85**
Değerbilirlik • **87**
Destan/Hikâye/Masal • **88**
Çağdaş Dede Korkut • **94**

Dede Korkut Kitabı • **111**

Başlangıç • **113**
I Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu • **119**
II Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu • **135**
III Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu • **155**
IV Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boyu • **185**
V Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu • **206**
VI Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu • **216**
VII Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu • **233**
VIII Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu • **241**
IX Begil Oğlu Emren'in Boyu • **252**
X Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu • **264**
XI Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un
Onu Çıkardığı Boyu • **275**
XII İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Başkaldırıp
Beyrek'in Öldüğü Boyu • **288**

Küçük Sözlük • **297**

Yararlanılan Kaynaklar • **307**

Önsöz

Destan kaynaklı bu boy'ların (hikâye) anlatıcısı sayılan Dede Korkut, yalnızca bir 'anlatıcı' değil, XV-XVI. yüzyılların kültür ortamına göre, usta bir öykü yazarıdır da. Bilim adamları, Türklerin gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, duygu dünyalarını yansıtan hikâyelerin anlatıcısı, derleyip toplayıcısı olarak Dede Korkut'u öne çıkarırlar. Hikâyelerdeki dil, anlatımdaki düşünsel düzen ve kurgulama, bunların bir sanatçı tarafından oluşturulduğu kanısını pekiştirmektedir. Tarihsel belgeler de bunu büyük ölçüde doğruluyor. Bu bilgilerin ışığında, Dede Korkut'u ilk Türk öykücüsü sayabiliriz.

Bir yanıyla gelişmiş bir anlatı, bir yanıyla destan kültürü, bir yanıyla da geniş bir masal dünyasıyla oluşan bu hikâyeler, kültürel kimliğimizi kavrama yönünden eşine az rastlanabilecek önemde bir kaynaktır. Bu kaynağın, bilim adamlarınca değerlendirilip yorumlanması, ulusal birikimlerimiz yönünden aydınlatıcı olmuştur. Şiirimizde, hikâye ve romanımızda; hatta operamızda, tiyatromuzda, balemizde, resmimizde, müziğimizde... bu birikimlerin besleyici bir kaynak olduğu unutulmamalıdır. Ancak ulusal birikimlerle, sanat, moda heveslerden uzak tutulabilir. Ulusal sanatların gelişimi bu kaynaklarda aranmalıdır. Batı romanının temelinde İliada *ve* Odysseia *anlatı kültürünün yattığı biliniyor. Sanatı ve anlatıyı kendi öz kaynaklarımızdan beslersek, kültürel açıdan duygu ve düşünce birliğine*

dayanan dengeli bir toplum düşü kurabiliriz. Dede Korkut anlatıları olsun, başka temel metinler olsun, bunların değerlendirilip eleştirilmeleri böyle bir amaca yönelik olabilir. Örneğin, bu metinlerin yalnızca tarihçi, edebiyatçı, araştırmacı, incelemeci tarafından değerlendirilmesi yeterli görülmemelidir. Toplumbilimciler, ruhbilimciler, törebilimciler, felsefeciler, estetikçiler de konuya eğilmelidirler.

Ben, Dede Korkut destanının anlatımsal değeri üzerinde dururken, bu metinlere dayanarak Türklerin geleneksel değer yargılarıyla oluşan kimliğini de yansıtmaya çalıştım. Bir ömrü, Dede Korkut'a adamanın simgesi haline gelen Orhan Şaik Gökyay'ın çalışmalarından geniş ölçüde yararlandığımı özellikle vurgulamalıyım. Prof. Dr. Muharrem Ergin'in özenli incelemesi de bana ışık tuttu. Faruk Sümer, M. Fahrettin Kırzıoğlu, Pertev Naili Boratav... Dede Korkut'u değişik yönlerden incelemişler, bu alanda gerçeklerin gün yüzüne çıkmasını sağlamışlardır.

Hikâyelerin anlatım değerini bozmamaya çalışarak, kimi yaygın sözcükleri kullanmaktan kaçınmadım. Çalışmalarım sırasında, Sayın Orhan Şaik Gökyay, Sayın Prof. Dr. Hasan Eren, Sayın İbrahim Olgun, Sayın Hikmet Dizdaroğlu, Sayın Cahit Öztelli, sorularımı yanıtlamak inceliğini gösterdiler. Bu seçkin bilim adamlarının değerli katkılarını değerlendirebilmek beni mutlu kılacaktır. Çalışmalarım sırasında benden yardımlarını esirgemeyen Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nin uzmanlarına da saygı borçluyum.

Adnan Binyazar
Ankara, 1973

'Önsöz'e Ek

Bu kitabın ilk baskısı 1973 yılında yapıldı. Kitap beş kez basıldı. Bu, 6. baskı. O zamandan bu zamana, Türkiye'de Dede Korkut uzmanları, Orhan Şaik Gökyay, Muharrem Ergin, Faruk Sümer; Azerbaycan'da Abbas Zamanov aramızdan ayrıldı. Dede Korkut çalışmaları sürdükçe onların adları saygıyla anılacaktır.

Son yıllarda, H. Achmed Schmiede'nin Dresden nüshasına dayanarak yayımladığı çalışma önce Almanca basıldı: Dede Korkut's Buch, *Das Nationalepos der ogusischen Türken, aus dem Ogusischen von H. Achmed Schmiede, Ararat Verlag, Hückelhoven 1995. Kitabın Türkçesi, tıpkıbasımıyla birlikte* Kitab-ı Dedem Korkut (Destanların Dresden Nüshası) *adıyla Türkiye Diyanet Vakfı'nca yayımlandı (Ankara 2000). Son günlerde de, Semih Tezcan'la Hendrik Boeschoten'in birlikte hazırladıkları* Dede Korkut Oğuznameleri *ile Tezcan'ın tek başına yazdığı* Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'ı *Yapı Kredi Yayınları arasında çıktı. Yayınevince 'kapsamlı bir araştırma, çağdaş bir yaklaşım, yeni bir okuma denemesi' olarak sunulan yapıtın, Dede Korkut konusuna değerli katkılarda bulunacağı tartışılmaz. Yıllardan beri bu alanda çalışan Semih Tezcan'ın* Dede Korkut Kitabı'*nı, yer yer 'değişik okuyuş'la, metin onarımları' yaparak ve 'yorum önerileri'nde bulunarak okuması sevinçle karşılanmalıdır.*

Dede Korkut Kitabı'*nda sözcüklerin okunması her zaman sorun olmuştur. Orhan Şaik Gökyay'la Muharrem Ergin arasında sözcükler bağlamında çıkan tartışma bilim çevrelerince bilinmektedir. Dede Korkut konusuna inançla sarılan Schmiede'nin kimi sözcükleri Orhan Şaik Gökyay ve Muharrem Ergin'den farklı okuması kuşkusuz bilim çevrelerince değerlendirilecektir. Bamberg Üniversitesi Öğretim Üyesi Semih Tezcan'la H. Boeschoten'in* Dede Korkut Oğuznameleri *ise, öteden beri tartışılan birçok sözcüğe açıklık getirmektedir. Ayrıca, Tezcan,* Dede Korkut Oğuznamaleri Üzerine Notlar'*da, açıklık kazanması gereken bütün sözcükleri ve söz öbeklerini, Doğu ve Türkbilim kaynaklarına dayanarak sözcükbilim ve anlambilim açısından değerlendiriyor. Tezcan'ın sözcükbilime dayalı notlarının, bir tartışma başlatmaktan çok, bu alanda çalışanlara bilimsel dayanak olacağı kanısındayım.*

Ben, Dede Korkut anlatılarını toplum kesimlerine ulaştırmak amacıyla bu işe giriştim. Bundan dolayı, özgün metnin anlaşılamayan kimi yönlerinin bugün sağlam bir temele oturtulmuş olması özellikle benim açımdan çok sevindiricidir. Bu bilimsel çalışmalar, anlatıyı Türkçenin olanaklarıyla okunur ve güncel kılmanın temelini oluşturur. Böyle olmakla birlikte, Dede Korkut anlatıları kişiye dilde çok oynama olanağı tanımaz. Örneğin, "At ayağı külük olur, ozan dili çevik olur" özsözünde geçen 'külük' sözcüğünü aşmak için, sözü şöyle değiştirmekte sakınca görülmeyebilir: "Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir". Ama, 'tan atanda', 'sabah aydınlığında', 'gün ağarırken' 'ala şafak' anlamlarına gelen 'alar sabah' sözünü değiştirmeye kalkarken anlatının dil akışımını göz önünde bulundurmalısınız. Hangi karşılığı koyarsanız koyun, 'alar sabah' sözündeki dilsel görüntünün yarattığı betimi başka bir sözle karşılayamazsınız. Elazığ'ın Ağın ilçesinde, günlük dilde 'sabah alacasında' biçiminde kullanıldığını bilseniz de.

Türk dillerinin başyapıtı olan Dede Korkut anlatılarını günümüzün insanına ulaştırmak, Tezcan'ın kullandığı terimle, dilsel 'onarım'ı da gerektiriyor. Ben bu onarımda yakın anlamlı sözcükleri kullanmada daha özgür davrandım. Ama, anlatıyı geniş okur kesimlerine ulaştırmayı düşünürken, ne denli özgür olsam da metnin özgün havasını tutmaya özen gösterdim. Bu yönden Schmiede'nin ve Tezcan ile Boeschoten'in Dede Korkut'u yayımlamış olmaları, bana yeni olanaklar kazandırdı. Böylece okur, yer yer kitabın sonundaki Küçük Sözlük'e de başvurarak daha pürüzsüz bir metinle karşılaşmış olacaktır. Bana düşen, Orhan Şaik Gökyay, Muharrem Ergin, Achmed Schmiede, Semih Tezcan ve H. Boeschoten gibi bilim adamlarının okumalarına dayanarak ortaya Dede Korkut anlatılarını güncel tutup genç kuşaklara ulaştıracak bir metin koymaktır. Dede Korkut'u çağdaş bir anlatıyla okur önüne çıkarabildiysem bundan mutluluk duyarım. Onların, sözcük sözcük, kılı kırk yararcasına çalışmalarındaki yüce sorumluluğu burada saygıyla anıyorum. Ayrıca, yerinde uyarıları ve katkılarından dolayı kitabın editörü, değerli meslektaşım M. Sabri Koz'a teşekkürü de bir borç bilirim.

Adnan Binyazar
İstanbul, Nisan / 2001

Giriş

Dede Korkut Kimdir?

Her ulu kişi gibi, Dede Korkut'un kimliği konusunda da ayrıntılı bilgilere ulaşılamıyor. Ancak birtakım eski metinler, tarihsel kaynaklar, halk arasındaki söylentiler, pek belirgin olmasa da, Dede Korkut'un kişiliği üzerine ipuçları vermektedir. Bu söylentilerin ışığında, Dede Korkut anlatılarına dayanarak, onun kişiliği konusunda genel de olsa bir sonuca varmaya çalışalım.

Eski kaynaklarda "Korkut", "Korkut Ata", "Dede Korkut" gibi adlarla anılan Dede Korkut hakkında, elimizdeki hikâyelerin "giriş" bölümünde şu bilgiler veriliyor:

"Hazreti Muhammet zamanına yakın, Bayat boyundan Korkut Ata derler bir kişi çıktı. O kişi, Oğuz'un bilicisiydi. O ne derse olurdu. Bilinmezliklerden türlü haberler verirdi. Yüce Tanrı tarafından onun gönlüne doğardı. Korkut Ata, Oğuz halkının güçlüklerini hallederdi. Her ne iş olursa, Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı. Her ne iş buyursa kabul ederlerdi. Sözünü tutup yerine getirirlerdi."

İrène Mélikoff, Dede Korkut'u eski Türklerin kam/ozan'ı sayar. Bu, Dede Korkut'un Şaman dedeler soyundan geldiği anlamını taşır. Mélikoff, kökü Türk Şamanlığına dayanan bugünkü Bektaşi dedeleriyle Dede Korkut arasında böylece bir bağlantı kurmuş oluyor.

Kam/ozanlık, biliciliği (keramet ehli olma), deyiş söyleyip kopuz çalmayı, toplum katlarında saygın bir yer tutmayı, yerine göre yiğitlik göstermeyi gerektirir. Kam/ozanlık, bütün bu özelliklerle birlikte, ağırlıklı olarak 'anlatıcılık' demektir. Halkın üstesinden gelemediği sorunlara çözüm getiren odur; ruhları erince eriştiren, hastaları sağaltan da odur. Öncü bir ata, ilk anlatı sanatçısıdır kam/ozan. Şaman/kamın yaşadığı toplumun tüm kültürel, ekonomik ve ruhsal hayatına ağırlığını koyduğunu ve tanrılarla insanlar ya da toplum arasında bir aracı/medyatör rolü üstlendiğini ileri süren Pirverdioğlu, Şamanlık töresinin süregeldiği toplumlarda Şamanın birçok görevler üstlendiğini belirtirken şu noktalara değiniyor:

• Halkı için Tanrı'dan bereket ve refah ister ve bu amaçla düzenlenmiş kurban törenlerini yönetir.

• Gerektiğinde yağmur, kar yağdırarak ya da tufanı durdurarak doğayı etkiler.

• Çeşitli hastalıkları tedavi eder ve salgın hastalıkları durdurur.

• Zor doğumlarda kötü ruhları kovarak yardım eder, doğan çocuğa ad verir, çocuğun kaderini belirler.

• Ölenlerin ruhunu öteki dünyaya götürür.

• Geleceği bildirir, kayıp eşyaları ve kişileri bulur.

• Toplum üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözer, hakemlik yapar, av alanlarını ya da otlakları paylaştırır.

Kam/ozanların saz çalma geleneğinin, "Kerem ile Aslı" hikâyesinde, Âşık Garip ve Köroğlu'nda sürdüğünü, onların da Şamanlık görevlerine değindikten sonra sözü Dede Korkut'a getirerek şu örnekleri veriyor:

• Dede Korkut'un "Basat Depegözi Öldürdiği Boyu"nda yaptıkları bir Şamanın kendi toplumu için yaptıklarına benzemektedir. Kam, toplumuna kötülük yapan ruhla ilişki kurar, (ruhun) ne istediğini öğrenir ve eğer çok şey istenirse pazarlık

eder ve ruhla anlaşma sağlardı. Dede Korkut da Tepegöz'le pazarlık ediyor. Tepegöz'le anlaşarak belli bir süre için olsa bile Oğuz'u bu belâdan uzak tutmayı başarıyor.

• "Kam Böre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu"nda da Dede Korkut hiç kimsenin üstlenmek istemediği bir görevi yapar ve Deli Karçar'la anlaşır.

• "Begil Oğlu Emren'in Boyu"nda, Gürcistan'dan haraç olarak gelen kılıç ve çomağı ne yapacağına karar veremeyen Hanlar Hanı Bayındır Han'ın yerine kararı Dede Korkut verir.

Ahmet Pirverdioğlu'nun vardığı şu sonuç ise, saz çalma ve deyiş söyleme töresine dayanan âşık geleneğinin Şamanlıkla ilgisini ortaya koyuyor:

"Destanın bütün boylarında Dede Korkut'un faaliyetlerinin en ağır bastığı yönü âşıklık/ozanlık yönüdür. O, her boy'un sonunda 'Boy boylar, soy soylar' ve 'Oğuznâme'yi dizer/koşar. Böylece, Dede Korkut, Kam/Ozan-Halk âşığı zincirinin orta halkasını oluşturmaktadır"[1].

Bu özelliklere göre Dede Korkut; bilgin, iyi ve inanılır bir yorumcu, bilinmezliklerden haber veren, Tanrı'dan güç almış bir ermiş, bir 'velî'dir. Bununla birlikte, sorunlara çözüm bulan bir danışman, haklıyı haksızdan ayıran bir yargıç, sözü tutulan ve önerileri yerine getirilen bir halk büyüğüdür.

Tarama Sözlüğü[2], 'ata'yı 'baba' sözcüğüyle karşılıyor. Dede Korkut'un özellikleri göz önüne getirilirse, sözlüğün verdiği bu anlam yeterli değildir. Bu sınırlı anlama bağlı kalmayarak, 'ata' sözcüğünün değişik anlamlarını düşünmek yerinde olur. Anlatılarda 'Korkut Ata'dan çok, 'Dede Korkut' adıyla karşılaşılıyor. Dresden nüshasında "Dede Korkut" adı 29 kez geçtiğine göre, buradaki 'dede' unvanı üze-

1 "Türk Kültüründe Şamanizm, Ozan, Âşık Sanatı ve Dede Korkut", *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı (Bildirirler)*, İlesam Yayınları, Ankara, 1999, s. 293-299.

2 *Tarama Sözlüğü* 1, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1963. s. 268.

rinde özellikle durmak gerekir. "Dede Korkut" adındaki 'dede' sözcüğünün Korkut adı kadar eski olmadığı ve bunun söylence kişisi Korkut'un yaşlılığını nitelemek amacıyla asıl ada sonradan eklendiği düşünülebilir. Tarihsel kaynaklarda ve çeşitli Oğuz rivayetlerinde Korkut adının bazen 'dede'siz olarak yalnızca Korkut, bazen de 'Korkut Ata' biçiminde geçmesi bunu açıkça göstermektedir. Aslında, Kâşgarlı'da bulunan ve Oğuzca olduğu belirtilen, XIII. yüzyıldan bu yana da Anadolu metinlerinde gördüğümüz 'dede' sözcüğü ile, daha eski Türkçede ve Doğu Türkçesi ayrı tutulursa, Batı Türkçesi dışındaki öteki Türk lehçelerinde karşılaşılmaktadır. Radloff'ta Çağatayca olarak da bulunmakla birlikte, yapısı bakımından şüpheli görünen bu sözcüğün Doğu Türkçesine de Oğuzcadan geçtiği anlaşılmaktadır. Eskiden beri Türkçede ve öteki Türk lehçelerinde yaşlı büyüklerin unvanı olarak, Batı Türkçesindeki 'dede' sözcüğü yerine genellikle 'ata' unvanı kullanılmıştır. Bu kullanışa Batı Türkçesinde de rastlanmaktadır[3].

Yaşlı büyüklerin unvanı olarak belirlenen 'dede' sözcüğü, 'ata' sözcüğünün yerini de tutuyor. Dede Korkut anlatılarının "giriş" bölümünde, Dede Korkut'a bağlanan özellikler, onun bir Türk babası olduğunu göstermeye yeter. Görülüyor ki, az çok anlam ayrıntılarına karşın, sözcüklerin birleştiği bir nokta vardır. Bu sözcüklerin anlam kapsamına göre, Dede Korkut, Türkler arasında, benzersiz yeri ve görevi olan bir Türk atasıdır. Anlatılan boylara göre, Oğuzların değer verdiği bir kişi olan Dede Korkut'un çeşitli görevleri, doğal ve olağanüstü görevler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dede Korkut'un kişiliğini belirleme yönünden, onun bu görevleri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

3 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, C. 1, s. 1

Ad Koyucu Dede Korkut

"Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu"nda, *"Çağırdılar, Dede Korkut geldi. Oğlanı alıp babasına vardı"* sözleri, Dede Korkut'un bu görevini belirtiyor. Gücünün üstünde bir iş yapan oğlana ad konması için, Dede Korkut, bunun gerekçelerini sıralıyor. Oğlanın erdemli, hünerli olduğunu belirttikten sonra ona 'taht', 'beylik' verilmesini önerir:

"Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan savaşmıştır, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Tanrı versin" der.

Bunun üzerine, oğlanın babası, oğluna taht verir, beylik verir. Ad koyulmasından sonra, oğlanın, toplum içinde bir yeri olmuştur. Artık o 'bey'dir, 'taht' sahibidir. Anlaşılıyor ki, Dede Korkut, toplumun başarı-başarısızlık dengesini de düzenliyor. Çünkü, toplumun başına belâ olanları yola getiren de odur. Böylece, Dede Korkut toplumda belirleyicilik görevi yüklenmiştir. Bir 'ata' ya da 'dede' olarak, hiç kimsede bulunmayan yetki, Dede Korkut'un kişiliğinde toplanmıştır.

Dede Korkut'un verdiği adlar ozanca olmakla birlikte, ünlenen kişiyi de o adla sonsuza götürecek niteliktedir. Sözgelişi, boğa öldüren bir çocuğa 'Boğaç' adını vermiştir. Bu ad, her zaman boğayla ilgili bir olayı çağrıştıracaktır. Ayrıca, *"Adını ben verdim, yaşını Tanrı versin"* diyerek, insanla Tanrı'nın yetkilerini de ayırmaktadır. Dede Korkut, burada, insanların, alınyazısı dışındaki durumlarını yöneten bir inanılır kişi kimliğindedir. Tanrı ile insanın görev alanlarını birbirinden ayırmaktadır.

Olağanüstü Güç

"Kam Büre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu"nda, Banı Çiçek'in kardeşi Deli Karçar'a elçi olarak Dede Korkut gider. Bu azgın, olağanüstü güçlere de sahip olan Deli Karçar'ı ancak Dede Kor-

kut'un yola getireceğine inanılır. Çünkü, Dede Korkut da olağanüstü güçlere sahiptir. Banı Çiçek'i, Beyrek'e ancak o isteyebilir. Bu dilek karşısında Deli Karçar, Dede Korkut'u kovalamaya başlar. Karçar, onu kılıçlamak için elini kaldırınca, Dede Korkut, *"Çalarsan elin kurusun!"* der. Bunun üzerine Deli Karçar'ın eli, yukarıda asılı kalır. Derisi yüzülen Seyyit Nesimî'nin, derisini üzerine giyinip Bağdat'ın yedi kapısından dışarı çıktığı; Pir Sultan Abdal'ın asıldığı yerde yalnızca abasının kaldığı, çok kişinin ona yolda rastladığı söylenceleri anımsanırsa, Dede Korkut'un toplum katında nasıl bir görev yüklendiği daha iyi anlaşılacaktır. Dede Korkut, Karçar'ın yalvarması üzerine dua eder, Karçar'ın eli, eski durumuna gelir. Bu da, Dede Korkut'un nasıl bir 'keramet ehli', dileği kabul olunan bir 'ermiş' olduğunu gösterir.

Aynı 'boy'da, Banı Çiçek'i vermek için, dişi deve görmemiş bin erkek deve, kısrağa hiç aşmamış bin aygır, koyun görmemiş bin koç, kuyruksuz kulaksız bin köpek, bin de pire isteyen Deli Karçar'ı, Dede Korkut bütün becerilerini, kurnazlığını göstererek, istediklerine pişman eder, onu *"Medet!"* diye bağırtır. Öyle anlaşılıyor ki, Dede Korkut, olağanüstü güçleri olanlardan da üstün 'keramet' göstererek onların engellerini ortadan kaldırıyor. Toplumu zora koşan Deli Karçar'ın önüne daha zor koşullar koyarak *onu* etkisiz duruma getiriyor. Dede Korkut'un engellemelerinden sonra Deli Karçar, toplumdışı engellemelerinden vazgeçer, kendini toplumsal değer yargılarına uydurmak zorunda kalır.

"Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu"nda, Yegenek büyüyüp belli bir yaşa gelince bir rastlantı sonucu, yıllar önce, babasının kâfir eline tutsak düştüğünü öğrenir. Onu kurtarmak üzere yola çıkarken bir düş görür. Düşünde Dede Korkut'tan öğüt aldığını söyler:

"Beyler, gafillice (bir şeyden habersiz) *kara başım gözüm uykuda iken düş gördü. Ala gözümü açınca dünyayı* (çevrede olup bitenleri) *gördüm. Ak boz atlar(ını) çaptırır* (koşturur) *Al-*

banlar ('Alp erenler' olabilir /?/) *gördüm. Ak ışıklı alpları yanıma saldım. Ak sakallı Dede Korkut'tan öğüt aldım. Ala yatan dağları aştım. İleri yatan Karadeniz'e girdim. Gemi yapıp gömleğim(i) çıkardım, yelken kurdum. İleri yatan denizi dildim geçtim. Öteki kara dağın yanında alnı başı balkır* (ışık ışık yanan) *bir er gördüm. Kalkıbanı yerimden doğruldum. Kargı dallı uzun süngümü kaptım. Karşılayı o ere vardım. Karşısından o eri sançtım vakit* (kılıcımı çekip saplayacakken), *diktim, göz ucuyla o ere baktım. Dayım Emen imiş. Onu bildim* (tanıdım). *Döndüm o ere selâm verdim. 'Oğuz ellerinde kimsin?' dedim. Kapakların kaldırıp* (gözlerini açıp) *yüzüme baktı. 'Oğul, Yegenek, nereye gidiyorsun?' dedi. Ben cevap verdim: 'Düzmürd Kalesi'ne gidiyorum. Babam orada tutsak imiş."*

Görüldüğü gibi, Dede Korkut, halkın yalnızca görünen dünyasındaki sorunlara çözüm getirmiyor; rüyalarına girerek onlara öğüt veriyor, uğur getiriyor. Bu da onun olağanüstü gücünün, Şamanlık kimliğinin bir göstergesidir.

Kesim Kesmek

"Tepegöz" boyu'nda, yurtlarında canlı bırakmadığı, insanları yiyerek tükettiği için, Oğuzlar, Tepegöz'le anlaşma yollarını ararlar. "Kesim kesmek" üzere gider, Dede Korkut'u çağırırlar. Oğuz'un içinde, Tepegöz'ün yanına, ancak Dede Korkut'un gidebileceğine inanılır. Koca bir Oğuz toplumu Tepegöz'ün yanına yaklaşamıyor da, Tepegöz'ün bulunduğu yere gidip onu Dede Korkut yola getiriyor. Buradan, Dede Korkut'un, toplumun gücünü aşan işlerde bile başarı gösterdiği ortaya çıkıyor. Dede Korkut'un 'her şeyin bilicisi', 'keramet ehli' olma özelliğine bağlanabilir bu.

'Keramet ehli' de olsa, anlatıların gerçekçi kurgusu, her şeyin insanla çözülebileceğini öne çıkarır. Dede Korkut, Tepe-

göz'ün yakınına kadar gider, ama onunla bağlantısı 'anlaşma' düzeyinde kalır. Tepegöz'ün Oğuz'da adam bırakmayıp tüketmesini Dede Korkut önler. Gene de ona yemesi için her gün iki insanla beş yüz koyun verilecektir. Yünlü Koca ile Yapağılı Koca da bunları pişirip önüne koymak üzere görevlendirilir. Anlatıların bugün de geçerli olabilecek çağdaş kurgusu burada başlıyor: İş 'keramet'le, ermişlikle olmuyor. "Tepegöz" boyunda insanı insanla alt edecek bir kahraman yaratılıyor. Bu kahraman, Tepegöz'ün kardeşi olan Basat'tır. Tepegöz, olağanüstü güçlere sahip olmasına karşın Basat'ın karşısında yenilgiye uğrar. Bu, öyküsel ortamın gerçekdışı olandan gerçeğe yönelmesi biçiminde yorumlanabilir. Gerçekçi öykülerin gerektirdiği 'kahraman' da böylece yaratılmış oluyor.

Egrek, kardeşi Segrek'in başucuna gelir, bir "deyiş" söyler. Segrek uykudan uyanır. Kılıcının kabzasına yapışır ki, Egrek'e çalsın. Bakar ki, Egrek'in elinde "kopuz" var. Şöyle der:

"Bre kâfir, Dedem Korkut'un kopuzunun hürmetine çalmadım. Eğer elinde kopuz olmasaydı, ağamın başı için seni iki parça kılardım!"

Bu sözlerden, Dede Korkut'un Orta Asya baksılarının kullandıkları iki telli bir çalgı olan kopuz çaldığı ve kopuzun kutsal bir çalgı olduğu anlaşılmaktadır. Söylencelere göre Dede Korkut'un kopuzunun ayrı bir değeri vardır. Buna en çok Kazaklar arasında yaygın olarak dolaşan söylencelerde rastlanıyor.

Kopuz

Bir söylenceye göre, Korkut Ata, ölümden kaçmak üzere, bir masal devesi olan kanatlı Cilmaya'ya binerek dünyanın bir ucuna gitmiş, orada ölümün kendisini bulamayacağını düşünmüş, bilinmez bir ülkeye varmış. Orada, yol üzerinde birtakım kimselerin bir çukur kazdıklarını görmüş. Bunu kimin için

kazdıklarını sorunca "Korkut için" demişler. Bunun üzerine kendisini belli etmeden bu kez dünyanın öteki ucuna kaçan Korkut, orada da yine bununla karşılaşmış, dünyanın üçüncü ve en son dördüncü ucunda da bunu görüp ölümden kurtulmak umudunu yitirince eski çadırına dönmüş. Devesini kesmiş, derisini dağarcık gibi dikmiş ve kopuzunu içine koymuş. Ondan sonra seccadesini alarak ırmağın ortasına sermiş, seccade batmamış. Korkut gece gündüz uyumadan hep Allah'a yalvarır; dualar edermiş. Sularla sürüklenip giden seccadenin üzerinde 'ölüm ne yandan gelecek?' diye kollayan Korkut, sonunda uykusunu yenemeyerek uyumuş, ölüm de bir küçük yılan olarak seccadeye çıkmış ve Korkut'u sokup öldürmüş. Böylece ölen Korkut'u ırmağın kıyısında, bir dağın yamacına gömmüşler, kopuzunu da mezarına koymuşlar. Anlaşılan, Dedem Korkut, kopuzundan uzun yıllar boyunca cumadan cumaya, sahibine ağlarcasına, acıklı sesler çıkarmasını istemiş olacak. Kopuzun bu acıklı sesini dinleyenler, onun 'hor-hut' diye bu ulu ermişin adını çağırdığını ayırt edebilirlermiş. Halk, onun adının da, bu söylenceye dayanılarak 'kork' kökünden geldiğini söylemektedir.

Bu ölümden kaçma söylencesi, kopuzun Dede Korkut tarafından bulunmuş olduğu inancıyla birleşmektedir. Ölümden, dünyanın bir ucundan öbür ucuna kaçarak kurtuluş arayan Korkut, her yerde ve her zaman ölümü görür. Ormanda çürümüş ve yıkılmış ağaç, güneş altında kavrulan bitki, hattâ yüksek dağlar bile, Korkut'u aynı sonun beklediğini bildirerek, ona kendilerini bekleyen yıkımı hatırlatır hep. Bütün bunları görerek ve dinleyerek Korkut tek başına çektiği bu acılarla, ilk olarak bir kopuz oymuş, ona teller takmış, acı kaygılarını, içini kavuran duygularını belirterek çalmaya başlamış. Kopuzunun çıkardığı seslere bütün ruhunu, bütün yüreğini koymuş. Bu işitilmedik sesler bütün dünyaya yayılmış. Böylece Kor-

kut'un adı kopuzun tellerinde ve insanların gönüllerinde ölümsüz hale gelmiş.

Bir başka söylencede de, Korkut'un gece gündüz bu kopuzla 'hayat türküsü'nü çalıp çağırmaya devam ettiği, bu türkü çalındığı sürece ölümün ona yaklaşamadığı, ancak sonunda bitkin düştüğü bir anda ölümün zehirli bir yılan kılığına girerek onu sokup öldürdüğü dile getirilmektedir.

Kırgız Şamanları arasında söylenen çok yaygın bir söylenceye göre, Korkut, Şamanlara kopuz çalmayı ve türkü söylemeyi öğreten ilk Şaman'dır. Kazak baksılarının büyülü törenlerde kötü ruhları kovmak üzere okudukları kargışlarda (beddualarda) Şamanizm tanrılarının adları yanında Müslüman ermişlerinin adları, boyun büyükleri ve kahramanları anıldıktan sonra "aziz Korkut Ata"nın adı da anılır[4].

Bu söylencelerde anlatılanlar, Dede Korkut'un kopuzuyla birlikte anılmasına yol açıyor; kopuzu Dede Korkut'tan ayrı düşünmek olanaksızdır. Söylencelerden yansıyan yaşam / ölüm / kopuz bileşkesi, Dede Korkut'un kişiliğinin kökenini belirler. Kopuzun başlangıçta dinsel törenlerde kullanılan bir *ritüel* olduğu düşünülürse, onun Dede Korkut tarafından yaratılmış olması da söylence sınırlarını aşarak gerçeğe yaklaşır.

'Kopuz'a ilişkin olarak söylencelerde dile getirilenler, anlatıların sonuç bölümünde gerçeğe dönüşmektedir. Anlatılanlarda olaylar bir sonuca bağlanır, düğüm çözülür; tam bu dinginlik aşamasında Dede Korkut ortaya çıkar, kopuz çalarak 'bey erenler'i kutlar, soy soylar, boy boylar, Oğuznâme'yi onu hak edene adar. Her 'boy'un sonunda, "Yom vereyim" diye anlattıklarını bitirirken çalıp söylediği 'sevinçli havaları' kopuz eşliğinde dile getirir. 'Söz'ün kutsallığı, söze ezgi katan 'kopuz'u da kutsallaştırır. Günümüz halk ozanlarının 'sazsız' düşünüle-

4 Orhan Şaik Gökyay, "Dede Korkut Hikâyeleri ve Önemi", *Türk Dili,* S. 207, Aralık 1968, s. 434.

memesi bu geleneğin bugün de sürüp geldiğini gösterir. Dede Korkut'un her boy'un sonunda çalıp söylediği sözlerin toplumun içine işleyen erdemli sözler olması, hem sözün, hem sazın kutsallığının kanıtı sayılmalıdır. Bu sözler, Dede Korkut'un dünyaya verdiği anlamı, yaşama felsefesini çok iyi açıklar:

"Onlar da bu dünyaya geldi geçti. / Kervan gibi kondu göçtü. / Onları da ecel aldı, yer gizledi, / Gelip geçici dünya kaldı. / Gelimli gidimli dünya, / Son ucu ölümlü dünya!" diyerek yokluğu yalın gerçekliğiyle dile getirir; onunla da yetinmez; boyu coşkuyla dinlediklerinden kuşku olmayan kişilere *"Hani dediğim* (adını andığım) *bey erenler? / Dünya benim diyenler?"* sorularını da yöneltir.

Her şeyin gelip geçici olduğu, anlatılanların bir gün unutulacağı duygusu yaratan bu sözlerden sonra, Dede Korkut, sözün ve kopuzun kutsallığının bir yansıması olarak, dinleyenleri alkışa tutar (onlara iyi dileklerde bulunur):

"Karlı dağların yıkılmasın. / Gölgelice yüksek ağacın kesilmesin. / Taşkın akan güzel suyun kurumasın. / Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin. / Koşar iken ak boz atın sürçmesin. / Vuruşunca kara çelik uz kılıcın güdelmesin. / Dürtüşünce ala gönderin ufanmasın. / Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun. / Ak saçlı ananın yeri cennet (uçmak) olsun. / Sonunda arı imandan ayırmasın. / 'Amin!' diyenler, Tanrı'nın yüzünü görsün. / Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun. /Allah'ın verdiği umudun kesilmesin. / Derlesin toplasın; / Günahınızı, adı güzel Muhammet Mustafa / (Yüzü) suyuna bağışlasın!"

Dede Korkut, ikisine de ayrı ayrı dileklerde bulunarak, bu dünya ile öteki dünyayı neredeyse bir tutuyor. Yaşananların ancak bir gün anılıp geçileceği gerçeğini dile getirirken, bu dünyaya önem verdiğini doğaya ve insan varlığına yönelttiği dileklerden anlıyoruz. *"Gölgelice koca ağacın kesilmesin / Taşkın akan suyun kurumasın / Karlı kara dağların yıkılma-*

sın" sözlerinde, daha çok doğaya bağlı bir inanç olan Şamanizm'in izlerine rastlıyoruz. At'la, kılıç'la, mızrak'la ilgili olanlarsa, kişinin, savaş alanındaki becerisine bağlanabilir. Onlardan herhangi birindeki eksiklik onu kullanan insanın yokoluşu demektir.

Kopuz eşliğinde bu iyi dileklerde bulunması da kopuzun kutsal sayıldığına bir kanıttır. Kopuzdan yansıyanlar; iyiliği, güzel dilekleri, yurt sevgisini, Tanrısal dostluğu anlatır. Bu yönüyle kopuz, bir Şaman'ın, bir halk bilgesinin dili gibidir. Dede Korkut kopuzunun bir toplumun varoluş tarihini ve insanlık duygusunu türküleştirdiğinden kuşku duyulmamalıdır.

Belgeler

Buraya değin, söylencelere ve anlatılara dayanarak Dede Korkut'un kim olduğu, Türk topluluklarında ne gibi görevler üstlendiği üzerinde durduk. Halkın yaratma dünyasında gelişip oluşan bu sözel belgelerin (menkıbelerin), bir kahramanın nasıl bir topluluğun simgesi olduğunu gördük. Bir kişinin halkın imgeleminde yarattığı bu etki anlamlıdır. Bu anlamın tarihsel belgelerle doğrulanması, o kişinin toplumun kültür dünyasında yer almasına da yol açar. Halkın imgeleminde oluşan olayların kuşaktan kuşağa akarak gelişmesi, toplumda köklü ve o toplumu var eden değerlerin oluşmasını sağlar. Kültür dediğimiz de budur.

Buna karşın, öyle kişiler vardır ki, varlığı tarihsel belgelerle doğrulanmasa da, toplum katında onlara sahip çıkılır. Örneğin Yunus Emre, Karacaoğlan, hatta Pir Sultan Abdal'a ilişkin bilgilerin de tarihsel kökenine ulaşılamamıştır; ama onlar birer tarihsel varlık olarak, kültürümüzde yer almıştır. Kimi durumlarda halkın belleğinin 'tarih'ten güçlü olduğu görülür. Aralarına Dede Korkut'u da katarak, bu kişileri halkın belleğinden

silinmemiş kişiler olarak ele almak gerekir. Toplum nice tarihsel yıkıntılara uğruyor, sınırlar, halklar değişiyor; onlar hiçbir zaman unutulmuyor. Her ne kadar, tarihin çeşitli dönemlerinde unutulmuş olsalar da, birden parlayıp ortaya çıkıyorlar. Örneğin 19. yy'ın ortalarına kadar, halkın bellek tarihinin dışında, kimse Yunus adlı bir ozanı tanımamaktadır. 15. yy. metinlerinde bile Yunus Emre, üç beş satır ayrılarak, oradan oraya dolaşıp deyiş söyleyen bir ozan olarak anılmaktadır. Halk ise, kültürel varlığını Yunus ve Yunus gibilerin yaratılarına borçlu olduğu için, üzerinden yüzyıllar geçse de onları unutmamıştır. Onlar, zaman ve tarih içindeki varlıklarını halkın bu değer bilir inancına borçludurlar.

Toplumun yetiştirdiği değerlerin sürekli yaşanırlık kazandığına bellek tanıklık eder. Böyle olmakla birlikte, evrensel varlığı açısından yazar ya da sanatçı, tarih ve zaman içinde de izlenmelidir. Bu nedenle, Dede Korkut'la ilgili tarihsel belgelere bir göz atmak yararlı olacaktır.

Câmiü't-Tevârih:

Bu tarihi, 1305 yılında Reşidüddin Tabib, bir kurulla birlikte yazmıştır. O dönemin en büyük dünya tarihi sayılmaktadır. Bu tarihin ikinci cildi durumundaki kitabın bir bölümünde Türklere ve Oğuz Han'a ait bilgiler vardır. Dede Korkut'un adı da bu bölümde geçmektedir:

"İnal Sır Yavkuy Han, babasının yerine padişahlığa geçti ve ülkeye hâkim oldu. Yedi yıl padişahlık etti. Vezirleri Salur boyundan Kesi Hoca ve Yıva boyundan Sayan Hoca idi. Padişahlık yaptığı yedi yıl içinde, oğlu Ala Atlı As Donlu Kay İnal Han'dan memnundu. İstedi ki padişahlığı sağlığında, oğlu Ala Atlı As Donlu Kay İnal Han'a vere. Bu sözün anlamı Ala Ata binmiş ve samur giyim giyinmiş demektir. Kay dedesinin adıdır. Onu padişahlık tahtına oturttu. Bu padişahın çağında,

Tanrı'nın esenliği üzerine olsun, Muhammet Mustafa Yalvaç ortaya çıktı. Zamanında bir kez Korkut Dede'yi elçilikle kulluğuna gönderdi ve Müslüman oldu. Bu Korkut, Bayat boyundandır. Kara Hoca'nın oğludur. Çok akıllı, bilgiç, keramet ıssı (sahibi) idi. İnal Han Sır Yavkuy'un çağında ortaya çıkmıştır. Bu söylentilerin sahibi, onun 295 yıl yaşadığını, güzel sözler edip kerametler gösterdiğini ve hikâyelerinin çok olduğunu söylüyor ki bunlar ayrıca anlatılacaktır.

.....

...Bayat boyundan Korkut dedi ki: 'Bu çocuğun adını Tuman yani Duman koysunlar.' Divan ulusları dediler ki: 'Duman karanlığa delâlet eder. Böyle bir ad padişahlara yakışmaz. Bundan iyi bir ad konmalıdır.' Korkut dedi ki: 'Gerçi duman olunca hava karanlık olur ama öyle kalmaz. Babasının ölümünden ötürü halkın gönlü paslandı ve âlemi duman bürüdü, karanlık oldu. Fakat bu dumanın açılması, duman altından güneşin ortaya çıkması ve dünyayı tazelemesi, otların bu bereketle belirip yeşermesi, dünya işinin iyileşmesi umulup beklenmektedir. Bu adı bu yüzden koyduk.'

...Ondan sonra büyük küçük bütün halk toplandılar. Tuman Han büyüyünceye kadar birisini padişah yapmak için birbirleriyle konuşup görüştüler. Korkut, o toplantıda bulunanların hepsine yüksek sesle şöyle dedi: 'Madem ki padişahımız öldü, herkes bilir ki Erki onun hizmetkârı idi. Hizmeti müddetince de iyi ada sana malik oldu. Ölçüsüz değerli hizmetler etti. İki havuz yaptırıp ayran ve kımızla doldurmuş, her türlüsünden pek çok et yığdırmıştı. Öyle ki hiç kimse öyle bir toy vermemiştir. Tuman Han gayetle küçük olup padişahlığın üstesinden gelmesi pek güç bulunduğundan, vakte ve hale uygun olan, padişahlığı Erki adına vermemiz ve Tuman Han bülûğ çağına erişinceye kadar, Erki'nin bizim üzerimizdeki birçok haklarına riayet ederek onu padişahlığa çıkarmamızdır. O da Tuman adına hükmetsin.' Korkut bu sö-

zü söyleyince oradakiler padişahlığı çocuğa verip Erki'yi de niyabete nasbetme konusunda ittifak ettiler. Kımız ve ayran dolu olan o iki havuzdan dolayı onun adını Kül Erki Han koydular ve onu padişahlık tahtına geçirdiler. Hükmedip dokuz yıl padişahlık tahtında durdu.

...Kül Erki naiplere dokuz yüz baş koyun ve dokuz baş kısrak getirerek Tuman Han'a toy vermelerini söyleyip onlara, 'Erki avlanmaya gitti' demelerini tenbih etti. Toy kararlaştıktan sonra, Korkut gelince onu toylamak için 3000 koyunla 30 kısrak hazırlamalarını buyurdu ve Korkut'a hemen, 'Memleketin seçilmiş eri sensin. Böyle bir iş zuhur etti. Hakkın, Tuman Han'da oluşunda şüphe yok. Taht ve ülke onundur. Nasıl düşünür ve hangi işi doğru görürse onu yapsın. Biz de ona uyarız' diye bir adamla haber gönderdi. Korkut, bu haberi duyunca oraya geldi. Kül Erki Han, Tuman Han'a toy verip onu ağırladı.

...Sonra ziyafete başladılar. Yedi gün, geceli gündüzlü toy ettiler. Her gün 90 koyun ve 9 kısrak harcetmekteydiler. Ondan sonra Korkut gelip Tuman Han'a dedi ki: 'Baban ölünce danışma toplantısı yapıldı. Sen büyüyüp kutlulukla bu makama erişinceye kadar padişahlık niyabetini Kül Erki Han'a verdik. Kül Erki Han kocamıştır. Bugünlük, yarınlık ömrü kalmıştır. Eğer onu işten çıkarırsan ahali ona serzeniş eder ve ona uymayıp aykırı gider. Bu ise senin ululuğuna ve padişahlığına göre misli görülmemiş ve garip bir iş olur. Doğrusu budur ki sen onun kızını al, o da mallarını hazinelerini versin. Birkaç gün sonra ölür. Taht esasen ve mutlaka senindir.'

Ertesi gün Kül Erki Han büyük bir toy verdi. Tuman Han'a ait bulunan ve altın sırmalarla bezenmiş olan çadır, diğer çadırlarla birlikte kurulmuştu. Kül Erki Han, Korkut'u, bütün Oğuz uruğunu, büyükleri ve ileri gelenleri topladı."[5]

5 Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut,* İst., 1938, s. XVIII-XXI.

Dürerü't-Tîcan:

Bu genel tarihi, Selçuk hanedanından gelen ve Mısırlı bir Türk olan Melik Nâsır Muhammet bin Kalavun adına, Ebû Bekr bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdâri yazmıştır. Bu tarihte de, Dede Korkut hikâyeleriyle ilgili önemli bilgiler vardır. 1310 yılına kadarki olayları kapsayan tarih, 1229 yılı olaylarını yansıtırken Cengiz Han'la ilgili giriş bölümünde *Oğuznâme*'ye de dokunmuş. 'Tepegöz' diye bilinen hikâyeden söz açmıştır. Kitapta, Dede Korkut hikâyeleriyle ilgili bilgiler şunlardır:

"Ben derim ki: Burada bu kavmin ilk defa huruçlarını ve bidayetlerini zikredelim. Fakat bu hususta bazısını şer-i şerif kabul edemez. Bu malûmat bunların 'Ulu Han Ata Bitikçi' kitaplarından alınan şeylerdir. Mezkûr terkibin tefsiri (Büyük Şah Baba) kitabı demektir. Bu öyle bir kitaptır ki, eski Türklerden Moğollar ve Kıpçaklar bununla sevinir ve memnun olurlar; bu kitabın onlar yanında büyük hürmeti vardır. Nasıl ki Oğuz Türklerinin yanında 'Oğuznâme' denilen bir kitap vardır ki elden ele dolaştırırlar. Oğuzların bidayeti halleri ve ilk padişahları hep bu kitapta mezkûrdur. (...) ... bu kitapta (Tepegöz) denilen bir şahsın ahvali de mezkûrdur. Tepegöz denilen bu kimse, ilk Türklerin memleketlerini harap etmiş, büyüklerini tepelemiş bir şahıstır. Onların rivayetlerine göre çirkin, iğrenç bir adammış; tepesinde bir tek gözü varmış; bunun anası, ulu deniz perilerinden imiş; buna kılıç, kargı geçmezmiş; babasının külâhı tamamen başını örtecek surette on üç koyun derisinden imiş. Oğuzların bu Tepegöz hakkında pek meşhur masalları var; bu masallar bugüne kadar ağızlarda dolaşır durur. Bu masalları Oğuzlar içinde uslu, bilgili kimseler ezberler ve kopuzlarını çalarak söylerler. En sonra Tepegöz'ü Türkler arasında yetişmiş, itibarlı, şöhretli, güçlü, yürekli 'Aruz' oğlu 'Basat' öldürmüştür. Bunu öldürmesine sebep ise Oğuzlar içinde yetişip de atıcılıkta

kendisini kimse yenemeyen bir kız olmuştur; çünkü bu kız Tepegöz'ü öldürmek için Basat'ı kışkırtmıştır. Bir de Basat'ın babası sebep olmuştur; çünkü Basat bu kızı yenip aldığı ve babasına müjde vererek getirdiği zaman babası şöyle demiştir: 'Ben de sandım ki Tepegöz'ü öldürdünüz!' İşte bu sebeplerden dolayı Basat, Tepegöz'ü duyunca birçok kurnazlıklar düşünmüş; ve ne yapmışsa yapmış, Tepegöz'ü öldürmüş. Basat ile Tepegöz arasında öyle haller geçiyor ki bunu akıl almaz; bunlar Türklerin hurafatındandır. Ben bu mukaddimeyi mahsus yazdım ki kitabımı okuyanlar, Türklerin çok hallerini bildiğimi anlasınlar."[6]

Anlatılanların, Dede Korkut hikâyelerindeki Tepegöz'e benzediği görülmektedir. Ancak, anlatılanlarda, bir kız sorunu vardır. Bu konuda, Muharrem Ergin şöyle bir yorumda bulunmaktadır: "Görülüyor ki İbn Aybek, Dede Korkut hikâyelerini içine alan Oğuznâme'yi görmüştür. Buradaki Tepegöz, Dede Korkut Kitabı'ndaki Tepegöz'ün aynıdır. Yalnız Dede Korkut Kitabı'nda kız meselesi yoktur. Belki de müellif bunu Beyrek ve Kan Turalı hikâyelerindeki kızlarla karıştırmıştır[7]. Ya da, belki Tepegöz'ün yukarıdaki gibi anlatılan bir değişik biçimi vardır.

Selçuknâme:

Söz konusu Selçuknâme, Yazıcıoğlu'nundur. Bu kitabın, fihrist için boş bırakıldığı sanılan üç sayfasına yazılmış 65 satırlık bir 'Oğuznâme' vardır. Burada, Dede Korkut hikâyelerindeki olaylarla, Oğuz Beylerinden söz açılmaktadır. Bu *Selçuknâme*, XV. yüzyılın başlarında, Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Emir Süleyman zamanında yazılmıştır. Önce, Rıdvan Nâfiz'in yayımladığı[8] daha

6 *Agy*, s. XLII.

7 Dr. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, 1958, s. 37.

8 "Oğuz Destanından Bir Parça", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, C. II, Ankara, 1934, s. 243-249.

sonra Nihal Atsız'ın gönderdiği bir kopyası Orhan Şaik Gökyay tarafından yayımlanan[9] *Oğuznâme*'nin kısaca özeti şöyledir:

"Bu metin önce Oğuz'un övgüsü ile başlamakta ve bu kısımda Emir Süleyman'dan başka Oğuz'a mensup olan Bayındır Han, Dede Korkut ve Ulaş oğlu Salur Kazan'ın adları geçmektedir. Bu kısımdan sonra gelen dua ve dilek cümlelerinde yukarıdaki adlarla birlikte Alp Arız ve Bügdüz Emen'den bahsediliyor. Bunun arkasından bir kısmı Dede Korkut Kitabı'nın girişinde bulunan bazı atasözleri gelmektedir. Bu kısımdan sonra geniş vasıflandırmalarla sırasıyla Kazan Bey, kardeşi Kara Göne, Afrasiyab oğlu Alp Arız, Yağrıkçı oğlu Yazır, Ucun oğlu Emen, Demür Kapı Derbendi'ni alıp Saru Sandal kızına nikâh kılan Etlerşeh (?) oğlu Etil (Atıl, İtil?) Alp, Kıyan Busat kardaş kanını alan it Tepegöz'ü öldürüp (?) kalın Oğuz'da ad koyan Urulmuş Han, Bey Büre oğlu Beg Barı (Beyrek), Selcen Kadın'ı alan Kanlı Koca oğlu Kan Turalı, Selim oğlu Karaman, Azrail'le savaş kılan Tokuş Koca oğlu Tuğrul Sultan, Kazan Bey'in gariplikte yoldaşı Kıyan Selçuk oğlu Deli Tundar, Alp Rüstem, Ense Koca oğlu Ökçi Kozan adları geçmektedir. Bundan sonra son olarak Kazan Bey'in, Dede Korkut Kitabı'nda tutsak bulunduğu zaman kâfirleri övmeyeceği ve övünme üzerine söylediği sözlere benzer sözler gelmekte ve bu *Oğuznâme* parçası böylece son bulmaktadır."[10]

Ayrıca Muharrem Ergin'in, bu Oğuznâme üzerine şöyle bir yorumu var: "Bu Oğuznâme'de dikkati çeken şey Dede Korkut Kitabı kahramanlarından başka adların da geçmesi ve Dede Korkut kahramanlarının sıfatları sayılırken daha geniş olayların bildirilmesidir. Bundan anlaşılıyor ki, bu *Oğuznâme*'yi tespit eden zat, Dede Kokut hikâyelerinin daha geniş şekillerini taşıyan bir *Oğuznâme*'den veya Oğuz rivayetlerinden haberli idi."[11]

9 Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut*, İst., 1938, s. 121-124.
10 Dr. Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, 1958, s. 37
11 *Agy*, s. 37-38.

Hazihi er-risâleti min kelimâti Oğuznâme el-meşhûr bi- Atalar Sözi:

Bu kitap, Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunuyor. Bir yazma atalar sözü kitabı olan bu kaynakta da, Dede Korkut'la ilgili bilgiler vardır. Orhan Şaik Gökyay tarafından yayımlanan metinlerde, Dede Korkut hikâyelerinin "giriş" bölümünde görülen sözlerle karşılaşılmaktadır:

"... Ap alaca çiçekten ondum, ben Dede Korkut; bir katra murdar meniden döndüm, ben Dede Korkut; ana rahmine düştüm. Ata belinden indim, ben Dede Korkut. Alagöz *dev kızından doğdum, ben Dede Korkut. Tanrı bir* (Tanrı'yı bir), *peygamberi hak bildim, ben Dede Korkut. Oğuz halkının başına hayır gelesini şer gelesini övelüt* (öğüt) *tanıdım, ben Dede Korkut. Hak Taâlâ'nın imanetini* (emanetini) *boynuma aldım, ben Dede Korkut. Evet, kendi kendime katı güç kıldım, ben Dede Korkut; ola ki* (illa ki) *işimin âhırını Hakk'a saldım, ben Dede Korkut.(...)*

Atalar sözü Kur'an*'a girmez, –ol* Kur'an *yanınca yalın yalışır*[12]*,– Atalar sözünü tutmayın yabana atılır, –ahirette tamu ehline katılır,– Atalar: Atam öldü demişler, iş başına düşmüş, demiş; anam öldü demişler, öksüz kalmışsın, demiş; oğlum öldü demişler, yüreğine ok dokunmuş, demiş; kızım öldü demişler, harcdan kurtulmuşsun, demiş; karındaşın öldü demişler, yerinde elinde garip olmuşsun, demiş; avradım öldü demişler, danışıkcın gitmiş, demiş. Hısmım kavmim öldü demişler, vay ne hatâ etmişsin, demiş.*

Atalara düşman geldi demişler, al atlı alnında sakar kılıçlasın demiş; bir at uçtu demişler, al attır ola demiş; er kaldı demişler, dul avrat oğlu idi ola demiş.

12 Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut,* İst. 1938, s. XXXII (Burada *"Kur'an"*, "kıran"; *"ol"* da "ot" biçimindedir. Burada, bir okuma ya da dizgi yanlışı sözkonusu olmalıdır. O. Ş. Gökyay'ın, 1973 basımında bunu düzeltiği görülüyor. *Dedem Korkudun Kitabı,* s. CXXXII).

Oğuz Ata'ya ayıtmışlar: Âlemde ne bilmedin? Oğuz Ata ayıtmış: Kim ölüp kim kalacağını bilmedim; kim kazanıp kim yiyeceğini bilmedim, demiş."[13]

Târih-i âl-i Selçuk:

Bu kitabı, Yazıcıoğlu Ali, XV. yüzyılın ilk yarısında II. Murat adına yazmıştır. Burada da, Dede Korkut hikâyelerinin "giriş"indeki sözlerle karşılaşıyoruz:

"...ve hem Peygamber aleyhi's-selâm zamanına yakın zamanda Bayat boyından Korkut Ata kopdı. Oğuz kavminün bilgesiydi. Ne dirise olur idi. Ga'ibden haberler söyler idi. Hak Ta'alâ anun gönline ilham ider idi. Ayıtdı: 'Ahır zemanda girü hanlık Kayı'ya dege, dahı kimsene ellerinden almaya' didi. Didüğü Osman rahmetu'llah neslidür"[14].

Câm-ı Cem-âyin:

Bu kitabı da, Tebrizli Hasan bin Muhammet Bayatî, bir *Oğuznâme* nüshasına dayanarak yazmıştır. Kitap, bir çeşit Osmanlı silsilenâmesidir. Muharrem Ergin, *Câm-ı Cem-âyin* üzerine Ali Emirî ve M. Fahrettin Kırzıoğlu'nun yayımlarına dayanarak şu bilgileri veriyor:

"Müellif, 28. Oğuz hanı olan Kara Han'ın çok mümin olduğu için bey olunca Korkut Dede'yi Medine'ye gönderdiğinin ve onun peygamberi gördükten sonra Oğuz taifesine İslâmiyeti öğretmeye memur edilen Selman-ı Farisi ile birlikte geri döndüğünün Oğuznâme'de yazılı olduğunu bildiriyor. Sonra Ay Kutluğ'dan bahsederken onun da lalası Korkut Ata'nın oğlu Örgeç Dede'yi Hazret-i Osman'ın hizmetine gönderdiğini, Örgeç Dede'nin Bağdat'a varınca Hazret-i Osman'ın şehit olduğunu öğre-

13 *Agy.*, s. XXXII.

14 Yazıcıoğlu Ali, *Târih-i âl-i Selçuk*, Revan Köşkü, Ktp. No. 1390, s. 25'ten aktaran *Dr. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, 1958, s. 38.

nerek Kâbe'ye gidip döndüğünü, dönerken Hazret-i Ali-Muaviye çatışmasına şahit olduğunu ve kavga sona erdikten sonra Hazret-i Ali'den ahitnâme alıp geldiğini ilave ediyor."[15]

Nesâimü'l-mahabbe:

Ali Şir Nevaî, Câmî'nin *Nefahatü'l-üns* adlı kitabından yararlanarak (çeviri ve tamamlama yoluyla) 1495 yılında yazdığı *Nesâimü'l-mahabbe* adlı kitabında Dede Korkut'un özelliklerine de değinmektedir:

"Korkut Ata aleyhi'r-rahme Türk ulusı arasıda şöhreti andın artugrak-dur ki şöhretga ihtiyacı bolmagay, meşhur mundag-dur ki niçe yıl özidin burunkını niçe yıl özidin sonkını kilürni dip-dur ki köp mev'ize âmiz mağzlık sözler arada bar."[16]

Muharrem Ergin, aktardığı bu belgeye bir yorum da ekleyerek şöyle diyor:

"Görülüyor ki Nevaî de Korkut Ata'yı, Türkler arasında şöhrete ihtiyacı olmayacak kadar şöhret sahibi ve kendisinden önce olup bitenleri bilmek, kendisinden sonra olacak hâdiseleri haber vermekle meşhur, veciz ve değerli sözleri olan bir kimse olarak tanıtmaktadır. Bu ise Dede Korkut'un, Dede Korkut Kitabı'ndaki ozan ve gaipten haber verme sıfatlarına baştan başa uygundur."[17]

Tevârih-i Cedîd-i Mir'at-i Cihân:

Bu, Bayburtlu Osman'ın, III. Murat (1574-1595) zamanında yazdığı bir tarihtir. "Bayındır Han" bölümünde, Dede Korkut Kitabı'yla ilgili bilgiler vardır. Bayburtlu Osman'ın *Bahrü'l-ensâb*'dan yararlanarak verdiği bilgiler, aşağıya akta-

15 *Câm-ı Cem-âyin*, Ali Emirî neşri, İstanbul 1331, s. 32-34; Kırzıoğlu M. Fahrettin neşri, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, s. 388-389'ten aktaran Muharrem Ergin, *Agy*, s. 39.

16 Barthold, *ZVO[Rus Arkeoloji Cemiyeti Mecmuası]*, XX. s. 48'den aktaran Muharrem Ergin, *Agy*, s. 39.

17 *Agy.*, s. 39.

rılmıştır. Bu bilgiler, daha çok Oğuz beylerinin ve Dede Korkut'un tarihsel kişilikleriyle ilgilidir:

"Der beyân-i evsâf-i Bayundur Han"

Bahrü'l-ensâb *kavliyile yukarıda zikr olunan Gök Alp Han'un kaçan kim eceli yetişüp dünyadan gitti, oğullarından Kaydur Han, Turmuş Han memleketlerin taksim idüp her biri bir vilâyete han oldu. Karındaşları Bayundur Han taallukatıyile Horasan'dan azimet idüp Anı'ya Kars'a geldiler. Gürcistan keferesiyile cenk idüp Tiflis'i aldılar. Andan Demürkapu'ya varup Küstasek Meliki muhasara idüp Demurkapu'yı alıp başın kesti. Ol târihde İsa aleyhi's-selâm göge çıkup bizim Peygamberümüzden nişan yoğidi. Anlar din mezhep bilmezleridi, amma Hakka ikrarları var idi. Oğuz tâifesi dirleridi, Kazan Han dirler idi. Bayundur Han'un veziri idi. Aralarında Taş Oğuz, İç Oğuz, Oğuz beyleri anıluridi. İç Oğuz beglerine Kazan Han, Budak Beg, Yigen Beg, Şemseddin Beg, Beyrek Beg, Kara Konuk Beg dirleridi. Taş Oğuz beglerine Dundar Beg, Emen Beg, Döger Beg, Rüstem Beg, bunlara Taş Oğuz begleri dirleridi. Cümle doksan bin askeridi. Dede Korkut şeyhleri idi. Bin bir... beglerinün ulusına Kazan Han dirleridi. Elli Sekiz Salcuğun ulusına Dundar Beg dirleridi. Bin Büğdüzün ulusına Emen Beg dirleridi. Altmış kırkıl sakallu kocanun ulusına Uruz Koca, otuz çobanın ulusına Karacuk Çoban dirleridi. Oğuz kavlince bunlar tâife idi. Bayundur Han'un askeri idi. Bizüm Peygamberümüz dünyaya gelmezden mukaddem bunlar kırk yıl Gürcistan keferesiyle cenk cidal idüp Dokuz Tümen Gürcistan beglerinden haraç aldılar. Kaçankim server-i kâinat Muhammet Mustafa (sallallahü aleyhi ve sellem) dünyaya gelüp Mekke'de zuhur itdi, Bayundur Han, Resulullah (sallallahü aleyhi ve sellem) efendimüzi vâkıasında görüp iman getürdi. Kazan Hanı, Dundar Begi, Kâbe-i Şerifi Resul alleyhi'sselâma gönderüp*

ümmet olduğını bildirdi. (Ezin cânib) *çünki Kazan Han bu beglerile Kâbe'ye gelüp Resul'e buluşdılar, Resulullah mescidde oturdı (oturur idi) bunları gördi, bir aceb uzun tâife ki saçları kırkılmamış, bıyıkları alınmamış, tırnakları kesilmemiş, duvara sıkıldı. Mihrab yiri andan kaldı dirler. Pes Resulullah anlara iman arz eyledi, iman getürdiler. Selman-i Farisî (radıyallahu ta'alâ anh) anlara koşdı. Demürkapu'ya gelüp anlara iman-ı islâm ve salât u savm ta'lim itdi. Dede Korkud'ı içlerinde şeyh dikdi. Sonra Bayundur Han'un evlâdından Uzun Hasan memâlik-i Acem'e padişah olduğında İslâm dini Acem'de üstüvar oldı. Tebriz'de Şam Kazan ki dirler Kazan Han'un oğlu Hudabende'nün mezarıdır. Tebriz'de câmi-i şerifleri vardır. Meşhur kavm idi."*[18]

"Muharrem Ergin, Bayburtlu Osman'ın Uzun Hasan'ı ve İlhanlı Gazan Han ile ilgili Şenb-i Gazan'ı, yukarıdaki adlarla karıştırdığını da belirtmektedir[19].

Şecere-i Terâkime:

Bu kitabı, Ebulgazi Bahadır Han, 1659-1660 tarihinde yazmıştır. Kitapta Dede Korkut'la ilgili bilgi verilmektedir. O, önemli bir devlet müşaviri olarak tanıtılıyor. Korkut Ata'nın Abbasîler döneminde yaşadığı belirtilmekle birlikte, Oğuzların bulundukları yerler üzerinde de bilgi verilmektedir. Ayrıca, Oğuzların beş bin yıl nasıl yönetildikleri de anlatılmaktadır. *Şecere-i Terâkime*'de, Korkut Ata'nın keramet sahibi bir insan ve sözü geçer bir vezir olduğu, Kayı Aynal, Davlı, Kül Erki, Tuman ve Kanlı Yavlı'ya vezirlik ettiği belirtilmektedir. Özellikle Salur kazan'la Korkut Ata'nın aynı zamanda yaşadığını ortaya atması yönünden kitap çok ilginçtir. Muharrem Ergin, bu kitap üzerine yorumlarda bulunarak, başka Dede Korkut metinlerinin bulunabileceği sonucuna varıyor:

18 Muharrem Ergin, *Agy.*, 1958, s. 40
19 *Agy*, s. 40

"Demek ki *Şecere-i Terâkime*'de Dede Korkut'tan başka Salur Kazan, Eyrek ve Seyrek adları da geçmekte ve Kazan'ın karısının 'boyu uzun' sıfatına da temas edilmektedir. Bütün bu geniş bilgiler ve bilhassa Kazan Alp'ın üzerinde çok durması, Ebulgazi'nin faydalandığı *Oğuznâmeler* arasında Dede Korkut (Korkut Ata) hikâyelerinin de bulunduğunu, fakat bu Korkut Ata hikâyelerinin Dede Korkut hikâyelerinden farklı olduğunu göstermektedir."[20]

Bu yorumdan çıkarıldığına göre, Dede Korkut'la Korkut Ata hikâyeleri diye ayrı ayrı hikâyeler vardır. Tarihsel belgelerdeki zaman ayrımları, böyle bir kanıyı haklı gösterebilir. Çünkü, gerek Korkut Ata'yı, gerekse Dede Korkut'u (söylentileri de söz konusu ederek) belli bir tarih dönemine oturtmak olanaksızdır. Doğrulanması güç olmakla birlikte, Ergin'in bu düşüncesini, ilginç bir kanı olarak değerlendirmek gerekir.

Tuhfetü's-surûr:

Buharalı Hâfız Derviş Ali Çengî, bu kitabı XVII. yüzyılda yazmıştır. Kopuz konusunda bilgi de bulunan bu kitapta, Dede Korkut Kitabı'ndaki kahramanlarla ilgili söylentilere de yer verilmekte, bu kahramanların, birbirleriyle ilişkileri ve çekişmeleri üzerinde durulmaktadır[21].

Leylâ-Mecnun:

Ne zaman yaşadığı kesinlikle bilinmeyen bir Azerî şairi olan Kul Ata'nın bu mesnevisinde Dede Korkut'un adı ve verdiği öğütler de yer alıyor. Orhan Şaik Gökyay'ın *Ülkü*[22] dergisinde yayımladığı bu mesneviden parçalar, aşağıya alınmıştır[23]:

20 *Agy,* s. 43
21 Muharrem Ergin, *Agy.,* s. 44.
22 Orhan Şaik Gökyay, *Ülkü,* Temmuz 1937, C. IX, S. 53, s. 342-348.
23 Aynı yazar, *Dede Korkut,* İst. 1938, s. XXXIV.

Hoş dimiş Korkut tehammül hoş-durur
Neyşeker teg kahrı yudmak nuş-durur

Şeytan aklıylan iş işledik müdam
Tâ olur beyle işimiz şeyle ham

Piş-kademler sözin işitmek gerek
Her ne ki pîrler dimiş itmek gerek
(Yaprak: 47[b])
Kem-asıl kişilerin işi budur
Gıybet yalan bühtan idişi budur

Dede Korkut dir ki ol âkil durur
Söyleyen dir ki ol beter durur
(Yaprak: 54[b])

Dede Korkut söyledi ki düşmenin
Ölüsi ölse sevinmen kimsenin

Nişe ki bu cümle başlardan geçer
Cümle âlem hem bu şerbetten içer
(Yaprak 63[a])

Orhan Şaik Gökyay, Kul Ata'nın bu mesnevisi üzerine, "Burada Korkut, hakîm, pîr, öğüt verici mevkiindedir. Fakat bu nasihatler tamamen zahidanedir. Dede Korkut'ta böyle nasihatler geçmiyor" diyerek, bu konuda, *Denkwürdigkeiten von Asien* adlı kitabında bir yorum yapmış olan Diez'in düşünce ve yorumlarındaki geçersizliği belirtiyor[24].

24 *Agy*, s. XXXIV (C. II, s. 312'den aktaran O. Ş. Gökyay.)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:

Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgiler, Dede Korkut'un olduğu sanılan mezarlarla ilgilidir. Evliyâ Çelebi, Demirkapı'da ziyaret ettiği bir yerle ilgili olarak şunları söylüyor:

"Ziyaretgâh-i Cebel-i erbain, yani Kırklar Makamı: *Kırk aded kabr-i azîm olup ziyaretgâh-i enâmdır. Ziyaretgâh-i Dede Horhut* [Korkut] *ulu sultandır. Şirvanlılar bu sultana mu'tekiddürler."*[25]

Ayrıca, Dede Korkut'la ilgisi bulunduğu sanılan mezarlar üzerine Muharrem Ergin şu bilgileri veriyor:

XVII. yüzyıla ait bir Batı kaynağında da Dede Korkut ile ilgili bazı kayıtlar vardır. Alman hükümetinin Rusya'ya ve İran'a gönderdiği elçiler heyetine dahil bulunan Leipzig Üniversitesi profesörlerinden Adam Olearius 1638'de Demirkapı-Derbent şehrinden geçerken o civardaki mezarlarla ilgili söylentileri dinlemiştir.

Yerliler bu mezarların, Muhammet Peygamberden sonraki bir zamanda Okus milletinden olan Kassan adlı bir padişahın Lezgilerle yaptığı ve onlardan binlercesini öldürdüğü bir savaştan kaldığını anlatmışlardır. Burada ayrıca bir "Kırklar" mezarının da bulunduğunu belirten Olearius'a yerliler, kendi eceli ile ölen Kassan'ın mezarının Tebriz yakınında Acı Çay'ın kıyısında, Kassan'ın karısı Burlae'nın mezarının da Urmi (Urmiye) kalesinde olduğunu söylemişlerdir. Olearius ayrıca, Derbent yakınında bir tepenin üzerinde İmam Kurchud'un mezarını da görmüştür. Bu İslâm velîsi, anlattıklarına göre, Peygamberin yakınlarından olup onun ölümünden sonra da üç yüz yıl yaşamıştır. Bu Kurchud, Kassan'a çok bağlıymış ve önünde kopuz çalıp şiirler söyleyerek onu Müslüman olmayan Lezgiler aleyhinde savaşa teşvik edermiş. Sonunda İslâm propagandası yapmak üzere aralarına girdiği putperest Lezgiler tarafından öldürülmüş.

25 *Agy*, s. XXXVII.

Görülüyor ki bu Alman seyyahına anlatılan söylentiler, tarihi olaylarla Dede Korkut hikâyelerinin birbirine karışmasından meydana gelmiştir. Hikâyelerdeki Kazan Bey ile İlhanlı Gazan Han birleştirilmiş ve Gazan Han'ın Acı Çay'daki türbesi Şenb-i Gazan, Dede Korkut'taki Kazan'a mal edilmiştir. Yerlilerin Kazan, Burla ve Korkut adları ile Kazan-Korkut ilişkisi ve Korkut hakkında verdikleri bilgilerin ise baştan aşağı Dede Korkut söylentilerinin kalıntısı olduğuna şüphe yoktur.

Sonradan Barthold, Olearius'un bahsettiği Dede Korkut mezarını aramaya gitmiş, fakat bildirilen yerde böyle bir şeyle karşılaşmamıştır. Bundan, Evliya Çelebi'nin de gördüğü bu mezarın zamanla kaybolduğu anlaşılmaktadır[26].

Bunlardan başka, Bitlis Kürt Beylerinden olan Şeref Han'ın 1597'de bitirdiği *Şerefnâme* adlı Farsça tarihinin başlangıç bölümünde; Osmanlı tarihçisi Edirneli *Ruhî*'nin saptadığı kaynaklarda; *Tarih-i Dost Sultan* adlı kitapta Dede Korkut ve Dede Korkut hikâyelerindeki kahramanlarla ilgili bilgilere rastlanmaktadır.[27]

Sonuç

Metin yorumlarıyla, tarihsel kaynaklardan çıkarılan sonuçlar birbiriyle çakışıyor. Tarihsel kaynaklar da büyük ölçüde söylentilere, söylencelere dayanıyor. Her iki kaynağa göre de Dede Korkut, yetkili bir devlet adamı, Türkler arasında soyu sopu belli, bilge, keramet ehli, toplumun bütün sorunlarını çözümleyen ve hiçbir işte onsuz edilemeyen bir Türk büyüğüdür. Öylesine bir bilgindir ki, hem devleti yönetenlere kılavuzluk eder, hem de halkın sorunlarını çözümleme gibi bir yüce

26 Adam Olearius, *Moscovitische und Persanische Reisebeschreibung, Hamburg, 1696, s. 378-379;* Fransızca trc. *Relation du Voyage d'Adam Olearius en Moscovie Tatarie et Pers,* Paris, 1659, II. s. 43-44. (M. Ergin'den, C. I, s. 46)

27 Dr. Muharrem Ergin, *Dede Korkut I,* Ankara 1958, s. 1-44.

gücü taşır kişiliğinde. Bir ayağı dönemin büyükleri arasında, bir ayağı halktadır. Sevilmesinin, sayılmasının, çağları aşarak bugüne değin gelmesinin nedeni bu olsa gerektir. Dede Korkut, her konuda bilgiyi, deneyimleri, aklı öne çıkarır. O zamanın değerleriyle, toplumu yönlendiren, ayakta tutan onun bilgisidir. Dede Korkut'un önemi buradan geliyor. Dede Korkut üzerine çalışmalar derinleştirildikçe, Türklerin devlet kuruşlarının temelindeki düşünce de anlaşılacaktır. Söylentiler de, söylenceler de, tarihsel belgeler de, Dede Korkut'un Türk topluluklarının töre, yaratıcılık, değerbilirlik, insanseverlik ve aile anlayışının bir simgesi olduğu görülür. Onun söylediği sanılan boy'lar (hikâyeler), Türk kültürünün kaynaklarının, anlatma geleneğinin dayanağıdır. Oğuznâmelerde, bozulan törelerin onu nasıl kötümser kıldığı görülüyor. Bozulmayı görmektense, ölmeyi yeğliyor. Bu da, toplumundan sorumlu, yalnızca halkın sonsuzluğunu düşünen bir kişi portresinin çizilmesine yol açıyor.

Dede Korkut Kitabı

Oğuz Türklerinin yaşayışı, töreleri, yaşamsal değerleri, duygu ve düşünceleri üzerine özgün bilgiler içeren Dede Korkut Kitabı'nın asıl adı, *Kitab-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân*'dır. Tek olduğu sanılan bu nüsha, Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Von Diez'in, *Denkwürdigkeiten von Asien* (1815) adlı yapıtında "Tepegöz" hikâyesini Almancaya çevirmesiyle, söz konusu yazma, bilim dünyasında tanınmaya başlamıştır. Theodor Noldecke, Dresden'deki yazmayı kopya etmiş (1859), ama birçok yerini anlamamıştır. Bu konudaki çalışmalarını, 1892'de W. W. Barthold'a vermiştir. Kilisli Muallim Rifat'ın, bu kitabı, Berlin yazmasına dayanarak yayımlamasıyla (1916), kitap, gerek Türkiye'de gerekse başka ülkelerde araştırmacıların ve incelemecilerin ilgisini çekmiştir.

Kilisli Muallim Rifat'ın, yayımından sonra, bu alandaki çalışmalar daha da yoğunlaşmış; Dede Korkut Kitabı, bilim, dil ve edebiyat dünyasındaki yerini almıştır. Türkbilimle ilgilenenler, Dede Korkut konusuna uzak kalmamışlardır. Türkiye'de de bu konuda önemli çalışmalar yapılmış, birçok yayınevince Dede Korkut yeniden yayımlanmıştır.

• Bunlardan ilki ve en önemlisi, Orhan Şaik Gökyay'ın 1938'de yayımladığı *Dede Korkut*'tur. Ayrıntılara yer verdiği önsözünde Dede Korkut Kitabı'nı tanıtan Gökyay, Dede Korkut'un kimliğine ilişkin olarak, bilgi kaynaklarına dayalı yorumlar yapmıştır. Metni transkripsiyonlu olarak yayımladığı yapıtta, sözlük ve dizin bölümleri oldukça geniş tutulmuştur. Bir yıl sonra da (1939), Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut hikâyelerini, az çok sadeleştirerek, halkın anlayabileceği bir biçimde yayımlamıştır.

• Orhan Şaik Gökyay'ın 1973'te yayımladığı kapsamlı *Dedem Korkud'un Kitabı* ise, onun yıllarca çalışmasının ürünü sayılmaktadır. Kitap, metinlerin yanında, Oğuz kültürüne yönelik geniş bilgiler vermesiyle de ilginç karşılanmıştır.

• Dede Korkut'un bilgi alanlarını genişletmesi, ayrıntılı değinmeler içermesi yönünden M. Fahrettin Kırzıoğlu'nun *Dede Korkut Oğuznâmeleri* de anılmalıdır.

• Suat Hizarcı (Cevdet Kudret), Varlık Yayınları'nın "Türk Klasikleri" dizisinde çıkan *Dede Korkut*'ta, hikâyelerden 10'unu yalınlaştırmış, "Tepegöz" ve "Deli Dumrul" anlatılarının Homeros destanlarıyla bağlantısı üzerine yorumlarda bulunmuştur. Yazar, kitabının başına koyduğu kısa incelemede ise, daha çok, Dede Korkut'un yazınsal yönüne ilişkin konulara değinmiştir.

• Dede Korkut üzerine kapsamlı incelemelerden birini de Dr. Muharrem Ergin yapmıştır. Geniş bir "giriş"le, yapıtı tanı-

tan Ergin, metni değişik biçimde okumuştur. Metin transkripsiyonlu olarak yayımlanmış, Dresden ve Vatikan nüshalarının "tıpkıbasım"ı verilmiştir (1958). Her iki nüshanın karşılaştırılmış olması yapıtın en ilginç yanıdır. Birinci cildinde "giriş", "metin", "faksimile" bulunan yapıtın 1963'te yayımlanan ikinci cildinde "indeks" ve "gramer" yer almaktadır. Dede Korkut metnini Orhan Şaik Gökyay'dan farklı okuması, iki yazar arasında tartışmalara yol açmıştır.

Ergin'in "metin" ve "sözlük" bölümlerini kapsayan bir yapıtı da Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nce yayımlanmıştır (1963).

Dr. Muharrem Ergin, son olarak, Dede Korkut hikâyelerini, günlük bir dille yayımladı. 1000 Temel Eser dizisinde yayımlanan yapıtın tutarsız yanı, Dede Korkut hikâyelerinde kullanılan (bugün de kullanılmakta olan) sözcüklerin yerine yabancılarının kullanılmış olmasıdır: kez-*defa*, muştucu-*müjdeci*, konuklamak-*misafir etmek*, tutsak-*esir*, uçmak-*cennet*, gerek-*lâzım*, yasaklamak-*menetmek*, tanık-*şahit*... gibi.

• Faruk Sümer'in bir yapıt oylumundaki "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler" adlı yazısı ise (96 büyük sayfa), gerek yöntem, gerekse kapsam yönünden ilgi çekicidir. Oğuz Türklerinin genel durumundan Dede Korkut hikâyelerine değin tüm bilgileri değerlendiren Faruk Sümer, bu uzun yazısıyla, araştırmacı ve incelemecileri özgün bilgi kaynaklarına yöneltmektedir[28].

• *Kitab-i Dede Qorqut:* İtalyan bilgini Ettore Rossi, Dede Korkut Kitabı'nın yeni bir yazmasını Vatikan Kitaplığı'nda bulmuştur (1950). "Un nuovo manoscritto del Kitab-i Dede Qorqut" adlı yazısında (Rivista degli Studi Orianteli XXV, 34-43) bu önemli buluşundan söz açmış ve yazma'yı tanıtmıştır.

28 "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XVII / 3-4, Ankara, 1959, s. 360-455.

Rossi, bu yazma'yı geniş bir "başlangıç"la birlikte *Il Kitab-i Dede Qorqut* adıyla yayımlamıştır. "Rossi'nin kitabı dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde (s. 1-95) Kitâb-ı Dede Korkut üzerine şimdiye kadar yapılan araştırmalar hakkında toplu bilgi veren Rossi, bu eserin içinde doğduğu tarihî ve coğrafî şartları ana çizgileriyle izaha çalıştığı gibi, Kitabın dili ve edebî kıymeti üzerinde de durmuştur. Oldukça yararlı bilgi ve yorumlar içeren bu bölüm Mahmut H. Şakiroğlu tarafından Türkçeye çevrilip yayımlanmış bulunmaktadır[29]. Rossi, kitabın ikinci bölümünde (s. 96-228) Vatikan yazmasının ihtiva ettiği 6 hikâyenin tercümesini de eski yazmaya dayanarak yapmıştır. Üçüncü bölümde (229-339) Vatikan yazmasının faksimile'sini neşreden bilgin, kitabın dördüncü bölümünde (s. 331-362) Kitâb-ı Dede Korkut'ta geçen kelimelerle boy ve şahıs adlarını toplamıştır."[30]

Rossi'nin bulduğu yazmada, Dede Korkut'un kişiliğini anlatan ve atalar sözünü kapsayan "giriş" bölümünden başka, şu boy'lar bulunmaktadır: 1. "Dirse Han oğlu Boğaç Han", 2. "Boz Atlı Bamsı Beyrek", 3. "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması", 4. "Kazan Beyin oğlu Uruz Han'ın Tutsak Oluşu", 5. "Kazılık Koca oğlu Yüğnek Bey", 6. "Dış Oğuz'un İç Oğuz'a âsi olup Beyrek'in Ölümü".

• H. Achmed Schmiede, Dede Korkut Kitabı'nın Dresden nüshasının önce Almancasını yayımladı[31]:

Özgün Dresden nüshasının da eklendiği Türkçesi beş yıl sonra yayımlanan *"Kitab-ı Dedem Korkut" Destanlarının Dresden Nüshası*'nın girişinde şu açıklamaları yapıyor Schmiede:

29 Ettore Rossi, "Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma", *Erdem*, Ankara, 2000, C. 12, S. 34, s. 183-276.

30 Hasan Eren, "Kitâb-ı Dede Korkut'un Yeni Yazması", *Türk Dili*, Cilt: II, S. 13, Ekim 1952, s. 3.

31 *Dede Korkut's Buch / Das Nationalepos der oguzischen Türken*, Hückelhoven (Almanya) 1995.

"Çevriyazılı Dede Korkut metnimiz, Dresden nüshasını Latin harfleriyle yansıtmaktadır. Hiçbir yerde destanların dilini çağdaşlaştırmaya gitmedik. Her kelimesini okuduğumuz gibi Latin alfabesine aktardık. Bu çalışmamızı diğer transkripsiyonlu Dede Korkut metinlerinden ayıran özellik, mümkün mertebe çağdaş Türkiye Türkçesinin imla kurallarına uyulmuş olmasıdır. Bu suretle Korkut Türkçesinin günümüz kuşaklarının diline yakınlığına, azizliğine dikkat çekmek istedik. Korkut Ata Türkçesini genç nesillere sunmak, ne kadar zengin bir baba mirasına sahip olduklarını gözlerinin önüne sermekti arzumuz. / Gayemiz, Dede'yi genç kuşaklarla baş başa getirmek olduğundan, bilimsel çevriyazıdan faydalanamazdık, çünkü bu transkripsiyon yöntemi –adı üzerindedir– ilmi çevrelere hitap eder; bizim yaratmak istediğimiz samimi havanın meydana gelmesine manidir. Çünkü ilim, emosyonallığı dışlar, okurun coşkuya kapılmasını istemez. Halbuki bizim bu metin tam aksine duygulara hitap etsin istedik."[32]

Dede Korkut'u yayımlarken kendini 'ağır bir mesuliyet altında' hisseden Schmiede, ilgilenenlerin ve okurun karşısına, tartışma konusu olan birçok sözcüğün yeniden okunuşuyla çıkıyor.

• Semih Tezcan, yıllardır üzerinde çalıştığı *Dede Korkut Oğuznameleri*'ni, sonunda Hendrik Boeschoten'le birlikte yayımladı. Dede Korkut anlatılarının en önemli sorunu, sözcükleri okumak, çıkan anlamları kültürel ortamına yerleştirmektir. Bu da, sözcüklerin tek tek dilbilim açısından değerlendirilmesini gerektirir. Gerhard Doerfer, Annemarie von Gabain ve Saadet Çagatay'dan Türkoloji ve Altayistik öğrenen Tezcan, onlarla birlikte çalışmış, ortak yapıtlara imzasını atmıştır. Uygurca ve Türkmenceyi çok iyi bilen Tezcan'ın, eski metinler konusundaki uzmanlığı dünyaca bilinmektedir. *Dede*

32 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Korkut Oğuznameleri'ne bir ömür veren Tezcan'ın bu ortak yayını kuşkusuz bilim dünyasına büyük bir katkıdır[33].

Tezcan, Boeschoten'le birlikte metni yayımlamakla kalmamış, başta tartışmalı sözcükler olmak üzere, Dede Korkut anlatılarının söz yapısını inceleyen *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* adlı ayrı bir kitap da çıkarmıştır. Tezcan'ın bu yapıtından sonra, Dede Korkut anlatısı, 'doğruluk' niteliği kazanmıştır[34].

Bunlardan başka, değerli araştırmalarıyla, Dede Korkut üzerine bilgilerin çoğalmasını sağlayan Kilisli Rifat Bilge, Abdülkadir İnan, Hasan Eren, Tahir Alangu, Cahit Öztelli, Mehmet Kaplan, M. Fahrettin Kırzıoğlu, Şükrü Elçin, İlhan Başgöz, Pertev Naili Boratav... gibi bilim adamlarının çalışmalarını unutmamak gerekir.

Konuların Değerlendirilmesi

Dede Korkut anlatılarını, toplumlaşma süreci içindeki Türklerin gelenekleri ve toplu yaşamanın oluşturduğu değerleri yönünden irdelemek gerekir. Anlatıların kültürel önemi o zaman anlaşılacaktır. Bu irdeleme sırasında karşımıza şu tür sorular çıkacaktır: Türkler için neler önemli, neler önemsizdir? Kimler erdemli sayılır? Hangi davranışlarından dolayı bir kişi erdemsizdir? Kimler kahramandır? Toplulukta hangi davranışlar iyi, hangileri kötüdür? Erkekler, kadınlar, oğlanlar, kızlar, kardeşler, akrabalar, toplumda ne gibi görevler yüklenirler? Onların arasında nasıl bir saygı-sevgi bağlantısı vardır?

Dede Korkut anlatıları bu örgü üzerine kurulmuştur. Bu bölümde, anlatılarda yer alan kişileri, gelişen olayları bu

33 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, 316 s.
34 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, 424 s.

yönden yorumlamaya çalışacağız. Böylece, olaylara, durumlara bir Dede Korkutça 'bakış'ın olduğu, bir Dede Korkut felsefesinin bulunduğu, anlatılarda dile getirilen toplulukların köklü ahlâk ilkelerine bağlanmış oldukları anlaşılacaktır. Çağdaş kültürümüzü bir kökene bağlama açısından bu ayrıntıların irdelenip yorumlanması gerekir. Daha anlatıların başında, "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu"nda, Oğuz Türklerinin törelerinden biriyle karşılaşırız. Yılda bir kez "toy eden", Oğuz beylerini konuklayan Hanlar Hanı Bayındır, "Yine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu." Şöyle de buyruk vermişti: "Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, altına kara keçe döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin; yerse yesin, yemez ise kalksın gitsin!" Oğlu olan ise en iyi yere, ak otağa kondurulacaktır. Kızı olanın kondurulacağı yer ise kızıl otağdır. İlginç olan şudur ki, 'oğul' yüce bir yerde tutulurken, anlatılarda kızı aşağılayan, hor gören, onu toplumsal düzenin dışına atan bir durumla karşılaşılmaz. Dede Korkut anlatılarında kadın, şefkatin, sevginin, özverinin, yiğitliğin, kişilikli olmanın simgesidir.

Oğul / Kız

Toplumsal bir katlaşmanın izlerini görüyoruz bu sözlerde. Bir bakıma, oğulsuzun, kızsızın yeri yoktur toplumda. Neredeyse onun varlığıyla yokluğu arasında bir ayrım görülmez. Bayındır Han, bu eksikliği, dinsel bir tabana da oturtmaktadır: "Onun ki oğlu kızı olmaya, yüce Tanrı kargımıştır biz de kargarız!" Oğlu kızı olmayan beyler için çok acı bir sonuçtur bu. Şölende yeri olmayanın ülkede de yeri yoktur.

Çünkü, Oğuz töresinde şölenlerin önemi büyüktür. Bu şölenlerde, ülkenin önemli kişileri, beyleri, yiğitleri, erenleri bir araya gelirler, ülkenin sorunlarını görüşürlerdi. Ava çıkma tasarıları, düşman iline akın düşünceleri bu şölenlerde ortaya atılırdı. Bu nedenledir ki, kara otağa kondurulmak, kara keçeye oturtulmak, kara koyun yahnisinden yeme zorunluğunda bırakılmakla, beylik hiçe sayılmış oluyor. Oğlu kızı olmayan Dirse Han'ın şaşkınlığı da buradan gelmektedir. Bayındır Han, sanki, Dirse Han'a bir uyarıda bulunmak için, bu "toy"a böyle bir kural koymuştur. O zamana değin, böyle bir töre yokmuş gibi görünür. Önceden böyle bir töre olsa, Dirse Han, kalkıp yurdundan Bayındır Han'ın "toy"una gelmezdi. Nitekim, bunun, beylikle ilgili yanını, Dirse Han'ın şu yakınması ortaya koyar: "Bayındır Han, benim ne eksikliğimi gördü, kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü?" Bu sözde de üzerinde durulması gereken iki yön var: Anlaşılıyor ki, Oğuzlarda kılıç ve sofra önemli iki öğedir. Biri bağlılığı (beye) ve yiğitliği, öbürü de cömertliği ve başkalarını düşünmeyi anlatır. (Bugün bile, Türk konukseverliğinin temelinde bu yatar. Konuğa en iyi yatak verilir, onun önüne evde yiyecek olarak ne varsa hepsi çıkarılmak istenir. Dede Korkut anlatılarının "giriş" bölümünde, Oğuznâme'den aktarılmış sözlerde, konuktan yiyecek saklayan, onun önüne türlü yiyecekler çıkarmayı düşünmeyen kadın kınanır; o, kadınların en kötü huylusu olarak tanıtılır.) Dirse Han'da bu ikisi de tamdır; yiğitlikte de, yiyip içirmede de bir eksikliği yoktur. Bunlar tam olmasına karşın, kişinin kimi durumlarda gerçekleştirilmesi olanaksız bir eksikliği üzerinde duruluyor. Bayındır Han, bu eksikliği acaba neden Dirse Han'ın yüzüne vurmaktadır? Bu hangi nedene bağlanabilir? Töre bu muydu, yoksa anlatıcının kurgusu mu bunu gerektiriyor?

Bayındır Han'ın, Dirse Han'ı uyarmak amacıyla bu işi yaptığı düşünülebilir. Başının çaresine bakmayan, belki çocuk yapma-

yı geciktiren Dirse Han'a, bir ders vermek ister Bayındır Han. Ya da, 'aç görse' doyurması, 'yalıncak (çıplak) görse' donatmasında eksiklikler gördü; düzenlediği şölende onu bu duruma soktu. Dirse Han hiç direnmeden şölenden ayrıldığına göre, Bayındır Han'ın yaptığını dostça bir uyarı da sayabilir. Dirse Han'ı, karısı yatıştırır. Dirse Han, *"Bu ayıp bana, ya bendendir, ya hatundandır!"* diye düşünür ama, eğer ayıp ondansa, onu ökçesinin altına alacak, onun başını öz gövdesinden ayıracak, al kanını yeryüzüne dökecek, ona can tatlılığının ne olduğunu bildirecektir.

Eşine töre'nin gereklerini anımsatan hatunu, Dirse Han'ın öfkesini yatıştırırken, Oğuz toplumunda kadının olgunluğunun, toplum içindeki belirleyiciliğinin de örneğini verir. Töreye uyma bağlamında Bayındır Han'ın dile getirmediğini, hatunu açık açık söyler. Dirse Han, çocuk sahibi olmak için,

- attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmemiştir;
- İç Oğuz'un, Dış Oğuz'un beylerini başına toplamamıştır;
- aç görse doyurmamış, yalıncak görse donatmamış;
- borçluyu borcundan kurtarmamış;
- tepe gibi et yığmamış, göl gibi kımız sağdırmamıştır;
- büyük toy eylememiş;
- dilek dilememiştir.

Töre, bunların yapılması, 'bir ağzı dualının alkışı ile Tanrı'nın bir iyi oğul vereceği' inancına dayanır.

Bayındır Han'ın Dirse Han'ı dolaylı uyarışı, Hatun'un önerilerinin ışığında açıklık kazanıyor. Onun amacı, Dirse Han'ı şölenden uzak tutmak değil, ona, başının çaresine bakmayı anımsatmaktır. Bir "iyi oğul"a sahip olmanın kaçınılmaz kuralları vardır; töre gereği, Dirse Han'ın da bunu yerine getirmesi gerektir.

Dirse Han'ın hatununun sayıp döktükleri, Türklerde ne gibi değerlerin önemli olduğunu da ortaya koyuyor. Mutlu sonuca varabilmek için, yalnızca bir 'ağzı dualı'nın yardımına sığın-

mak, dilek dilemek yeterli değildir. O işe toplum da katılmalıdır. Toy eyleme töresinde, toplumun bir araya gelmesi, birlikte sevinip eğlenmesi, sorunları orada paylaşması söz konusudur. Sıralanan öteki maddelerde, Türklerin başına gelen en kötü durumlar, somut olarak ortaya konmuştur. Bunlar, açlık, çıplaklık, borçluluktur. İnsanları, bu üç şeyden kurtarmak, onları rahata erdirecektir. Kişi, toplumsal yaşamayı belirleyen düzen içinde, gönül rahatlığıyla, bir "ağzı dualı"nın kerametine sığınacak, ancak böylece dileği kabul olunacaktır. Eski Türk topluluklarında önemli bir tören sayılan, günümüzde tartışma konusu olacak ölçüde önem kazanan *Nevruz* kutlamalarında da bu paylaşma duygusu öne çıkmaktadır.

Oğuzlarda 'yılda bir kez' olarak sınırlanan bu şölen ve toyların baharda yerine getirildiği, bunun bir tür *Nevruz* kutlaması olduğu düşünülebilir. *Nevruz*, doğanın yeniden var oluşudur; 'çimlenme'ye, bitkilerin yeşerip tomurcuklanmalarına, insanların çiçeklere öykünerek süslenip püslenmelerine ilgi çekilerek kutlanır. Dede Korkut anlatılarında, yiyip içmenin dışında, şölenlerin nasıl uygulandığına ilişkin pek ayrıntı yok; ancak, *Nevruz*'da olsun, Hıristiyanlıkta kutlanan *Paskalya*'da olsun; herkesin, varlığıyla bir araya gelip onu paylaşmasıyla, Oğuz şölenlerinin yeme içme geleneği arasında bir benzerlik kurulabilir. Paskalyanın (Ostern) Nevruz geleneğinden bir yansıma olduğunu bile savunabiliriz.

Yiğitlerin Doğuşu

Hatunu, babasıyla ava gidip dönmeyen oğlunu, Dirse Han'a sorarken, "Karanlık gecede bulduğum oğul!" sözünü kullanır. Hatunun deyişinde geçen 'karanlık gece' sözü, 'oğul'un nice güçlüklerden sonra kazanıldığını anlatırken; bu, onun döl yatağındaki oluşumunu çağrıştıran bir soyutlama da

sayılabilir. Sonradan üne ermiş her insanın böyle bir başkalığı vardır. Dede Korkut anlatılarının destansal bir özelliğidir bu. Öykülerde abartı ve kahraman yaratma, öyküsel kurgunun temel öğesidir. Özellikle ün yapmış bütün oğullar güçlükle elde edilirler. Toplumda "kahraman" olmanın da koşulu bu olsa gerektir. Sözgelişi, Kazan Bey'in karısı, oğlu Uruz'u,

"*Kuru kuru çaylara sucu saldım. / Kara donlu dervişlere adak verdim. / Yanıma doğru baktığımda komşuma iyi baktım. / Umanına, usananına aş yedirdim. / Aç görsem doyurdum, yalıncak görsem donattım, / Dilek ile bir oğulu güçle buldum.*" diye anar.

Görüldüğü gibi, Uruz da 'dilek'le doğmuştur. Boğaç da Uruz da babalarını düşman elinden kurtaracak denli savaşkan kişilerdir. Onların savaşkanlıklarının dibinde, 'dilek'le var oluşlarının olağanüstülüğü yatmaktadır. Sıradan doğuşlarla var olanların böyle bir öyküleri yoktur. Uruz'un anası da, Şamanlığın bir göstergesi olan, kuru çaylara sucu göndermiş, dervişlere adak vermiş, komşularına iyi (gözle) bakmış, umanına usananına aş yedirmiş, aç görse doyurmuş, yalıncak görse donatmış; ancak ondan sonra bir 'dilek'le 'oğul' sahibi olmuş. Demek, doğum için, Boğaç Han boyundakinden ayrımlı olarak, kimi dinsel, kimi töresel olan, 'kuru çaylara sucu salmak', dervişlere adak vermek, komşuya iyi gözle bakmak, onunla iyi geçinmek de önem taşıyor. Eski Türk boylarında komşuluğun, komşuyla iyi geçinmenin önemi şundan da bellidir ki, bugün bile, ev alana, "Ev alma, komşu al" atasözü anımsatılır.

Dede Korkut anlatıları, eski Türklerin değer yargılarını, davranışlarını yansıttıkları gibi, doğal olarak, dinsel tutumları üzerine de bilgi vermektedir. Sözgelişi, 'kuru çaylara sucu salmak', hiç olmayacak bir şeyi yapmaktır. Bu, kurumuş ırmaklardan su getirilmesi kadar olanaksızdır. Çaresizliğin

insanlarda ne gibi umutlar yarattığını, Şamanlık dönemlerine dayandırılabilecek bu töreden anlıyoruz. Hemen ardından, 'dervişlere, yatırlara adak adamak' geliyor. Zaman, töreleri zayıflatır. Bu yönden adak adamak, zamanla ağaçlara bez parçası bağlamaya kadar gerilemiştir. Dervişlere adak adamanın ise toplumsal bir dayanışmanın, dinsel kesimi desteklemenin bir sonucu olduğunu düşünebiliriz. Hacı Bektaş Tekkesi'ne yapılan adaklar, bu adakların toplu kazanlarla halka sunulması; böyle bir töre'nin, din büyüklerini destekleme anlayışının, imece alışkanlığında olduğu gibi, toplumsal dayanışma duygusunun bir sonucu sayılabilir. Toplumu desteklemeye yönelik bu töreler arasında, 'komşuyu gözetme' önemli bir yer tutuyor. Ne denli halk kesimlerinin anlatılarıyla beslenmiş olsa da, Dede Korkut anlatılarında halkın üst kesimlerinin serüvenlerinin anlatıldığı bir gerçektir. Hem boylarda yer alan kişiler, hem yaşanan olaylar, insanlar arasındaki ilişkiler, özellikle de anlatıların dil düzeyi bunu gösteriyor. Bu yönden 'komşuyu gözetme', yoksulun hakkını düşünme biçiminde de yorumlanabilir. O zamanın anlayışına göre, siyasal ve ekonomik gücü elinde tutanlar, töre gereği, kazandıklarında yoksulun hakkını düşünmek zorundadırlar. Komşu hakkının Tanrı hakkıyla bir tutulması, böyle bir törenin sonucu olabilir. Açı doyurmak, yalıncağı donatmak, komşu hakkı gözetmek, o dönem insanının erdemi sayılmaktadır. Oğuzlardaki şölen geleneği, Bektaşilikteki paylaşımcı tekke töresi, Şamanlık dönemlerinin izlerini taşır. Anadolu köylüleri arasında süregelen 'imece', bundan dolayı etkisini bugün de korumaktadır.

Yukarıdan beri verilen örnekler, 'oğul'a sahip olabilmenin, kişilerin erdemli tutumlarına bağlı olduğunu gösteriyor. "Kam Büre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu"nda anlatılan bir olay, 'oğul'un toplumsal görevini belirtiyor.

İç Oğuz Dış Oğuz Beyleri Bayındır Han'ın sohbetinde bir araya gelmişlerdir. Bayındır Han'ın çevresinde toplanan yiğitleri görünce Bay Büre Bey mendilini eline alır, 'böğür böğür' ağlamaya başlar. Kazan Bey niye ağladığını sorunca şu yanıtı verir:

"*Nasıl ağlamayayım? Oğulda ortacım* (mirasçı) *yok, kardaşta kaderim yok. Allah Teâlâ beni kargayıptır* (lânetlemiştir), *beyler. Tacım, tahtım için ağlarım. Bir gün ola düşem ölem, yerimde yurdumda kimse kalmaya... Benim dahi oğlum olsa, Han Bayındır karşısına alsa dursa, (ona) kulluk eylese, ben dahi baksam, sevinsem, kıvansam, güvensem...*" Bunun üzerine güçlü Oğuz Beyleri yüzlerini göğe çevirip dua ederler, "*Allah Teâlâ sana bir oğul versin!*" derler. Anlatıcı (Dede Korkut), "*O zamanda beylerin alkışı alkış* (duası dua), *kargışı kargıştı* (beddualaı bedduaydı); *duaları kabul olunurdu,*" der. Sohbette bulunan Bay Bican Bey de, öbür beylere, bir kızı olması için dua etmelerini ister. Onlar da el kaldırır dua ederler. Bican Bey, kızı olursa, Kam Büre Bey'in oğluna 'beşik kertme' yavuklu sayacağını söyler.

'Oğul'un Önemi ve Toplumdaki Görevi

Bay Büre Bey'in yukarıda anılan sözlerine göre, 'oğul'lu olmak, kişinin Tanrı katında lânetli olmadığını gösteriyor. Neslin sürekliliği de ona bağlı. İkincisi, iktidarın ayakta kalmasında; iktidarda bulunanların var olmasında da 'oğul' önemli. Bay Büre Bey, Bayındır Han'ın, oğlunu karşısına alıp ona değer vermesi, onu sayılı yiğitlerden biri sayması, oğlanın ona kulluk eylemesi özlemi içinde. Böyle bir durum Bay Büre Bey'i sevindirecek, kıvandıracak, onda güven yaratacaktır.

Oğul, tacın, tahtın ortada kalmamasının da güvencesi. Bu durumda, devletin varlığı, savaşlarda gücün kaynağı 'oğul'a

bağlandığı için, oğlu olmayanın, Tanrı katında da, toplum katında da yeri olmuyor. Baba, oğluyla Bayındır Han'ın katında güven kazanacaktır. Devlette güç sahibi olmak da büyük ölçüde 'oğul'lu olmaya bağlıdır.

Dede Korkut Kitabı'nda, Oğuznâme'den alınan 'Önsöz' durumundaki bölümde, *"Oğul atanın yeteridir, iki gözünün biridir, / Devletli oğul kopsa ocağının közüdür;"* denerek, oğulun, atayı (babayı, soyu sopu)) bütünlediği, ocağını söndürmeyip yanar tutan bir 'köz' olduğu belirtiliyor. Oğul, atasının iki gözünden biri sayılıyor. Göz, yaşamanın ışığıdır. *"İyi oğul yetişse, ocağın közüdür."* sözündeki anlam da hemen hemen aynı içeriktedir. Göz ışığı ile "köz" arasındaki ortak öğe, ışıtmayı sağlamalarıdır. Bu görüntüsel benzerliğin yanında, burada, oğulun, babayı sonsuza değin sürdürme anlamı vurgulanmaktadır. Çünkü, *"Oğul, babanın yetişenidir."* Ata göçüp gittiğinde, onun adını o taşıyacak, malı mülkü, tacı tahtı koruyarak ona sonsuzluk kazandıracaktır.

'Bengi taş' adı verilen Orhon Yazıtları'nda, *"Üstte gök delinmezse, altta yer çökmezse, senin ilini, töreni kim bozabilir?"* deniyor. Bu, aile ve topluluk (devlet) kurumlaşmasının derin bir inanca bağlı olduğunu, sağlam temellere oturduğunu gösterir. Bu, Oğuzların köklü anlayışından gelmektedir. Bu söz, bir ülkü olarak, yüce bir devletten, bir odalı bir eve değin Türklerin ulusal duygusu olmuştur. Bir ulusun sonsuzluğunu anlatan bu sözün, bir ailedeki anlamı da aynıdır. Oğul, bu sonsuza değin sürüp gitmenin etkeni sayıldığı için, ona büyük önem verilmektedir. Bir evin bacasından tüten duman, nasıl o evin varlığını anlatıyorsa, oğulun varlığı da, babanın sonsuzluğunu anlatır. "Kam Büre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu"nda olduğu gibi, oğulsuz ata, kendini saygıdan, sevgiden, onurdan yoksun kalmış gibi görür.

Oğul, sanki bir varlık değil de inançtır. İyi oğul bir erdem simgesiyse, kötü oğul da erdemsizliklere örnektir. Dede Korkut

ağzından söylenmiş şu sözleri bu yönden değerlendirmek gerekir: *"Ata adını yürütmeyen hoyrat oğul, ata belinden inince, inmese yeğ; / Ana rahmine düşünce, doğmasa yeğ; / Ata adını yürütende devletli oğul yeğ."* Demek oluyor ki, oğullu olmak önemli değil, 'oğul'un erdemli olması önemli. Görgüsüz, kaba oğulun babanın belinden inmesi, ananın rahmine düşmesi istenmiyor.

Erdemli Oğul

Oğulun, babasının adını yürütmesi, ona onur kazandırması, göstereceği olağanüstü kahramanlığa bağlıdır. Baş kesmeyen, kan dökmeyen 'oğul'un bir önemi yoktur. Ona ad bile verilmez. Sözgelişi, "Boğaç Han Boyu"nda, yukarıda da söz edildiği gibi, bir kahramanlık gösterinceye değin, Boğaç'ın adı yoktur. Beyrek'e de, Basat'a da, bir kahramanlık gösterdikten sonra ad verilmiştir. Adsız oğlana, boğa'yı yendikten sonra, başardığı işe uygun olarak, Dede Korkut'un bulunduğu bir şölende 'Boğaç' adı verilecek; neredeyse babanın bütün yetkilerine, varlığına sahip olacaktır. Dede Korkut'tan 'fetva' alınmıştı: Oğlan 'beylik, taht' verilecek erdeme sahiptir. Boğayı yenerek 'hüner' göstermiştir. Babası ona, beyliğin varlığını gösteren 'boynu uzun bedevî at', 'tümen (on bin) koyun', 'kızıl deve', 'altın başlı ban ev', 'çiğini (omzu) kuşlu cüppe, don (giysi, kaftan)' vermelidir. Oğlu kahramanlık gösteren baba, Bayındır Han'ın önüne ak yüzle çıkacaktır. Çünkü oğlan, "Bayındır Han'ın ak meydanında cenk etmiş, bir boğa öldürmüştür."

'Oğul'un bunları koruması, bunlara hak kazandığını göstermesi gerekir. İktidara bağlanmak gibi, babasına bağlılığını hiçbir zaman yitirmemelidir. Baba, başkaldıran 'oğul'u öldürme hakkına sahiptir. Dirse Han'ın nökerleri (koruyucu güçleri, hizmetçileri), babasının gözünden düşürmek için, oğlunun hayırsız, uğursuz çıktığını söylediklerinde, Dirse Han gözünü

kırpmadan, "Varın getirin, öldüreyim!" demiştir. Düşünmeden karar veren babasını kınamasına karşın, dara düştüğü zaman, babayı kurtarmak oğulun görevidir. Özellikle babanın namusu tehlikeye düştüğü zaman, oğul, canını vermekten çekinmez. Hele, anasının namusu söz konusu olduğunda, 'oğul'un göze alamayacağı hiçbir şey yoktur. "Salur Kazan'ın Evi(nin) Yağmalandığı Boyu"nda bunun ilginç bir örneğini görüyoruz.

Kırk 'ince belli' kızıyla oğlu Uruz'u kâfirin (Şökli Melik) elinden kurtarmaya giden Kazan'ın eşi 'boyu uzun' Borla Hatun tutsak düşer. Şökli Melik, Kazan'dan intikam almak amacıyla kırk bir kişi içinde Borla Hatun'un hangisi olduğunu öğrenip ona oradakilere içki dağıttırmak ister. Borla Hatun, kızlara *"Kazan Bey'in hatunu kimdir diye hanginize yapışırlarsa, hepiniz kırk yerden ses verin!"* der. Kızlar dediğini yaparlar. Bunun üzerine Şökli Melik şöyle bir buyruk verir: *"Gidin Kazan'ın oğlu Uruz'u kaldırın, çengele asın. Ak etinden kıyma çekin. Kara kavurma pişirip kırk bey kızına iletin. Kim ki yedi, o* (Kazan Bey'in hatunu) *değil; her kim yemedi, odur! Alın getirin içki dağıtsın!"*

Borla Hatun, *"Dünlüğü altın ban evimin Kanber'i, / Kaza benzer kızımın, gelinimin çiçeği, / Dokuz ay dar karnımda* (her yere birlikte) *götürdüğüm, / Burmalı beşikte belediğim oğul!"* diye seslendiği oğluna durumu anlatır; ona şu soruyu sorar: *"Ay oğul, senin etinden yiyeyim mi; yoksa sası* (kötü) *dinli kâfirin döşeğine gireyim de baban Kazan'ın namusunu sındırayım* (bozayım) *mı?"*

Bunu duyan oğlu Uruz, anasına *"Ağzın kurusun! Dilin çürüsün!"* diye öfkelenip, böyle düşündüğü için onu kınadıktan sonra, "Ko (bırak) *beni çengele vursunlar! / Ko etimden çeksinler! / Kara kavurma etsinler! / Kırk bey kızının önüne iletsinler! / Onlar bir yediğinde sen iki ye! / Seni kâfirler bilmesinler, duymasınlar. / Ta ki, sası dinli kâfirin döşeğine varmayasın! / Sağ-*

rağını sürmeyesin (içki dağıtmayasın)! / *Atam Kazan'ın namusunu sımayasın!"* der.

Babayı kıvandıran, sevindiren, güvendiren, oğlunun onu aratmayacak işlerde bulunmasıdır. Anadolu töresinde en büyük erkek kardeşe 'baba yarısı' denmesi bu anlayışa bağlanabilir. Bunları yapmıyorsa, 'oğul'un varlığı ile yokluğu arasında bir ayrım yoktur. Babasının adını lekeleyen, lekeleten bir oğul olacağına olmasa yeğdir. Sözgelişi, oğlu olmayan Bay Büre'nin "böğüre böğüre ağlaması"yla, oğlu olup da bir şey yapmadığını, baş kesip kan dökmediğini gören Kazan'ın üzüntüsü aynıdır. İkisi de, toplumun yerleşik anlayışı karşısında utanç duyarlar. Erdemli oğulun, toplumun değer verdiği bir iş yapması, öbürlerinin yaptığından ayrılan bir varlık göstermesi gerekir.

"Beyrek Boyu"nu andıran "Kazan Beğin Oğlu Uruz Beğin Tutsak Olduğu Boyu"nda, bir yiyip içme sırasında, oğlunun baş kesip kan dökmediğini düşünüp ağlayan Kazan Bey'in, oğlunun sorusu üzerine söylediği şu sözleri de 'oğul'un varlığı yönünden önemlidir: *"Sağıma doğru baktığımda kardaşım Kara Göne'yi gördüm. Baş kesmiştir, kan dökmüştür, çuldu (ganimet) almıştır; ad kazanmıştır. Soluma doğru baktığımda dayım Uruz'u gördüm. Baş kesmiştir, kan dökmüştür, çuldu almıştır; ad kazanmıştır. Karşıma doğru baktığımda seni gördüm. On altı yaşına geldin. Bir gün ola düşüp öleyim, sen kalasın. Yay çekmedin, ok atmadın, baş kesmedin, kan dökmedin; kanlı Oğuz elinde çuldu almadın. Yarınki gün zaman dönüp ben ölüp, sen kalacaksın. Tacımı tahtımı sana vermezler diye* (düşünüp) *sonumu andım, ağladım."* der.

Oğul, 'itaat eden'dir. Ama kendini savunma hakkından yoksun değildir. Rahatlıkla, babasına –hem de eleştirel bir dille, sert sözcükler seçerek– yanıt verir: *"A bey baba! Devece* (deve gibi) *büyümüşsün, köşekçe* (deve yavrusu kadar) *aklın*

yok! / Tepece boyımışsın (büyümüşsün, boy atmışsın), *darıca beynin yok! / Hüneri oğul atadan mı görüp öğrenir, / Yoksa atalar oğuldan mı öğrenir? / Kaçan* (ne zaman) *sen beni kâfir serhaddine* (sınırına) *çıkardın; / Kılıç çalıp baş kestin, ben senden ne gördüm, ne öğrendim?"* Buradaki eleştirel tutum ve söyleyişteki ironi gözden kaçırılmamalıdır.

Kazan Bey, *"A Beğler, Uruz hub* (hoş) *söyledi, şeker yedi!"* diyerek oğlunu haklı bulur. Yiyip içmeyi anında orada bırakarak, oğluna 'hüner' göstermek üzere yola çıkarlar.

Boğaç'ın boğayı yenmesi, Beyrek'in bezirgânlarla karşılaşması gibi sürpriz olayların dışında, 'hüner' gösterme (savaşma, vuruşma, akıllı davranma), babadan oğula geçen bir alışkanlıktır. Boğaç'la Beyrek'in babaları olaydan sonra haberli olmuşlar, hemen gerekeni yerine getirmişler, oğullarına beylik vermişler, onları taht sahibi kılmışlardır.

Anlatılar, oğulun, zamanı geldiği zaman kendini gösterdiğini ortaya koyuyor. Törede, gereksiz gövde gösterilerine, yalancı pehlivan gibi davranmaya, sağda solda övünmeye yer yoktur. Amaç, hasmı yenmektir. Oğulun 'babanın yeteni' olması bu anlamda yorumlanmalıdır. Anlatıların bir yerinde, Arafat'ta erkek kuzu nasıl kurban içinse, baba, ad sahibi olmak için oğul kazanır; oğulun kılıç kuşanması ise babanın çabası, sonsuza dek var olması uğrunadır.

Oğul Sevgisi

'Oğul'un anlatılarda çok yer tutması, ana baba yolunda kendini "feda" edecek denli özverili yetişmesi; ona erdemler yakıştırılması nasıl bir ilişkinin sonucu olabilir? Onca savaşa, kırışa karşın, Dede Korkut anlatılarının temeli sevgiye dayanır. Vuruşmalar, savaşmalar o dönemin kaçınılmaz yaşam biçimidir. Uruz, babasına düşmanın ne olduğunu sorar. Babası, *"Şunun için düşman derler ki, bizim onlara gücümüz yetse öldürü-*

rüz; onların bize yetse, öldürür." dedi. Uruz şunu da sorar: *"Baba, içinde bey yiğitleri öldürseler, kan sorarlar mı, kanı dava ederler mi?"* Kazan'ın yanıtı şudur: *"Oğul, bin kâfir öldürsen, kimse senden kan davasında bulunmaz."*

Böyle bir anlayışa dayanan yaşam ilişkileri ortamında anlatılardaki sevgi duygusu şaşırtıcıdır. Bu sevgi babadan oğula, oğuldan anaya, büyüklerden gelinlere, kızlara, sevgililere akar durur. Bu yoğun duygusallık ortamında, insanlar arasında bir ayrım yoktur. Özellikle sevgide eşitlik ilgi çekiyor. Aynı biçimde duymanın, düşünmenin, davranmanın temelinde bu sevgi yatıyor. Sevgi, Oğuzlarda, yaşamanın bir parçası gibi. Asıl önemli olan ise, bu yüce duygunun sözcüklere dökülüşüdür.

Örneğin, oğlunu babasının yanında göremeyen boyu uzun Borla Hatun, eşi Kazan Bey'e şunları söyler: *"Oğul oğul, ay oğul, / Ortacım* (mirasçı) *oğul, / Karşı yatan kara dağımın yükseği oğul, / Karanlıkça gözlerimin aydını oğul!"*

Oğlunu göremeyen, Borla Hatun, duygularını da şöyle dile getiriyor: *"Sam yelleri esmeden Kazan, kulağım çınlıyor. / Sarmısak otunu yemeden, Kazan, içim yanıyor. / Sarı yılan sokmadan, akça tenim kalkıp şişiyor. / Kurumuşça göğsümde sütüm oynuyor. / Biricik oğul görünmüyor, bağrım yanıyor."*

Bunu, nökerlerinin kışkırtmalarına kapılarak, babasının oklayıp bir çukura attığı oğlunu kırk ince belli kızıyla aramaya çıkan Dirse Han'ın hatununun deyişinde de görüyoruz: *"Karşı yatan ala dağdan bir oğul uçurdunsa, söyle bana; / Külünk ile yıktırayım! / Kaman akan yüğrük sudan bir oğul akıttınsa, söyle bana; / Damarını tıkatayım! / Kara donlu azgın dinli kâfirlere bir oğul öldürttünse, söyle bana; / Han babamın yanına ben varayım, / Ağır hazine, bol leşker* (asker) *alayım, / Azgın dinli kâfire ben varayım, / Yaralanıp kazılık atımdan inmeyince, /Yenim ile alca kanım(ı) silmeyince, / Kol but olup yer üstüne düşmeyince, / Biricik oğul kâfir yollarından dönmeyeyim!"*

Oğlunu ilk avına çıkaran Kazan'ın dönüşünü şölenle kutlamak isteyen Borla Hatun, oğlu Uruz'u babasının yanında göremeyince deyişlere başlar. Acısından, kocasına, *"Kara tırnağımı ak yüzüme çalayım mı? / Güz elması gibi al yanaklarımı yırtayım mı? / Çemberime* (başörtüsü) *alca kanımı dökeyim mi? / Senin orduna ağır şiven* (yas) *koyayım mı?"* diye karşı çıkan Borla Hatun, ağıtını, oğlunu 'torum' (deve yavrusu), 'kulun' (at yavrusu), 'kuzu' diye anarak sürdürür. Kendini onlardan yoksun kalmış dişi deveye, kısrağa, koyuna benzetir. Doğaya böylesine bağlı gerçeklik duygusu, Dede Korkut anlatılarının en belirgin özelliğidir.

Sanki acı çeken bir 'ana' değil de, hayvanıyla, bitkisiyle bütün doğadır. Yaratıkların acı çekmesi yüce bir sevgiye dönüşerek evrenselleşiyor. Devenin acı bağırtısını, atın uzun kişnemesini, koyunun meleyişini insanoğlunun ağzından duymak, duygularda doğayla bütünleşmenin bir ölçüsüdür. Doğayı yaratıkların duyduğu sevgilerle duyumsayan Borla Hatun, anlatıda evrensel bir ana olarak simgeleşiyor. Dede Korkut anlatılarının insanı saran, insanı evrensel bir sevgiyle yüz yüze getiren gücü, doğa-insan ilişkisini gerçek varlıklarla kurmasından gelmektedir. Bu sevgilerle beslenen oğul, anasını babasını her şeyin üstünde tutacaktır. Yukarıda da değinildiği gibi, oğul, babasının namusunu kurtarma yolunda etinin kıyma kıyma koparılmasını göze alacaktır ("Kazan'ın Evinin Yağmalanması Boyu"). Vuruşma sırasında babasının ölmesini istemeyen Uruz, özetle, ona şunları söyler: Kendisinin ölmesi önemli değildir. Babası, her zaman kendisi gibi bir oğula sahip olabilir. Ama babasının geri dönmesi gereklidir. Bu, böyle bir anlatıyı yaratmış toplumun duygu yüceliğini gösterir:

Nedenleri şöyle sıralıyor Uruz: *"Karşı yatan kara dağlar esen olsa, / El yayılır. / Kanlı kanlı sular esen olsa, / Kanın ta-*

şar. / Karaguc atlar esen olsa, / Kulun doğurur. / Develerden kızıl deve esen olsa, / Yavru verir. / Ağılında akça koyun esen olsa, / Kuzu verir. / Bey erenler esen olsa, / Oğlu doğar. / Sen esen ol, anam esen olsun, / Yüce Allah, size benden iyi oğul versin, / Ak sütünü anam bana helâl eylesin!"

Aynı yüce duyguyu, özveriyi baba da gösterecektir. Toplumların mutluluğunu her şeyden önce duygu eşitliği sağlar. Kim bilir kökü nerelere dayanan Dede Korkut anlatılarında bu duygu düzeyine gelindiğini ileri sürmekle Oğuzların nasıl törelerle ayakta kaldıklarını belirtmek istiyorum.

Dede Korkut anlatılarında dayanışma, sevgiyle beslenen kaynaklardan doğuyor. Bir varoluş - yokoluş noktasında, babayla oğlu arasında geçişen bu yüce duygu, ikisini de sorumluluk altına sokmaktadır. Oğul babanın 'yeteni' olduğu gibi, baba da oğulun varoluş kaynağıdır. Burada ne otorite, ne iktidar, ne çıkar söz konusudur. *"O zamanda oğul, baba sözünü iki eylemezdi, iki eylese o oğulu kabul eylemezlerdi."* deniyor. Çünkü baba, oğulun yapmayacağını ondan istemez. Oğul, babası istediğine göre onda bir doğruluk olduğuna inanır. Bu da 'erdemli oğul'un özelliklerinden biridir. Ne ki, anlatı boyunca, böyle bir terslik olmamakla birlikte, oğulların karşı duruşu karşısında babalar hoşgörülü oluyorlar. Şu olayı bu yönden değerlendirelim:

"Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu"nda, Kanlı Koca, oğlunu evlendirmek ister. Kan Turalı'nın gönlünden, Beyrek'in Banı Çiçek'ine benzer bir kız geçmektedir. Trabzon tekürünün kızı, bu nitelikleri taşımaktadır. Kan Turalı'nın, tekürün kızı Selcen Hatun'u alabilmesi, birtakım engelleri aşma hünerini göstermesine bağlıdır. Oğlanın, üç canavarı (boğayı, buğrayı, aslanı) yenmesi gerektir. Kanlı Koca, kız aramaktan umutsuz döner; *"Hay canım oğul, hüner dediğim o değil* (evlenecek olan erkeğin bazı hünerler göstermesi zorunludur), *o kız için üç ca-*

navar saklamışlar, her kim o üç canavarı bastırır, kızı ona verirler, basıp öldürmese, onun başını keserler, kaleye asarlar." der. Kanlı Koca, durumu anlatmaktadır yalnızca. Bu bile yeter Kan Turalı'ya. Babasına, *"Baba, bu sözü, senin bana dememen gerekti, madem ki dedin, elbette varmam gerekli, başıma kakınç, yüzüme dokunç olmasın."*

Baba, oğlunu tutsaklıktan kurtarmakta nasıl sorumluysa, oğul da öyle sorumludur. "Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu"nda bunun örneğini görmekteyiz. Babadan, kardeşten biri tutsak da, oğul onları kurtarmayı düşünmüyorsa, bu, ileride onun başına kakınç, yüzüne dokunç olur. Kara Göne oğlu Budak'la Yegenek arasında şöyle bir konuşma geçer. Bu konuşma, oğul'un sorumluluklarını belirtmektedir:

"Günlerden bir gün, Yegenek oturup beylerle sohbet ederken Kara Göne oğlu Budak ile uzlaşamadı, birbirlerine söz atıştılar. Budak der: 'Burada lâf vurup ne yapıyorsun! Madem ki er(lik) diliyorsun, varıp babanı kurtarsana; on altı yıldır tutsaktır,' dedi. Yegenek, bu haberi işitince yüreği oynadı, kara bağrı sarsıldı."

Aynı durumu, Kazan'ın oğlu Uruz'da da görüyoruz. Uruz, babasının tutsaklığını başkasından duyunca beyninden vurulmuşa döner, anasına bir deyiş söyler ve onu paylar:

"Kâfir beyleri toplandılar geldiler, yine dediler: 'Bunun oğlu var, kardaşı var, bunu öldürmek olmaz!' dediler. Getirdiler domuz damına hapse tıktılar. Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir. Kazan'ın ölüsünü, dirisini kimse bilmedi. Meğer Han'ım, Kazan'ın bir oğlancığı vardı. Büyüdü, yiğitçik oldu. Bir gün ata binip divana gelirken bir kişi der: 'Sen Han Kazan'ın oğlu değil misin?' dedi. Uruz kızdı: 'Bre kavat, benim babam Bayındır Han değil midir?' 'Yok, o, ananın babasıdır, senin dedendir.' 'Bre, ya benim babam ölü müdür, diri midir?' dedi. 'Diridir, Toman'ın kalesinde tutsaktır,' dedi."

Bunu duyunca Uruz ağlar, kendinden geçer. Bu durumu kendisine bildirmediği için anasına kızar; *"Ana hakkı Tanrı hakkı olmasaydı, / Kara çelik uz kılıcımı çekeydim, / Gafillice güzel başını keseydim, / Alca kanını yeryüzüne dökeydim..."* der.

"Begil oğlu Emren'in Boyu"nda da, 'oğul'un, babanın yerini tutması gerçeğiyle karşılaşıyoruz.

Dede Korkut anlatıları, neredeyse oğul - baba - ana üçlüsü üzerine kurulmuştur. 'Boy'lar, yönelişlerine göre, geleneksel Türk davranışını belirleyecek ipuçları vermektedir. Dede Korkut anlatılarında kişi karşısındakini söylediğine inandırmak için, *"Oğlum doğmasın, doğarsa on yaşına varmasın!"* diye yemin eder.

Kardeş

Dede Korkut anlatılarında, ailenin bütünlüğünü sağlayan *baba* ve *oğul* ölçüsünde *kardeş* konusu da çok işlenmiştir. "Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu"nda, sarhoş olan Segrek, öksüz bir oğlanın bir arkadaşıyla çekiştiğini görür. Onları ayırmak amacıyla onlara birer şaplak (şamar) vurur. *"Eski donun biti, öksüz oğlanın dili acı olur!"*muş. Biri, *"Bre, bizim öksüzlüğümüz yetmez mi? Bize niye vuruyorsun! Hünerin varsa, kardeşin Alınca kalesinde tutsaktır, var onu kurtar!"* der.

Bu sözden de anlaşıldığı üzere, babanın tutsaklığı oğulu, oğlun tutsaklığı babayı nasıl etkiliyor, ona sorumluluk yüklüyorsa; kardeşin tutsaklığı da kardeşi, öylesine sorumlu kılıyor. Bunun da, toplum katında utanılacak bir olay olduğu anlaşılıyor. Öksüzlerin verdiği bu haberden sonra Segrek, kardeşinin sağ olduğunu anlar ve şunları söyler: *"Kardaşım sağ imiş, kaygılanmam. Kardaşsız Oğuz'da durmam! Karanlık gözümün aydını kardaş!.."* diyerek duygulanır. Onun için, kardeşini tutsaklıktan kurtarmak bir namus borcudur. Kardeşini kurtarmak için her şeyi göze alır. Yola çıkarken, Segrek'in düğünü

kurulmuş, gerdek günü gelmiştir. Gerdeğe girer ve gelinle aralarına (yatacakları döşeğin ortasına) kılıcını koyar. Ancak, kardeşini kurtardıktan sonra "murat alıp murat verecek"tir. Kardeşin tutsaklığı sırasında bir yiğidin mutluluğu söz konusu değildir çünkü. Gelinin bütün yalvarmaları boşa gidecek, Segrek atlanıp kardeşini kurtarmaya koşacaktır.

"Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boyu"nda, kâfir beyleri, ellerinde tutsak olan Kazan'ı *"Bunun oğlu var, kardaşı var, bunu öldürmek olmaz"* diyerek, bir gün öcünün alınacağını düşünürler, onu öldürmeyi göze alamazlar. Kardeşle oğulun, babanın eş değerde tutulduğu buradan da anlaşılıyor. Oğulun, babanın; babanın oğulun öcünü alacağına inanıldığı gibi, kardeşin de kardeşinin öcünü bırakmayacağına inanılır. "Beyrek Boyu"nda da, Bay Büre Bey ağlayıp sızlarken, *"Oğulda kısmetim yok, kardaşta kaderim yok."* diyerek, kardeşle oğulun aynı değerde olduğunu belirtmektedir. Kardeşinin Tepegöz tarafından öldürüldüğünü öğrenen Basat'ın karanlık gözleri yaşla dolar; kardeşi için şu lirik deyişi söyler:

Kırk yerde dikilmiş otağlarını,
O zalim (mi) yıktırdı ola kardaş!
Yüğrük atların(ı) tavlasından,
O zalim (mi) seçtirdi ola kardaş!
Beserek beserek develerini katarından,
O zalim (mi) ayırdı ola kardaş!
Şöleninde kırdığın koyununu,
O zalim(mi) kesti ola kardaş!
Güvencimle getirdiğim gelinciğin(i),
O zalim (mi) senden ayırdı ola kardaş!
Ak sakallı babamı
"Oğul!" diye ağlattın (mı) ola kardaş!
Akça yüzlü anamı,

Sızlattın(mı) ola kardaş!
Karşı yatan kara dağımın yükseği kardaş!
Akıntılı güzel suyumun taşkını kardaş!
Güçlü belimin kuvveti,
Karanlık gözlerimin aydını kardaş!
Kardaşımdan ayrıldım!..

"Beyrek Boyu"nda, Beyrek'in tutsaklığı sırasında bacılarının durumu da kardeş sevgisinin derinliğini yansıtmaktadır. Tutsak olan Beyrek'le karşılaşan bezirgânlar, o gideli, anasının babasının ak çıkarıp kara giydiklerini, yedi kız kardeşini yedi yol ayrımında ağlar gördüklerini, güz elması gibi al yanaklarını yırttıklarını, ağlayıp sızladıklarını anlatırlar. Kâfirlerin elinden kurtulduktan sonra obasına ozan kılığıyla dönen Beyrek, pınar başında, *'karşı yatan kara dağlarının yıkıldığını, gölgelice ağacının kesildiğini, dünyada bir kardeşinin yok olduğu'*nu ağıt yakarak dile getiren küçük kız kardeşiyle karşılaşır.

Kadın

Dede Korkut Kitabı'nda anlatılan olaylar belki çok eskilere dayanmıyor. Ama olayları biçimleyen törelerin kökü çok eskilerdedir. 'Oğul', 'baba', 'kardeş' sevgisinin, onlar arasındaki dayanışmanın nasıl yüce duygularla beslendiği yukarıda özetlendi. Anlatılarda 'kadın' da o ölçüde öne çıkar. Eski metinlerde, kadının toplumda söz ve yetki sahibi olduğu biliniyor. Bugün bile yörük toplumunda, aşiretlerde, ortak üretimden bir arada oyun oynamaya kadar kadın-erkek işbirliği toplumun dengesini oluşturur. Dede Korkut anlatıları bu yönden de Türk kökenli toplumların gelenek ve göreneklerinin izlerini taşır.

Boyların "Giriş" bölümünde, otlakları geyiğin; çimenleri kulan'ın; ayrı ayrı yolların izini devenin; yedi derenin kokula-

rını tilkinin; gece kervan geçtiğini turgay kuşunun; yiğidin ağırını hafifini atın; sızıları, çekenin; baş ağrısını beynin; kişinin cömerdini, cimrisini ozanın bildiği gibi, *'oğul'un kimden olduğunu da ana bilir.* Kuşkusuz, hayvanın 'bilme'si içgüdüseldir. Kadın olarak *ana*, ozan olarak *kişi* bilinçli olarak bilir. 'Oğul'un kimden olduğunu ananın bilmesi, kadının belirleyiciliğinin bir ölçüsüdür. Töreler, kurallar, baskılar kadının bu özgürlüğünü kısıtlayamaz. Geleneksel ilişkilerin insanı bağladığı feodal bir düzende böyle bir soyutlamayı, kadının vicdanını öne çıkarmayı düşünsel bir gelişmişlik saymak gerekir.

Homeros destanlarında da böyle bir bölüm var. Athena, Odysseus'un oğlu Telemakhos'a sorar:

"Şimdi sen de bana, açık açık ve birer birer cevap ver: Sen gerçekten Odysseus'un oğlu musun? Bu kadar büyük bir oğul ha: Fakat aşikâr: baş onun başı, gözler onun güzel gözleri! Biz birbirimize sık sık gelir giderdik, o Troia seferine çıkmadan önce; başka Argos ululları da onunla beraber kocaman karınlı gemilerine binip gitmişlerdi. O zamandan beri ne ben Odysseus'u bir daha gördüm, ne de o beni."

Buna karşı akıllı Telemakhos cevap verir:

— Hay hay, konuğum, sana bunları dosdoğru söyleyeceğim. Onun oğlu olduğumu bana annem söylüyor: ben de başka bir şey bilmiyorum; çünkü kimse babasının kim olduğunu başka türlü bilemez. Keşke talihli bir adamın oğlu olaydım, malları içinde kocayıp giden birinin! Fakat dediklerine göre, ölümlü insanların en talihsizi imiş benim babam; soruyorsun madem, anla işte[35].

Parçada geçen "*Onun oğlu olduğumu bana annem söylüyor: Ben de başka bir şey bilmiyorum; çünkü kimse babasının kim olduğunu başka türlü bilemez*" sözünün, Oğuznâme'de yer alan sözle çakıştığını görüyoruz.

35 Homeros, *Odysseia,* (Çev.: Ahmet C. Emre), İst., 1957, s. 46.

Kadında 'namus' kavramının özünde bu gizlidir. Sanat yapıtlarında, özellikle yazınsal sanatlarda yüzyıllarca bunu koruyan ya da koruyamayan kadın ele alınmış, kadın ise her zaman bir giz olarak kalmıştır. Kadında erdemin buna bağlanmasına kuşkusuz çağımız yabancı; ancak 'aile' denen oluşumun özü de budur. 'Oğul'un kimden olduğunun bilinmesi bütün bir kadınlık tarihinin serüvenidir; Oğuz toplulukları bunun bilincinde olmuşlardır. Çünkü, soyun sürüp gelmesi, aile varlığının ayakta kalması buna bağlıdır. Bu gerçeği kavramanın bilinciyle, eski Türk toplulukları kadını yüceltmişlerdir.

Kadın yalnızca 'oğul'un kimden olduğunu bilmekle erdemli olmaz. "*Dizini bastırıp oturunca helâlli güzel, / Ak sütünü doyunca emzirse ana güzel*" sözünde olduğu gibi, evine düşkünlüğü, çocuğunu yetiştirmesi de onu erdemli kılar. "Dizini bastırıp oturma" deyimi, kadının evine bağlılığını anlatır. Günümüzde de, çok gezmeyen, gözü dışarda olmayan kadına daha çok değer verilir.

"Ak sütünü doyunca emzirse ana güzel" sözünden çocuğun iyi beslenmesi anlaşılsa da; bunu, çocuk yetiştirme yönünde yorumlamak gerekir. Bundan, "oğlunu iyi yetiştiren ana güzel" anlamı da çıkarılabilir. Dede Korkut anlatılarının mantığıyla düşünülürse, erdemli kadın, topluma 'iyi' oğullar yetiştirmelidir. Bizim atasözü geleneğimizde, bununla ilgili pek çok söz vardır. "Sütle giren huy canla çıkar" sözünde geçen 'süt' sözcüğü aile içi eğitim, ana görgüsü anlamına gelir. Bu söz, önemli bir atalarsözü kitabında şöyle açıklanıyor: "Kişinin küçükken edindiği huy, ölünceye değin sürer."[36]

'Emzirmek' sözcüğünü de, bu sözcükle özdeş saymak gerekir. 'Süt'ün niteliğini belirten 'ak' ise, kadındaki erdemin bir simgesi sayılmalıdır. 'Ak' sıfatının, niteliksel yönden de, mecaz açıdan da erdemli olmayı vurguladığı gözden kaçırıl-

36 Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü,* Ankara, 1971, s. 353.

mamalıdır. "Helâl süt emmiş" deyiminde bu sıfatın anlamı daha da açıktır.

'Doyunca süt emzirme', çağdaş dünyada anlam aşınmasına uğramıştır. Özellikle nüfusun yoğun olduğu büyük kentlerde, çalışan ana baba, çocukla çok sınırlı saatlerde ilgilenmektedirler. Çocuklar yuvada, bakıcıların elinde yetişmektedir. Cahit Külebi'nin "Sütü kesildi bebelerin" dizesi neredeyse gerçekleşecek. Gelişmiş Batı toplumlarında 'emzirme' tarihe karışmak üzere çünkü. Aile çözülmelerinde, anne baba - çocuk arasındaki yabancılaşma ve kopmalarda çocukla ana arasındaki zamansal kopuşun da etkileri düşünülebilir. Gençlerdeki ruhsal gerilimde bu kopuşun etkileri de vardır. Yapay, hormon yüklü besinlerin hayvanları delirttiği bir dünyada insanları gelecekte kim bilir neler bekliyor... Çocuğun ilk eğitimi aile ortamında yapılmıyor; güdümlü, daha çok elektronik aygıtlarla güdümlenmiş eğitim ise, çocuğu günübirlik alışkanlıklarla sınırlıyor. Güdümlü eğitim, çocuğun yaratıcı damarlarını köreltiyor. Çocuk, bilgisayar oyunlarının, Pokemon'ların tutsağı oluyor. Yaşam koşullarıyla birlikte, ana baba - çocuk arasına bir de bunlar giriyor. 'Babalar - oğullar' çelişkisi, daha da büyüyerek 'analar - çocuklar' olarak da büyük ve küçük bireyleri birbirinden koparıyor. Bu anlatılardaki doğal ilişkiler göz önünde bulundurulursa, insanlığı nasıl bir yabancılaşmanın beklediğini kestirmek güç olmayacaktır. Dede Korkut anlatılarının bir toplumbilimci, bir ruhbilimci, bir çocuk eğitimcisi açısından incelenip değerlendirilmesi bu yönden de önem taşımaktadır.

Bir çıkma yaparak açıklamaya çalıştığımız bu sorunu, Dede Korkut Kitabı'nın 'Giriş'inde yer alan Oğuznâme alıntılarında daha somut örnekleriyle görüyoruz. Bu bölümde, kadınlardaki iyi ya da kötü davranışlar ele alınıyor, ayrıntılara inilerek bu tutumların değerlendirilmesi yapılıyor.

Kadın Türleri

Bu bölümde kadınlar, birbirinden, 'solduran sop', 'dolduran top', 'evin dayağı', 'nice söyler isen bayağı' diye ayrılıyor.

Bu kadınların özellikleri şöyle sıralanıyor:

• Evin dayağı: 'Evin dayağı', evi ayakta tutan, 'düzenli, dirayetli' anlamındadır. O şöyle tanıtılıyor: *"Yazıdan yabandan eve bir konuk gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırlar, saygı gösterir, gönderir... Onun bebekleri*[37] *yetişsin; ocağına bunun gibi avrat gelsin!"*

• Solduran soy: 'Solmak', rengi açılma, renk atma, silikleşme, kötüleşme anlamını taşır. Solduran soy, 'her şeyi kötüleştirme' anlamında yorumlanabilir. O şöyle tanıtılıyor: *"Yolunu saptırarak, yerinden kalkar. Elini yüzünü yıkamadan, dokuz bazlama* (yufkanın kalın olanı) *ile bir külek yoğurdu tıka basa, doyuncaya değin yer, elini böğrüne vurup, 'Bu evi yıkılası herife varalıdan beri, daha karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım paşmak, yüzüm yaşmak görmedi!' der. 'Ah, nolaydı, bu öleydi, birine daha varaydım, umduğumdan güzel olaydı...' der. Onun gibisinin Han'ım, bebekleri yetişmesin; ocağına bunun gibi avrat gelmesin!"*

• Dolduran Toy: 'Doldurmak', gezip her tarafı söze boğmak anlamında yorumlanabilir. O şöyle tanıtılıyor: *"Dürtükleyince yerinden kalktı. Elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna gezip tozdu, dedikodu yaptı, söylenip durdu. Öğle oluncaya dek gezdi. Öğleden sonra evine geldi. Gördü ki hırsız köpek, iri dana, evini birbirine katmış. Ev, tavuk kümesine, sığır damına dönmüş. Komşularına şöyle seslenir: 'Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can Kız, Can Paşa, Ayne Melik, Kutlu Melik! Ölmeğe, yitmeğe git-*

37 Çorum ve yörelerinde bebek; çocuk, hattâ yetişkin erkek (*Derleme Sözlüğü*, II-B, Ankara, 1965, s. 590) anlamında kullanılıyor.

memiştim! Yatacak yerim yine bu yıkılasıydı. N'olaydı, benim evime bir an bakaydınız... Komşu hakkı, Tanrı hakkı!' diye söyler. Bunun gibisinin Han'ım, bebekleri yetişmesin. Ocağına bunun gibi avrat gelmesin!"

• Denildiğinden de bayağı (kötü): O da şöyle tanıtılıyor: *"Evine yazıdan yabandan saygın bir konuk gelse, kocası evde olsa, ona dese ki: 'Kalk, ekmek getir, yiyelim, bu da yesin! Pişmiş ekmeğin*[38] *kalanı olmaz, yemek gerektir.'*

Avrat, 'Neyleyim, bu yıkılası evde un yok elek yok, deve değirmenden gelmedi. Ne gelirse benim kalçama gelsin!' diye elini götüne vurur, yönünü öteye, kalçasını kocasına döndürür. Bin öğüt verirsen, birisine aldırmaz, kocasının sözünü kulak ardı eder. O, Nuh peygamberin eşeğinin soyundandır. Ondan da sizi Han'ım, Tanrı saklasın! Ocağınıza bunun gibi avrat gelmesin!"

Oğuznâme'deki bu saptamalar, toplumda kadına verilen önemin kanıtı sayılmalıdır. Öte yandan, kadında övülen ve eleştirilen nitelikler bir ahlâk anlayışını da ortaya koyuyor. O zamanki değerlerin günümüzde de geçerli olması, bu ilkelerin derinlere inen kökler olduğunu düşündürüyor.

Bu saptamaları bir bir ele alarak bir sonuca varmaya çalışalım:

'Evin dayağı' ('dayanağı' da denebilir) kadın, herhangi bir durumda erkeğin yerini tutabilme, onunla özdeşleşme gücünü gösteriyor. "Kan Turalı Boyu"nda, yurduna dönerken babasının onu izleteceğini düşünen Selcen Hatun, yılların yorgunluğuyla çayırlık çimenlik bir yerde uykuya dalan yavuklusu Kan Turalı'nın yerine geçerek, onun atını hazırlar, süngüsünü eline alıp düşmanı gözler. Töre bunu gerektirir, Kan Turalı'nın yavuklusu tekürün kızı da olsa, savaş koşullarında bile kadın, yerine göre eşinin eksikliğini duyurmamalı-

38 Doğu Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle Elazığ'ın Ağın ilçesi ve köylerinde *ekmek*, yemek anlamında da kullanılır; 'ekmek yemek', yemek yemek anlamındadır.

dır. Örnekte de belirtildiği gibi, yazıdan yabandan gelen konuğu –söz konusu konuk erkektir, çünkü yazı yabandan ancak erkek gelebilir– ağırlar, kocasının yokluğunu duyurmaz. Ne kadın, ne kocası bundan gocunur, ne de çevresi evde erkeği ağırlayan kadını yadırgar. Dede Korkut Kitabı'nın "Giriş"inde söz konusu edilen bu tutum, kadının erdemi olarak öne çıkarılıyor. Geleneksel Türk konukseverliğinin nerelerden beslendiği buradan da anlaşılıyor. Yemeyen yediren, giymeyen giydiren, konuk ağırlamayı onur sayan insanımız, gücünü buralardan almaktadır. Konuğa saygı duyma amacına yönelik olsa da, günümüzde, kendi yataklarını konuğa sunma inceliğinde bulunanların tutumunda bu güven duygusu gizlidir. Tezcan'ın Orhan Şaik Gökyay'dan aktardığı şu bölüm, 'evin dayağı' kadının niteliklerini başka yönleriyle de açıklıyor: "Kadın gerektir ki her yerde kendini yakınlarına göstersin ve kadın gerektir ki kocası avda veya orduda bulunduğu sırada kendisi evi düzgün ve tertipli tutsun. Öyle ki eğer evine elçi veya konuk gelecek olursa her şeyi yerli yerinde görsün, ona güzel yemekler hazırlasın ve konuğa gerek olanları yerine getirsin, ille de kocasının iyi adını ortaya çıkarsın ve onun namını yükseltsin. Toplantılarda ve meclislerde, başı göklerde dağlar gibi erkeğin iyiliği, kadının iyiliğinden bilinir. Eğer kadın kötü, huysuz ve düşüncesiz, tedbirsiz olursa erkeğin kötülüğü de yine ondan bilinir. Meşhur meseldir ki evde her şey ev sahibinin benzeridir."[39]

Solduran soy'da, obur, elinde olanın değerini bilmeyen, gözü dışarıda olan kadının nitelikleri sayılıyor. Oysa Anadolu anlayışında kadın, var içinde yoku görmez, 'azı çok' eyler. Eşini hor gören, mutluluğu başka yerde arayan kadın horlanır.

Dolduran toy'da, kadının tembelliği, dizini basıp oturmaması ve dedikodu yapması eleştiriliyor. Bu tür kadınlar, örnekte

39 *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, s. 54-55.

de görüldüğü gibi, kendi yanlışlarını başkalarına yüklerler. Sözgelişi, örnekteki kadın, bütün olagelenlerden komşularını sorumlu tutuyor, "Komşu hakkı, Tanrı hakkıdır" sözüne sığınarak haklılığını göstermeye çalışıyor. Bu tür kadınlar, 'komşu hakkı, Tanrı hakkı' gibi, toplumun koyduğu insanca kuralları yozlaştırarak kendi çıkarlarına yontarlar.

Denildiğinden bayağı olan kadın ise, bütün kötülükleri, toplumun iyi saymadığı bütün davranışları üzerinde toplamaktadır. O, konukseverlik toplumun vazgeçilmez kuralı olmakla birlikte, gelen konuğa bir şeyler yediremeyecek denli sorumsuzdur. Denildiğinden de bayağı olan kadının davranışları şu yönlerden eleştiriliyor: Tembellik, umursamazlık, sorumsuzluk. Bunları örtmek için, eksiklikleri başka nedenlere bağlıyor, ortaya yokluklar çıkarıyor. Bu tür kadın da kendini haklı çıkarmaya çalışıyor: Yıkılası evde un yoktur, elek yoktur, deve değirmenden gelmemiştir. Bütün bunları yaparken, konuğa karşı saygısızlık göstermekle kalmıyor, kocasını da hiçe sayıyor. Hem kabadır, hem öğütten anlamaz. Dikine, kendi bildiğine giden kadına, "Nuh peygamberin eşeğinin soyundandır" denerek onun inatçılığı, bir değer taşımadığı belirtiliyor.

Bütün bunlardan, bir kültürün kadın portresi çıkıyor. Eski Türk toplumlarında, kadının;

- dar durumda kalındığında erkeğin yerini tutup onu aratmaması,
- eşine sevgi duyması,
- konuk ağırlayabilmesi,
- eşine ve çevresine saygılı olması,
- obur olmaması,
- azı çok eylemesi,

- kendi olanaklarıyla yetinmesi,
- evinin sorumluluğunu taşıması,
- gözü dışarıda olmaması,
- tembellikten kaçınması,
- dizini kırıp evinde oturması, çok gezmemesi,
- dedikodu yapmaması,
- haksız olduğu halde başkalarını suçlamaya çalışmaması,
- yapıp yedirmekten hoşlanması,
- kocasının öğütlerini dinlemesi, sözünü kulağına koyması... erdem sayılmıştır.

Kadınların özellikleri üzerinde durulurken, iyi'ye bir yerde; kötü olana ise üç yerde yer veriliyor. "Giriş"te kadının kötü özelliklerinden söz edilirken, anlatıların hiçbirinde kadını kötüleyen yer yoktur. Dede Korkut Kitabı'nın tüm 'boy'larında, kadının erdemli bir yanı, cesareti ve saygınlığı öne çıkarılır. Yalnızca, bir, Deli Dumrul'un anası oğlunun yerine can vermez; o yadırganır; bir de "Beyrek Boyu"nda 'Kısırca Yenge' ile 'Boğazca Fatma'nın hafifliğinden söz edilir. Beyrek, yurduna ozan kılığında, kendini gizleyerek, Beyrek'i öldü gösterip Banı Çiçek'le evlenmek isteyen Yalancı oğlu Yaltacuk'un düğününe gelir. Düğünde Banı Çiçek'in oynamasını ister. Banı Çiçek'i gizlerler; onun yerine başkaları oynar. "Banı Çiçek benim" diye, Kısırca Yenge kalkar oyuna. Beyrek, oynayanın Banı Çiçek olmadığını bilir, bir deyişle, yapıp ettiklerini sıralar, "Kısır kısrağa bindiğim yok" diyerek onu aşağılar. Bu kez Boğazca Fatma kalkar oyuna. Banı Çiçek'in kaftanını da giymiştir: "Banı Çiçek benim" der. Beyrek, aldatıldığını, onun da Banı Çiçek olmadığını bilir, "Boğaz kısrağa bindiğim yok, ...Senin adın kırk oynaşlı Boğazca Fatma değil miydi?" diyerek onun da 'ayıbını' yüzüne vurur.

Beyrek'in deyişinde geçen 'kırk oynaşlı' ve 'daha ayıbı' sözleri, Dede Korkut anlatılarında alışılmadık sözcüklerdir.

Bunlar sıradan kadınlardır. Dede Korkut boylarında daha çok bey kadınları anlatıldığı için, o yüceltici biçemin onlara yönelik kullanıldığı düşünülebilir. "Beyrek Boyu"nda adı geçen Boğazca Fatma'nın, Oğuznâme'den aktarıldığı sanılan "Giriş" bölümündeki 'Solduran sop', 'Dolduran top' kadınlarla oburluk yönünden bağlantısı kurularak, oburluğundan dolayı Fatma'ya 'boğazca' sıfatı uygun görülmüş olmalıdır. Bilindiği gibi, kadında oburluk, kötü bir nitelik olarak sayılmaktadır.

Özetle denebilir ki Dede Korkut anlatılarında, Kısırca Yenge ile Boğazca Fatma'nın dışında, 'Solduran soy', 'Dolduran top' ve 'denildiğinden de bayağı' kadınlara benzer kadınlarla karşılaşılmaz. Anlatıların kurgusu, 'evin dayağı' olabilecek; belki dünya yazınında eşine az rastlanır soyda; erdemli, yerine göre erkekten de üstün, kişilikli ve gözüpek bir kadın yaratma yönünde biçimlenmiştir. Bu kadınlardan birkaçını tanıtmaya çalışalım.

Erdemli ve Soylu Kadın

Anlatılarda, sevgililer arasında açık saçık, erotik ilişkiler bir gizlilik içinde verilmektedir. Sözgelişi, "Beyrek Boyu"nda, Beyrek'le Banı Çiçek arasındaki ilişki, bir güreş sırasında yansıtılıyor. Orada şöyle bir bölüm var:

"*Gayrete geldi. Kavradı, kızı bağdamasına* (sarmaya) *aldı. Emceğinden* (memesinden) *tuttu. Kız gocundu* (ürperip duygulandı). *Bu kez Beyrek, kızın ince beline girdi, bağdadı* (çelme taktı), *arkası üzerine yere vurdu. Kız, 'Yiğit, Bay Bican'ın kızı Banı Çiçek benim,' dedi. Beyrek üç öptü, bir dişledi. 'Düğün kutlu olsun, Han kızı!' dedi. Parmağından altın yüzüğü çıkardı, kızın parmağına geçirdi. 'Ortamızda bu nişan, Han kızı,' dedi.*"

'Memesinden tutma', 'kızın gocunması' gibi erotik ilişkiler soylu davranışlarla gelişir. Banı Çiçek, "Bay Bican'ın

kızı Banı Çiçek benim," diye kim olduğunu belirtince, 'beşik kertme' nişanlısı olduğunu anlayan Beyrek, onu üç öper, bir dişler; ardından "Düğün kutlu olsun Han kızı!" diye parmağından altın yüzüğünü çıkarır, kızın parmağına geçirir. Bu, sıradan bir erkek-kadın ilişkisi değil, nişanlılığın verdiği bir haktır. Erotik çağrışımlar yaratan 'öpme', 'dişleme' eylemleri, kişiler birbirini araç durumuna getirmeden gerçekleşir. Davranışlarda soylulara özgü bir ağırlık vardır; anlatılarda 'basitlik'le karşılaşılmaz. Selcen Hatun da, Kan Turalı'ya, *"Ala yorgan içinde seninle dolaşmadım, / Tatlı damak tutup soruşmadım, / Al duvağım(ın) altından söyleşmedim!"* diyerek, kadın-erkek arasındaki sevişmenin biçimini yansıtır. Savaşta onu kurtarmasından dolayı, kendisine kin duyduğunu sanan Selcen Hatun, *"Güçlü Allah bilir, ben sana munisim* (cana yakın, sevimli), *yârim!"* der. Duyumsadığı doğrudur; Selcen Hatun'a sevgi duygularıyla yönelen Kan Turalı, onun, giysisinin 'parıl parıl parıldadığını', yere basmadan yüzer gibi yürüdüğünü, kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklı olduğunu, ağzının çift badem sığmayacak denli dar (küçük) olduğunu, kara kaşlarını kalemciler çizmiş gibi bulduğunu, kurum karalığında kara saçlı, aslan soyundan gelme bir sultan kızı olduğunu dile getirir. Selcen Hatun, Kan Turalı için, aslan soyundan gelen 'sultan kızı'dır.

Güzellikte eşi olmayan Selcen Hatun, ok attığı zaman, karşısındaki erkeğin (Kan Turalı) başında olan bit ayağına iner! Daha "Kan Turalı Boyu"nun başında, Kan Turalı evleneceği kızı şöyle tanımlamıştır: *"Baba, o ki beni* (seni) *evereyim diyorsun, bana lâyık kızın nasıl olduğunu biliyor musun? ...Baba, ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı! Ben karaguc* (cins, soylu) *atıma binmeden o binmiş olmalı! Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı!"*

Babası Kanlı Koca, böyle bir kızın bulunamayacağı düşüncesiyle, oğlunu en duyarlı yanından vurur: *"Oğul, sen kız istemezsin, kahraman bir yiğit istermişsin! (Ki,) onun arkasında yiyesin içesin,* (onun sırtından) *hoş* (günler) *geçiresin!"*

Burada çok önemli bir nokta şudur: Övünmek erkeğe özgü bir davranıştır. Gene de, kaleler alan, aldığı kalelerin beylerini kul eden, kiliseleri mescide çeviren, kâfirin gelinini kızını göğsünde 'oynatan', nice yerlere baskın yapan Kazan, *"Er'im, bey'im diye övünmedim, / Övünen erleri hoş görmedim."* der. Kan Turalı, savaşta kendisini güç durumlardan kurtaran Selcen Hatun'un, yurda döndüğünde kendisini öveceğini, yiğitliğin onda olduğunu söyleyeceğini sanarak, onu öldürmek ister. Selcen Hatun, *"Bey yiğit, övünürse er* (erkek) *övünsün, aslandır! / Övünmeklik avretlere bühtandır* (suçlama, kara çalma)! / *Övünmekle avret* (kadın) *er olmaz!"* der.

Oğulun babaya karşı eleştirel bir tutum alıp kendini savunması burada da söz konusu. Kan Turalı, *"Evet, canım baba, öyle istiyorum! Yoksa, gidesin, cici bici bir Türkmen kızını alasın; ansızın dayanıp üstüne düşeyim, karnı yırtıla!"* der.

Dede Korkut anlatılarında kadının, güzelliğiyle yiğitliği birbirine eşittir.

"Deli Dumrul Boyu"nda da, erkek, kadının 'göz açıp gördüğü', 'gönül verip sevdiği', 'tatlı damak verip soruştuğu', 'bir yastığa baş koyup emiştiği'dir.

Bu ilişkiler, Dede Korkut anlatılarında, erkekten kadına yönelen sevgi ilişkilerini de açıklıyor. Bütün bunlardan çıkan sonuç, erkeğin kadını yalnızca bir haz aracı olarak görmemesidir. "Deli Dumrul Boyu"nda olduğu gibi, hayatta kalma ya da kalmama noktasında birbirlerine sevgisel yönelişleridir. Bu, kadınla erkek arasında doğan bir dostluğun, içtenliğin sonucudur. Kadının toplum katında kazandığı saygınlık, bu dostça ilişkilerle açıklanabilir. Dede Korkut anlatılarında kadının, eş ve sevgili olarak büyük değeri vardır.

Sığınılan Eş / Yüceltilen Sevgili

Erkek, başı darda kaldığında kadına sığınır, onu içten duygularla yüceltir. Bayındır Han'ın toyundan düş kırıklığına uğrayarak dönen Dirse Han, hatununa şunları söyler:

Beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı,
Evden çıkıp yürüyende servi boylum,
Topuğunda sarmaşanda kara saçlım,
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım,
Çifte badem sağmayan dar ağızlım,
Güz elmasına benzer al yanaklım,
Kadınım, evimin direği, döleğim!

Aynı biçimde, hatun da eşine seslenir:

Beri gel, başım tahtı, evim bahtı,
Han babamın güveyisi, kadın anamın sevgisi,
Atam(ın) anam(ın) verdiği, göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim...

Görüldüğü gibi, kadın erkeğe, erkek kadına, 'başımın bahtı', 'evimin tahtı' diyor. Yani, evinin kuruluşunda en önemli etkendir. "Deyiş"in son dizesindeki 'kadınım' sözüyle, kişiliğine güven uyandıran, saygıdeğer bey hanımları anlatılıyor. Tezcan, öteden beri 'direğim' diye okunan sözcüğün 'zireğim' diye okunması gerektiğini, 'direğim' okunuşunu zayıf bir olasılık saydığını; bunun "anlayışlı, hünerli, akıllı" anlamlarına geldiğini belirtiyor. Orhan Şaik Gökyay ise, 'dölek' sözcüğüyle, "ağırbaşlı, kâmil, muti, sakin, temkinli, vekarlı, doğurgan"[40] kadınların anlatıldığı savındadır. S. Tezcan, 'dölek' sözcüğünün 'temkinli' anlamına geldiği üzerinde dururken, şu sıfatları da sıralıyor: "uslu, terbiyeli, ağırbaşlı, uyanık, dikkatli, uysal,

40 Orhan Şaik Gökyay, *Dûçent-nâme*, İst. 1964, s. 20.

eli işe yatkın, dürüst, ciddi, mert, boylu boslu"[41]. Günümüzde de, kadının 'ağır davranışlı, uslu, iyi, güzel' olanına 'dölek' deniyor. 'Dölek' sözcüğü 'doğurgan' anlamında yorumlanırsa, Dirse Han'ın, çocuk doğurmamış eşine 'döleğim' demesi, onun doğurganlığını duyumsamasına bağlanabilir. Gene de, Tanrı'nın onlara bir 'yetmen' oğul vermediğini bir türlü kavrayamayan Dirse Han, hatununa bunun nedenini sorarken, öfkeyle, "*Han kızı yerimden kalkayım mı, / Yakanla boğazından tutup, / Kaba ökçemin altına salayım mı, / Kara çelik uz kılıcımı elime alayım mı, / Can tatlılığını sana bildireyim mi, / Alca kanını yeryüzüne dökeyim mi, / Han kızı, sebebi nedir, söyle bana, / Katı gazap ederim şimdi sana!*" deyince, 'evin dayağı' olan hatunu, onu gerçeğe yöneltir, inandırıcı çıkar yollar gösterir: "*Bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme!*"

Kadının erkekle aynı güçte, hattâ Selcen Hatun örneğinden çıkarak, erkekten de güçlü olduğunu görmekteyiz. Kadının bu gücü yalnızca savaşkanlığından gelmez, Dirse Han'ın hatununda olduğu gibi, akıllı, olgun oluşundan da gelir. Şu var ki, başarılı kadın evde de, dışarıda da güçlüdür. Ona bu gücü sahip olduğu 'değerler' kazandırır. Değerli kadına sahip olabilmek için, erkeğin bazı sınavlardan geçmesi gerekir. Sözgelişi, kendi dadısının kılığına giren Banı Çiçek, "beşik kertme" nişanlısı olan Beyrek'e;

"*Gel, şimdi seninle ava çıkalım. Eğer senin atın benim atımı geçerse onun* (Banı Çiçek'in) *atını dahi geçersin. Hem seninle ok atalım; beni geçersen, onu dahi geçersin. Hem seninle güreşelim; beni basarsan* (alt edersen, bastırıp yere yıkarsan) *onu dahi basarsın.*" der.

Kadını güçlü kılan, yalnızca onun güzelliği, evinin dayağı (dayanağı) oluşu değil, yiğitliğidir de. Kadında bu ikisinin birbirini tamamlaması gerekir.

41 *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, s. 71

Yiğit Kadınlar

Halkbilim araştırmacısı Tahir Alangu, yiğitliğiyle tanınan kadınları, "kadın-şövalye tipi" olarak adlandırmakta ve şu yorumu yapmaktadır:

"Dede Korkut" kitabında 'Bey Böyrek' epizodunda (boy: 3), Bamsı Beyrek'in 'beşik kertme' nişanlısı, Bay Bican Bey kızı Banı Çiçek, göze çarpan kadın-şövalye tiplerinden biridir. At yarışı, ok atışması ve güreşte nişanlısı ile karşılaşarak erkeğin kendine lâyık olup olmadığını dener. Erkeğin de kadın ideali şu sözlerle belirtilmiştir: "Men yerimden turmadın ol turgeç gerek. Men kara koç atıma binmedin ol binmek gerek. Men kırıma varmadın ol bana baş getirmek gerek."

Yine *Dede Korkut Kitabı*'nda 'Kanlı Koca oğlu Kan Turalı' epizodunda (boy: 6) babası, Kan Turalı'yı evermek istediğinde, oğlan şu vasıfta bir kız ister: "Baba men yerimdin turmadın ol turmuş ola. Men kara koç atıma binemedin ol binmiş ola. Men kanlı kâfir eline varmadın ol varmış, mana baş getürmüş ola." der. Cici bici Türkmen kızı istemez. Kendi ve babası İç- ve Dış Oğuz'u dolaşır, kız arar, bulamazlar. Babası Trabızon'a gelir. Trabızon tekfurunun 'bir azim görklü mahbub kızı' vardır. 'Sağına soluna iki koşa yay çekerdi. Atduğı oh yere düşmezdi. Ol kızın üç canavar kalınlığı kaftanlığı vardı.' Bu kızı almak isteyen yiğitlerin üç sınavdan geçmesi, aslan, kara buğa, kara buğra öldürmesi lâzımdı. Bu işe atılıp başaramayan otuz iki kâfir beğinin başları kale bedeninde asılmış durmaktadır. Kan Turalı, 'Sarı donlu Selcen Hatun'u almak için Trabızon'a gelir. Kan Turalı, Oğuz'da 'nikab' ile gezen dört yiğitten biridir (Kan Turalı, Kara Çöğür, onun oğlu Kara Kırk Kınuk, Boz aygırlı Beyrek). Yiğitlikten başka güzelliği ile de ün salmıştır. Sınavları başarır. Kızı alır, yedi gün yedi gece yürür. Oğuz sınırına gelir, konaklar. 'Ol zamanda Oğuz yiğitlerine ne kaza gelse uyhudan gelürdi.' Selcen Hatun kendisini sevip alamayan yi-

ğitlerin ılgarla gelip uykuda kocasını öldürmelerinden, kendisini tutup babasının evine götürmelerinden korkar, süngüsünü eline alır, bir tepeye çıkar, nöbet bekler. Trabızon tekfuru da zaten kızı verdiğine pişman olmuştur. 'Kara donlu, gök demürlü, altı yüz kâfir' seçip gelirler. Selcen Hatun, Kan Turalı'yı uyandırır. Kan Turalı bakar gelin at üzerinde, süngüsü elinde. 'Görklüm kande gidersin?' diye sorar. Selcen Hatun: 'Bey yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı olur? Bu gelen kâfir çok kâfirdir. Savaşalım, döğüşelim, ölenimiz ölsün, kalanımız odaya gelsin.' der. Atını salar, kaçanı kovalamaz, aman diyeni öldürmez, düşman dağıldı sanarak gelir. Kan Turalı'yı bulamaz. Döner, bir yüksek yere çıkar, bir derenin içinde tozların gâh derilip, gâh dağıldığını görür. Sürer gelir, görür ki, Kan Turalı'nın atını oklamışlar, gözünün kapağını oklamışlar, yüzünü kan bürümüş. Kılıncını yalın eyler, kâfiri önüne katıp kovalar. 'Selcen Hatun bunu böyle gördü, içine od düştü. Bir bölük kaza şahin girmiş gibi kâfire at saldı. Bir ucundan kırıp kâfiri, ol bir ucundan çıkdı.' Kan Turalı, düşmanı önüne katmış kovalayan bu yiğidin Selcen olduğunu bilemedi. Selcen kendini bildirdi. Düşmanın bir ucuna Kan Turalı, bir ucuna Selcen Hatun girdiler, kırdılar. Selcen Hatun, Kan Turalı'yı atının ardına alup çıkardı. Giderken Kan Turalı'nın aklı karışır. Selcen Hatun'un kendisini kurtardığını, at ardına alup çıkardığını Oğuz'da anlatacağını düşünür. Karısına: 'Gözüm döndü, gönlüm gitti, öldürürüm seni' der. Selcen Hatun: 'Öğünürse er öğünsün aslandır. Öğünmeklik avratlara bühtandır. Öğünmekle avrat er olmaz...' diye teminat verirse de Kan Turalı onu öldürmekte direnir. Sonunda kız kızar: 'Mere kavat oğlu kavat, men aşağı kulpa yapışurum, sen yukaru kulpa yapışursun. Mere kavat oğlu, ohunla mı, kılıcınla mı, gel berü söyleyelim!' diye bağırır. Bir tepeye çıkar, sadağından doksan okunu yere döker. Demrenli okla atmağa kıyamaz, iki okun demrenini çıkarır. Bir ok

atar, başını sıyırır geçer. Kan Turalı Selcen'in kendisine kıyamadığını anlar, barışırlar."

Bu özetlemeden sonra, Tahir Alangu, şöyle bir yorumda bulunuyor:

"*Dede Korkut Kitabı*'nda mevcut şövalye-kadın kahramanlardan ikisinin (biri Oğuz, diğeri Rum) bu iki epizoda akseden Amazon çehreleri yanında diğer boylarda mevcut daha başka kadın çehrelerinin de bazen bu anlattıklarımıza uyan ve tamamlayıcı, bazen de tamamıyle başka vasıflar gösterdiklerini belirtelim. Kitabın başında Dedem Korkut'un nasihatleri arasında tarifi yapılan 'ev kadını, evin dayağı kadın' tipi yanında bu iki epizotta vasıfları beliren kadınları birbirine karıştırmamak lâzımdır. Zaten her iki boy anlatılırken bir taraftan Bamsı Beyrek, diğer taraftan Kan Turalı, Oğuz'da bulunan ve herkesin evlendiği (Dede Korkut'un başında anlattığı) kızlarla evlenmek istemiyorlar. Dede Korkut boylarında görülen iki grup kadını ayırmak kolay olacaktır:

I. Evin direği, vefalı, sadık, hayat arkadaşı kadın tipi.

II. Bu vasıfları taşımakla beraber ayrıca yiğitlikte, binicilikte erkeklerden geri kalmayan şövalye-kadın tipi.

Bu şövalye-kadın tipinin daha çok Selcen Hatun'un çehresinde daha geniş çizgilerle belirdiğini görüyoruz. Ona benzer bir başka kadın-şövalye *tipi Dede Korkut Kitabı*'nda mevcut değildir. Kan Turalı'yı dıştan evlenmeye götüren bu kızın güzelliği kadar yiğitliğinin de ün salmış olmasıdır. Acaba Oğuz ellerinde (İç-Oğuz, Taş-Oğuz) Selcen Hatun vasıflarını taşıyan kadınlar yok mudur? Yukarıda anlattığımız aynı feodal düzen içinde yaşayan milletlerin yaşayışlarının birbirine uygunluğundan Oğuz'da da böyle kadınların bulunmuş olması kolayca tahmin edilebilir. Diğer taraftan Oğuz beylerinin kadın idealleri, yiğitlikte erkeğe baş koşan kadın olduğuna göre, bu tip kadınların Oğuz'da da olması lâzım gelir. Banı Çiçek bunun bir

örneğidir. Fakat onun, Selcen Hatun'un yanında biraz silik bir çehre arz ettiği de bellidir. Daha ilk karşılaşmada Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'e yenilmiştir. Hiçbir zaman Selcen Hatun gibi, erkeğin karşısına dikilememiştir."[42]

Selcen Hatun'la Banı Çiçek arasındaki ayrımı araştırmaya yönelen Tahir Alangu'nun, kadınları 'evin direği, vefalı, sâdık, hayat arkadaşı' ve 'Bu vasıfları taşımakla birlikte ayrıca yiğitlikte, binicilikte erkeklerden geri kalmayan şövalye-kadın' diye ikiye ayırmasına eklenecek bazı saptamalarımız vardır. Dede Korkut anlatılarındaki kadınlar, hem evin dayağı, hem de iş başa düştüğü zaman yiğittirler. Şöyle ki, Dirse Han'ın hatunu, oğlunu aramak üzere, kırk ince belli kızını yanına alır, gider, oğlunun izini bulur. İş başa düşmüştür. Belki oğlunu bulma yolunda savaşacaktır da. Bundan başka, Kazan Bey'in hatunu Borla Hatun, oğlancığını anıp yerinde duramaz olunca, Kırk ince belli kızoğlanlarıyla kara aygırını çektirir, sıçrayıp biner, kara kılıcını kuşanır. 'Başım tacı Kazan gelmedi' diye kocasını aramaya koyulur. Ne var ki, Borla Hatun'un da, Dirse Han'ın hatununun da yaptıkları açık seçik anlatılmamıştır. Sözgelişi, şu cümle, evin dayağı gibi görülen Borla Hatun'un savaşçılığını kesin olarak anlatır; "Boyu uzun Borla Hatun, kara tuğunu kâfirin, kılıçladı, yere yıktı." der.

Görülüyor ki, savaş sırasında Kazan Bey, Kazan'ın kardeşi Kara Güne, Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar, Şer Şemseddin, Beyrek, Kazılık Koca oğlu Yegenek, Emen, Uruz ne ise Borla Hatun da odur. Segrek'in yavuklusu, bir "deyiş"te, "Şer haber getirenin başını keseyim" diyerek, kadının da yiğitlik gösteren, baş kesen kan döken bir yönünün olduğunu belirtmektedir.

Dede Korkut anlatılarındaki bütün kadınlar, mutluluğu, eşlerinin dışında düşünemezler. Azrail'in, canını bağışlayacağın-

42 Tahir Alangu, "Orta Zaman Anadolu Komşu Milletlerinin Eposlarında Kadın Kahramanlar", *Türk Dili,* C: III, S. 27, Aralık 1953, s. 144.

dan umudunu kesen Deli Dumrul, kara dağlarını, soğuk sularını, soylu atlarını, otağını, katar katar develerini, akça koyunlarını ona bırakır. Eşi de, onsuz bunların bir anlam taşımadığını belirterek; ondan sonra, kara dağların kendisine mezar, suların kan, altınların kefen, atların tabut olacağını belirtir. Dumrul, Azrail canını aldıktan sonra, eşinin kimi severse onunla evlenmesini ister; eşi ona şu yanıtı verir: *"Senden sonra bir yiğidi, sevip varsam,* (onunla) *yatsam, / Ala yılan olsun, beni soksun!"* der.

Buraya değin, kadının kişiliğini belirleyen özelliklere değindik. Eşi gibi yiğitlik göstermenin kadını üstün kılan niteliklerin başında geldiğini gördük. Ne ki, bu kadınlar cinsiyet yitimine uğramış 'amazon' tipi kadınlar değildir. Selcen Hatunlar, Banı Çiçekler yiğitlik göstermekte erkekten geri kalmamakla birlikte, kadın inceliğinden yoksun değillerdir.

"Dede Korkut Kitabında Kadın" konulu bir incelemesinde Mehmet Kaplan, Türk edebiyatında kadının genellikle üç açıdan değerlendirildiğini belirtir:

"1. İslâmiyetten önce ve göçebelik devrinde o, bu devrin ideal erkek tipi olan alp tipine yaklaşır. Erkek gibi o da ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve icabında düşmanla kahramanca çarpışır.

2. Yerleşik medeniyete ve İslâmi kültür çevresine dahil olduktan sonra kadın, erkek gibi ve erkekten daha fazla pasif bir karakter arzeder. Toprak ve din, insanları kendilerinden üstün tabiat veya tabiatüstü kuvvetlere bağlar. Bu devirde kadının, kahramanca vasıflarını kaybederek bir haz ve aşk mevzuu olduğu görülür.

3. Garp medeniyeti tesiri altına girdikten sonra kadının, ilkin edebiyatta, sonra hayatta beşerî hakları müdafaa edilir ve tamamiyle erkekle müsavi bir seviyeye getirilir."

Dede Korkut Kitabı'nda birinci devreye ait kadın tipinin birçok niteliklerinin canlı biçimde tasvir edildiğini belirten Kaplan, şu sonuca varıyor:

"Dede Korkut Kitabı'nda dikkati ilk çeken şey, burada kadının yerleşik medeniyet –köy ve şehir– edebiyatlarında olduğu gibi, bir âşk ve haz mevzuu olmamasıdır. Kendisi de erkeğe karşı bir âşık tavrı takınmaz. Dede Korkut kitabında, ne *Kerem ile Aslı*, ne *Leyla ile Mecnun*, ne de *Aşk-ı Memnu*'da rastlanılan şekilde kadının ya da erkeğin, aşkı hayatî bir mesele haline getirdiği görülür. Burada, bugün bizim anladığımız manâda bir aşk duygusu âdeta mevcut değildir. Biz bunu göçebe medeniyetinde yaşanılan hayat şekliyle izah ediyoruz. Aşk duygusu, topluluk içinde maddî ve manevî manialar karşısında kalan bir muhayyilenin mahsulüdür. Göçebe hayatında muhayyilenin gelişmesini temin eden şartlar yoktur. Burada insanlar, daimî bir hareket halindedir. Göçebe, köy ve şehir hayatının sağlamış olduğu emin ve statik bir boş zamana sahip değildir. Ayrıca içtimaî baskı ve din de kadınla erkek arasına sıkı bir perde çekmemiştir."[43]

Bunların dışında, kadında en büyük değerin 'kahramanlık' olduğuna değinen Mehmet Kaplan, erkeğin 'kendisi için en büyük kıymet olan kahramanlık vasıflarını kadında da aradığını'[44] belirtmektedir. Bu konuda Tahir Alangu'yla birleştikleri görülüyor.

Dede Korkut anlatılarında kadın üzerinde bunca durulması, bir aracı belirlemekten çok, bir amacı ortaya koymak içindir. Sözgelişi, bu anlatılarda 'kadın' anlatılarak gerçekte toplumun yapısı ve düzeni yansıtılmıştır. Kadın karşısında alınan tavır, toplumun değer yargılarını göstermektedir. Dede Korkut anlatılarının üstünlüğü, böyle bir durumun nesnel ölçülerle saptanmasından geliyor. Şu sonuç ortaya çıkıyor ki, bugün uygar dünyada, büyük savaşımlar verilerek kadının yerleştirilmek istendiği ortamın, Dede Korkut anlatılarında yaratılan ortam-

43 Mehmet Kaplan, "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, 1946-1951, Cilt: IX, s. 99.

44 Aynı yazı.

dan ayrımı yoktur. Dede Korkut, bu yönden, geçmişe yönelik bir ütopyanın yaratıcısıdır.

Ancak, bu yorumların ışığında, Dede Korkut anlatılarında ayrıcalık gösteren bir iki noktaya değinmekte de yarar var. Kadın bunca yüceltildiği, her şeyin ölçüsü olduğu halde, ananın da, babanın da 'kız' üzerine "deyiş"leri yoktur, hep oğlan üzerine 'deyiş' düzülmüştür. Çocuksuzlar, 'kız evlat' dileğinde bulunmazlar. Yalnız, "Beyrek Boyu"nda, Bay Bican, kız çocuğunun olmasını diler. O da, o kızı Beyrek'e 'beşik kertme' nişanlamak için ister. Ancak, kızı olanlar 'kızıl otağa' kondurulduğuna göre, kızı olmak, hiç yoktan iyi sayılmaktadır. Bican Bey'in dileği, bir eksikliğin sonucu değil, eşsiz bir oğlana, benzersiz bir kız vermektir. Nitekim, daha kız doğmadan (oğlan da doğmadan), birbirlerinin 'beşik kertme' nişanlıları olurlar. Sanki, hikâyenin kurulması için gerekli bir araçtır kız. Anlatıda olay geliştikçe, Banı Çiçek'in önemi artmaktadır.

Ana Olarak Kadın

Dede Korkut anlatılarında kadın 'ana' olarak da ele alınmalıdır. Oğul da, sevgili de onun yerini tutamaz. Ananın bu önemi, onun doğurganlığından, yiğit yetiştirmesinden ileri gelebilir. Salur Kazan'ın, Şöklü Melik'e söylediği şu sözler, ananın ne denli büyük bir önem taşıdığını göstermektedir:

"*Bre Şökli Melik, dünlüğü* (penceresi) *altın ban evlerimi götürüp durursan, sana gölge olsun! / Ağır hazinem(i), bol akçam(ı) götürüp durursan, sana harçlık olsun! / Kırk ince belli kız ile Borla Hatun'u götürüp durursan, sana yesir* (esir) *olsun! / Kırk yiğitle oğlum Uruz'u götürüp durursan, kulun olsun! / Tavla tavla şahbaz atlarımı götürüp durursan, sana binit olsun! / Katar katar develerimi götürüp durursan, sana yüklet ol-*

sın! / Karıcık (yaşlı) *anamı götürüp durursan, bre kâfir, anamı ver bana! / Savaşmadan, vuruşmadan çekileyim, geri döneyim, gideyim!"*

Görüldüğü gibi, 'ana'nın kurtarılması, Borla Hatun'un tutsak kalmasından, Uruz'un düşmana kul olmasından da önemlidir. Oysa, "Deli Dumrul Boyu"nda, ana-oğul, sevgililer, eşler arasında özveri önemli olduğuna göre, Dumrul'un anasının, 'can tatlı' diye oğlu için canını bağışlamaması, Dede Korkut anlatılarının temel anlayışına aykırı düşmektedir.

Deli Dumrul'un Köprüsü

Deli Dumrul'un, kuru bir çay üzerine kurduğu köprüden geçenden otuz akça, geçmeyenden döve döve kırk akça alması, büyük bir haksızlık olarak görülmektedir. Anlatıda, bu haksızlığın karşısına kul gücüyle yenilemeyecek karşı konulamayacak Tanrısal bir güç çıkmaktadır. Kendisinden *deli*, kendisinden *güçlü* bir er'in varlığına inanmayan, kimsenin kendisiyle savaşabileceğini düşünemeyen Deli Dumrul'un başına gelenler insanın yaşadıkları açısından, erdemli bir tutumu irdelemeye götürür bizi. "Deli Dumrul Boyu"nda, haksızlığın ve büyüklenme duygusunun insanı ne durumlara soktuğu olaylarla karşılaşıyoruz. Deli Dumrul, sonucu değiştirilmez bir gerçekle yüz yüze gelir: Ölüm. Ölüm, insanda direnme gücü bırakmaz. Ölümün, haksızlık yapanı, büyüklük taslayanı bağışlamayacağı vurgulanıyor burada. Ölüm, hoşgörü de tanımaz. Hele, toplum katında kişinin yaptığı, yaşama düzenini bozuyor, halkın mutluluğunu yok ediyorsa... Sözgelişi, büyük yalanlar söyleyerek Beyrek'in sözlüsünü (yavuklusunu) almaya kalkan Yalancı oğlu Yaltacuk, Beyrek'in kılıcının altından geçince Beyrek tarafından canı ba-

ğışlanır. Yalancı oğlu Yaltacuk'un yaptığı, Deli Dumrul'un uygulamasına göre bireyseldir. Deli Dumrul olayında toplumsal bir suç işleniyor. Anlatının mantığına göre bunu da ancak bütün olağanüstülükleri varlığında toplayan Tanrı bağışlayabilir. Kendini büyük gören, haksızlık eden insan, gerçeği kavradığında, onu ancak tanrısal hoşgörü kurtarabilir. Dumrul'un işlediği suç, kulun bağışlayabileceği türden değildir. Olaydan şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Haksızlık eden, büyüklenen insan, bağışlanmaz bir suç işlemiştir. Onu ancak her şeye gücü yeten Tanrı bağışlayabilir.

Büyük olasılıkla Dede Korkut anlatıları arasında son dönem 'boy'larından biri olan Deli Dumrul'da İslâm ahlâk kuralları geçerlidir. Hazreti Muhammet'in, "Tanrı, bütün günahları bağışlayabilir, kul hakkını yiyenlerden başka." ana düşüncesinin geliştirildiğini görmekteyiz bu anlatıda. Haksız yere, büyüklük taslayarak insanın insanı sömürmesi, Türk töresine de, İslâm anlayışına da aykırıdır. Anlatının mantığı, Oğuz topluluklarının toplumsal törelerini de etkiliyor. "Deli Dumrul"da, Dede Korkut'un öbür boylarında egemen olan ana-oğul, baba-oğul ilişkilerinin bozulduğunu görüyoruz.

Öbür boylarda, birbirlerine sunma yönünden can'ın önemi yoktur. Oysa burada ana da baba da, oğulları Deli Dumrul'a canlarını bağışlamak istemezler. Öte yandan, Deli Dumrul, eşler arasındaki özveriyi, bağlılığı, dostluğu pekiştirme yönünden öbür boylarla çakışıyor. Ölüm korkusunun dehşetini anlatma yönünden bu öykünün konusu çağdaş ölçüde yenidir.

Hoşgörü

"Deli Dumrul Boyu"nun ilginç bir yönü de, burada erkeğin sonsuz bir hoşgörü sahibi olduğunun vurgulanmasıdır. Yukarıda da bir ölçüde değindiğimiz gibi, canlarını bağışlamada

anasından babasından olumsuz yanıt alan Deli Dumrul, vasiyetini bildirmek üzere eşinin yanına gelir. İsteğini eşine de bildirir. Eşi, "Bir can nedir ki, anan baban vermemiş!" diye onları yadırgar, kendi canını vermeye hazır olduğunu belirtir. Oysa Deli Dumrul'un amacı ondan can istemek değildir. Eşine, *"Gözün kimi tutarsa, / Gönlün kimi severse, / Sen ona var, / İki oğlancığı öksüz koma!"* der. Erkeğin, kendisi öldükten sonra kadını özgür bırakması, ortaçağların yaşam ortamında geniş bir hoşgörü düşüncesinin sonucu sayılmalıdır. Kıskançlıklardan, gereksiz tutkulardan arınmış bir ruh taşıyor erkek. Oysa, öldükten sonra bile erkek, karısı üzerindeki haklarını başkalarında görmeye katlanamaz. Gerçekle çelişir gibi görülen bu duygusal davranışı da Dede Korkut anlatılarının geleneksel davranış biçiminin ışığında çözümleyebiliriz. Erkeğin bu hoşgörülü tutumu karşısında kadının aldığı tavır da ondan aşağı kalır değildir. Ölüm yoluna koyulmuş erkeğine şöyle seslenir karısı: *"Senden sonra bir yiğidi sevip varsam, onunla yatsam, / Ala yılan olup beni soksun!"*

Aynı sözlere "Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu"nda da rastlıyoruz: *"Kız sen bana bir yıl bak* (yoluma bak, beni bekle), *bir yılda gelmezsem iki yıl bak, iki yılda gelmezsem üç yıl bak. Gelmezsem, o zaman benim öldüğümü bilesin. Aygır atımı boğazlayıp aşımı ver, gözün kimi tutarsa, gönlün kimi severse ona var."*

İşte Türk kadını, savaşa giden kocasını yıllarca, ölünceye değin bu duyguyla beklemiştir. Erkek bu gerçeği bildiğinden, güven duygusu içindedir. Sözgelişi, Selcen Hatun, Beyrek'i on altı yıl beklemiştir. On altı yıl sonra Yalancı oğlu Yaltacuk'la nişanlanması da kendi isteğiyle değildir.

Eşin ölümü kesinleşmeden böyle bir karara varılmadığını Yalancı oğlu Yaltacuk'un hilesinden anlıyoruz. Yalancı oğlu Yaltacuk, Beyrek'in armağan ettiği gömleği kana bular, getirip

Bayındır Han'ın önüne bırakır. Beyrek gibi, Oğuz'un sayılı yiğitlerinden biriyle savaşmayı, güreşmeyi ve ok atmayı, at koşturmayı göze alan bir yiğit kadının (Banı Çiçek) Yalancı oğlu Yaltacuk gibi, yiğitlikte onunla boy ölçüşemeyecek, adından da belli bir yalancıyla evlenebileceği düşünülemez. Beyrek ozan kılığına girip yurduna döndükten sonra durum değişir, Yalancı oğlu Yaltacuk'un foyaları ortaya çıkar.

Değerbilirlik

Ananın, babanın, eş'in, oğulun, arkadaşın değerini bilen Oğuz insanı, hayvanın, doğanın da değerini bilir. İnsanın insanla kaynaştığı bir toplumda hayvan ve doğa bunun dışında kalamaz. Anlatılarda atlar, develer, koyunlar, turgaylar deyişlerin beğenisini kurar. Atın Oğuzlar arasında nasıl bir anlam taşıdığını, tutsaklıktan kurtulan Beyrek'i görünce tanımasından çıkarabiliriz. Karşılaşma, bir insanın yıllarca görmediği bir dostuyla rastlaşması gibi anlatılır:

"Baktı, gördü; kendinin deniz kulunu boz aygır orada otlanıp durur. Boz aygır dahi Beyrek'i görüp tanıdı. İki ayağının üzerine durdu, kişnedi."

Atını görünce duygulanan Beyrek, belki dünya yazınında bir hayvana yöneltilmiş en güzel sözlerle atını över:

"Açık açık meydana benzer / Senin alıncığın, / Işık saçan iki cevahire benzer / Senin gözceğizin, / İbrişime benzer / Senin yeleciğin, / İkiz kardaşa benzer / Senin kulacığın, / Eri muradına erdirir / Senin arkacığın, / At demem sana, / Kardaş derim! Kardaşımdan yeğ! / Başıma iş geldi, / Yoldaş derim! Yoldaşımdan yeğ!"

Dediklerini anlamış gibi, at, başını yukarı kaldırır, kulağının birini diker, Beyrek'e yaklaşır. Beyrek atın göğsünü kucaklar, iki gözünü öper; sıçrayıp üzerine biner.

Dağları taşları, kurtları kuşları, ağaçları çimenleri, börtü böceği sevenler, yurtlarını da, insanlarını da seviyorlar. Kahramanlık, dostluk ve insanlık ilişkilerine dayanarak doğan dayanışma, toplumsal dengenin ölçüsü oluyor. Böyle toplumlarda kötülükler, yalancılıklar, hırsızlıklar, haksızlıklar, büyüklenmeler barınmıyor. Onun yerini saygı, geniş insan sevgisi, hoşgörü, dostluklar; doğanın, yaşadıklarının anlamını bilme duygusu alıyor.

Dede Korkut anlatılarının gerektiğinde savaşan, savaştıkları ölçüde de eğlenen yiğit kişileri, etkilendikleri olaylar karşısında 'böğürtüyle' ağlarlar; kadınlar, 'büldür büldür' gözyaşı dökerler, saçlarını yolarlar, tırnak geçirir, al yanaklarını yırtarlar. Anlatılardan yansıyan bu duyarlık, bireysel olmaktan öte, toplumsal bir paylaşmanın göstergesidir. Anlatıların çağımız açısından değeri burada aranmalıdır. İnsanın insandan gittikçe koptuğu bir 'küreselleşme' ortamında, toplumun böyle bir duyarlık kültürü yaratmış olması bir zenginlik sayılmalıdır.

Destan / Hikâye / Masal

Dede Korkut anlatıları, Doğu Anadolu, Gürcistan, Azerbaycan'da geçer, Türk tarihinin bazı dönemlerini (Akkoyunlular zamanını; Oğuzlar'ın, Trabzon Rumları ve Gürcülerle savaşlarını) anlatır. Köklü bir destan, geniş bir masal, söylence ve deyiş birikimiyle beslenen bu anlatılar, insanımızı gerçek boyutuyla yansıtan bir kültür birikimidir. Anlatıların temel kaynağı, Oğuz ve Türkmen boylarının, varoluşlarından bu yana geliştirdikleri yiğitlik destanlarıdır. Abdülkadir İnan anlatılardaki bu birikimi, eski Türk kültür kaynaklarını değerlendirerek ortaya koyuyor[45]. Kültürel varlıklarla zenginleşen Dede Korkut anlatılarını gözden geçirdiğimizde, oldukça gelişmiş

45 Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1968, s. 165-190.

destan-söylence-masal-hikâye bileşimi sayılabilecek bir anlatım geleneğiyle karşılaşıyoruz. Bu nedenle, anlatıları destan, hikâye ya da masal diye ayırmak yanlıştır. Çünkü, 'destan' dendiğinde masal, 'masal' dendiğinde hikâye ile karşılaşılır. Tümünün dışında ortaya bir de 'tarih' çıkar. Onun için Dede Korkut Boylarını 'anlatı' diye nitelemekte bir sakınca olmasa gerektir. Onlar, bu öğelerin birbiriyle kaynaştığı, neredeyse birbirinden koparılması olanaksız, geleneksel bir anlatı kültürünün sonucudur. "Tepegöz", "Deli Dumrul" ve "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Boyu"nda, halk arasında da izlerine rastlanan olağanüstü olaylarla karşılaşılıyor. Onun için, Deli Karçar'la Dede Korkut'un, Beyrek'le Banı Çiçek'in ilişkilerinde; Boğaç ve Beyrek'in yaşadığı olaylarda 'masal' öğeleri de öne çıkmaktadır. Ama bu da bütünden soyutlanarak ele alınamaz. Dede Korkut anlatılarında bu iç içelik gözden kaçırılmamalıdır. Bu iç içelikte, anlatım yalınlığının yarattığı yumaklaşmanın etkisi de düşünülmelidir. Türk boylarının tarihsel gerçeklerini de içeren ve Türk insanının davranış biçiminin en somut belgesi sayılan bu anlatılar, her türlü süsten uzaktır. Duygusallığın böylesine yalın yansıtılması olsa olsa Dede Korkut anlatılarına özgüdür.

Bu anlatı kültürü toplumsal beğeniyi öylesine etkilemiştir ki, nice kültürlerin etkisi altında kalmasına karşın, kaç yüzyıl sonra Köroğlu'nun, günümüzde Yaşar Kemal gibi çağdaş bir yazarın, 'at'ı Beyrek'in değerleriyle işlediği görülüyor. Gürcistan, Doğu Anadolu bölgeleri ve Azeri alanlarında oluştuğu ve geliştiği sanılan bu anlatılar 'bölgesel' sayılamaz. Özellikle insana, kadına ve doğaya yönelmede evrensel bir önemi vardır Dede Korkut anlatılarının. *Binbir Gece Masalları*'ndan Dede Korkut anlatılarına, nice Doğu anlatısının Batı'yı etkilediği biliniyor. Batı'nın birçok anlatısında Doğu izlerine de rastlanmaktadır. Borges'in yorumuyla, 'doğu' sözcüğünün karşılığı

olan 'orient'in 'altın' anlamına geldiği, bunun da kültürel zenginliği simgelediği unutulmamalıdır. *Robinson Crusoe*'da, *Güliver'in Gezileri*'nde Doğu etkilerini Batılı bilimciler araştırmışlardır. Hep düşünmüşümdür; Doğu kültürünü Endülüs yoluyla tanımayan bir Batı, *Don Quijote* gibi benzersiz bir roman yaratabilir miydi?

Her ulusun tarihinde, o ulusun ortaya çıkışını olağanüstü olaylarla bezeyen eposlar (destan) vardır. Olay anlatımı, karşılaşılan durumlar, özellikle de anlatımı belirleyen atasözü, deyim, 'deyiş' değerindeki sözler bir ulusun kişiliğini belirlemede temel kaynaktır. Bütün bunlar ulusun kişilik kazanmasında, bilinçlenmesinde etkilidir. Epos, bir ulusun zamandizinsel (kronolojik) tarihi değil, kişilik tarihidir. O ulusun savaş gücünü, insan ilişkilerini, başarılarını, yaratıcılığını, kültüre katkılarını bu kişilik tarihinden öğreniriz. Bundan dolayı, ulusların geçmişte anlattıkları sürekli araştırma konusu olmuştur. Anlatı kültürü, sözün arkeolojisidir. Nesnel, gerçek bir tarih anlayışıyla bu birikimler ortaya çıkarılabilir. Ne yazık ki, bizim bu alana pek önem verdiğimiz söylenemez. Çünkü *Dede Korkut Kitabı*'nın ayrımına ilk yabancı doğubilimciler varmışlardır.

• Alman bilgin von Diez, *Denkwürdigkeiten von Asien* adlı yapıtında "Tepegöz" boyunu "Der neuendeckte Oughuziche Cyklop" başlığıyla yayımlayınca, bilim dünyası *Dede Korkut Kitabı*'yla tanışmıştır. Von Diez, bu bölümde, "Tepegöz" hikâyesiyle, Homeros'un *Odysseia*'sındaki Polyphemos tipini karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda; Yunanlıların, "Tepegöz" efsanesini Doğu'dan aldıklarını ileri sürmektedir.

• Suat Hizarcı (Cevdet Kudret), "Tepegöz", "Deli Dumrul" ve "Beyrek"le; "Polyphemos", "Alkestis" ve "Odysseus" arasındaki bazı benzerliklere değinmektedir. Yazar, "Bamsı Beyrek"

hikâyesiyle, Homeros'un *Odysseia* destanının kahramanı Odysseus'un serüveni arasındaki şu benzerliklere ilgi çekiyor:

"Bamsı Beyrek, Bayburt hisarına tutsak düşüp de kendisinden on altı yıl haber alınamaz olunca, nişanlısı Banı Çiçek'i Yalancı oğlu Yaltacuk adında birine vermeye kalkarlar. (Troia savaşına katılan İthaka Kralı Odysseus, savaştan dönerken başına birtakım işler geldiği için, yurdundan tam yirmi yıl uzakta kalınca, Penelope'yi birtakım beyler almaya kalkışırlar.)

Bamsı Beyrek'e, tutsak olduğu kale beyinin kızı âşık olur. (Odysseus'a, gökkubbeyi omuzlarında tutan Atlas adlı devin kızı Kalypso âşık olur; bulunduğu adada onu yedi yıl alıkoyar.)

Bamsı Beyrek, tutsaklıktan kurtulunca, memleketine döner, düğüne gitmeye hazırlanır, fakat kendisini tanıtmamak ve dostunu düşmanını anlamak için, bir deli ozan kılığına girer. (Odysseus, karısının taliplerine ve kendisinin düşmanlarına kendini tanıtmamak için dilenci kılığına girer.)

Beyler, güveyi Yalancı oğlu Yaltacuk'un nişan yüzüğüne ok atıp vurmaya çalışırlar, fakat vuramazlar. Beyrek, kendi katı yayını getirdikleri zaman çeker, yüzüğü vurup paralar. (Odysseus, kimsenin geremediği kendi yayını ele geçirip oku, nişan alınan on iki halkanın içinden geçirir.)

Yalancı oğlu Yaltacuk, karşısında Beyrek'i görünce kaçar. Beyrek onu kovalar, öldürmeye kalkışır; fakat adamın yalvarması üzerine affeder. (Odysseus, karısının taliplerini öldürür, hiçbirinin yalvarmasına kulak asmaz.)

Beyrek, kendisini nişanlısına tanıtmak için birtakım nişanlardan bahseder. (Odysseus, karısına kendisini birtakım nişanlarla tanıtır.)"[46]

Aynı kaynağa göre "Tepegöz Boyu" ile Homeros'un *Odysseia* destanındaki Kyklop Polyphemos'un macerası arasındaki benzerliklerin başlıcaları şunlardır:

46 *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, 1953, s. 10.

"Her ikisinin de tepelerinde bir tek gözü vardır.

Tepegöz, bir pınar perisiyle bir çobanın birleşmesinden doğmuştur. (Polyphemos, deniz tanrısı Poseidon'un oğludur.)

Tepegöz, her gün iki insan ve beş yüz koyun yiyerek geçinir. (Polyphemos, koyunlarının sütüyle geçinir ve Odysseus'un arkadaşlarını yer.)

Tepegöz, kahraman Basat'ı yakaladıktan sonra uykuya dalar. Basat, ateşte kızdırdığı şişi Tepegöz'ün tek gözüne batırarak onu kör eder. (Odysseus, ateşte kızdırdığı bir kazığı Polyphemos'un tek gözüne batırarak onu kör eder.)

Gözü kör olan Tepegöz, mağarasının ağzını tutar, koyunları bir bir yoklayarak dışarı çıkarır; Basat, Tepegöz'ün en büyük koçu olan Sakar Koç'u keser; derisine bürünür. Tepegöz'ün bacakları arasından çıkıp kurtulur. (Polyphemos, gözü kör olduktan sonra, mağaranın ağzını tutup koyunları yoklayarak dışarı çıkarır; Odysseus, Polyphemos'un en büyük koçunun altına saklanarak mağaradan çıkar.)[47]

Yine aynı kaynağa göre Deli Dumrul hikâyesiyle Yunan mitologyasındaki Alkestis efsanesi arasındaki benzerliklerin[48] başlıcaları şunlardır:

"Azrail, Deli Dumrul'a kendi canı yerine başka bir can bulması şartıyla hayatının bağışlanacağını söyler. (Ecel, Kral Admetos'a, kendi yerine başka birini bulduğu takdirde, öldürmemeyi vadeder.)

Deli Dumrul, kendi yerine canlarını vermeleri için ihtiyar babasiyle anasına başvurur, fakat ikisi de reddeder. (Kral Admetos, kendi yerine ölmeye razı olmaları için ihtiyar anası ile babasına başvurur fakat ikisi de onun isteğini reddeder.)

Deli Dumrul'un karısı, kocasının yerine ölmeyi kabul eder.

47 *Agy.*, s. 11. Bu konuda geniş bilgi için ayrıca, bakınız: Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut*, İstanbul, 1938, s. VI, VII, VIII.

48 Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Suat Yakup Baydur, "Euripides'in Alkestis'i, Dede Korkut'un Deli Dumrul'u", *Türk Dili*, Cilt: I, S. 1, Ekim 1951, s. 27.

(Kral Admetos'un karısı Alkestis, kocasının yerine ölmeyi kabul eder.)

Tanrı, fedakâr kadına ve karısıyla birlikte ölmeyi ya da yaşamayı dileyen Deli Dumrul'a acır, her ikisine de yüz kırk yıl ömür verir. (Yeraltı tanrısı Hades'in karısı insafsız Persephone, sadakatin bu derecesi karşısında yumuşayarak Alkestis'i, kocası Kral Admetos'a geri verir. [Başka bir söylentiye göre, Herakles, Alkestis'i ölümün elinden zor alır]. Yunan tragedya şairi Euripides'in bu konuda yazılmış *Alkestis* adlı bir tragedyası vardır."[49]

Bunlardan başka, Suat Hizarcı (Cevdet Kudret), Bamsı Beyrek'le *Yusuf ile Züleyha* kıssası (hikâyesi) arasındaki benzerliklere de değinmektedir:

"Yalancı oğlu Yalıncık [Yaltacuk], Beyrek'in öldüğünü ispat için, onun vaktiyle kendisine armağan etmiş olduğu bir gömleği[50] kana bulayarak getirir. (Yusuf'u bir kuyuya atan kardeşleri, onun gömleğini kana bulayarak babaları Yakub'a götürürler ve 'Yusuf'u kurt yedi.' derler.)

Bamsı Beyrek'in babasının gözleri ağlamaktan kör olur. Bamsı Beyrek'in serçe parmağının kanı sürülmüş olan bir mendili gözüne sürünce gözleri açılır. (Yakub'un gözleri ağlamaktan kör olur, Yusuf'un gönderdiği bir gömleği yüzüne sürünce gözleri açılır.)"[51]

Görülüyor ki, Dede Korkut anlatılarının, konusal olarak bile gerek Grek destanları, gerekse Doğu hikâyeleriyle bağlantıları vardır. Halk arasında söylenegelen birtakım masallarda, destanlarda ve hikâyelerde, bu tür 'motif'lere rastlanmaktadır. Özellikle "Beyrek Boyu", Türkiye'nin her bölgesinde başka başka anlatılmaktadır. Bu konuda Pertev Naili Boratav, Cahit Öztelli ve Şükrü Elçin kimi 'varyant'ları yayımlamışlardır. Beyrek anlatıları

49 Suat Hizarcı (Cevdet Kudret), *Dede Korkut*, Varlık Yayınları, İstanbul 1953, s. 11-12.

50 "Kanlı Gömlek" motifine, Doğu Anadolu'da anlatılan birçok masal ve halk hikâyesinde de rastlanmaktadır.

51 Suat Hizarcı (Cevdet Kudret), *Agy.*, s. 12-13.

üzerine bir kitapçık[52] da yayımlamış olan Pertev Naili Boratav'ın başlattığı derleme çalışmaları, folklor ve halk edebiyatının her dalında kesintiye uğratılmadan sürdürülmüş olsaydı, bugün eşsiz bir Dede Korkut arşivi oluşturulabilirdi. Ne yazık ki, kültürümüzün en kısır alanlarından biri de budur. Dede Korkut anlatılarındaki 'motif'leri, kaynağından bilgilerle bilim dünyasına tanıtan Abdülkadir İnan'ın emeklerini de saygıyla anmak gerekir.

Çağdaş Dede Korkut

Irène Mélikoff, Dede Korkut anlatılarının kökenini Şamanlık geleneklerine bağlarken, ilgi alanı olarak Batı Asya ve Anadolu kültürlerinin İslâmlık öncesi dönemlerine yönelmiştir. İslâm söylem ve törelerinin Dede Korkut anlatılarına sonradan yansıdığı kanısıyla böyle bir tutum içinde olduğu düşünülebilir. Kitabın ilk bölümlerinde de görüldüğü gibi, Dede Korkut, toplumsal saygınlık kazanmış bir kişi olarak, bir 'Şaman'ın bütün özelliklerini taşımaktadır. Dede Korkut'un toplum öncülüğü, 'keramet ehli' olması, bilinmezliklerden haber vermesi, toplulukların güç yetiremediği varlıkları dize getirecek yolları göstermesi, halka dilek dileme gibi bir görevi yüklenmesi buna bağlanabilir.

'Söz'ün, ölçü, uyak kazanarak tapınmalardan doğduğu bilinmektedir. Sanatsal yaratılar gibi, dilsel iletişimin anlatımsal boyut kazanmasının kökü de dinsel törelere bağlanabilir. "Önce söz vardı!" söyleminin özünde, dinlerden de, dinlerin kutsal saydığı varlıklardan da önce sözün başlangıç olduğu anlamı gizlidir. Türklerin sözlü anlatı geleneklerinde (destanlarda) ve ilk yazılı belge sayılması gereken Yenisey Yazıtları'nda yer alan sözler dua niteliklidir. Kök Türk Yazıtları'nda, 'Tanrı gibi gökte doğmuş Bilge Kağan', ulusal birliği kurmasını bu yakarı anlatımıyla dile getirir. Dede Korkut boylarının sonunda söylenen dilek ve dualarda, –yazıya geçirildiği dönemlerin izlerini taşısa

52 *Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler,* Ankara, 1939.

da– Şamanlık törelerinin izleri egemendir. *"Yerli kara dağların yıkılmasın", "Gölgeli yüksek ağacın kesilmesin", "Taşkın akan güzel suyun kurumasın", "Kanatlarının ucu kırılmasın", "Koşar iken ak boz atın sürçmesin" vb. dilek sözlerinde, daha çok dünyanın gelip geçiciliğinin öne çıkarıldığı bu deyişlerde geçen "kara ölüm", "kara dağ", "gölgelice koca ağaç", "taşkın akan güzel su" vb. Şamanlık kültünün kutsal kavramlarıdır. Dede Korkut anlatılarında her 'boy'un* (hikâye, destan) *sonunda yinelenen bu dileklere, "Sonunda arı imandan ayırmasın", "Amin diyenler Tanrı'nın yüzünü görsün", Günahınızı adı güzel Muhammet Mustafa suyuna bağışlasın"* gibi sözlerin, İslâmlığa geçmenin etkisiyle sonradan eklendiği anlaşılıyor.

Şamanlığın temeli dilek dileyip öğüt vermeye dayanır. Tapınma, ruhlara varma, doğayla bütünleşmedir. Dileklerde doğa varlıklarının ne denli egemen olduğu görülüyor. Dede Korkut anlatılarının girişinde yer alan şu sözler de, soyutlamanın doğayla nasıl bütünleştiğini gösteriyor: *"Bütün ırmaklar gürleyip taşsa deniz dolmaz", "Yanında tuttuğun el oğlu 'oğul' olmaz", "Kül, tepecik olmaz", "Lapa lapa kar yağsa yaza kalmaz", "Yapağılı göğce çimen güze kalmaz"*... Bu sözlerdeki 'su', 'deniz', 'oğul', 'kül', 'tepe', 'yapağı', 'göğce çimen'... vb. kavramlar doğasal bağlılığın simgeleridir. Somut varlıklardan soyut sonuçlar çıkarma, Türk düşüncesinin oluşumuyla açıklanabilir. Bunu şu sözlerde de görüyoruz: *"Sert yürürken kazılık ata / Namert yiğit bine bilmez; / Binince, binmese yeğ", "Çalıp keser uz kılıcı / Korkaklar çalacağına, çalmasa yeğ", "Çalabilen yiğide okla kılıçtan bir çomak yeğ", "Konuğu gelmeyen kara evler yıkılsa yeğ", "Atın yemediği acı otlar / Bitince, bitmese yeğ", "Adamın içemediği acı sular / Sızacağına, sızmasa yeğ", "Baba adını yürütmeyen* (sürdürmeyen) *kaba oğul, / Babanın belinden ineceğine inmese yeğ; / Ana rahmine düşünce, doğmasa yeğ"*...

Bir yönüyle toplumun ahlâk ilkelerini, felsefesini, halkın değer yargılarını belirleyen bu öğüt geleneği, Yunus Emre'de, tekke deyişlerinde, *Kabusname*'de, Karacaoğlan'da sürüp gelmiştir. Pir Sultan Abdal'dan Teslim Abdal'a, Derviş Ali'den Davut Sulari'ye, Mahzuni'ye bir dünya görüşünü yansıtacak ölçüde gelişmiştir. Karacaoğlan'ın söylediği sanılan şu dörtlüklerde bunu görelim:

"Dinle sana bir nasihat edeyim / Hatırdan gönülden geçici olma / Yiğidin başına bir iş gelirse / Anı yâd ellere açıcı olma

Mecliste ârif ol kelâmı dinle / El iki söylerse sen birin söyle / Elinden geldikçe sen iylik eyle / Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez / Asilzâdelerden hiç kemlik gelmez / Sen iyilik et de o zâyi olmaz / Darılıp da başa kakıcı olma

El âriftir yoklar senin bendini / Dağıtırlar tuzağını fendini / Alçaklarda otur gözet kendini / Katı yükseklerde uçucu olma

Muradım nasihat bunda söylemek / Size lâyık olan onu dinlemek /Sev seni seveni zay etme emek / Sevenin sözünden geçici olma

Karacaoğlan *söyler sözün başarur / Aşkın deryasını boydan aşırur / Seni her mecliste hacil düşürür / Kötülerle konup göçücü olma"*[53]

Karacaoğlan'daki bu dil güzelliği, çağımızda başka ürünlerin yaratılmasının da kaynağıdır. Dede Korkut anlatılarının ne denli etkili olduğunun kanıtlarından biri Hüseyin Bayaz'ın Antep ağzıyla yazdığı *Köroğlu*'dur[54]. O bölgedeki özgün anlatı, hiç kuşkusuz, Ülkü Tamer'in dil güzelliğiyle öne çıkan şiirlerinin de kaynağıdır. Temelinde geleneksel anlatı olmayan bir toplumda dilin bu yalınlıkta yansıması düşünülemez.

53 M. Fuad Köprülü, *Türk Sazşairleri Antolojisi*, C. II, İstanbul, 1940, s. 273-274 (Metinde bazı küçük yazım değişiklikleri yapılmıştır).

54 *Köroğlu: Antep Rivayeti*, Karacan Yay., [İstanbul], 1981, 360 s.

Sarar Seni

"Su başında gül açar / Dikenine sor beni / Karanlıkta beyaz kuşlar / Yıldızlarda arar beni

Küle döner dalda yeşil / Nehir kuru söner kandil / Düşündeki mermi değil / Bu yalnızlık yorar seni

Sıradağlar geçit vermez / Bir dost eli kapın vurmaz / Artık kimse izin sürmez / Düşe taşır rüzgâr seni

Tükense de can bedende / Sürüp gider hasret canda / Acep yarın gün batanda / unutur mu o yar seni

Uzar gecen yana yana / Bir kurşundan bir kurşuna / Ölüm gelir kanadına / usul usul sarar seni"[55]

Toplumlar düşünceleriyle, duygularıyla, yaratıcı güçleriyle ayakta kalırlar. Büyük toplumlar bir yana üç beş evlik bir toplulukta bile, insan kendini var edecek, yaratıcı gücünü kullanacak olanaklar yaratabilir. Biz, kendi öğüdünü kendinden alan bir halkız. Öğüt verdiğimiz zaman da Pir Sultan gibi, Karacaoğlan gibi, sevecen, sıcak bir yaklaşımla dile getiriyoruz duygularımızı. Şiirimizin duygu derinliği, söylem yalınlığı buradan geliyor. Çok sabırlı, darlıklara katlanan bir toplum olduğumuz da belli. "Kol kırılır yen içinde", "Sabrın sonu selâmettir", "Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır", " Sabırla, koruk helva olur", "Sabreden derviş, muradına ermiş"... atasözlerini bizim halkımız yaratmıştır. Bu sabırla, ölüm ve gurbet duygularını söze dönüştürüp incelikle anlatmayı biliyor.

Karacaoğlan ve Ülkü Tamer'den alınan örneklerde olduğu gibi, bir oranlama yapılsa, türkülerimizin neredeyse tümünün ağıt niteliği taşıdığı görülür. Ağıt, ölüme, gurbettekine, gidip de dönmeyene yakılır. Bu ağıtsı hava halk şiirine de egemendir. Dar günlerde, toplumsal bunalımlarda halkımızın bu ağıtsı havaya nasıl sığındığını gösteren örnekler vardır. Bugün bile, sa-

55 *Kitaplık*, S. 31, Kış 1998, s. 31.

vaşlara, kıtlıklara, cana kıymalara, depremlere ağıt yakar, toplumsal duyguyu dile getirmenin bir yolunu buluruz. Halk şiirimiz, bir ağıt toplumunun içe işleyen ezgilerinden oluşur. Bu geleneğin temelini, Dede Korkut anlatılarının ağıtsı söyleyiş biçeminde buluyoruz. Borla Hatun'un, oğluna; Banı Çiçek'in, yavuklusuna; Beyrek'in bacılarının ağabeylerine yaktıkları ağıtlar, yürekte sarsıntılar yaratacak denli etkilidir:

"Beyrek'in babası, koca sarığını kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı; 'Oğul! Oğul!' diyerek ağladı, bağırıp sızladı. Ak saçlı anası büldür büldür ağladı, gözyaşı döktü; keskin tırnağını ak yüzüne çaldı, al yanağını yırttı, kargı gibi kara saçını yoldu, ağlayarak, sızlayarak evine geldi.

Bay Büre Bey, dünlüğü altın evine kapandı. Kızı gelini sevinçle gülmez oldu; eline kızıl kına yakmaz oldu. Yedi kız kardaşı, ak çıkardılar, karalar giydiler; 'Vay benim kardaş! Muradına ermeyen, isteğine yetmeyen biricik kardaş!' deyip deyip ağlaştılar.

Beyrek'in yavuklusuna haber oldu. Banı Çiçek karalar giydi, ak kaftanını çıkardı. Güz elması gibi al yanağını çekti yırttı: 'Vay, al duvağımın sahibi! / Vay, alnımın, başımın umudu! / Vay, şah yiğidim, / Vay şahbaz yiğidim! / Yüzüne doyunca bakamadığım Han'ım yiğit! / Nereye gittin beni yalnız koyup, canım yiğit!'

Bunu işitip Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar ak çıkardı, kara giydi. Beyrek'in dost ve yoldaşları ak çıkarıp karalar giydiler. Güçlü Oğuz Beyleri Beyrek için büyük yas tuttular, umut kestiler."

(Aradan on altı yıl geçer. Beyrek ölmemiştir. Ozan kılığına girerek, yurduna döner. Pınarın başında küçük kız kardeşiyle karşılaşır):

"Beyrek baktı gördü ki küçük kız kardeşi pınardan su almaya geliyor. 'Kardaş Beyrek!' diye ağlıyor, bağırıp çağırıyor. 'Toyun düğünün kara oldu!' diye ağlıyor."

(Beyrek gideli yaylası yaylanmamıştır, suları içilmemiştir, atlarına binilmemiştir, develerine yük yüklenmemiştir, şöleni yapılmamıştır, otağlarına oturulmamıştır. Kız kardeşi, ozan kılığındaki Beyrek'e, kara dağlardan, taşkın akan sulardan, büyük kentlerden Beyrek'in gelip geçmediğini sorar):

"*Karşı yatan kara dağım yıkılmıştır, / Ozan senin haberin yok! / Gölgelice yüksek ağacım kesilmiştir, / Ozan senin haberin yok! / Dünyalıkta bir kardaşım alınmıştır, / Ozan senin haberin yok! / Çalma ozan, söyleme ozan, / Yaslı ben kızın nesine gerek ozan!*"

* * *

Dede Korkut anlatısını olduğu gibi bugüne aktarmayı yenilik sayma yanılgısına düşse de, *Devlet Ana*'da, bu yoğun anlatı kültürünün Kemal Tahir'in gözünden kaçmadığı görülüyor:

"*Herkesten önce Bacıbey boşandı, dizlerini döverek yere çöktü, davul gibi sesiyle bağırmaya başladı:*

— Kara sarıkları yere çalın adamlar. Yakaları çekip yırtın. Övündüğüm ak arslan gitti. Acı tırnakları yüzünüze çalın karılar, al yanakları yolun, düşmanlarına korku salan gitti. Uçta kızlar gülmesin kas kas, gelinler kına yakmasın. Ölüm aldı, yer gizledi. Yalan dünya kime kaldı. Gelimli gidimli dünya vay... Sonucu ölümlü dünya...

(...)

(Bacıbey'in) can evinden çekip çıkardığı ağıt, öteki bacıları da hemen kavramıştı. Dövünerek ağlayan Bacıbey'in ardı sıra, sözleri, birbirlerinden alıp birbirlerine vererek dövünmeye giriştiler:

— Vay Kayı'nın ulusu... Vay ulusun umudu, Yiğit Ertuğrul.

— Vay ak sakalı er meydanında ağarmış... Vay düşmanlara medet çağırtmış, Ertuğrul.

— Vay aklı derinlere erenimiz... Vay belâmıza kanat gereniniz.

— Vay kılıcını göklere asan... Gün ortası düşman basan... Basıp dağıtan...

Hep bir ağızdan uludular.

— Karşı dağı sorar isen yaylandı Bey, yaylan hani?

— Yaylan hani. Gümgüm akan erkek sular, suyundu Bey, suyun hani?

— Suyun hani?

— Vay Kara Osman Beyimizin, Ak Gündüz Alp'ın, yiğit Savcı Gazi'nin yiğit babası...

— Vay dünyayı kara gördüm, akan suyu akmaz gördüm... Vay vay söndü ocaklarım, çakmakları yakmaz gördüm...

— Kalmış yiğit arkası... Aç miskin doyurucu... Türkmenin direği... Gaziler gazisi Bey'im vay... Alplar başbuğu, erenler serdarı, bacılar atası, Sakar suyun dalgıcı, Yeşil dağın kaplanı, ak atların binicisi, vay Ertuğrul Bey'im vay...

Bu kez kadınlara savaşçılar da koşulduklarından Söğüt temelinden sarsıldı:

— Tavla tavla yağız atlar, sorar isen atındı Bey, atın hani?

— Atın hani?

— Uğraşlarda düşman yenmen baktındı Bey, bahtın hani?

— Bahtın hani?

Ertuğrul Bey'in çocukluk arkadaşı, ahi yoldaşı, savaşlarda eşi, kardeşten ileri kan kardeşi Akçakoca ağır ağır gelmiş, orta yerde durmuştu. Yaşı sekseni aşkın olduğu halde koca çınar gövdesi gibi dik, ak sakalı göbeğe indiği halde ölümsüz Hızır Peygamber gibi çevikti. Elleri göğsünde ağıdın, soluk yerini bekledi. İniltiler tepelere doğru uzaklaşırken elini kaldırdı:

— Ağlamakla nesne olmaz. Ölen, ağıtla geri gelmez. Er yaşadı, yiğit öldü. Ne mutlu. Aklı ererken, dili dönerken gitti, ne mutlu, helâllık istedi hepinizden...

Biraz bekledi, meydandakiler anlamadıklarından, sessizlik uzayınca çıkışır gibi bağırdı:

— Verdiniz mi?

Meydan bir anda gök gibi gürledi:

helâl olsun!"[56]

Tarık Buğra, *Osmancık*'ta, Türkmen töre ve ahlâkını devletin temeli saymış, bu kaynakları göz ardı etmeden bir anlatı biçemi (üslubu) geliştirmiştir. Kemal Bilbaşar *Cemo* ve *Memo*'da, bu anlatı geleneğinden yararlanmıştır.

Önemli olan, anlatımı bu gelenekle kurmak, bu gelenekten yararlanmak değil; o anlatıdaki dilsel ve anlatısal beğeniyi kavramaktır. Bu yorumu, dağ bayır dolaşarak Çukurova kadınlarının ölüm karşısındaki uyaklı sözlerini, bağırtılarını, dövünmelerini kent insanına ulaştıran Yaşar Kemal'de buluyoruz. Binyılların ötesindeki, yuğ törenlerindeki, Dede Korkut anlatılarındaki geleneksel biçem, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'ine şöyle yansımıştır:

"Ağıda ilk olarak Hürü Ana başladı. Onun sol yanında soylu ağıtçı Bey kızı Telli Hatun, solunda da Telli Hatunun kız kardeşi hak âşığı, türküleriyle, ağıtlarıyla taşı dile getiren, akarsuları durduran, ağaçları yürüten, dağları titreten Hasibe Hatun duruyordu. Hürü Ana önce ağıttan bir dörtlük söylüyor, halkalardaki bütün kadınlar hep bir ağızdan onu tekrarlıyorlar, ardından da gene hep bir ağızdan ağlıyorlardı. Yüzlerce kadının hep bir ağızdan sallanarak söylediği ağıt bu keskin kayalıklı dağlarda, ardı ardına yedi kere yankılanıyor, oradaki insanları, taşı toprağı, ağacı, çiçeği, suyu, göğü ürpertiyordu. Hürü Ana, Anacık Sultanım, diyordu, öldü bir kâfirin sopası altında, bir yezidin, bir dinsizin, dinsizlerin sopası altında. Ka-

56 *Devlet Ana*, Ankara, 1970, s. 148-150.

ra ceren gözleri süzüldü. O, diyordu, Anacık Sultan, kurdun kuşun, karıncanın, böceğin dilinden anlardı. Cümle yaratık gelir onun huzurunda divan dururdu... Dağlar, diyordu, dağlar ona gelir, şahlar ona gelir, akan sular, koskoca Fırat yönünü değiştirir de, aktığı ovayı bırakır da, ayaklarına yüz sürmek için, şu yüce dağları aşar da buraya gelir. Dağlar onun için yankılanır, çiçekler onun için açar, gün onun için ışığını gönderir. Ve bu söyledikleri yüzlerce kadın tarafından yineleniyor, yöredeki dağlar seslerden bir iniyor, bir kalkıyordu. Her çiçek onun adını söylerdi. Cümle yaratık derman aramaya ona gelirlerdi. O, çiçekleri, toprakları, yaprakları, suları, sakızları, merhemleriyle cümle yaralıları iyi eder, yarı ölüleri bile diriltirdi.

Hürüce Ana ayağa kalktı, onunla birlikte halkadaki yüzlerce kadın da kalktı. Hürü Ana, Anacık Sultanın önüne geldi, el bağladı, boyun kırdı, ardından da eğildi, niyaza durdu, sonra da ölünün elini eline aldı, üç kere öpüp başına götürdü. Ve yeniden, daha gür, daha başka bir sesle ağıdına başladı. Uyan, diyordu, uyan Anacık Sultan, uyan dünya güzeli, uyan fakir fıkaranın ekmeği, umudu, gürü, güvencesi, uyan, uyan da bak kimler geldi cenazene. Uyan da, dedelerin, o Eyyubi kılıçlılar, o Hasan dağında şehit düşenler, kılıçları yerden kalkmayanlar, yeşil donlular, halk içinde yitenler, o kırklara karışmış dedelerin geldiler, bak, bak, senin huzurunda el bağlayıp divana durdular. Anacık Sultanım uyan, uyan da gör ki, seni uğurlamağa kimler geldiler, Hacı Bektaşın, Dede Kargının, Balım Sultanın, Abdal Musanın talipleri, pirler soyunun yiğitleri, Çukurovanın, ucu bucağı belirsiz Anadolunun, Van dağlarının, Akça denizin, Arabistan çölünün kadını erkeği, çoluğu çocuğu, kurdu kuşu, güvercini seni deyip de geldiler, huzurunda el bağlayıp divan durdular, kanlı yaşlar dökerekten sana niyazda bulundular. Uyan dünya güzelim, yumuşak ellim, güleç yüzlüm, sevgi donlum uyan, uyan da

kimler geldi sana, seni deyip, uyan, uyan da gör, eli çatal kılıçlı, burma bıyıklı, büyük elâ gözlü Ali'm geldi, Düldül atın binicisi, Hasan Hüseyin'in babası, adı güzel kendi güzel Muhammed'imin yoldaşı, yoksulların kardaşı, zalimlerin belâsı Ali'm geldi."[57]

Anacık Sultan'da Anadolu evliyalarının, Lokman Hekimler'in, bütün ulu kişilerin özellikleri yansıyor. 'Oğuz'un bilicisi' Dede Korkut, bir kadın kişiliğinde 'Anacık Sultan' olarak yeniden karşımıza çıkıyor. Şu iki bölüm, geleneksel anlatıyla çağdaş anlatı arasında nasıl bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır.

(Dede Korkut'un anlatılarının 4'üncüsü olan "Kazan Bey'in oğlu Aruz'un Tutsaklığı Boyu"nda, boyu uzun Borla Hatun, Kazan Bey'in yanına gelir. Kazan, eşini tanımaz. Kadın onun yerine savaşacaktır. Oğuz beyleri onu bir başına bırakmazlar. Borla Hatun'un yanında yer alan yiğitler, Dede Korkut dilinde şöyle tanıtılır.)

1

"Bu sırada Oğuz beyleri bir bir yetişti; görelim, Han'ım, kimler yetişti: Kara dere ağzında Allah'ın verdiği, kara boğa derisinden beşiğinin örtüsü olan, öfkesi tutanda kara taşı kül eyleyen, kara bıyığını yedi yerde, ensesinde düğümleyen, Kazan'ın kardaşı Kara Göne tez yetişti; 'Çal kılıcını kardaş Kazan, yetiştim!' dedi.

Onun ardınca görelim, Han'ım, kimler yetişti: Demirkapı Dervend'deki demir kapıyı kapıp alan, altmış tutam alaca mızrağının ucunda er bağırtan, Kazan gibi pehlivanı bir savaşta üç kez atından yıkan Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar tez yetişti; 'Çal kılıcını, ağam Kazan, yetiştim!' dedi.

57 *İnce Memed 4*, İstanbul 1978, s. 484-486)

Onun ardınca görelim, Han'ım, kimler yetişti: Gidip Bayındır Han'ın düşmanını izinsiz basan, altmış bin kâfire kan kusturan, Gaflet koca oğlu Şer Şemsettin, tez yetişti; 'Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!' dedi.

Onun ardınca görelim, kimler yetişti: Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan, apalaca gerdeğine karşı gelen, güçlü Oğuz'un imrencesi, Kazan Bey'in güvencesi boz aygırlı Beyrek tez yetişti; 'Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!' dedi.

Onun ardınca görelim, kimler yetişti: Çaya baksa çalımlı, çalkara kuş erdemli, altın işlemeli kuşaklı, kulağı altın küpeli, güçlü Oğuz beylerini bir bir attan yıkan Kazılık Koca oğlu Bey Yegenek tez yetişti; 'Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!' dedi.

Onun ardınca görelim, kimler yetişti: Yirmi dört boyun okşayan Deli Tundar yetişti. Onun ardınca bin kavmin başı Döğer yetişti. Onun ardınca bin Bügdüz başları Emen yetişti. Onun ardınca, dokuz koca başları Aruz yetişti.

Saydıkça Oğuz beyleri tükenmez. Kazan'ın beyleri hep yetişti, çevresinde toplandılar.

2

"Karlı dağları, serin suları aşarak Kırkgöz Ocağına kutsal emanetiyle ulaşan Bünyamin ölüyü Ocağın avlusunda bir uzun masa gibi duran mavi çinkeden binek taşının üstüne koydu. Kendisi de boyun kırarak ölünün karşısında el bağlayarak kıyama durdu. Ve gün ışır ışımaz dağlardan, koyuklardan insanlar Kırkgöz Ocağına akmağa başladılar. İlk önce geyikler çobanı her iki avcunda hiç sönmeden yalımlar yanan Mülayim geldi. Anacık Sultanın ölüsü karşısında niyaz edip el bağladı. Mülayimden sonra şu koca dağların arkasındaki Fırat suyu kıyılarından Ağu İçen Ocağının yüz yaşındaki dedesi Balım Dede geldi. Belinde kavalı, başında sikkesi, elinde on iki telli bü-

yük sazı vardı. Ak sakalı göbeğine kadar inmişti. O da geldi geyikler çobanının yanında boyun kırıp el bağladı. Onun arkasından da güneyden, Akdeniz kıyılarından Dede Kargın Ocağının pirleri geldiler, kıyama durdular. Bunların hüneri, Akdeniz üstünde, tozlu yollarda yürür gibi yürümekti. Sonra Ege Denizi kıyılarından Bedrettinliler geldiler. Bunların hüneri, dağ olsun, kaya, çöl, kıraç toprak olsun yürüdükleri yerlerde binbir kokuyla kokan çiçekleri o anda yeşertmek, hem de katmer katmer çiçeklerini açtırmak, hem de dünyayı güzel kokulara boğmaktı. Bunların ardından Dersim abdalları geldiler, bunların hünerleri dille tarif edilmez, kaleme gelmez, kâğıda dökülmezdi. Bunların arkasından da Kırşehirden, Hacı Bektaş Ocağından erenler güvercin donunca geldiler, kümbetle binek taşı arasına üst üste, gün ışığını bile sızdırmayacak sıklıkta göğe kadar ak perde kurdular. Bütün bunların ardından da kılıç yutanlar, bedenlerini şişlerle delenler, ateşte yürüyenler, aslana binenler, cansız duvarlara binip yürütenler geldiler. Anacık Sultanın huzurunda el bağladılar, kıyama durdular.

Antepin demirci, Maraşın dokumacı, ayakkabıcı, Adananın pamukçu, Malatyanın kuyumcu esnafı da. Anadolu'da ölümü duyan işiten bilcümle yâran da Anacık Sultanın ölüsü üstüne kar kıyamet demeden koşarak geldiler. Ve ak başörtülü, kara çatkı bağlamış, renk renk fistanlarıyla ortalığı renk cümbüşüne boğmuş kadınlar ölünün bulunduğu taşın yöresine halkalandılar. Yöreden duyan kadın kara çatkı bağlayıp, ak başörtülerini başlarına sararak, bayramlıklarını, düğünlüklerini giyinerek, incilerini, altınlarını, mercanlarını, göktaşı gerdanlıklarını, eski mezarlardan çıkmış boncuklarını, takılarını takarak ardı arkası kesilmeden geliyorlardı. Geliyor, halka olmuş kadınların arkasında bir halka da onlar oluşturuyorlardı. Halkalar gittikçe büyüyor, bütün avluyu dolduruyor, avludan dışarıya taşıyor, yandaki akarsuya, kümbete, aşağıdaki mor kayalık-

lara kadar büyüyordu. Erkekler, birkaç pirin, Mülayim ve Binyaminin dışında halkaya girmiyorlar, uzaklarda, üst üste yığılmışçasına ayakta ta karşı doruğun yanına kadar yayılmışlar, sessizce bekliyorlardı."[58]

Bu bölümleri alıntılamamın nedeni, üstünden yüzyıllar geçse de, bir toplumun yarattığı anlatı beğenisinin, çağdaş anlatıyı beslediğini belirtmektir. Başlangıçta anlatı sözel bir eylemdir. Olaylar kuşaktan kuşağa gelişerek ortak bir anlatı düzeyine varılır. Geleneklerle, yerleşik değerlerle, anlatı halk katında anlatılması gerekenin aracı olur. Yazar, yaratıcı gücünü düşünce ve gözlemlerle kurgulayarak, anlatan-algılayan iletişiminin kurulmasında aracı olur. Anlatının temel aracı dildir. En eski metinlerden destanlara, tragedyalara, çağdaş romana, her şey bir dilsel eylemin sonucudur. Temel aracı dil olmayan ressam, besteci gibi üretici sanatçılar da bir iç dil kullanarak gerçekleştirirler amaçlarını. Anlatı, sözel bir eylemdir; doğaya, insana, yaratıcı alanlara yönelme, öykünme (mimesis) eylemidir. 'Söz'ün olanakları, her çağda üreyerek gelişir. Onun için, anlatı sanatçıları, bir tek insanda bütün insanlığın gerçeğini sözün geniş olanaklarından yararlanarak yansıtırlar. Sanatçı denen 'tek insan'la, insanlık çoğunluğu ancak sanat yapıtında bütünleşirler. Sanatçı, bireysel sınırlılık içinde de, bütün insanlık adına söz söyleme sorumluluğunu yüklenmiştir. Bu, anlatı geleneğinin ona yüklediği bir görevdir.

Bu bağlamda sanatçının gücü, bütün insanlığı kavrayacak evrensel söylemde aranmalıdır. Sözün yansıtma biçimleri değişse de evrensel değerler hiçbir zaman değişmez. Dilsel amacı gerçekleştirmenin aracı olan anlatı da değişmez; değişen, sanatçının ona kazandırdığı biçemdir.

Yazınsal bağlamda, anlatının başlangıcı, her toplumun kendine özgü yaşam tarihi sayılan eposlarda (destan) aranır.

58 *İnce Memed 4*, İstanbul 1978, s. 482-483.

Kuşkusuz, epos, anlatının gelişmiş bir aşamasının ürünüdür. Gene de, eposu anlatının gelişmiş bir aşaması sayarak, sözün tarihine görece bir başlangıç bulunabilir. Epos, içinde tarih öğelerini de barındırarak, tanrıların, toplumlaşmayı zorunlu kılan törelerin öyküsü sayılabilir. İnsan, doğa ve düş gücünü zorlayan olayların etkisini önce sözel bir anlatıyla, eposlarla anlattı. Söylence ise, tanrıların, topluma yön vermiş kahramanların, evrenin, yerin, göğün, bitkilerin, hayvanların, insanın bir temele bağlayıp ibret alacağı olaylar dizisinin öyküsüdür. Dağlar kimlerin erdemiyle yaratıldı, ırmaklar hangi sevgi boyunca akar, rüzgârlar güçlü esintisini nereden alır, ağaçlar niye meyve verir ya da vermez, hangi bitkiler sağaltıcı, hangileri öldürücüdür; söylenceler bunların tasarlanmış dünyalarında dolaşır durur. Doğanın değişiminde, insanın doğayla ilişkilerinde, o zamanın bilgileriyle açıklanamayan gizler vardır. Söylence bu gizleri çözme yolunda geliştirir anlatıyı.

Epos nerede başlar, nerede söylencenin sınırlarında dolanır durur; söylenceler nasıl destana dönüşür; bunlar günlük dilde nasıl can bulmuştur; bunların sınırını belirlemek olanaksızdır. Buna gerek de yoktur. Ancak şu bir gerçek ki, destanda olsun, söylencede olsun, her olay bir töreye, bir ahlâksal ilkeye dayanır. Bu ilkelerle bezenmiş olaylar, kuşaktan kuşağa bir zaman ırmağı olup akar gelir. Dede Korkut anlatılarında geçen, özellikle "Deli Dumrul" ve "Tepegöz" boylarında söylence öğelerinin nasıl destan anlatısının bir öğesi olduğu görülüyor. Hemen her boy'un ardından söylenen 'dua'larda geçen 'yarlı kara dağ', 'gölgeli yüksek ağaç', 'taşkın akan güzel su'... vb. betimleme sözleri, bir destandan geriye kalan izlerdir.

Türk anlatı tarihinde dilsel önemi olan ilk yapıt, Kâşgarlı Mahmut'un *Divanü Lûgat-it-Türk*'üdür. Kâşgarlı, Türk dilinin önemini belirtmek için, oba oba, boy boy dolaştığı halkların sözlü dil yaratılarından örnekler vermiştir. Kök Türk

Yazıtları'ndaki kağan anıları da, gelişmiş bir kültür döneminin anlatılarıdır. Öyküleme temeline dayanan ilk anlatı ise *Kitab-ı Dedem Korkud alâ lisân-ı tâife-yi Oğuzân* (Oğuz Boylarının Dilinde Dedem Korkut Kitabı)'dır. Dede Korkut anlatılarında ('Deli Dumrul' ve 'Tepegöz' boylarının dışında) bir konu birliği ve olay sürekliliği vardır. Anlatım her boy'da aynıdır. Örneğin 'Beyrek' boyunun biçemi ne ise, konusal yönden onlardan ayrılık gösteren 'Deli Dumrul'la 'Tepegöz'ün biçemi de odur. Bu yönden Dede Korkut anlatıları, biçem oluşturma, öyküde kurgu tasarımı ve kültürel söylem (masal / destan / söylence / hikâye / deyiş... iç içeliği) yönünden anlatısal bir bireşimdir. Bundan dolayıdır ki, halk birikimlerinden beslenen romancılarımızın çoğunda, başta Yaşar Kemal olmak üzere, Kemal Tahir'de, Kemal Bilbaşar'da, Bekir Yıldız'da, Dursun Akçam'da, doğal olarak bu anlatı geleneğinin izleri sezilir.

Toplumların kültürel birikimlerinde geleneği olan anlatılar, o toplumun evrensel dünyaya açılmasında da etkilidir. Örneğin, Yaşar Kemal'i dünya yazınına, yukarıda örnekleri görülen anlatı düzeyi kazandırmıştır. Bir ucu masallara, bir ucu halk hikâyelerine, destanlara, dengbejlere, deyişlere, ağıtlara dayanan bu anlatı düzeyi, anlatıyı çağdaşlaştırmanın da bir ölçüsüdür. Dede Korkut anlatılarının sağlam kurgusundan Karacaoğlan deyişlerinin beğenisine; Köroğlu, Dadaloğlu gibi ozanların töre bilir ahlâkından Pir Sultanlar'ın 'dede' geleneğinin söz duyarlıklarına varan bu anlatı alanı, Yaşar Kemal'in roman diline doğal bir yalınlık, özgün anlatım incelikleri kazandırmıştır. Yaşar Kemal, betimlemeleriyle, Toroslaın doğasını, insanını, kurdu kuşunu, börtü böceğini yeniden yaratmıştır.

Arap ve Fars anlatılarının etkisinden önce bizim geleneksel anlatımızın ne durumda olduğunu tam saptamak ola-

naksızdır. Gene de, Orta Asya'da yurt tutmuş kavimlerin (Yenisey, Kök Türk) anlatısıyla Çin anlatısı arasında bir bağlantı kurulabilir. Her toplumun, anlatısıyla başka toplumların anlatılarını etkilemesi kaçınılmazdır. Örneğin, şiirimizin gelişmesinde Arap ve özellikle Fars etkisi bilinmektedir. Bu tür etkiler kaçınılmazdır; yeter ki, biri öbürü üzerinde egemenlik kurup gelişmeyi önlemesin. Dili su gibi akan Fuzulî'nin şiirsel coşkusu (lirizm), etkisini Nâzım Hikmet'te, Ahmet Muhip Dıranas'ta, Fazıl Hüsnü Dağlarca'da, Cahit Sıtkı Tarancı'da, (halk deyiş özelliğinin etkisinde daha çok kaldığı sanılan) Cahit Külebi ve Ülkü Tamer'de, özellikle Hilmi Yavuz'da göstermektedir.

Dede Korkut anlatıları, toplumsal yaratma duygusunun, insanımızın vardığı düşünsel aşamaların bir yansıması olarak bugün de çağdaş anlatıyı beslemektedir. Bu dil varlığı, özellikle halkın söyleminde etkili olmuştur. Yaşar Kemal, geleneksel anlatı kaynaklarından beslendiği için evrensel insanlık dünyasında da anılmaktadır.

Dede Korkut Kitabı

Başlangıç

Bismillahirahmanirrahim ve bihi nastain
(Beni esirgeyen, koruyan Tanrı adıyla)

Hazreti Muhammet zamanına yakın, Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er çıktı. O kişi, Oğuz'un her şeyini bilirdi, ne derse olurdu. Bilinmezliklerden türlü haber verirdi. Allah onun gönlüne ilham ederdi.

Korkut Ata söyledi: "Sonunda hanlık Kayı'ya kala, kimse onların ellerinden almaya; ta ki son gün gelip kıyamet kopsun!" Bu dediği Osman soyudur. İşte sürüp gidiyor. Ve daha buna benzer nice söz söyledi.

Korkut Ata, Oğuz kavminin önüne çıkan engeli hallederdi. Korkut Ata'ya danışmayınca hiçbir işi yapmazlardı. O ne buyursa kabul ederlerdi, onun sözünü tutup işi tamamlarlardı.

Dede Korkut soylamış:

Allah Allah demeyince işler düzelmez.
Güçlü Tanrı vermeyince kişi zenginleşmez.
Önceden yazılmazsa, kul başına kaza gelmez.
Eceli gelmeyen kimse ölmez.

Ölen adam dirilmez.
Çıkan can geri gelmez.
Bir yiğidin, kara dağ yumrusunca malı olsa;
Yığar, toplar, ister,
Nasibinden fazlasını yiyemez.
Bütün ırmaklar gürleyip taşsa deniz dolmaz.
Büyükleneni Tanrı sevmez.
Gönlünü yüce tutan kişide devlet olmaz.
Yanında tuttuğun el oğlu, 'oğul' olmaz.
Büyüyünce bırakır gider, gördüm demez.
Kül, tepecik olmaz, (Güveyi oğul olmaz.).
Kara eşeğin başına gem vursan, katır olmaz.
Karavaşı don giydirsen, kadın olmaz.
Lapa lapa karlar yağsa, yaza kalmaz.
Yapağılı gökçe çimen güze kalmaz.
Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz.
Ata binmeyince yol alınmaz.
Kara çelik uz kılıcı çalmayınca hasım dönmez.
Er, malına kıymayınca adı çıkmaz.
Kız, anadan görmeyince, öğüt almaz.
Oğul, babadan görmeyince, sofra çekmez.
Oğul, babanın sırrıdır, iki gözünün biridir.
Devletli oğul çıksa, okluğunun okudur.
Devletsiz oğul çıksa, ocağının körüdür.
Oğul dahi neylesin, baba ölüp mal kalmasa,
Baba malından ne fayda, başta devlet olmasa!
Devletsizin kötülüğünden Allah saklasın Han'ım, sizi!

Dede Korkut bir daha soylamış:

Sert yürürken kazılık ata,
Namert yiğit bine bilmez,

Binince, binmese yeğ!
Çalıp keser uz kılıcı,
Korkaklar çalacağına, çalmasa yeğ!
Çalabilen yiğide ok ile kılıçtan bir çomak yeğ!
Konuğu gelmeyen kara evler yıkılsa yeğ!
Atın yemediği acı otlar,
Bitince, bitmese yeğ!
Adamın içmediği acı sular,
Sızacağına, sızmasa yeğ!
Baba adını yürütmeyen (sürdürmeyen) *kaba oğul,*
Baba belinden ineceğine, inmese yeğ!
Ana rahmine düşünce, doğmasa yeğ!
Baba adını yürüttüğünde, devletli oğul yeğ!
Yalan söz bu dünyada,
Olacağına, olmasa yeğ!
Ulu kişiler, üç otuz on yaşını doldursa yeğ!
Üç otuz on yaşın da dolsun,
Hak size yaman (kötülük) *getirmesin,*
Devletiniz destek olsun,
Han'ım hey!

Dede Korkut soylamış, görelim Han'ım ne soylamış:

Yamaçların otlaklarını geyik bilir.
Kıraç yerlerin çimenlerini yaban atı bilir.
Ayrı ayrı yolların izini deve bilir.
Yedi derenin kokularını tilki bilir.
Geceleri kervan göçtüğünü çayır kuşu bilir.
Oğulun kimden olduğunu ana bilir.
Kişinin ağırını hafifini at bilir.
Ağır yüklerin açtığı yaraları katır bilir.
Sızıların nerede olduğunu çeken bilir.

Gafil başın ağrısını beyni bilir.
Kolca kopuzu götürüp elden ele, beyden beye ozan gezer.
Kişinin cömerdini, erin cimrisini ozan bilir.
İleyinizde çalıp söyleyen ozan olsun
Azıp gelen kazayı Tanrı savsın,
Han'ım, hey!

Dede Korkut yine soylamış, görelim Han'ım, ne soylamış:

Ağzımı açıp över olsam,
Üstümüzde Tanrı güzel.
Tanrı dostu, din büyüğü
Muhammet güzel.
Muhammet'in sağ yanında namaz kılan
Ebubekir Sıddık güzel.
En son otuzuncu cüz başıdır, "amme" güzel.
Hecesince düz okunsa "Yâ-Sîn" güzel.
Kılıç çaldı, din açtı,
Şah-ı merdan Ali güzel.
Ali'nin oğulları, Peygamberin torunları,
Kerbelâ yazısında, Yezidiler elinde şehit oldu;
Hasan'la Hüseyin, iki kardaş bile güzel.
Yazılıp düzelip gökten indi,
Tanrı bilimi Kur'ân güzel.
O Kur'ân'ı yazdı, düzdü;
Bilginler öğrenince, alıp geliştirdi;
Bilginlerin başı Osman Affan oğlu güzel.
Alçak yerde yapılmıştır,
Tanrı'nın evi Mekke güzel.
O Mekke'ye sağ varsa, esen gelse,
Yüreği temiz hacı güzel.
Mahşer gününde Cuma güzel.

Cuma günü okunanda hutbe güzel.
Kulak verip dinleyince ümmet güzel.
Minarede ezan okuyunca bilgin din adamı güzel.
Dizini bastırıp oturunca helâlli(eş) güzel.
Şakağından ağarırsa baba güzel.
Ak sütünü doyuncaya değin emzirse ana güzel.
Yanaşıp yola girende kara buğur güzel.
Sevgili kardaş güzel.
Alca ev yanında dikilse gerdek güzel.
Uzunca çadır ipi güzel.
Oğul güzel.
Kimselere benzemedi,
Bütün evrenleri yaratan Allah Tanrı güzel.
O övdüğüm yüce Tanrı,
Dost olarak yardım eriştirsin,
Han'ım, hey!..

Ozan söyler:

Karılar dört türlüdür:
Birisi solduran soydur,
Birisi dolduran toydur,
Birisi evin dayağıdır;
Birisi, denildiğinden de bayağıdır.

Ozan söyler:

Evin dayağı odur ki, yazıdan yabandan eve bir konuk gelse, kocası evde olmasa, o, onu yedirir içirir, ağırlar, saygıyla gönderir. O, Ayşe, Fatma soyundandır Han'ım!

Onun çocukları doğsun, ocağına onun gibi avrat gelsin.

Geldik o ki, solduran soydur. Sabahleyin yerinden kalkar.

Elini yüzünü yumadan, dokuz bazlama ile bir külek yoğurdu gözü doyuncaya kadar tıka basa yer. Elini böğrüne vurur, der: "Bu evi yıkılası herife varalıdan beri, karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım ayakkabı, yüzüm yaşmak görmedi! Ah, n'olaydı, bu öleydi, başka birine varaydım, umduğumdan güzel olaydı..." Onun gibisinin Han'ım, çocukları doğmasın, ocağına bunun gibi avrat gelmesin!

Geldik, o ki dolduran soydur. Dürtükleyince yerinden kalktı. Elini yüzünü yıkamadan, obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna gezip tozdu, dedikodu yaptı, din dinledi. Öğle oluncaya dek gezdi. Öğleden sonra evine geldi. Gördü ki hırsız köpek, başıboş dana, evini birbirine katmış. Ev, tavuk kümesine, sığır damına dönmüş. Komşularına çağırır, "Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can Kız, Can Paşa, Ayne Melik, Kutlu Melik!... Ölmeye, yitmeye gitmemiştim! Yatacak yerim yine bu yıkılası haneydi; n'olaydı, benim evime bir an bakaydınız... Komşu hakkı, Tanrı hakkı!" diye söyler. Bunun gibisinin Han'ım, çocukları doğmasın, Ocağına bunun gibi avrat gelmesin!

Geldik, o ki, denildiğinden de bayağıdır. Evine yazıdan yabandan saygın bir konuk gelse, kocası evde olsa, ona dese ki: "Dur, ekmek getir, yiyelim, bu da yesin! Pişmiş ekmek ortada kalmaz, onu yemek gerektir," dese; avrat der: "Neyleyim, bu yıkılası evde un yok elek yok, deve değirmenden gelmedi. Ne gelirse benim sağrıma gelsin!" diye elini götüne (arkasına) vurur, yönünü öteye, kalçasını kocasına döndürür. Bin söylesen birisini duymaz, kocasının sözünü kulağına koymaz. O, Nuh Peygamberin eşeğinin soyundandır. Ondan da sizi, Han'ım, Allah saklasın, ocağınıza bunun gibi avrat gelmesin!

I
Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

Han'ım, hey!

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi günlüğünü yeryüzüne diktirmişti. Ala sayvanı gök yüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek haliçesi döşenmişti.

Hanlar hanı Han Bayındır, yılda bir toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Gene toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. "Kimin ki oğlu kızı yok; kara otağa kondurun, kara keçeyi altına serin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin!" demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu kızı olmayanı Yüce Tanrı lânetlemiştir, biz de lânetleriz; belli bilsin!" demişti.

Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmaya başladılar. Meğer, Dirse Han derlerdi, bir beyin oğlu kızı yoktu. Soylamış, görelim Han'ım ne soylamış:

Salkım salkım tan yelleri estiğinde,
Sakallı, bozaç çayır kuşu öttüğünde,
Sakalı uzun Acem bağırdığında,
Bedevî atlar sahibini görüp kişnediğinde,
Tan vakti, kara ipliğin ak iplikten seçildiği çağda,
Göğsü güzel yüce dağlara gün değende,
Bey yiğitlerin, calasunların birbirine saldırdığı çağda...

Gün ağaranda, Dirse Han kalkıp yerinden doğrulmuş, kırk yiğidini yanına alarak Bayındır Han'ın sohbetine geliyordu. Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular. Kara keçeyi altına serdiler. Kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. "Bayındır Han'dan buyruk böyledir Han'ım," dediler. Dirse Han, "Bayındır Han benim ne eksikliğimi gördü; kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü? Benden alçak (aşağı düzeyde olan) kişileri ak otağa, kızıl otağa kondurdu; benim suçum ne oldu ki beni kara otağa kondurdu?" dedi. Dediler: "Han'ım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir ki, 'Oğlu kızı olmayanı yüce Tanrı lânetlemiştir, biz de lânetleriz!' demiştir." Dirse Han yerinden doğrulup kalktı. Söyler: "Yiğitlerim, kalkıp yerinizden doğrulun. Bu kara ayıp bana ya bendendir, ya hatundandır," dedi.

Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa soylar, görelim Han'ım, ne soylar:

Beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı,
Evden çıkıp yürüyende servi boylum,
Topuğunda sarmaşanda kara saçlım,
Kurlu yaya benzer çatma kaşlım,
Çift badem sığmayan dar ağızlım,
Güz elmasına benzer al yanaklım,
Kadınım, evimin direği, boylu boslum...

"Görüyor musun neler oldu? Kalkıp Han Bayındır yerinden doğrulmuş. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş. 'Oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun. Kara keçeyi altına serin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin. Onun ki oğlu kızı olmaya, yüce Tanrı onu lânetlemiştir, biz de lânetleriz!' demiş. Gelip karşıladılar, kara ota-

ğa kondurdular, kara keçeyi altıma serdiler, kara koyun yahnisinden önüme getirdiler. 'Oğlu kızı olmayanı yüce Tanrı lânetlemiştir, biz de lânetleriz, iyi bil!' dediler. Senden midir, benden midir, ulu Tanrı bize iyi oğul vermez; nedendir?" dedi, soyladı:

Han kızı, yerimden kalkayım mı?
Yakanla boğazından tutup,
Kaba ökçemin altına salayım mı?
Kara çelik uz kılıcımı elime alayım mı?
Öz gövdenden başını keseyim mi?
Can tatlılığını sana bildireyim mi?
Alca kanını yeryüzüne dökeyim mi?
Han kızı, sebebini, nedir söyle bana,
Çok kızıp eziyet ederim şimdi sana!

Dirse Han'ın hatunu soylamış, görelim ne soylamış:

Hey Dirse Han, bana kızıp eziyet etme,
İncitip acı sözler söyleme!
Yerinden doğrul,
Ala çadırını yeryüzüne diktir,
Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir,
İç Oğuz'un, Dış Oğuz'un beylerini başına topla,
Aç görsen doyur,
Çıplak görsen donat,
Borçluyu borcundan kurtar,
Tepe gibi et yığ,
Göl gibi kımız sağdır,
Büyük toy eyle, dilek dile,
Ola ki, bir ağzı dualının duasıyla,
Bir iyi çocuk verir; dedi.

Dirse Han, eşinin sözüyle ulu toy eyledi. Dilek diledi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu, çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdırdı, göl gibi kımız sağdırdı. El kaldırıp dilek dilediler. Bir ağzı dualının yakarısıyla yüce Allah ulu Tanrı bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice zamandan sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını bakıcı kadınlara verdi, saklattı.

Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir. Hayvan semirir, insanoğlu güç kazanır. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası, Bayındır Han'ın ordusuna karıştı. Meğer Han'ım, Bayındır Han'ın bir boğası vardı, bir de buğrası vardı. O boğa sert taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir ilk yazda, bir güzün bu boğa ile buğrayı dövüştürürlerdi. Bayındır Han, bu dövüşü güçlü Oğuz beyleriyle seyreder, eğlenirdi. Meğer sultanım, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından, demir zincirle boğayı tutmuşlardı. Gelip meydanın ortasında koyuverdiler.

Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı, üç de oba uşağı, alanda aşık oynuyorlardı. Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara "Kaç!" dediler. O üç oğlan kaçtı. Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı öldürsün. Oğlan yumruğunu boğanın alnı doğrultusunda tutup vurdu. Boğa arka arka gitti. Boğa oğlana sürdü geri geldi. Oğlan bu kez boğanın alnına sert vurdu. Yumruğunu bu sertlikle boğanın alnına dayadı, sürdü, meydanın başına çıkardı. Boğa ile oğlan bir süre birbiriyle çekişti. Oğlan, boğanın omuzlarına (ellerini) bastırıp durdu. Ne oğlan yeniyor, ne boğa yeniyor!.. Oğlan şöyle düşündü: "Bir dama direk vururlar, o dama destek olur; ben bunun alnına niye destek olup duruyo-

rum?" Oğlan, boğanın alnından yumruğunu çekti, yolundan yana çekildi. Boğa ayaklarının üstünde duramadı; düştü, tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağını eline aldı, boğanın başını kesti.

Oğuz beyleri gelip oğlanın başında toplandılar. Beyler, oğlanın yaptığını beğenip, 'Tahsin!' dediler, onu kutladılar.

"Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, birlikte alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin," dediler. Çağırdılar, Dede Korkut geldi, oğlanı yanına alıp babasının yanına gitti. Oğlanın babasına soylamış; görelim, Han'ım, ne soylamış:

Hey Dirse Han! Oğlana beylik ver, taht ver,
erdemlidir.
Boynu uzun bedevî at ver, binit olsun,
hünerlidir.
Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana,
şişlik olsun, erdemlidir.
Kaytabandan, kızıl deve ver bu oğlana, yüklet olsun, hünerlidir.
Altın başlı ban ev ver bu oğlana,
gölge olsun, erdemlidir.
Omzu kuşlu cüppe giysi ver bu oğlana,
hilat olsun, hünerlidir.

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan savaşmıştır, bir boğa öldürmüştür. Senin oğlun adı Boğaç olsun. Adını ben verdim, yaşını Allah versin!" dedi.

Dirse Han, oğlana beylik verdi, taht verdi. Oğlan tahta çıktı, babasının kırk yiğidini anmaz oldu. O kırk yiğit oğlanı çekemediler, bunu birbirine söylediler: "Gelin, oğlanı babasına çekiştirelim, ola ki onu öldürür, babasının yanında

gene onurumuz, saygınlığımız artar," dediler. Gitti, bu kırk yiğidin yirmisi bir yana, yirmisi de bir yana oldu. Önce yirmisi gidip Dirse Han'a şu haberi getirdi: "Görüyor musun, Dirse Han, neler oldu? Onup yetmesin, senin oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı. Kırk yiğidini yanına alıp güçlü Oğuz'un üstüne yürüdü. Nerede güzel gördüyse çekip aldı, ak sakallı kocaların ağzına sövdü, ak saçlı kadınların sütünü çekti. Akan duru sulardan haber geçe, eğri yatan Ala Dağdan haber aşa, Hanlar Hanı Bayındır'a haber vara; 'Dirse Han'ın oğlu, böyle işler işlemiş,' diyeler... Gezdiğinden öldüğün yeğ ola! Bayındır Han seni çağıra, sana çok öfkelene... Böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak yeğdir, öldür kurtul!" dediler.

Dirse Han, "Varın, getirin, öldüreyim!" dedi. Böyle deyince, Han'ım, o namertlerin öbür yirmisi çıkageldi ve bir dedikodu da onlar getirdiler: "Dirse Han, senin oğlun kalkıp yerinden doğruldu, göğsü güzel koca dağa ava çıktı; sen var iken av avladı, kuş kuşladı; anasının yanına çıkıp geldi, al şarabın keskininden aldı içti. Anasıyla sohbet eyledi, babasını öldürmek istedi. Senin oğlun nankör çıktı, hayırsız çıktı. Eğri yatan Ala Dağ'dan haber geçe, Hanlar Hanı Bayındır'a haber vara. Dirse Han'ın oğlu, böyle yapmış diyeler. Seni çağırtalar, Bayındır Han'ın katında sana hakaret edeler... Böyle oğul nene gerek, öldür kurtul!" dediler.

Dirse Han, "Varın getirin, öldüreyim! Böyle oğul bana gerekmez!" dedi. Dirse Han'ın nökerleri, "Biz senin oğlunu nasıl getirelim, senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez, bizim sözümüzle gelmez. Kalkıp yerinden doğrul, yiğitlerini gönülleyip yanına al. Oğluna uğra, birlikte ava çık. Kuş uçurup av avlayıp oğlunu oklayıp öldür. Eğer böyle öldüremezsen, başka türlü öldüremezsin, bunu iyi bil!" dediler.

Soylama:

Salkım salkım tan yelleri estiğinde,
Sakallı, bozaç çayır kuşu öttüğünde,
Bedevî atlar sahibini görüp kişnediğinde,
Sakalı uzun Acem bağırdığında,
Akın karadan seçildiği çağda,
Güçlü Oğuz'un gelininin, kızının süslendiği çağda,
Göğsü güzel koca dağlara gün değende,
Bey yiğitlerin, delikanlıların birbirine karıştığı çağda...

Alar sabah, Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını yanına alıp kırk yiğidi ile birlikte ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar. O kırk namerdin birkaçı, oğlanın yanına geldi. "Baban dedi, 'Geyikleri kovalasın, getirsin, benim önümde öldürsün. Oğlumun at koşturuşunu, kılıç çalışını, ok atışını göreyim. Sevineyim, kıvanayım, güveneyim,' dedi," dediler. Oğlandır, ne bilsin! Geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde ustalıkla öldürüyordu. 'Babam, at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevinsin,' diyordu. O kırk namert, "Dirse Han, görüyor musun oğlanı; yazıda yabanda geyiği kovalıyor, senin önüne getiriyor; geyiğe atar gibi yapıp, okla seni vurup öldürecek! Oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldür!" dediler. Oğlan, geyiği kovalarken babasının önünden gelip gidiyordu. Dirse Han kurt sinirli sert yayını eline aldı. Üzengiye kalkıp sert çekti, ustalıkla attı. Oğlanı iki omzunun arasından vurup yıktı. Oğlan yıkıldı. Ok yerini buldu, oğlanın alca kanı şorladı, koynu kanla doldu. Bedevî atının boynunu kucakladı, yere düştü. Dirse Han istedi ki, oğlancığının üstüne istekle kapansın; o kırk namert bırakmadı. Atının dizginini döndürdü, ordusuna gelmek üzere yola koyuldu.

Dirse Han'ın hatunu, oğlancığımın ilk avıdır, diye attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi, 'Güçlü Oğuz beylerini ağırlayayım,' dedi. Toparlanıp yerinden kalktı, kırk ince kızı yanına aldı. Dirse Han'ı karşıladı. Göz kapaklarını kaldırdı, Dirse Han'ın yüzüne baktı. Sağına soluna göz gezdirdi, oğlancığını göremedi. Kara bağrı sarsıldı, güçlü yüreği oynadı, kara çekik gözleri kan yaş doldu. Çağırıp Dirse Han'a soylamış, görelim Han'ım, ne soylamış:

"Beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı,
Han babamın güveyisi,
Kadın adamın sevgisi,
Babamın, anamın verdiği,
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
A Dirse Han!
Kalkıp yerinden doğruldun.
Yelesi kara kazılık atına atlayıp iyice bindin.
Göğsü güzel koca dağa ava çıktın...
İki gittin, bir geliyorsun; yavrum hani?
Karanlık gecede bulduğum oğul hani?
Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han, yaman seğiriyor!
Kesilsin oğlanın emdiği süt damarım, yaman sızlıyor!
Sarı yılan sokmadan, akça tenim kabarıp şişiyor!
Biricik oğul görünmüyor, bağrım yanıyor!
Kuru kuru çaylara sucu saldım.
Kara donlu dervişlere adaklar adadım.
Aç görsem doyurdum,
Çıplak görsem donattım,
Tepe gibi et yığdırdım,
Göl gibi kımız sağdırdım,

Dilek ile, bir oğulu güçlükle buldum.
Biricik oğulun haberini a Dirse Han, söyle bana!
Karşı yatan Ala Dağ'dan bir oğul düşürdünse, söyle bana!
Gür akan coşkun sudan bir oğul akıttınsa, söyle bana!
Aslanla, kaplana bir oğul yedirdinse, söyle bana!
Kara giysili azgın dinli kâfirlere bir oğul aldırdınsa, söyle bana!
Han babamın katına ben varayım,
Ağır hazine, bol asker alayım,
Azgın dinli kâfire ben varayım,
Yaralanıp kazılık atımdan inmeyince,
Yenimle alca kanımı silmeyince,
Kol but olup yer üstüne düşmeyince,
Biricik oğulun yollardan dönmeyeyim...
Biricik oğulun haberini a Dirse Han, söyle bana!
Kara başım kurban olsun bugün sana!" dedi.

Hatun ağlayıp sızladı. Böyle deyince Dirse Han, hatununa cevap vermedi. O kırk namert karşılık verdi: "Oğlun sağdır, esendir, avdadır. Bugün yarın nerde ise gelir, korkma, kaygılanma. Bey sarhoştur, cevap veremez," dediler. Dirse Han'ın hatunu geri döndü.

Dayanamadı, kırk ince kızı yanına aldı, bedevî atına binip oğlancığını aramaya gitti. Kışta yazda, karı buzu erimeyen Kazılık Dağı'na geldi çıktı. Alçaktan yüce yerlere koşarak çıktı. Baktı gördü ki, bir derenin içine karga, kuzgun dalıp çıkıyor, konup kalkıyor. Bedevî atını ökçeledi, o yana yürüdü.

Meğer sultanım, oğlan orada yıkılmıştı. Karga kuzgun kan görüp oğlanın üstüne konmak istiyordu. Oğlanın iki köpekceğizi vardı. Kargayı kuzgunu kovalayıp oğlanın üstüne kondurmuyorlardı. Oğlan orada yıkıldığında, ona boz

atlı Hızır görünmüş, yarasını eliyle üç kez sığamış, "Korkma oğlan, sana bu yaradan ölüm yoktur; dağ çiçeği, ananın sütüyle senin yarana merhemdir." deyip ortadan kaybolmuştu.

Oğlanın anası, oğlanın üstüne koşup çıkageldi. Baktı gördü; oğlancığı alca kana bulaşmış yatıyor. Çağırıp oğlancığına söyledi, görelim Han'ım, ne söyledi:

"Kara çekik gözlerini uyku almış, a, oğul!
O ikice kemiğin uzamış, yerine koy, oğul!
Tanrı'nın verdiği tatlı canın gezmelerde imiş,
geri çağır, oğul!
Öz gövdende canın varsa, oğul, ver haber bana,
Kara başım kurban olsun oğul sana!
Kazılık Dağı akar senin suların,
Akar iken akmaz olsun!
Biter senin otların, Kazılık Dağı,
Biter iken bitmez olsun!
Kaçar senin geyiklerin, Kazılık Dağı,
Kaçar iken kaçmaz olsun, taşa dönsün!
Ne bileyim, oğul, aslandan mı oldu,
yoksa kaplandan mı oldu?
Ne bileyim, oğul,
Bu belâlar sana nereden geldi?
O gövdende canın varsa, oğul, haber bana,
Kara başım kurban olsun, oğul, sana,
Ağız dilden birkaç kelime haber bana!" dedi.

Böyle deyince oğlanın kulağına bir ses çarptı. Başını kaldırdı, birden gözünü açtı, anasının yüzüne baktı. Soylamış, görelim Han'ım ne soylamış:

"Beri gel, ak sütünü emdiğim, kadınım ana,
Ak saçlı, değerli canım anam!
Akar sularına kargıma;
Kazılık Dağı'nın günahı yoktur.
Biter otlarına kargıma;
Kazılık Dağı'nın suçu yoktur.
Kaçar geyiklerini kargıma;
Kazılık Dağı'nın günahı yoktur.
Arslanla kaplanına kargıma;
Kazılık Dağı'nın suçu yoktur.
Kargırsan babama karga,
Bu suç, bu günah babamdandır!" dedi.

Oğlan yine soyladı: "Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur, korkma! Boz atlı Hızır bana geldi. Üç kez, yaramı sığadı, 'Bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, ananın sütüyle sana merhemdir.'" dedi. Böyle deyince kırk ince kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası da, emceğini bir sıktı, sütü gelmedi. İki sıktı, sütü gelmedi. Üçüncüde kendisini zorladı, kanı doldu, sıktı, sütle kan karışık geldi. Dağ çiçeğiyle sütü (karıştırıp merhem yaptılar), oğlanın yarasına sürdüler. Oğlanı ata bindirdiler, alıp evine gittiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar.

Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir. Han'ım, oğlanın yarası kırk günde onuldu (kapandı), sapasağlam oldu. Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu. Av avlar, kuş kuşlar oldu. Dirse Han'ın haberi yok; oğlancığını öldü biliyor.

O kırk namert bunu duydu, ne eyleyelim diye görüştüler. "Dirse Han eğer oğlancığını görürse, bizi artırmaz, hepimizi öldürür," dediler. "Gelin, Dirse Han'ı tutalım, ak ellerini ardına bağlayalım, kıl sicimi ak boynuna takalım, alıp kâfir ellerine yönelelim," diyerek Dirse Han'ı tuttular, ak el-

lerini ardına bağladılar, kıl sicimi boynuna taktılar, ak etinden kan çıkarasıya dövdüler. Dirse Han yayan, bunlar atlı, yürüdüler. Alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler. Dirse Han tutsak oldu, gidiyor.

Dirse Han'ın tutsak olduğundan Oğuz beylerinin haberi olmadı. Meğer, sultanım, Dirse Han'ın hatunu bunu duymuş, oğlancığını karşısına alıp soylamış, görelim Han'ım ne soylamış:

"Görüyor musun, ay oğul, neler oldu,
Sarp kayalar oynamadan yer çöktü.
Elde düşman yokken, senin babanın üstüne düşman geldi.
O kırk namert, babanın yoldaşları, babanı tuttular,
Ak ellerini ardına bağladılar,
Kıl sicimi ak boynuna taktılar,
Kendileri atlı, babanı yaya yürüttüler,
Alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler...
Canım oğul, kalkıp yerinden doğrul,
Kırk yiğidini yanına al,
Babanı o kırk namertten kurtar!
Yürü, oğul, baban sana kıydıysa sen babana kıyma!" dedi.

Oğlan, anasının sözünü kırmadı. Boğaç Bey yerinden kalktı. Kara çelik uz kılıcını beline kuşandı. Ak kirişli sert yayını eline aldı. Altın mızrağını eline aldı. Bedevî atını çektirdi, atlayıp bindi. Kırk yiğidini yanına aldı, babasının ardınca koşturup gitti. O namertler de gidip bir yerde konmuşlardı. Al şarabın keskininden içiyorlardı. Boğaç Han süratle yetişti. O kırk namert bunu gördüler, "Gelin gidelim, şu yiğidi tutup getirelim; ikisini bir arada kâfire götürelim!" dediler.

Dirse Han, "Kırk yoldaşım, aman! Tanrı'nın birliğine yoktur güman! Benim elimi çözün, kolca kopuzumu elime verin; o yiğidi döndüreyim. İster beni öldürün, ister diri bırakın. Koyuverin!" dedi. Elini çözdüler. Kolca kopuzunu eline verdiler. Dirse Han, o yiğidin oğlancığı olduğunu bilemedi. Onu karşıladı. Soyladı, görelim Han'ım, ne soyladı:

"Boynu uzun güzel atlar,
gider ise benim gider.
Senin de içinde binitin varsa yiğit,
söyle bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim,
dön geri!
Ağıllardan on bin koyun
gider ise benim gider.
Senin de içinde şişliğin varsa
söyle bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim,
dön geri!
Kaytabandan kızıl deve
gider ise benim gider.
Senin de içinde yükletin varsa
söyle bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim,
dön geri!
Altın başlı ban evler
gider ise benim gider.
Senin de içinde odan varsa, yiğit,
söyle bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim,
dön geri!

Ak yüzlü, ala gözlü gelinler
gider ise benim gider.
Senin de içinde nişanlın varsa, yiğit,
söyle bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim,
dön geri!
Ak sakallı kocalar
gider ise benim gider.
Senin de içinde ak sakallı baban varsa,
söyle bana!
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim,
dön geri!
Benim için geldinse,
oğlancığımı öldürmüşüm,
Yiğit, bana acımamalı,
dön geri!" dedi.

Oğlan, burada babasına soylamış, görelim Han'ım, ne soylamış:

"Boynu uzun kazılık atlar,
gider ise senin gider,
Benim de içinde binitim var;
Bırakmam kırk namerde!
Kaytabandan kızıl deve,
senin gider,
Benim de içinde yükletim var;
Bırakmam kırk namerde!
Ağıllardan on bin koyun,
senin gider,
Benim de içinde şişliğim var,
Bırakmam kırk namerde!

Ak yüzlü, ala gözlü gelin,
senin gider ise,
Benim de içinde nişanlım var;
Bırakmam kırk namerde!
Altın başlı ban evler,
senin gider ise,
Benim de içinde odam var;
Bırakmam kırk namerde!
Ak sakallı kocalar,
senin gider ise,
Benim de içinde
bir aklı şaşmış, bilincini yitirmiş koca babam var,
Bırakmam kırk namerde!" dedi.

Kırk yiğidine tülbent salladı, el eyledi. Kırk yiğit, bedevî atını oynattı, oğlanın yanında toplandı. Oğlan, kırk yiğidini yanına aldı, at tepti, savaştı. Kiminin boynunu vurdu, kimini tutsak etti. Babasını kurtardı. Geri döndü. Dirse Han, burada oğlancığının sağ olduğunu anladı.

Hanlar Hanı, oğlana beylik verdi, taht verdi. Dedem Korkut boy boyladı, soy soyladı, bu Oğuznâme'yi düzdü, koştu, şöyle dedi:

"Onlar da bu dünyaya geldi geçti.
Kervan gibi kondu göçtü.
Onları da ecel aldı, yer gizledi.
Fani dünya yine kaldı?
Kara ölüm geldiğinde geçit versin.
Can sağlığını, ruh sağlığını, devletini Hak artırsın.
O övdüğüm yüce Tanrı, dost olup yardım etsin."

Hayır dua edeyim, Han'ım:

"Yerli kara dağların yıkılmasın.
Gölgelice yüksek ağacın kesilmesin.
Hep akan güzel suyun kurumasın.
Kanatlarının uçları kırılmasın.
Koşar iken ak boz atın sürçmesin.
Vuruştuğunda kara çelik uz kılıcın çentilmesin.
Dürtüşürken ala mızrağın ufalanmasın.
Ak saçlı ananın yeri cennet olsun.
Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun.
Hakk'ın yaktığı ışığın hep yansın.
Yüce Tanrı, seni namerde muhtaç eylemesin,
Han'ım, hey!.."

II
Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu

Bir gün Ulaş oğlu,
Tülü kuşun yavrusu,
Beze miskin umudu,
Amıt suyunun aslanı,
Karacuğun kaplanı,
Konur atın sahibi,
Han Uruz'un babası,
Bayındır Han'ın güveyisi,
Güçlü Oğuz'un devleti,
Kalmış yiğidin arkası

Salur Kazan yerinden kalkmıştı, doksan başlı ban evlerini kara yerin üzerine diktirmişti. Doksan yerde ala ipek halı döşenmişti. Seksen yerde büyük kazanlar kurulmuştu. Altın ayak sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçı ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları nakışlı, sevimli kâfir kızları, güçlü Oğuz beylerine kadeh dolaştırıp içiriyorlardı.

İçip içip Ulaş oğlu Salur Kazan'ın alnına şarabın keskini çıktı. Koca dizinin üstüne çöktü. "Sesimi anlayın, beyler, sözümü dinleyin, beyler! Yata yata yanımız ağrıdı, dura dura

belimiz kurudu. Yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabanî geyik yıkalım, dönelim, otağımıza düşelim, yiyelim içelim, eğlenelim!" dedi. Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar, "Evet Han Kazan, yerindedir!" dedi. Kara Göne oğlu Kara Budak, "Ağam Kazan, yerindedir!" dedi. Onlar öyle deyince at ağızlı Aruz Koca, iki dizinin üstüne çöktü, "Ağam Kazan, kötü dinli Gürcistan'ın sınırında oturuyorsun. Ordunun başında kimi koyuyorsun?" diye sordu. Kazan, "Üç yüz yiğit ile oğlum Uruz, benim evimin üstünde dursun," dedi. Konur atını çektirdi, üstüne iyice yerleşti. Tepel kaşga aygırına Tundar bindi. Gök bedevîsini atını çektirdi, Kazan Bey'in kardaşı Kara Göne bindi. Ak bedevîsini çektirdi, Bayındır Han'ın düşmanını yenen Şer Şemsettin bindi. Parasar'ın Bayburt hisarından parlayıp uçan Beyrek boz aygırına bindi. Konur atlı Kazan'a keşiş diyen Bey Yegenek, doru aygırına bindi. Saymaya kalksam, tükenmez güçlü Oğuz beyleri bindi. Ala dağa ala asker ava çıktı.

Kâfirin casusu casusladı. Vardı, kâfirlerin azgını Şökli Melik'e haber verdi. Yedi bin kaftanının ardı yırtık, yarımından kara saçlı, kötü dinli, din düşmanı, alaca atlı kafir bindi, dörtnala at koşturdu. Gece yarısında Kazan Bey'in ordusuna geldi. Altın ban evlerini kâfirler yağmaladılar. Kaza benzer kızlarını gelinlerini bağrıştırdılar. Tavla tavla şahbaz atlarına bindiler, katar katar kızıl develerini götürdüler. Ağır hazinesini, bol akçasını yağmaladılar. Kırk ince belli kız ile boyu uzun Borla Hatun tutsak oldu. Kazan Bey'in kocamış anası, deve boynunda asılı gitti. Han Kazan'ın oğlu Uruz Bey, üç yüz yiğidi ile eli bağlı, boynu bağlı gitti. Eylik Koca oğlu Sarı Kulmaş, Kazan Bey'in evi yoluna şehit oldu.

Kazan'ın bu işlerden haberi yok. Kâfir, "Beyler, Kazan'ın tavla tavla şahbaz atlarına binmişiz, altın akçasını yağmalamışız, kırk yiğidi ile oğlu Uruz'u tutsak etmişiz, katar katar deve-

lerini götürmüşüz, kırk ince belli kızıyla Kazan'ın eşini ele geçirmişiz. Kazan'a öcümüzü alacak her şeyi etmişiz." dedi. Kâfirin biri, "Kazan Bey'de bir öcümüz kaldı." Şökli Melik, "Bre zalim! Ne öcümüz kaldı?" Kâfir, "Kazan'ın kapılı Kara Dervent'te on bin koyunu vardır; o koyunları da sürüp götürsek Kazan'dan öcümüzü tam alırdık!" dedi. Şökli Melik, "Altı yüz kâfir gitsin koyunları getirsin!" dedi. Altı yüz kâfir atlandı, koyunların üzerine saldırdı.

Gece yatarken, Karacuk çoban kara kaygılı bir düş gördü. Düşünde sıçrayıp uyandı, fırlayıp ayağa kalktı. Kıyan Gücü Demir Gücü, bu iki kardaşı yanına aldı. Ağılın kapısını berkitti. Üç yere tepe gibi taş yığdı. Ala kollu sapanını eline aldı. Aniden Karacuk Çoban'ın üzerine altıyüz kâfir akın etti. Kâfir:

"Karanlık akşam olanda kaygılı çoban!
Karla yağmur yağanda çakmaklı çoban!
Sütü peyniri bol, kaymaklı çoban!
Kazan Bey'in dünlüğü altın ban evlerini biz yıkmışız.
Tavla tavla şahbaz atlarına biz binmişiz,
Katar katar kızıl develerini biz götürmüşüz.
Yaşlı anasını biz getirmişiz.
Ağır hazine, bol akçasını biz yağmalamışız.
Kaza benzer gelinini, kızını biz tutsak etmişiz.
Kırk yiğidiyle Kazan'ın oğlunu biz getirmişiz.
Kırk ince belli kızla Kazan'ın hatununu biz getirmişiz.
Bre çoban! Yakındaysan da, ıraktaysan da, beri gel.
Baş indirip bağır bas!
Biz kâfire selâm ver!
Öldürmeyip seni Şökli Melik'e iletelim.
Sana beylik alıverelim."

Çoban:

"Bağırıp durma, bre itim kâfir!
İtim ile bir yalakta su içen azgın kâfir!
Altındaki alaca atını niye övüyorsun?
Ala başlı keçim gibi bile görünmez bana!
Başındaki tolganı niye övüyorsun bre kâfir?
Başımdaki börküm gibi bile görünmez bana!
Altmış tutam mızrağını niye övüyorsun, murdar kâfir?
Kızılcık değneğim gibi bile görünmez bana!
Kılıcını niye övüyorsun, bre kâfir?
Eğri başlı sopam gibi bile görünmez bana!
Bileğinde doksan okunu niye övüyorsun bre kâfir?
Ala kollu sapanım gibi bile görünmez bana!
Iraktaysan da, yakındaysan da beri gel!
Yiğitlerin vuruşunu gör, ondan sonra öt!"

Kâfirler hiç beklemeden, at teptiler, ok septiler. Erenler evreni Karacuk Çoban, sapanının ayasına taş koydu, attı. Bir atışta ikisini, üçünü yıktı. İkisini attığında üçünü dördünü yıktı. Kâfirlerin gözüne korku düştü. Karacuk Çoban, kâfirin üç yüzünü sapan taşıyla yere düşürdü. İki kardaşı oka sancıldı düştü, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi. Koyun demiyor, keçi demiyor, sapanın ayasına koyar atar, kâfiri yıkar. Kâfirin gözü korktu. Dünya âlem, kâfirin gözünde karardı. Kâfirler, "Onup yetmeyesi bu çoban bizim hepimizi kırıp geçirecek!" dediler, orada durmayıp kaçtılar.

Çoban, şehit olan kardaşlarını gömdü. Kâfirlerin leşinden bir büyük tepe yığdı, çakmak çakıp ateş yaktı. Kepeneğinden kül yapıp yarasına bastı. Yolun kıyısına gidip oturdu, ağladı sızladı; "Salur Kazan Bey! Bey Kazan! Ölü müsün, diri misin, bu işlerden haberin yok mudur?" dedi.

Meğer Han'ım, o gece güçlü Oğuz'un devleti, Bayındır Han'ın güveyisi Ulaş oğlu Salur Kazan, kara kaygılı düş gördü,

uykudan sıçrayıp ayağa kalktı. "Biliyor musun, kardaşım Kara Göne, düşümde ne göründü? Kara kaygılı düş gördüm. Yumruğumda sıçrayan benim şahin kuşumu ölüyor gördüm. Gökten yıldırımın ak ban evimin üzerine düştüğünü gördüm. Kapkara sisin ordumun üstüne döküldüğünü gördüm. Kuduz kurtları evime dalarken gördüm. Kara devenin beni ensemden kavradığını gördüm... Kargı gibi kara saçımın uzadığını gördüm, uzayıp gözümü örttüğünü gördüm... Bileğimden on parmağımı, elimi kanda gördüm... Bu düşü gördüğümden beri aklımı başıma toplayamıyorum. Han'ım kardaş, benim bu düşümü yoruver bana." dedi. Kara Göne, "Kara bulut dediğin senin devletindir. Kar ile yağmur senin askerindir. Saç, kaygıdır. Kan derttir. Geriye kalanını yorabilemem, Allah hayra yorsun!" Böyle deyince, Kazan, "Benim avımı bozma. Askerimi dağıtma. Ben bugün konur atı mahmuzlarım, üç günlük yolu bir günde alırım, öğle olmadan yurdumun üstüne varırım. Eğer sağdır, esendir, akşam olmadan yine döner sana gelirim. Yurdum sağ, esen değilse, başınızın çaresine bakın, beni artık yok bilin," dedi. Kazan Bey, yağız al atını mahmuzladı, yola koyuldu. Gele gele yurdunun üzerine geldi. Gördü ki, uçan kuşlardan yalnız kuzgun kalmış, onun çadırının olduğu yere köpekler doluşmuş. Kazan Bey burada yurduyla haberleşmiş, görelim Han'ım, nasıl haberleşmiş:

Kazan:

"Soyumun sopumun konduğu yurdum,
Kulanla sığına komşu yurdum,
Seni düşman nereden basmış, güzel yurdum,
Ak ban evimin dikildiği yurt kalmış,
Karıcık anamın oturduğu yer kalmış,
Oğlum Uruz'un attığı yerde puta kalmış,
Oğuz beylerinin at koşturduğu meydan kalmış,
Kara mutfağın dikildiği yerde ocak kalmış..."

Bu durumu görünce, Kazan'ın kara çekik gözleri kan yaş doldu. Kan damarları kaynadı, kara bağrı sarsıldı. Konur atını mahmuzladı, kâfirin göçtüğü yola düştü, gitti. Kazan'ın önüne bir su çıktı. Kazan, "Su, Hakk'ın güzelliğini görmüştür; bu suyla bir haberleşeyim," dedi, görelim Han'ım, ne haberleşti:

"Kayalardan çağıl çağıl çıkan su,
Ağaç gemileri oynatan su,
Hasan ile Hüseyin'in hasreti su,
Bağların bostanların süsü su,
Ayşe ile Fatıma'nın bakışı su,
Şahbaz atların içtiği su,
Kızıl develerin gelip geçtiği su,
Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su,
Ordumdan ne haber var, bilir misin, söyle bana,
Kara başım kurban olsun suyum sana." dedi.

Su nasıl haber versin!.. Sudan geçti. Bu kez bir kurtla karşılaştı. "Kurt yüzü mübarektir; kurtla haberleşeyim," dedi, görelim Han'ım, ne haberleşti:

"Karanlık akşam olunca günü doğan,
Kar ile yağmur yağınca er gibi duran,
Karaguc atları kişneştiren,
Kızıl deve gördüğünde bağırtan,
Ak koyunları gördüğünde kuyruk çarpıp kamçılayan,
Arkasını vurup sağlam ağılların ardını söken,
Kavrayıp tuttukları arasında semizini alıp tutan,
Kanlı kuyruk yüzüp çap çap yutan,
Yüksek bağırtılı köpeklerle kavga eden,
Çakmaklıca çobanları geceleyin koşturan,
Yurdumun haberini biliyor musun, söyle bana,
Kara başım kurban olsun kurdum sana." dedi.

Kurt nasıl haber versin!.. Kurttan da geçti. Karaca Çoban'ın kara köpeği, Kazan'ın karşısına çıktı. Kazan, kara köpekle haberleşti, görelim Han'ım, ne haberleşti:

"Karanlık akşam olunca vaf vaf üren,
Acı ayran dökülünce çap çap içen,
Gelen hırsızları korkutan,
Korkutup şamatasıyla ürküten,
Yurdumun haberini biliyor musun, söyle bana,
Kara başımın sağlığında,
İyilikler edeyim köpek sana." dedi.

Köpek nasıl haber versin!.. Köpek, Kazan'ın atının ayağına çap çap düşer, dolanır, sesler çıkarır. Kazan bir tokmak ile köpeğe vurdu, köpek çekildi, geldiği yola gitti.

Kazan, köpeği kovalayarak Karaca Çoban'ın olduğu yere geldi. Çobanı gördüğünde haberleşti, görelim Han'ım, ne haberleşti:

"Karanlık akşam olunca kaygılı çoban,
Kar ile yağmur yağınca çakmaklı çoban,
Ünümü anla, sözünü dinle!
Ak ban evim buradan geçti, gördün mü, öyle bana,
Kara başım kurban olsun çoban sana." dedi.

Çoban:

"Ölmüş müydün, yitmiş miydin a Kazan!
Nerede geziyordun, neredeydin a Kazan!
Dün değil, önceki gün, evin buradan geçti,
Yaşlı anan, kara devenin boynunda asılı geçti,
Kırk ince belli kızıyla helâlin (eşin),
Boyu uzun Borla Hatun,

Ağlayarak şuradan geçti,
Kırk yiğidiyle oğlun Uruz,
Başı açık, yalın ayak,
Kâfirlerin yanında tutsak gitti,
Tavla tavla şahbaz atlarına kâfir binmiş,
Katar katar develerine kâfir binmiş,
Altın akça, bol hazineni kâfir almış." dedi.

Çoban böyle deyince, Kazan "Ah!" etti, aklı başından gitti. Dünya âlem gözünde karardı:

"Ağzın kurusun çoban,
Dilin çürüsün çoban,
Yüce Allah senin alnına dert yazsın çoban!" dedi.

Kazan Bey böyle söyleyince çoban:

"Niye öfkeleniyorsun bana, ağam Kazan,
Yoksa göğsünde yok mudur iman?

Altı yüz kâfir dahi benim üzerime geldi. İki kardaşım şehit oldu. Üç yüz kâfir öldürdüm, din uğruna çarpıştım. Semiz koyun, arık toklu, senin koyunundan kâfirlere vermedim. Üç yerde yaralandım, kara başım bunaldı, yalnız kaldım. Suçum bu mudur?" dedi.

Çoban:

"Konur atını
ver bana,
Altmış tutam mızrağını
ver bana,

Apalaca kalkanını
ver bana,
Kara çelik uz kılıcını
ver bana,
Okluğundaki seksen okunu
ver bana,
Ak kirişli sert yayını
ver bana,
Kâfire ben varayım,
yeniden doğanını öldüreyim!
Yeni doğanını öldüreyim!
Kolumla alnımın kanını ben sileyim!
Ölürsem senin uğruna ben öleyim!
Yüce Allah nasip ederse, evini ben kurtarayım!" dedi.

Çoban böyle deyince, bunlar Kazan'a pek ağır geldi. Kalktı yürüyüverdi. Çoban da Kazan'ın ardından yetişti. Kazan döndü, baktı: "Oğul, çoban, nereye gidiyorsun?" dedi. Çoban, "Ağam Kazan, sen evini almaya gidiyorsan, ben de kardaşımın kanını almaya gidiyorum!" dedi. Böyle deyince Kazan, "Oğul, çoban, karnım açtır; yiyecek bir şeyin var mıdır yemeye?" dedi. Çoban, "Vardır, ağam Kazan, geceden bir kuzu pişirdim; gel, inelim, şu ağacın dibinde yiyelim," dedi. İndiler. Çoban dağarcığını çıkardı, yediler. Kazan düşündü; "Eğer çobanla gidecek olursam, güçlü Oğuz beyleri benim başıma kakınç kakarlar, 'Çoban olmasa, Kazan, kâfiri yenemezdi,' derler," dedi. Kazan'a gayret geldi. Çobanı bir ağaca sara sara iyice bağladı. Atlandı yürüyüverdi.

Çobana, "Bre çoban, karnın acıkmamış, gözün kararmamışken, bu ağacı koparmaya bak; yoksa seni burada kurtlar kuşlar yer!" dedi. Karaca Çoban yekindi; koca ağacı yeriyle yurduyla kopardı, arkasına aldı, Kazan'ın ardına düştü. Kazan baktı gördü ki, çoban, ağacı arkasına almış geliyor. Ka-

zan, "Bre çoban, bu ağaç ne ağaçtır?" dedi. Çoban, "Ağam Kazan, bu ağaç o ağaçtır ki, sen kâfiri bastığında, karnın acıkır; sana bu ağaçla yemek pişiririm," dedi. Kazan'a bu söz hoş geldi. Atından indi, çobanın ellerini çözdü, alnından öptü; "Allah benim evimi kurtaracak olursa, seni tavlacıbaşı yapayım," dedi.

İkisi birlikte yola koyuldu. Öbür tarafta Şökli Melik, kâfirlerle şenlik yaparak, yiyip içip oturuyordu. "Beyler, Kazan'dan nasıl öç almak gerek? Boyu uzun Borla Hatun'unu getirip içki dağıttırmak gerek," dedi. Boyu uzun Borla bunu işitti. Yüreğine, canına ateş düştü. Kırk ince belli kızın içine girdi, öğüt verdi: "Hanginize yapışırlarsa, 'Kazan'ın hatunu hanginizdir' diye, kırk yerden ses veresiniz," dedi. Şökli Melik'ten bir adam geldi; "Kazan Bey'in hatunu hanginizdir?" dedi. Kırk yerden ses geldi, hangisidir bilemediler. Kâfire haber verdiler; "Birine yapıştık, kırk yerden ses geldi, bilemedik hangisidir," dediler. Kâfir; "Bre varın, Kazan'ın oğlu Uruz'u çekin, çengele asın; kıyma kıyma ak etinden koparın; kara kavurma pişirip kırk bey kızına iletin. Her kim yedi, o değil; her kim yemedi, odur. Alın gelin içki dağıtsın!" dedi. Boyu uzun Borla Hatun, oğlunun yamacına geldi. Çağırıp oğluna soylar, görelim Han'ım, ne soylar:

"Oğul oğul, ay oğul!
Biliyor musun, neler oldu;
Söyleştiler fısıl fısıl,
Kâfirin ne yapacağını duydum;
Dünlüğü altın otağımın kapısı oğul,
Kaza benzer kızımın, gelinimin çiçeği oğul.
Oğul oğul, ay oğul!
Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul,
On ay deyince dünyaya getirdiğim oğul,
Dolama beşikte beledığim oğul...

Kâfirler kötü şeyler düşünmüşler. 'Kazan'ın oğlu Uruz'u hapisten çıkarın, boğazından urganla asın, iki küreğinden çengele saplayın. Kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma edip kırk bey kızına iletin. Her kim yedi, o değil; her kim yemedi, o, Kazan'ın hatunudur. Çekin döşeğimize getirelim, içki dağıttıralım,' demişler. Senin etinden, oğul, yiyeyim mi, yoksa kötü dinli kâfirin döşeğine gireyim mi? Baban Kazan'ın namusunu lekeleteyim mi? Ne edeyim, oğul hey!" dedi.

Uruz:

"Ağzın kurusun ana, dilin çürüsün ana!
Ana hakkı Tanrı hakkı olmasaydı,
Kalkıp yerimden doğrulaydım,
Yakanla boğazını tutaydım,
Sert ökçemin altına alaydım,
Ak yüzünü kara yere tepeydim,
Ağzınla burnundan kan şorlataydım,
Can tatlılığını sana göstereydim,
Bu nasıl sözdür!
Sakın ha, kadın ana! Benim üzerime gelmeyesin,
Benim için ağlamayasın,
Bırak beni, kadın ana, çengele vursunlar,
Bırak, etimden çeksinler, kara kavurma etsinler,
Kırk bey kızının önüne iletsinler...
Onlar bir yediğinde, sen iki ye!
Seni kâfirler tanımasınlar, duymasınlar,
Yeter ki, kötü dinli kâfirin döşeğine varmayasın,
Onlara içki dağıtmayasın sakın!" dedi.

Oğlan böyle deyince, gözlerinden buldur buldur yaş boşandı. Boyu uzun, beli ince, Borla Hatun, başını omuzları ara-

sına çekti, düştü. Güz elması gibi al yanağını çekti, yırttı. Kargı gibi kara saçını yoldu. "Oğul! Oğul!.." diye bağırıp çağırdı, ağladı.

Uruz:

"Kadın ana, karşıma geçip niye bağırıyorsun?
Niye çağırıp ağlıyorsun?
Bağrımı, yüreğimi niye dağlıyorsun?
Benim geçmiş günümü niye anımsatıyorsun?
Hey ana? Arap atlarının olduğu yerde,
bir kulunu olmaz mı olur?
Kızıl develerin olduğu yerde,
bir yavrusu olmaz mı olur?
Akça koyunların olduğu yerde,
bir kuzucuğu olmaz mı olur?
Sen sağ ol kadın ana, babam sağ olsun,
Bir benim gibi oğul olmaz mı olur?" dedi.

Böyle deyince anasının sabrı kalmadı, yürüyüverdi, kırk ince belli kızın arasına girdi. Kâfirler, Uruz'u alıp et asılan çengelin altına getirdiler. Uruz, "Bre kâfir, aman, Tanrı'nın birliğine yoktur güman! Bırakın beni, bu ağaçla konuşayım," dedi. Çağırıp ağaca soylamış, görelim Han'ım, ne soylamış:

"Ağaç ağaç dersem sana, azımsama ağaç,
Mekke ile Medine'nin kapısı ağaç,
Musa Kelim'in asası ağaç,
Büyük büyük suların köprüsü ağaç,
Kara kara denizlerin gemisi ağaç,
Şah-ı Merdan Ali'nin Düldülünün eyeri ağaç,
Zülfekarın kınıyla kabzası ağaç,

Şah Hasan'la Hüseyin'in beşiği ağaç,
Erin de, avradın da korkusu ağaç,
Başına doğru baksam, başsız ağaç,
Dibine doğru baksam, dipsiz ağaç,
Beni sana asacaklar, çekme ağaç,
Çekecek olursan yiğitliğim seni tutsun ağaç,
Bizim elde gerek idin ağaç,
Kara Hintli kullarıma buyuraydım,
Seni parça parça doğrayalardı ağaç." dedi.

Sonra yine dedi:

"Tavla tavla bağlandığında atıma yazık,
'Kardaş' diye bağırdığında yoldaşıma yazık,
Yumruğumda çırpınanda şahin kuşuma yazık,
Tasma ile tutulan tazıma yazık,
Beyliğe doymadım, özüme yazık,
Yiğitlikten usanmadım, canıma yazık..." dedi.

İçin için ağladı, ciğerini dağladı.

Bu sırada, Sultan'ım, Salur Kazan'la Karaca Çoban koşturup yetişti. Çobanın, üç yaşındaki dana derisinden sapanının ayasıydı, üç keçinin tüyünden sapanının kollarıydı, bir keçi tüyünden çatlağıcıydı. Her atışta on iki batman taş atıyordu. Attığı taş yere düşmezdi. Düşse de toz gibi savrulurdu, düştüğü yer göçerdi. Üç yıla dek, taşının düştüğü yerin otu bitmezdi. Semiz koyun, arık toklu bayırda kalsa, sapanın korkusundan, onları kurt gelip yemezdi. Onun gibi, sultanım, karaca çoban sapan çatlattı. Kâfirin gözünde dünya âlem kararardı. Kazan, "Anamı kâfirden isteyeyim, at ayağı altında kalmasın," dedi.

Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir. Kazan, kâfire çağırıp soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Bre Şökli Melik!
Dünlüğü altın ban evlerimi getirmişsin,
sana gölge olsun!
Ağır hazinemi, bol akçamı getirmişsin,
sana harçlık olsun!
Kırk ince belli kızıyla Borla Hatun'u getirmişsin,
sana tutsak olsun!
Kırk yiğidiyle oğlum Uruz'u getirmişsin,
kulun olsun!
Tavla tavla şahbaz atlarımı getirmişsin,
sana binit olsun!
Katar katar develerimi getirmişsin,
sana yüklet olsun!
Yaşlı anamı getirmişsin,
Bre kâfir, anamı ver bana!
Savaşmadan, vuruşmadan çekileyim,
Geri döneyim, gideyim, bunu iyi bil!"

Kâfir:

"Bre Kazan,
Dünlüğü altın ban evini
getirmişiz, bizimdir!
Kırk ince belli kızıyla boyu uzun Borla Hatun'u
getirmişiz, bizimdir!
Kırk yiğidiyle oğlun Uruz'u
getirmişiz, bizimdir!
Tavla tavla şahbaz atlarını, katar katar develerini
getirmişiz, bizimdir!

Yaşlı anamı getirmişiz, bizimdir!
Sana vermeyiz,
Yayhan keşiş oğluna veririz.
Yayhan keşiş oğlundan oğlu doğar,
Biz onu sana hasım koruz!" dedi.

Böyle deyince Karacık Çoban'ın öfkesi tuttu, dudakları, ağzı kurudu. Çoban:

"Bre dini yok, akılsız kâfir!
Usu yok, derneksiz kâfir!
Karşı yatan karlı kara dağlar
çoraklaşmıştır, otu bitmez.
Kanlı kanlı ırmaklar
tükenmiştir, suyu gelmez.
Şahbaz şahbaz atlar
kocamıştır, tay vermez.
Kızıl kızıl develer
kocamıştır, yavru vermez.
Kazan'ın anası
yaşlanmıştır, oğul vermez.

Döl almaktan sefan varsa, Şökli Melik, kara gözlü kızın varsa, getir, Kazan'a ver. Bre kâfir, senin kızından oğlu doğsun; siz onu Kazan Bey'e hasım koyun!" dedi.

Bu sırada güçlü Oğuz beyleri yetişti. Han'ım, görelim kimler yetişti:

Kara Dere ağzında Kadir veren,
Kara boğa derisinden beşiğinin örtüsü olan,
Öfkesi tutanda kara taşı kül eyleyen,
Bıyığını ensesinde yedi yerde düğümleyen,

Erenler evreni Kazan Bey'in kardaşı Kara Güne
Tez yetişti;
"Çal kılıcını kardaş Kazan, yetiştim!" dedi.

Onun ardınca, görelim kimler yetişti:

Demir Kapı Dervendi'ndeki
Demir kapıyı tepip alan,
Altmış tutam ala mızrağının ucunda er böğürten,
Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar
Tez yetişti,
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, Han'ım, görelim kimler yetişti:

Hamit'le Mardin kalesini tepip yıkan,
Demir yaylı Kıpçak Melik'e kan kusturan,
Gelip Kazan'ın kızını erlikle alan,
Oğuz'un ak sakallı kocaları görende,
O yiğidi kutlayan,
Al mahmudi şalvarlı,
Atı deniz kotuzlu
Kara Göne oğlu Kara Budak
Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, Han'ım, görelim kimler yetişti:

Bayındır Han'ın düşmanını izinsiz basan,
Altmış bin kâfire kan kusturan,
Ak boz atının yelesi üzerinde kar durduran
Gaflet Koca oğlu Şer Şemsettin

Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, Han'ım, görelim kimler yetişti:

Parasar'ın Bayburt Hisarı'ndan
Parlayıp uçan,
Apalaca gerdeğine karşı gelen,
Yedi kızın umudu,
Güçlü Oğuz'un imrencesi,
Kazan Bey'in can yoldaşı, boz aygırlı Beyrek
Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, Han'ım, görelim kimler yetişti:

Çaya baksa çalımlı,
Çalkara kuş erdemli,
Altın işlemeli kuşaklı,
Kulağı altın küpeli,
Güçlü Oğuz beylerini bir bir atından yıkıcı,
Kazılık Koca oğlu Bey Yegenek
Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, görelim, Han'ım, kimler yetişti:

Altmış ögeç (teke ?) derisinden kürk yapılsa,
topuklarını örtmeyen,
Altı teke derisinden külâh yapılsa, kulaklarını
örtmeyen,
Kolu budu hezen gibi,

Uzun baldırları ince,
Kazan Bey'in dayısı at ağızlı Aruz Koca
Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, görelim, Han'ım, kimler yetişti:

Gidip Peygamber'in yüzünü gören,
Geldiğinde Oğuz'da sahabesi olan,
Öfkesi tuttuğunda bıyığından kan çıkan,
Bıyığı kanlı Büğdüz Emen
Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Bunun ardınca, görelim, Han'ım, kimler yetişti:

Kâfirleri, ardına köpek salıp aşağılayan,
Elden çıkıp Aygır Gözler suyunda at yüzdüren,
Elli yedi kalenin kilidini alan,
Ağ Melik Çeşme kızına nikâh eden,
Sofi Sandal Melik'e kan kusturan,
Kırk cüppeye bürünüp
Otuz yedi kale beyinin sevimli kızlarını çalıp
Bir bir boynuna sarılan, yüzünden, dudağından öpen
Eylik Koca oğlu Alp Evren
Tez yetişti;
"Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Sayılmakla Oğuz beyleri tükenmez. Hep yetiştiler. Arı sudan abdest aldılar, ak alınlarını yere koydular. İki rekât namaz kıldılar. Adı güzel Muhammet'e salâvat getirdiler. Hemen kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. Gümbür gümbür davullar dövül-

dü, burması altın, tunç borular çalındı. O gün, ciğerinde olan er yiğitler belirdi. O gün, hainler ıssız yer gözetti. O gün, bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Başlar kesildi top gibi. Şahbaz şahbaz atlar koştu, nalı düştü. Ala ala gönderler delindi. Kara çelik uz kılıçlar çalındı, uçları düştü. Üç yelekli kayın oklar atıldı, temreni düştü. Kıyametin bir günü o gün oldu. Bey nökerinden, nöker beyinden ayrıldı.

Dış Oğuz beyleriyle Deli Tundar sağdan tepti. Kahraman yiğitleriyle Kara Göne oğlu Budak soldan tepti. İç Oğuz beyleriyle Kazan, ortaya tepti, Şökli Melik'e yöneldi. Şökli Melik'i bağırtarak attan yere düşürdü. Habersiz kara başını tutup kesti, şorlatarak alca kanını yeryüzüne döktü. Sağ tarafta Kara Tekür Melik'e Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar karşı geldi, sağ yanını kılıçladı, yere düşürdü. Sol tarafta Boğacuk Melik'e, Kara Göne oğlu Deli Budak karşı geldi. Altı dilimli gürz ile tepesine sertçe tutup vurdu. Gözünde dünya âlem karanlık oldu. Atının boynunu kucakladı, yere düştü.

Kazan Bey'in kardaşı kâfirin tuğuyla sancağını kılıçladı, yere düşürdü. Derelerde tepelerde kâfir bozguna uğradı. Kâfir leşlerinin üstünde kuzgunlar uçuştu. On iki bin kâfir, kılıçtan geçti, beş yüz Oğuz yiğidi şehit oldu. Kazan Bey, kaçanını kovalamadı, aman diyenini öldürmedi.

Güçlü Oğuz beyleri doyum oldu. Kazan Bey, ordusunu, oğlanını uşağını, hazinesini aldı, geri döndü. Altın tahtında oturdu, yine evini dikti. Karacık Çoban'ı tavlacıbaşı yaptı. Yedi gün, yedi gece yeme içme oldu. Kırk baş kul kırk kırnak oğlu Uruz'un başına serbest bıraktı. Kahraman koç yiğitlere dağ eteklerinde otlak verdi, şalvar, cüppe, çuha verdi.

Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı. Bu Oğuznâme'yi düzdü, koştu, şöyle dedi:

"Hani, dediğim bey erenler,
Dünya benim diyenler?
Ecel aldı, yer gizledi.
Ölümlü dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,
Ahir, son ucu ölümlü dünya..."

Hayır dua edeyim, Han'ım!

"Karlı dağların yıkılmasın.
Gölgelice koca ağacın kesilmesin.
Hep akan güzel suyun kurumasın.
Yüce Tanrı, seni namerde muhtaç etmesin.
Koşar iken ak boz atın sürçmesin.
Vuruşunca kara çelik uz kılıcın çentilmesin.
Dürtüşünce ala gönderin ufalanmasın.
Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun.
Ak saçlı ananın yeri cennet olsun.
Sonunda, arı imandan ayırmasın.
Amin diyenler, Tanrı'nın yüzünü görsün.
Ak alnında beş kelime "dua" kıldık, kabul olsun.
Allah'ın verdiği umudun kesilmesin.
Derlesin, toplasın;
Günahınızı, adı güzel Muhammet Mustafa
Yüzü suyuna bağışlasın!
Han'ım, hey!.."

III
Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu

Hanım hey!

Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üstüne ak ban evini diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne yükselmişti. Bin yere ipek halıcesi döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri, Bayındır Han'ın sohbetine toplanmıştı. Bay Büre Bey de Bayındır Han'ın sohbetine gelmişti. Bayındır Han'ın karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak, yayına dayanıp durmuştu. Sağ yanında Kazan'ın oğlu Uruz durmuştu. Sol yanında Kazılık Koca oğlu Bey Yegenek durmuştu. Bay Büre Bey bunları gördüğünde, ah eyledi, başından aklı gitti, mendilini eline aldı, bağıra bağıra ağladı.

Böyle edince, güçlü Oğuz'un arkası, Bayındır Han'ın güveyisi Salur Kazan, güçlü dizinin üzerine çöktü. Gözünü dikkatle dikerek Bay Büre Bey'in yüzüne baktı. "Bay Büre Bey, niye ağlayıp sızlıyorsun?" Bay Büre Bey, "Han Kazan, nasıl ağlamayayım, nasıl sızlamayayım... Oğulda mirasçım yok, kardeşte kaderim yok. Yüce Allah beni lânetlemiştir, beyler! Tacım, tahtım için ağlıyorum. Bir gün, düşüp öldüğümde, yerimde, yurdumda kimse kalmayacak!" dedi. Kazan, "Niyetin bu mudur?" dedi. Bay Büre Bey, "Evet, budur. Benim de oğlum olsa, Han Bayındır'ın karşısını alsa dursa, kulluk eylese. Ben de baksam sevinsem, kıvansam, güvensem..."

Böyle deyince güçlü Oğuz beyleri, yüzlerini göğe tuttular, el kaldırıp dua ettiler, "Yüce Allah sana bir oğul versin!" dediler. O zamanda, beylerin alkışı alkış, kargışı kargıştı. Duaları kabul olunurdu. Bay Bican Bey de yerinden kalktı, "Beyler, benim hakkımda da dua eyleyin; yüce Allah bana da bir kız versin," dedi. Güçlü Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua eylediler: "Yüce Allah sana da bir kız versin!" dediler. Bay Bican Bey, "Beyler, yüce Allah bana bir kız verecek olursa, siz tanık olun; benim kızım, Bay Büre Bey'in oğluna, beşik kertme yavuklu olsun!" dedi.

Bunun üzerine, aradan bir süre zaman geçti. Yüce Allah, Bay Büre Bey'e bir oğul, Bay Bican Bey'e bir kız verdi. Güçlü Oğuz beyleri bunu işittiler, mutlu olup sevindiler. Bay Büre Bey, bezirgânlarını yanına çağırdı, buyruk verdi: "Bre bezirgânlar, yüce Allah bana bir oğul verdi, varın Rum eline, benim oğlum için güzel armağanlar getirin; benim oğlum büyüyünce..." dedi. Bezirgânlar gece gündüz yol aldılar, İstanbul'a geldiler. Danışıp görüşerek güzel armağanlar aldılar. Bay Büre'nin oğlu için bir deniz kulunu boz aygır aldılar, bir ak kirişli sert yay aldılar, bir de altı perli gürz aldılar; yol hazırlıklarını gördüler.

Bay Büre'nin oğlu beş yaşına girdi, beş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on beş yaşına girdi. Çaya baksa çalımlı, çalkara kuş erdemli bir güzel, bir hoş yiğit oldu. O zamanlar bir oğlan, baş kesmese, kan dökmese ad koymazlardı. Bay Büre Bey'in oğlu atlandı, ava çıktı. Av avlarken, babasının tavlasının üzerine geldi. Tavlacıbaşı karşıladı, indirdi, konukladı. Yiyip içip oturuyorlardı.

Bir yerlerden de bezirgânlar gelip Kara Dervent ağzına konmuşlardı. Onup yetmesin, Avnuk Kalesi'nin kâfirleri, bunları casusladı. Bezirgânlar uykuda iken, her şeyden habersiz, beş yüz kâfir akın ettiler, çaldılar, yağmaladılar. Bezirgânın bü-

yüğü tutuldu, küçüğü kaçarak Oğuz'a geldi. Baktı gördü, Oğuz'un sınırında bir ala sayvan dikilmiş, bir soylu, güzel yiğit, sağında solunda kırk yiğidiyle oturuyorlar. "Oğuz'un bir güzel yiğidi! Hemen gidip yardım isteyeyim!" dedi. Bezirgân, "Yiğit yiğit, bey yiğit! Sen benim ünümü anla, sözümü dinle... On altı yıldır ki Oğuz elinden gitmiştik. Danışıp görüşerek aldığımız kâfir mallarını Oğuz beylerine getiriyorduk. Pasın'ın Kara Dervent ağzında mola vermiştik. Avnuk Kalesi'nin beş yüz kâfiri üstümüze akın etti. Kardaşım tutsak oldu. Malımızı, yiyeceğimizi içeceğimizi yağmaladılar, geri döndüler. Kara başımı kaldırdım, sana geldim. Kara başının sadakası, yiğit yardım et bana!" dedi.

Bu kez oğlan şarap içerken içmez oldu, kadehi elinden yere çaldı. "Ne istediğimi yetiştirin, donanımıyla benim şahbaz atımı getirin! Hey! Beni seven yiğitler binsinler!" dedi.

Bezirgân da önlerine düştü, kılavuz oldu. Kâfirler de bir yerde durmuş, akça bölüşmekteydi. O sırada, erenler meydanının aslanı, pehlivanların kaplanı Boz Oğlan yetişti. Bir iki demedi, kâfirlere kılıç vurdu. Başkaldıran kâfirleri öldürdü, gazâ eyledi, bezirgânların malını kurtardı.

Bezirgânlar, "Bey yiğit, bize sen erlik işledin; gel şimdi beğendiğin maldan al!" dediler. Yiğidin gözü, bir deniz kulunu boz aygırı tuttu, bir altı perli gürzü, bir de ak kirişli yayı tuttu. Bu üçünü beğendi. Yiğit, "Bre bezirgânlar, bu aygırı ve dahi bu yayı ve bu gürzü bana verin," dedi. Böyle deyince bezirgânlar bozuldu. Yiğit, "Bre bezirgânlar, çok mu istedim?" dedi. Bezirgânlar, "Niye çok olsun!.. Ama bizim beyimizin bir oğlu vardır, bu üç nesneyi ona armağan götürmemiz gerek idi..." dediler. Oğlan, "Bre, beyinizin oğlu kimdir?" Dediler: "Bay Büre'nin oğlu vardır, adına 'Bamsı' derler," dediler.

Yiğidin, Bay Büre'nin oğlu idiğini bilemediler.

Yiğit, parmağını ısırdı; "Burada minnetle almaktansa, orada babamın yanında minnetsiz almak yeğdir," diye düşündü. Atını kamçıladı, yola koyuldu. Bezirgânlar, ardından bakakaldı. "Vallah, güzel yiğit, iyiliksever yiğit!" dediler. Boz Oğlan, babasının evine geldi. Bezirgânlar geldir diye babası sevindi. Önünde çadırıyla otağ, ala sayvan diktirdi. İpek halıcalar serdirdi. Geçti oturdu. Oğlunu sağ yanına aldı. Oğlan, bezirgânlara ilişkin bir söz söylemedi. Kâfirleri öldürdüğünü anmadı. Bezirgânlar çıkageldiler. Baş indirip selâm verdiler. Gördüler ki, baş kesen, kan döken o yiğit, Bay Böre Bey'in sağında oturuyor. Bezirgânlar yürüdüler, yiğidin elini öptüler. Bunlar böyle edince Bay Büre Bey'in öfkesi tuttu. Bezirgânlara, "Bre kavat oğlu kavatlar! Baba dururken oğulun elini mi öperler?" "Han'ım, bu yiğit senin oğlun mudur?" dediler. "Evet, benim oğlumdur!" dedi. "Şimdi incinme Han'ım, önce onun elini öptüğümüze... Eğer senin oğlun olmasaydı, bizim malımız Gürcistan'da gitmişti, hepimiz tutsak olmuştuk," dediler. Bay Büre Bey, "Bre, benim oğlum, baş mı kesti, kan mı döktü?" "Evet, baş kesti, kan döktü, adam devirdi!" dediler. "Bre, bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?" dedi. "Evet Sultan'ım, artıktır bile!" dediler.

Güçlü Oğuz beylerini çağırdı, konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu; dedi:

"Sözümü dinle Bay Büre Bey!
Yüce Allah sana bir oğul vermiş, ömür versin!
Ağır sancak taşırken Müslümanların gücü olsun!
Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa,
Yüce Allah, senin oğluna aşıt versin!
Kanlı kanlı sulardan geçer olsa, geçit versin!
Kalabalık kâfirle savaştığında,

Yüce Allah senin oğluna fırsat versin!
Sen oğlunu 'Bamsam' diye okşarsın;
Onun adı 'Boz Aygırlı Bamsı Beyrek' olsun!
Adını ben dedim, yaşını Allah versin!" dedi.

Güçlü Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua ettiler, "Bu ad bu yiğide kutlu olsun" dediler. Beyler hep birlikte atlarına bindiler, ava çıktılar. Boz aygırını çektirdi, Beyrek bindi.

Ansızın Oğuz'un üzerine bir sürü geyik geldi. Bamsı Beyrek, birini kovalamaya başladı. Kovalayarak bir yere geldi, ne gördü?.. Sultanım, gördü; gök çayırın ortasına bir kırmızı otağ dikilmiş! "Ya Rab, bu otağ kimin ola?" dedi. Haberi yok ki, alacağı ala gözlü kızın otağıdır! Bu otağa yaklaşmaktan utandı. "Ne olursa olsun, hele ben avımı alayım," dedi. Otağın önünde erişti, geyiği bağladı öldürdü.

Bu otağ, Bay Bican kızı Banı Çiçek'in otağıymış; Banı Çiçek, Beyrek'in beşik kertme sözlüsü, nişanlısı idi. Banı Çiçek otağdan bakıyordu. "Bre, dadılar, bu kavat oğlu kavat bize erlik mi gösteriyor; varın vurduğu geyikten pay isteyin, görün ne der" dedi. Kısırca Yenge derler bir hatun vardı, ileri vardı, pay istedi: "Hey, bey yiğit! Bize de bu geyikten pay ver, dedi. Beyrek, "Bre dadı, ben avcı değilim, bey oğlu beyim, hepsi sizin olsun," dedi; "ama sormak ayıp olmasın, bu otağ kimindir?" dedi. Kısırca Yenge, "Bey yiğidim, bu otağ, Bay Bican Bey'in kızı Banı Çiçek'indir," dedi.

Öyle de olsa, Han'ım, Beyrek'in kanı kaynadı, saygılıca, yavaş yavaş geri döndü. Kızlar geyiği götürdüler, güzellerin şahı Banı Çiçek'in önüne koydular. Baktı gördü ki, sultana lâyık, bir semiz erkek geyiktir. Banı Çiçek, "Bre, kızlar, bu yiğit nasıl bir yiğittir?" dedi. Kızlar, "Vallahi, Sultan'ım, bu yiğit, yüzü örtük, güzel bir yiğittir; bey oğlu bey imiş..." dediler. Banı Çiçek, "Hey! Hey, dadılar! Bana, babam 'Ben seni yüzü örtülü

Beyrek'e vermişim,' derdi; o yiğit bu olmasın?.. Bre, çağırın, haberleşeyim," dedi.

Çağırdılar, Beyrek geldi. Banı Çiçek yaşmaklandı, haber sordu: "Yiğit, gelişin nerden?" Beyrek: "İç Oğuz'dan." "İç Oğuz'da kimin nesisin?" "Bay Büre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek dedikleri benim," "Peki, ne yapmaya geldin yiğit?" "Bay Bican Bey'in bir kızı varmış, onu görmeye geldim," "O kız öyle biri değildir ki sana görünsün! Ama ben Banı Çiçek'in dadısıyım; gel şimdi seninle ava çıkalım. Eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin. Seninle ok atalım; beni geçersen onu da geçersin. Seninle güreşelim; beni yenersen onu da yenersin..." "İyi, şimdi atlanın."

İkisi atlandılar, meydana çıktılar. At teptiler; Beyrek'in atı, kızın atını geçti. Ok attılar; Beyrek, kızın okunu geçti. Kız, "Bre, yiğit, benim atımı kimsenin geçtiği yok, benden ileri ok atan yok! Şimdi gel, seninle güreş tutalım!" dedi. Beyrek, hemen attan indi. Kavraştılar. İki pehlivan olup birbiriyle sarmaştılar. Beyrek kaldırır, kızı yere vurmak ister; kız kaldırır, Beyrek'i vurmak ister. Beyrek bunaldı, "Bu kıza yenilecek olursam, güçlü Oğuz içinde, başıma kakınç, yüzüme dokunç ederler," Var gücüyle kavradı kızı, sarmaya aldı. Memesinden tuttu. Kız gocundu. Bu kez, Beyrek, kızın ince beline girdi; sarma taktı, arkası üzerine yere yıktı.

Kız, "Yiğit, Bay Bican'ın kızı Banı Çiçek benim!" dedi.

Beyrek üç öptü, bir dişledi. "Düğün kutlu olsun Han kızı," diye parmağından altın yüzüğü çıkardı, kızın parmağına geçirdi. "Aramızda bu nişan olsun, Han kızı!" dedi. Kız, "Madem ki böyle oldu, şimdi benden uzak durman gerek, bey oğlu!" dedi. Beyrek de, "Ne istersen, Han'ım, başım üstüne!" dedi. Beyrek, kızdan ayrılıp evlerine geldi.

Ak sakallı babası karşıladı, "Oğul, sorup danışarak Oğuz'da ne gördün?" dedi. "Ne göreyim, oğlu olan evermiş,

kızı olan göçürmüş." "Oğul, seni evermek mi gerek?" "Evet, doğru, ak sakallı, değerli babam, evermek gerek." "Oğuz'da kimin kızını alıvereyim?" "Baba, bana bir kız alıver ki, ben yerimden kalkmadan, o kalkmalı; ben karaguc atıma binmeden, o binmeli; ben çatışmaya girmeden; o bana baş getirmeli... Bunun gibi kız alıver, baba bana!"

"Oğul, sen, kız dilemiyorsun, kendine yoldaş istiyormuşsun. Oğul, senin istediğin kız, Bay Bican Bey'in kızı Banı Çiçek olmalı?.." "Evet, doğru, ak sakallı, değerli babam, benim de istediğim odur!" "Ey oğul, Banı Çiçek'in bir deli kardaşı vardır, adına 'Deli Karçar' derler; kız dileyeni öldürür." "Peki, öyleyse ne yapalım?" "Oğul, güçlü Oğuz beylerini evimize çağıralım. Neyi uygun bulurlarsa ona göre iş görelim." Güçlü Oğuz beylerini hep çağırdılar, evlerine getirdiler, ağır konukluk eylediler.

Güçlü Oğuz beyleri, "Bu kızı istemeye kim varabilir?" Uygun gördüler ki, "Dede Korkut gitsin," dediler. Dede Korkut, "Dostlar, o ki beni gönderiyorsunuz; bilirsiniz ki, Deli Karçar, kız kardaşını dileyeni öldürür. Bari Bayındır Han'ın tavlasından iyi koşan iki güzel at getirin. Bir, keçibaşlı keher aygırı; bir, toklu başlı doru aygırı. Ansızın kaçma kovalama olursa, birisine bineyim, birisini yedekte çekeyim," dedi. Dede Korkut'un sözünü yerinde buldular. Vardılar, Bayındır Han'ın tavlasından o iki atı getirdiler. Dede Korkut birine bindi, birini yedekte çekti; "Dostlar, sizi Hakk'a emanet ediyorum," dedi, gitti.

Meğer, Sultanım, Deli Karçar da, ak ban evini, ak otağını kara yerin üzerine kurdurmuştu. Yoldaşlarıyla nişan atıp oturuyordu. Dedem Korkut, öteden beri geldi, baş indirdi, bağır bastı. Ağız dilden, güzel selâm verdi. Deli Karçar ağzını köpüklendirdi, Dede Korkut'un yüzüne baktı; "Aleykes-selâm, ay, aklı şaşmış, ne yaptığını bilmez! Yüce Allah ak alnına dert yazmış. Ayaklıların buraya geldiği yok, ağızlıların bu suyumdan

içtiği yok! Sana n'oldu, aklını mı kaçırdın, yolunu mu şaşırdın, ecelin mi geldi?.. Buralarda ne yapıyorsun?.." dedi. Dede Korkut dedi:

"Karşı yatan kara dağını aşmaya gelmişim,
Akıntılı güzel suyunu geçmeye gelmişim,
Geniş eteğine, dar koltuğuna kısılmaya gelmişim,
Tanrı'nın buyruğu, Peygamber'in sözüyle,
Aydan arı, günden güzel kız kardaşın Banı Çiçek'i
Bamsı Beyrek'e dilemeye gelmişim..." dedi.

Dede Korkut böyle deyince, Deli Karçar, "Bre, ne istediğimi yetiştirin! Kara aygırı silâhlarıyla getirin!" dedi. Kara aygırı silâhlarıyla getirdiler. Deli Karçar'ı bindirdiler. Dede Korkut orada durmadı, uzaklaşıp kaçtı. Deli Karçar ardına düştü. Toklu başlı doru aygır yoruldu. Dede Korkut, keçi başlı keher aygıra sıçradı, bindi. Deli Karçar, Dede'yi kovalaya kovalaya on dağ bayır aşırdı; Dede Korkut'un ardından yetişti. Dede'nin aklı başından gitti, Tanrı'ya sığındı, İsmi Âzâm okudu. Deli Karçar kılıcını eline aldı, yukarısından öfkeyle saldırdı. Deli Bey diledi ki, Dede'ye tepeden aşağı kılıç çalsın. Dede Korkut, "Çalarsan elin kurusun!" dedi. Yüce Allah'ın buyruğuyla Karçar'ın eli yukarıda asılı kaldı. Çünkü Dede Korkut ermişlerdendi, dileği kabul olundu. Deli Karçar, "Medet aman, elaman! Tanrı'nın birliğine yoktur güman! Sen benim elimi sağalt, Tanrı'nın buyruğu, Peygamber'in sözüyle kız kardaşımı Beyrek'e vereyim," dedi. Dediğini üç kez ağzında yineledi, günahının bağışlanmasını istedi.

Dede Korkut dua etti, Deli'nin eli, Tanrı buyruğuyla sapasağ oldu. Döndü, "Dede, kız kardaşımın yoluna ben ne istersem verir misin?" "Verelim," dedi, "görelim ne istiyorsun?" Deli Karçar: "Bin erkek deve getirin, dişi deve görmemiş olsun! Bin de aygır getirin, hiç kısrağa aşmamış olsun! Bin, koyun

görmemiş koç getirin! Bin de, kuyruksuz, kulaksız köpek getirin! Bin dahi, pire getirin bana! Eğer bu dediğim nesneleri getirirsen, hoş, verdim! Ama getirmeyecek olursan, bu kez öldürmedim, o zaman öldürürüm!" dedi.

Dede döndü, Bay Büre Bey'in evlerine geldi. Bay Büre Bey: "Dede, oğlan mısın, kız mısın?" Dede: "Oğlanım!" "Aşkolsun! Peki, nasıl kurtuldun Deli Karçar'ın elinden?" "Allah'ın yardımı, erenlerin desteği oldu; kızı aldım!" Beyrek'e, anasına ve kız kardeşlerine muştucu geldi, sevindiler, mutlu oldular.

Bay Büre Bey, "Deli ne kadar mal istedi?" dedi. Dede,

"Onup yetmesin, öyle mal istedi ki, karşılanması olanaksız!" dedi. "Hele söyle, ne istedi?" "Kısrağa aşmamış bin aygır istedi! Dişisini görmemiş bin erkek deve istedi! Koyun yüzü görmemiş bin de koç istemiştir! Bin dahi kuyruksuz, kulaksız köpek istedi! Bin de, sıska, karaca pire istedi! Bu nesneleri getirirseniz, kız kardeşimi veririm; getirmeyecek olursanız, gözüme görünme, yoksa seni öldürürüm!" dedi. Bay Büre Bey: "Dede, ben üçünü bulursam, ikisini sen bulur musun?" Dede Korkut: "Peki, Han'ım, bulayım," dedi.

Bay Büre Bey: "Öyleyse, Dede, köpekle pireyi sen bul!" dedi. Kendisi, tavla tavla atlarına vardı, bin aygır seçti. Develerine vardı, bin buğra (erkek deve) seçti. Koyunlarına vardı, bin koç seçti. Dede Korkut da bin kuyruksuz kulaksız köpekle bin de pire buldu; alıp bunları Deli Karçar'a gitti. Karçar, Dede'nin geldiğini duydu, onu karşıladı; "Görelim, dediklerimi getirdiler mi?" dedi. Aygırları görünce beğendi, develeri beğendi, koçları beğendi. Köpekleri görünce kahkahayla güldü. "Dede, ya, hani benim pirelerim?" dedi. "Hey, oğul Karçar, adama üşer, büvelek gibi bunaltır. Onlar yerinde duramazlar. Hepsini bir yerde topladım. Gel gidelim; semizini al, zayıfını bırak!" dedi. Aldı Deli Karçar'ı, bir pireli yere getirdi. Deli Karçar'ı soydu, ağıla soktu. Pireler, Deli Karçar üşüştüler. Gördü ki pirelerle başa çıkamıyor,

"Aman, elaman! Dede, bana iyilik eyle, Allah aşkına kapıyı aç, çıkayım!" "Oğul Karçar, niye bağırıp çağırıyorsun! Getir, bu senin ısmarladığın nesnelerdir; n'oldun da böyle bunaldın? Semizini al, zayıfını bırak!" dedi. "Hey, Dede Sultan! Tanrı bunun semizini de alsın, zayıfını da alsın! Hemen beni kapıdan dışarı çıkar, aman, elaman!" dedi. Dede kapıyı açtı, Deli Karçar çıktı. Dede gördü ki, Deli'nin canına geçmiş, başının kaygısı olmuş, yüzü gözü şişmiş, gövdesi pireden görünmüyor; yüzü gözü belirsiz... Karçar, Dede'nin ayağına düştü; "Allah aşkına, beni kurtar!" dedi. Dede Korkut: "Git, oğul, kendini suya at!" dedi. Deli Karçar koşarak gitti, suya atladı. Piredir, suya aktı gitti. Geldi, giysisini giydi, evine gitti. Ağır düğün hazırlığını gördü.

Oğuz zamanında, evlenecek yiğit, ok atardı. Oku nereye düşerse, gerdek çadırını oraya dikerdi. Beyrek Han da okunu attı, dibine gerdeğini dikti. Sözlüsünden, ergenlik bir kırmızı kaftan geldi. Beyrek giydi. Yoldaşlarına bu iş hoş gelmedi. Onlarda öfke yarattı. Beyrek, "Niye öfkelendiniz?" dedi. "Nasıl öfkelenmeyelim! Sen kızıl kaftan giyiyorsun, biz ak kaftan giyiyoruz!" dediler. Beyrek, "Böyle bir işten dolayı niye öfkeleniyorsunuz? Bugün ben giydim. Yarın sağdıcım giysin. Kırk güne değin sıra var, haydi giyin, ondan sonra bir dervişe verelim..." dedi.

Kırk yiğidiyle oturmuş, yiyip içiyorlardı. Onup yetmesin, kâfirin casusu bunları casusladı, varıp Bayburt Hisarı'nın beyine haber verdi: "Ne oturuyorsun, sultanım, Bay Bican Bey, o sana vereceği kızı Beyrek'e verdi, bu gece gerdeğe giriyor!" dedi. Onup yetmesin, o alçak, yedi yüz kâfirle, atlarını dörtnala sürüp saldırdılar. Beyrek, apalaca gerdeğinde yiyip içip habersiz oturuyordu. Gece uykusunda kâfir otağa akın etti. Sağdıcı, kılıcını sıyırdı, eline aldı: "Benim başım, Beyrek'in başına kurban olsun!" dedi. Sağdıç parçalandı, şehit oldu. Derin olsa batırır, kalabalık korkutur. At işler, er övünür. Yayan erin umudu olmaz. Otuz dokuz yiğit ile Beyrek tutsak gitti.

Tan attı, gün doğdu. Beyrek'in babası anası baktı gördü ki, gerdek ortada yok! Ah ettiler, akılları başlarından gitti. Gördüler ki, uçanlardan kuzgun kalmış, tazı doluşmuş, yurdunda kalmış, gerdek parçalanmış, sağdıç şehit olmuş. Beyrek'in babası, koca sarığını kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı, "Oğul! Oğul!..." diyerek, hüngürtüyle ağlayıp sızladı. Ak pürçekli anası ağladı, gözünün yaşını buldur buldur döktü; keskin tırnağını ak yüzüne aldı çaldı; al yanağını yırttı; kargı gibi kara saçını yoldu, ağlayıp sızlayarak evine geldi. Bay Büre Bey, dünlüğü altın ban evine kapandı. Kızı gelini sevinçle gülmez oldu; eline kızıl kına yakmaz oldu. Yedi kız kardaşı, ak çıkardılar, kara giydiler. "Vay benim kardaş! Muradına ermeyen, isteğine yetmeyen biricik kardaş!" deyip deyip ağlaştılar.

Beyrek'in yavuklusuna haber oldu. Banı Çiçek karalar giydi, ak kaftanını çıkardı. Güz elması gibi al yanağını çekip yırttı.

"Vay, al duvağımın sahibi!
Vay, alnımın, başımın umudu!
Vay, şah yiğidim,
Vay güzel yiğidim!
Yüzüne doyunca bakamadığım Han'ım yiğit!
Nereye gittin, beni yalnız koyup canım yiğit!
Göz açıp gördüğüm,
Gönül ile sevdiğim,
Bir yastığa baş koyduğum,
Yolunda öldüğüm, kurban olduğum!
Vay, Kazan Bey'in yoldaşı,
Vay, güçlü Oğuz'un imrencesi Beyrek!"

deyip hüngür hüngür ağladı.

Bunu işitip Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar ak çıkardı, kara giydi. Beyrek'in dost ve yoldaşları, ak çıkarıp karalar giydiler. Güçlü Oğuz beyleri, Beyrek için büyük yas tuttular, umut kestiler.

Bunun üzerinden on altı yıl geçti. Beyrek ölü mü, diri mi olduğunu, bilmediler. Bir gün kızın kardaşı Deli Karçar, Bayındır Han'ın divanına geldi, dizini çöktü:

"Devletli Han'ın, ömrü uzun olsun; Beyrek diri olsa on altı yıldan beri gelirdi. Bir yiğit olsa, diri haberini getirse, çuha, altın akça verirdim. Ölü haberini getirene kız kardaşımı verirdim," dedi.

Böyle deyince, onup yetmeyesi, Yalancı oğlu Yaltacuk; "Sultan'ım, ben gideyim, ölü ya da diri haberini getireyim," dedi. Meğer, Beyrek buna bir gömlek bağışlamıştı. O da bunu giymemiş, saklamıştı. Gitti, gömleği kana huna batırdı; getirip Bayındır Han'ın önüne bıraktı. Bayındır Han: "Bre, bu gömlek nedir?" dedi. "Beyrek'i Kara Dervent'te öldürmüşler, işte nişanı, Sultan'ım!" dedi.

Gömleği görünce, hüngür hüngür ağlaştılar, bağırıp çağrıştılar. Bayındır Han, "Bre, niye ağlıyorsunuz? Biz bunu tanımayız; sözlüsüne götürün, görsün! O iyi bilir; çünkü o dikmiştir, yine o tanır," dedi. Gittiler, gömleği Banı Çiçek'e iletttiler. Gördü, tanıdı. "Odur!" dedi, çekti yakasını yırttı, keskin tırnağını ak yüzüne aldı çaldı, güz elması gibi al yanağını yırttı:

"Vay, göz açıp gördüğüm!
Gönül verip sevdiğim!
Vay, al duvağımın sahibi!
Vay, alnımın, başımın umudu Han Beyrek!"

diye ağladı.

Babasına anasına haber oldu, apalaca yurduna yas girdi. Ak çıkardılar, kara giydiler. Güçlü Oğuz beyleri, Beyrek'ten umut kestiler. Yalancı oğlu Yaltacuk, küçük düğününü yaptı, büyük düğününün zamanını belirledi.

Beyrek'in babası Bay Büre Bey de bezirgânları çağırdı. Yanına getirdi. "Bre, bezirgânlar, gidin, iklim iklim arayın. Beyrek'in ölüsünün dirisinin haberini getiremez misiniz?" dedi. Bezirgânlar yol hazırlıklarını gördüler. Gece gündüz demeyip yürüdüler. Ansızın Parasar'ın Bayburt hisarına geldiler. Meğer o gün, kâfirlerin kutsal günleriydi. Her biri yiyip içiyordu. Beyrek'i de getirmiş kopuz çaldırıyorlardı. Beyrek, yüce çardaktan baktı, bezirgânları gördü. Bunları gördüğünde onlarla haberleşti, görelim, Han'ım, nasıl haberleşti:

"Alan alçak ovalardan gelen kervan!
Bey babamın, kadın anamın armağanı kervan!
Ayağı uzun şahbaz ata binen kervan!
Sesimi anla, sözümü dinle kervan!
sorsam, sağ mı kervan?
Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar'ı
sorsam, sağ mı kervan?
Ak sakallı babamı, ak saçlı anamı
sorsam, sağ mı kervan?
Göz açıp gördüğüm, gönülle sevdiğim,
Bay Bican kızı Banı Çiçek
Evde mi kervan, yoksa mezarda mı?
Gel bunları söyle bana,
Kara başım kurban olsun, kervan sana!" dedi.

Bezirgânlar:

"Sağ mısın, esen misin, hanım Bamsı?
Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar'ı
sorarsan, sağdır Bamsı.
Kara Göne oğlu Kara Budak'ı
sorarsan, sağdır Bamsı.
Ulu beyler ak çıkardı, kara giydi,
senin için Bamsı!
Ak sakallı babanı, ak saçlı ananı
sorarsan, sağdır Bamsı!
Ak çıkarıp kara giydiler,
senin için Bamsı!
Yedi kız kardaşını yedi yol ayırdında
ağlar gördüm; Bamsı!
Güz elması gibi al yanaklarını
yırtar gördüm, Bamsı!
'Gitti gelmez kardaş!' diye
ağlaşır gördüm, Bamsı!
Göz açıp gördüğün,
gönül verip sevdiğin,
Bay Bican kızı Banı Çiçek,
Küçük düğününü yaptı,
Büyük düğününü belirledi.
Yalancı oğlu Yaltacuk'a
varır gördüm, Han Beyrek,
Parasar'ın Bayburt Hisarı'ndan uçuver,
Apalaca gerdeğine geliver,
Gelmez olursan, Bay Bican kızı Banı Çiçek'i
aldırdın, iyi bil!" dedi.

Beyrek kalktı, ağlaya ağlaya kırk yiğidinin yanına geldi. Koca sarığını getirdi, yere çaldı. "Hey, benim kırk yoldaşım, biliyor

musunuz neler oldu? Yalancı oğlu Yaltacuk, benim ölüm haberimi iletmiş. Babamın, dünlüğü altın ban evine yas girmiş. Kaza benzer kızı gelini ak çıkarmış, kara giymiş. Göz açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim Banı Çiçek, Yalancı oğlu Yaltacuk'a varır olmuş..." dedi. Böyle deyince, kırk yiğidi, koca sarıklarını kaldırdılar, yere çaldılar, bağıra bağıra ağlaşıp sızlaştılar.

Meğer, kâfir beyinin bir bekâr kızı vardı. Her gün Beyrek'i görmeye gelirdi. O gün yine görmeye geldi. Baktı gördü, Beyrek üzüntüden kıvranıyor. Kız, "Niçin üzgünsün, Han'ım, yiğit? Her geldiğimde seni şen görüyordum. Gülerdin, oynardın... Şimdi n'oldun?" dedi. Beyrek, "Nasıl üzülmeyeyim; on altı yıl oluyor ki, babanın tutsağıyım. Ataya, anaya, kavime kardaşa hasretim! Bir kara gözlü sözlüm vardı. Yalancı oğlu Yaltacuk derler bir kişi vardı; gitmiş yalan söylemiş, benim öldüğümü yaymış. Sözlümle evleniyormuş" dedi.

Böyle deyince, kız, Beyrek'i seviyordu; "Eğer seni, hisardan aşağıya urganla sallandıracak olursam, babana anana sağlıkla varacak olursan, buraya gelip beni eşin yapar mısın?" dedi. Beyrek ant içti: "Kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım, yer gibi yarılayım, toprak gibi savrulayım; sağlıkla varacak olursam Oğuz'a, gelip seni eşim yapmazsam..." dedi. Kız da urgan getirip Beyrek'i, hisardan aşağı salındırdı. Beyrek, aşağıya baktı. Kendisini yeryüzünde buldu. Allah'a şükreyledi, yola düştü. Giderek, kâfirin at sürüsüne geldi. 'Bir at bulursam, tutayım, bineyim,' dedi. Baktı gördü, kendisinin deniz kulunu boz aygırı burada otlayıp duruyor. Boz aygır da Beyrek'i görüp tanıdı, iki ayağının üzerine kalktı kişnedi. Beyrek de bunu övmüş, görelim Han'ım nasıl övmüş:

"Açık açık meydanlara benzer
senin alıncığın.
Işık saçan iki cevahire benzer
senin gözceğizin.

Ibrişime benzer
senin yeleciğin.
İkiz kardaşa benzer
senin kulacığın.
Eri muradına erdirir
senin arkacığın.
At demem sana,
Kardaş derim, kardaşımdan yeğ!
Yoldaş derim, yoldaşımdan yeğ!" dedi.

At, başını yukarı tuttu, bir kulağını kaldırdı, Beyrek'e karşı geldi. Beyrek, atın göğsünü kucakladı, iki gözünden öptü. Sıçradı bindi, hisarın kapısına geldi. Otuz dokuz yoldaşını emanet etti, görelim Han'ım, nasıl emanet etti:

"Bre kötü dinli kâfir!
Benim ağzıma sövüp durdurdun, dayanamadım.
Kara domuz etinden yahni yedirdin, dayanamadım.
Tanrı bana yol verdi, gider oldum bre kâfir!
Otuz dokuz yiğidimin emaneti bre kâfir!
Birini eksik bulsam, yerine on öldüreyim!
Onunu eksik bulsam, yerine yüz öldüreyim bre kâfir!
Otuz dokuz yiğidimin emaneti bre kâfir!" dedi.

Başını aldı yürüyüverdi. Kırk kâfir askeri atlandılar, ardına düştüler. Kovaladılar, yetişemeyip döndüler.

Beyrek, Oğuz'a geldi. Baktı gördü, bir ozan gidiyor.
"Bre, ozan, nereye gidiyorsun?"
"Bey yiğit, düğüne gidiyorum."
"Düğün kimin?"
"Yalancı oğlu Yaltacuk'un"
"Bre, kimin nesini alıyor?".

"Han Beyrek'in sözlüsünü alıyor."

"Bre, ozan, kopuzunu bana ver, atımı sana vereyim, sakla. Geleyim, değerini verip geri alayım." dedi.

Ozan, "Sesim kısılıp boğulmadan, bir attır elime geçti; götüreyim, saklayayım." dedi. Ozan, kopuzu Beyrek'e verdi.

Beyrek kopuzu aldı, babasının ordusuna yakın geldi. Baktı, gördü, birkaç çoban, yolun kıyısını almışlar, ağlıyorlar; hem de durmadan taş yığıyorlar. Beyrek, "Bre, çobanlar, bir kişi yolda taş bulsa, yolun kıyısına atar. Siz bu yolda bu taşı niçin yığıyorsunuz?" dedi. Çobanlar, "Bre, sen seni bilirsin, bizim durumumuzdan haberin yok!" dediler. "Bre, ne haliniz vardır?" "Beyimizin bir oğlu vardı. On altı yıldır ki, ölü, diri haberini kimse bilmez. Yalancı oğlu Yaltacuk derler, o, ölü haberini getirdi. Sözlüsünü ona verecekler. Gelip buradan geçecek. Vuralım onu, ona varmasın; dengine düşene varsın!"

Beyrek, "Bre, yüzünüz ak olsun, ağanızın ekmeği size helâl olsun!" dedi. Oradan ayrılıp, babasının ordusuna geldi. Meğer evlerinin önünde bir büyük ağaç vardı. Dibinde bir güzel pınar vardı. Beyrek baktı gördü ki küçük kız kardeşi pınardan su almaya geliyor, "Kardaş Beyrek!" diye ağlıyor, sızlıyor. "Toyun düğünün kara oldu!" diye bağırıp çığırıyor. Beyrek'in içine ayrılık acısı çöktü. Katlanamadı, gözünün yaşı büldür büldür yürüdü. Çağırarak burada soylar, görelim, Han'ım, ne soylar:

Beyrek söyler:

"Bre, kız, niye ağlıyorsun,
niye bağırıyorsun 'Ağa!' diye?
Yandı bağrım, kavruldu içim.
Meğer senin ağan yok olmuştur!
Yüreğine kaynar yağlar dökülmüştür!
Kara bağrın sarsılmıştır!
'Ağa!' diye niye ağlıyorsun, niye bağırıyorsun?

Yandı bağrım, kavruldu içim.
Karşı yatan kara dağı
sorar olsam, yaylak kimin?
Soğuk soğuk sularını
sorar olsam, içit kimin
Tavla tavla şahbaz atları
sorar olsam, binit kimin?
Katar katar develeri
sorar olsam, yüklet kimin?
Ağıllarda akça koyunu
sorar olsam, şölen kimin?
Karalı mavili otağı
sorar olsam, gölge kimin?
Ağız dilden, kız kişi,
haber bana,
Kara başım kurban olsun
bugün sana." dedi.

Kız söyler:

Çalma ozan, söyleme ozan!
Yaslı ben kızın nesine gerek ozan!
Karşı yatan kara dağı
sorar olsan, ağam Beyrek'in yaylasıydı;
Ağam Beyrek gideli yaylayanım yok!
Soğuk soğuk sularımı
sorar olsan, ağam Beyrek'in içitiydi;
Ağam Beyrek gideli içenim yok!
Tavla tavla şahbaz atları
sorar olsan, ağam Beyrek'in binitiydi;
Ağam Beyrek gideli binenim yok!
Katar katar develeri
sorar olsan, ağam Beyrek'in yükletiydi

Ağam Beyrek gideli yüklerim yok!
Ağıllarda akça koyunu
sorar olsan, ağam Beyrek'in şöleniydi;
Ağam Beyrek gideli şölenim yok!
Kara mavili otağı
sorar olsan, ağam Beyrek'indir;
Ağam Beyrek gideli göçenim yok!

Kız yine söyler:

"Bre ozan, karşı yatan kara dağdan aşıp
geldiğinde, geçtiğinde,
Beyrek adlı bir yiğitle karşılaşmadın mı!
Taşkın taşkın suları aşıp
geldiğinde, geçtiğinde,
Beyrek adlı bir yiğitle karşılaşmadın mı!
Ağır adlı şehirlerden
geldiğinde, geçtiğinde,
Beyrek adlı bir yiğitle karşılaşmadın mı
Bre ozan, gördünse söyle bana,
Kara başım kurban olsun ozan sana." dedi.

Kız yine söyler:

"Karşı yatan kara dağım yıkılmıştır,
ozan senin haberin yok!
Gölgelice yüksek ağacım kesilmiştir,
ozan senin haberin yok!
Dünyalıkta bir kardaşım alınmıştır,
ozan senin haberin yok!
Çalma ozan, söyleme ozan,
Yaslı ben kızın nesine gerek ozan,
Elde günde düğün var, orada gevezelik et!" dedi.

Beyrek buradan ayrıldı, büyük kız kardaşlarının yanına geldi. Baktı gördü, kız kardaşları karalı mavili otağda oturuyorlar. Çağırıp Beyrek soylar, görelim, Han'ım, ne soylar:

"Alar sabah yerinden kalkan kızlar,
Ak otağı koyup kara otağa giren kızlar,
Ak çıkarıp kara giyen kızlar,
Peynir gibi olanda, yoğurttan ne var?
Kara ekmek bezinin altında ekmekten ne var?
Yaygıda ekmekten ne var?
Üç gündür yoldan geldim, doyurun beni,
Üç güne varmasın, Allah sevindirsin sizi..." dedi.

Kızlar gittiler yemek getirdiler, Beyrek'in karnını doyurdular. Beyrek, "Ağanızın başının ve gözünün sadakası, eski kaftanınız varsa, giyeyim, düğüne varayım. Düğünde elime kaftan verirler, yine kaftanınızı geri vereyim," dedi.

Gittiler, Beyrek'in kaftanı varmış, buna verdiler. Aldı giydi, boyu boyuna, beli beline, kolu koluna yakıştı. Büyük kız kardaşı bunu Beyrek'e benzetti. Kara çekik gözleri kan yaş doldu. Soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kara çekik gözlerinin ışığı sönmeseydi,
ağam Beyrek der idim, ozan sana!
Yüzünü kara saç örtmeseydi,
ağam Beyrek der idim, ozan sana!
Sağlam sağlam bileklerin solmasaydı,
ağam Beyrek der idim, ozan sana!
Hızlı hızlı yürüyüşünden,
Aslan gibi duruşundan,
Şöyle bir yandan bakışından,
Ağam Beyrek'e benzetiyorum, ozan seni!
Sevindirdin, yerindirme, ozan beni!" dedi.

Kız bir daha soylamış:

"Bir zaman söyleme ozan,
Ağam Beyrek gideli, bize ozan geldiği yok,
Sırtımızdan kaftanımızı aldığı yok,
Başımızdan örtümüzü aldığı yok,
Boynuzu burma koçlarımızı aldığı yok..." dedi.

Beyrek, 'Gördün mü, kızlar bu kaftanla beni tanıdılar; güçlü Oğuz beyleri de tanırlar... Göreyim, Oğuz'da benim dostum, düşmanım kimdir?' diye düşündü. Kaftanı sıyırdı, götürdü kızların üstüne atıverdi. "Ne sen ne Beyrek kalsın! Bir eski kaftanı verdiniz, benim başımı beynimi aldınız!" deyip, gitti bir eski deve çuvalı buldu; deldi, boynuna geçirdi. Kendini deliliğe vurdu.

Sürdü düğüne geldi. Gördü ki, düğünde, güveyi ok atıyor. Kara Göne oğlu Budak, Kazan Bey'in oğlu Uruz, beyler başı Yegenek, Gaflet Koca oğlu Şer Şemsettin, kızın kardaşı Deli Karçar, hep birlikte ok atıyorlardı. Ne zaman ki Budak ok atıyordu; Beyrek, "Elin var olsun!" diyordu.

Uruz attığında, "Elin var olsun!" diyordu. Yegenek attığında, "Elin var olsun!" diyordu; Şer Şemsettin attığında, "Elin var olsun!" diyordu. Güveyi attığında ise, "Elin kurusun, parmakların çürüsün, hay domuz oğlu domuz!" diyordu; "Güveyilere kurban ol!" diyordu. Yalancı oğlu Yaltacuk buna kızdı: "Bre, kavat oğlu deli kavat, sana düşer mi bana böyle söz söylemek? Gel, bre, kavat! Benim yayımı çek, yoksa şimdi boynunu vururum!" dedi. Böyle deyince Beyrek yayı aldı çekti. Yay, kabzasından iki parça oldu. Götürdü, onun önüne attı; "Çıplak yerde togaya atmaya güzel!" dedi. Yalancı oğlu Yaltacuk, yayının paramparça olmasına çok kızdı: "Bre, Beyrek'in yayı vardır, getirin!" dedi. Gitti getirdiler. Beyrek, yayını gördüğünde, yoldaşlarını andı, ağladı:

"Yaslı girdiğim domuz damı (ahır),
Duhar (?) gibi bıraktığım düşman yurdu,
Elimde fil dişlim,
Soylu at verip aldığım,
Ak kirişli sert yayım,
Boğa verip aldığım
Boğma kirişim!
Kötü yerleri geride bıraktım geldim!
Otuz dokuz yoldaşımı, iki kervancımı..." dedi.

Ondan sonra, Beyrek: "Beyler, şimdi, sizin aşkınıza çekiyorum yayı, atıyorum oku!" Meğer güveyinin yüzüğüne nişan atıyorlardı. Beyrek, yüzüğü okla vurdu, parçaladı. Oğuz Beyleri bunu görünce, el ele vurdular, gülüştüler. Kazan Bey bakıp seyrediyordu. Adam gönderip Beyrek'i yanına çağırdı. Deli (!) ozan geldi, baş indirip bağır basarak selâm verdi. Beyrek:

"Alar sabah sapa yerde dikildiğinde, ak ban evli,
Atlasla yapılanda mavi sayvanlı,
Tavla tavla çekildiği zaman şahbaz atlı,
Çağırıp bağıranda yol çavuşlu,
Çalkandığında yağ dökülen bol nimetli,
Kalmış yiğidin arkası,
Beze miskin umudu,
Bayındır Han'ın güveysi,
Tülü kuşun yavrusu,
Türkistan'ın direği,
Amıt suyunun aslanı,
Karacuğun kaplanı,
Konur atın sahibi,
Han Uruz'un babası,

Han'ım Kazan! Sesimi anla, sözümü dinle!
Alar sabah kalkmışsın,
Ak ormana girmişsin,
Ak kavağın budağından yararak geçmişsin,
Can yaycığını eğmişsin, ,
Otakçığını kurmuşsun,
Adını gerdek koymuşsun,
Sağda oturan sağ beyler,
Sol kolda oturan sol beyler,
Eşikteki güvenilir kişiler,
Dipte oturan soylu beyler,
Kutlu olsun devletiniz!" dedi.

Böyle deyince Kazan Bey: "Bre, deli ozan, benden ne diliyorsun? Önünde çadır olan otağ mı diliyorsun, kul karavaş mı diliyorsun, altın akçe mi diliyorsun? Ne dilersen vereyim!" dedi. Beyrek, "Sultan'ım, beni bıraksan da, şölen yemeğinin yanına gitsem; karnım açtır, doyursam," dedi. Kazan, "Deli ozan, önüne çıkan fırsatı tepti, beyler! Bugünkü beyliğim bunun olsun! Bırakın, nereye giderse gitsin! Ne yaparsa yapsın!" dedi. Beyrek, şölen yemeğinin olduğu yere geldi. Karnını doyurduktan sonra kazanları tepti, döktü. Çevirdi, yahninin kimini sağına, kimini soluna attı. "Sağdan gideni sağ alır, soldan gideni sol alır; haklıya hakkı değsin, haksıza yüz karalığı değsin!" dedi.

Kazan Bey'e haber verdiler; "Sultan'ım, deli ozan, hep yemeği döktü! Şimdi kızların yanına gitmek istiyor," dediler. Kazan Bey, "Bre, bırakın, ne yaparsa yapsın, kızların yanına da gitsin!" dedi. Beyrek kalktı, kızların yanına gitti. Zurnacıları kovdu, dümbelekçileri kovdu. Kimini dövdü, kiminin başını yardı. Kızların oturduğu otağa geldi, eşiğe oturdu. Bunu gördü, Kazan Bey'in hatunu Boyu Uzun Borla Hatun kızdı: "Bre, kavat oğlu deli kavat, sana düşer mi, birden benim yanıma gelesin!" dedi. Beyrek, "Han'ım, Kazan Bey'den bana buyruk oldu, kimse benim önümü

alamaz!" dedi. Borla Hatun, "Bre, o ki Kazan Bey'den buyruk olmuştur, bırakın otursun!" dedi. Yine döndü Beyrek'e: "Bre, deli ozan, peki, dileğin nedir?" "Han'ım, dileğim odur ki, ere varan kız kalksın oynasın, ben kopuz çalayım," dedi.

'Kısırca Yenge' derler, bir hatun vardı, ona dediler: "Bre, Kısırca Yenge, kalk sen oyna, ne bilsin deli ozan..." dediler. Kısırca Yenge kalktı; "Bre, deli ozan, ere varan kız benim!" dedi, oynamaya başladı. Beyrek kopuz çaldı soyladı, görelim Han'ım, ne soyladı:

"Ant içmişim, kısır kısrağa bindiğim yok!
Karavata gittiğim yok!
Evinizin ardında deveciler sana bakar,
Büldür büldür gözlerinin yaşı akar,
Sen onların yanına git!
Muradını onlar verir; iyi bil!
Seninle benim işim yok!
Ere varan kız kalksın!
Kollarını salıp oynasın!
Ben kopuz çalayım..."

Kısırca Yenge, "Vıuy!.. Bu kahrolası deli, beni görmüş gibi söylüyor!" dedi, gitti yerine oturdu.

Ondan sonra, 'Boğazca Fatima' derler, bir hatun vardı, "Kalk, sen oyna!" dediler. Kızın kaftanını giydi; "Çal, bre, deli ozan! Ere varan kız benim, oynayayım!.." dedi.

Deli ozan:

"Ant içeyim bu kez, 'Boğaz' kısrağa bindiğim yok!
Binip karavata gittiğim yok!
Evinizin ardı derecik değil miydi?
İtinizin adı 'Barak' değil miydi?

Senin adın 'Kırk Oynaşlı Boğazca Fatima'
değil miydi?
Daha ayıbını açarım, iyi bil!" dedi.

"Seninle benim oyunum yok. Git yerine otur! Ere varan kız yerinden kalksın, ben kopuz çalayım, kollarını salıp oynasın..." dedi.

Böyle deyince, Boğazca Fatima, "Vıiyyy!.. Soluğu tükenesice deli ozan! Olanca ayıbımızı başımıza kaktı! Dur kız! Oynarsan oyna, oynamazsan cehennemde kayna! Beyrek'ten sonra başına bu hallerin geleceğini bilmiyor muydun?" dedi. Borla Hatun, "Kız, kalk oyna! Elinden ne gelir!" dedi. Banı Çiçek kırmızı kaftanını giydi. Ellerini; –yüzük görünmesin diye– kollarına çekti; oyuna girdi, "Çal!" dedi. Deli ozan çaldı:

"Han kızı sensin, tamam!
Ben bu yerden gideli
Deli olmuşsun, deli!
Çok akça karlar yağmış, dize çıkmış,
Han kızının evinde kul halayık tükenmiş,
Maşrapa almış, suya varmış,
Bileğinden on parmağını soğuk almış,
Kızıl altın getirin, Han kızına, tırnak yonun,
Ayıplıca, Han kızı, ere varmak ayıp oldu!"

Banı Çiçek bunu işitince kızdı: "Bre, deli ozan! Ben ayıplı mıyım ki, bana ayıp koşuyorsun!" dedi. Gümüş gibi ak bileğini açtı, elini çıkardı. Beyrek'in geçirdiği yüzük göründü. Beyrek, yüzüğü tanıdı. Burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Beyrek gideli Bam-Bam tepe başına çıktın mı, kız!
Seyredip dört yanına baktın mı, kız!
Kargı gibi kara saçını yoldun mu, kız!
Kara gözünden acı yaş döktün mü, kız!
Güz elması gibi yanağını yırttın mı, kız!
Sen ere varıyorsun, altın yüzük benimdir,
ver bana, kız!" dedi.

Kız:

"Beyrek gideli Bam-Bam tepe başına
çıktığım çok!
Kargı gibi kara saçımı
yolduğum çok!
Güz elması gibi al yanağımı
yırttığım çok!
Gelenle gidenden
sorduğum çok!
'Gitti gelmez, bey yiğidim, han yiğidim Beyrek!' diye
ağladığım çok!
Seviştiğim Bamsı Beyrek sen değilsin,
Altın yüzük senin değildir,
Altın yüzükte çok nişan vardır,
Altın yüzüğü istiyorsan, nişanını söyle!" dedi.

Beyrek:

"Alar sabah, Han kızı, yerimden kalkmadım mı?
Boz aygırın sırtına binmedim mi?
Senin evinin önünde yaban geyiği yıkmadım mı?
Sen beni yanına çağırmadın mı?
Seninle meydanda at koşturmadık mı?

Senin atını benim atım geçmedi mi?
Ok atınca ben senin okunu geride bırakmadım mı?
Güreşte ben seni yenmedim mi?
Üç öpüp bir dişleyip
Altın yüzüğü parmağına geçirmedim mi?
Seviştiğin Bamsı Beyrek ben değil miyim?" dedi.

Böyle deyince kız tanıdı; bildi ki, Beyrek'tir. Cüppesiyle, çuhasıyla Beyrek'in ayağına kapandı, dadılar Beyrek'e kaftan getirip onu donattılar. Hemen kız sıçradı, ata bindi. Koşturup, Beyrek'in babasına anasına muştuluğa gitti. Kız:

"Sıra sıra kara dağın yıkılmıştı,
Sonunda Yüceldi!
Kanlı kanlı suların çekilmişti,
Sonunda çağladı!
Koca ağacın kurumuştu,
Sonunda yeşerdi!
Şahbaz atın kocamıştı,
Sonunda tay verdi!
Kızıl develerin kocamıştı,
Sonunda yavru verdi!
Ak koyunun kocamıştı,
Sonunda kuzu verdi!
On altı yıllık özlemin,
Oğlun Beyrek geldi sonunda!
Kaynata, kaynana, muştuluk bana ne verirsiniz?.." dedi.

Beyrek'in anası babası:

"Dilin için öleyim, gelinciğim,
Yoluna kurban olayım, gelinciğim,
Yalansa bu sözlerin,

Gerçek olsun, gelinciğim,
Sağ esen çıkıp gelse...
Karşı yatan kara dağlar sana yaylak olsun!
Soğuk soğuk suları sana içit olsun!
Kulum halayığım sana cariye olsun!
Şahbaz atlarım sana binit olsun!
Katar katar develerim sana yüklet olsun!
Ağılda akça koyunum sana şölen olsun!
Altın akçam sana harçlık olsun!
Dünlüğü altın ban evim sana gölge olsun!
Kara başım kurban olsun sana gelinciğim!" dedi.

Bu sırada beyler, Beyrek'i getirdiler. Kazan Bey; "Muştuluk olsun Bay Büre Bey, oğlun geldi!" dedi. Bay Büre Bey, "Oğlum olduğunu şundan bileyim, serçe parmağını kanatsın, kanını mendile silsin, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek'tir," dedi. Çünkü ağlamaktan gözleri görmez olmuştu. Mendili gözüne sürünce, yüce Allah'ın gücüyle gözü açıldı. Babası anası istekle atıldılar, Beyrek'in ayağına kapandılar:

"Oğul oğul, dünlüğü altın ban evimin tutamağı oğul!
Kaza benzer kızımın, gelinimin çiçeği oğul!
Görür gözümün aydını oğul!
Tutar belimin kuvveti oğul!
Güçlü Oğuz'un imrencesi; canım oğul!"

Böyle deyip çok ağladı; Allah'ına şükürler eyledi. Yalancı oğlu Yaltacuk bunu işitti, Beyrek'in korkusundan kaçtı, kendini Dana sazına attı. Beyrek ardına düştü, kovalayarak, saza düşürdü. Beyrek, "Bre, ateş getirin!" dedi. Getirdiler,

sazı ateşe verdiler. Yaltacuk gördü ki yanacak, sazdan çıktı. Beyrek'in ayağına kapandı. Kılıcının altından geçti. Beyrek de suçundan geçti.

Kazan Bey: "Gel, murada er!" dedi. Beyrek: "Yoldaşlarımı çıkarmayınca, hisarı almayınca murada ermem!" dedi. Kazan: "Beyrek uğruna, beni seven binsin!" dedi. Güçlü Oğuz beyleri atlandılar, Bayburt Hisarı'na tezce yetiştiler. Kâfirler de bunları karşıladılar. Güçlü Oğuz beyleri arı sudan aptes aldılar. Ak alınlarını yere koydular, iki rekât namaz kıldılar. Adı güzel Muhammet'i andılar. Gümbür gümbür davullar dövüldü, bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Kazan Bey, Şökli Melik'i bağırtarak attan yere düşürdü. Kara Tekür'ü, Deli Tundar kılıçladı, yere düşürdü. Kara Aslan Melik'i Kara Budak yere düşürdü. Derelerde kâfire kırgın girdi. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçti.

Beyrek, Yegenek, Kazan Bey, Kara Budak, Deli Tundar, Kazan'ın oğlu Uruz Bey, bunlar, hisara yürüyüş ettiler. Beyrek, otuz dokuz yiğidinin yanına geldi, onları sağ esen gördü, Allah'a şükreyledi. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar. Keşişlerini öldürdüler, ezan okuttular, yüce Tanrı adına "hutbe" okuttular.

Kuşun alağanını (alıcı kuş), kumaşın iyisini, kızın güzelini, dokuzlama kaftan ve cüppeyi, Hanlar Hanı Bayındır'a beşte bir pay çıkarttılar.

Bay Büre Bey'in oğlancığı Beyrek, Melik'in kızını aldı, ak ban evine, ak otağına döndü, düğüne başladı. Bu kırk yiğidin birkaçına Han Kazan, birkaçına Bayındır Han, kızlar verdiler. Beyrek dahi yedi kız kardaşını, yedi yiğide verdi. Kırk yerde otağ dikti. Otuz dokuz kız, talihli talihine birer ok attı. Otuz dokuz yiğit, okunun ardınca gitti. Kırk gün kırk gece toy düğün eylediler. Beyrek, yiğitleriyle murat verdi, murat aldı.

Dedem Korkut geldi, kopuz çalarak yiğitleri kutladı, boy boyladı, soy soyladı, gazi erenler başına neler geldiğini söyledi, "Bu Oğuznâme, Beyrek'in olsun" dedi.

Hayır dua edeyim, Han'ım:

Kara dağların yıkılmasın.
Gölgelice yüksek ağacın kesilmesin.
Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun.
Ak saçlı ananın yeri cennet olsun.
Oğulla kardaştan ayırmasın.
Sonunda, arı imandan ayırmasın.
Âmin âmin diyenler, Allah'ın sevgili kulu olsun.
Derlesin toplasın,
Günahınızı adı güzel Muhammet Mustafa
Yüzü suyuna bağışlasın!
Han'ım, hey!..

IV
Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boyu

Han'ım, Hey!

Bir gün Ulaş oğlu Kazan Bey yerinden kalkmıştı. Kara yerin üzerine otağlarını diktirmişti. Bin yerde ipek halıcesi döşenmişti. Ala sayvanı gökyüzüne yükselmişti. Doksan tümen genç Oğuz, sohbetine gelmişti. Ağzı büyük küpler ortalığa konmuştu. Dokuz yere ağzı büyük içki kapları konmuştu. Altın ayak sürahiler dizilmişti. Dokuz kara gözlü, örme saçlı, elleri bileğinden kınalı, parmakları nakışlı, boyunları birer karış kâfir kızları, al şarabı, altın kadehle güçlü Oğuz beylerine dağıtıyorlardı. Ulaş oğlu Salur Kazan her birinden, içmişti. Kaftan cüppe, çadır otağ, katar katar develer bağışlıyordu.

Oğlu Uruz, karşısında yayına dayanmış duruyordu. Sağ yanında, kardeşi Kara Göne oturmuştu. Sol yanında, dayısı Aruz oturmuştu. Kazan sağına baktı, kahkahayla güldü. Soluna baktı çok sevindi. Karşısına baktı oğlancığını, Uruz'u gördü. Elini eline çarptı ağladı. Oğlu Uruz'a bu iş hoş gelmedi. İleri geldi, diz çöktü. Babasına çağırıp soyladı, görelim, Han'ım, ne soyladı:

"Ünümü anla, sözümü dinle, ağam Kazan!
Sağına baktın, kahkahayla güldün,
Soluna baktın, çok sevindin,

Karşıma baktım, beni gördün, ağladın.
Sebep nedir, söyle bana!
Kara başım kurban olsun babam sana!
Demez olursan, kalkıp yerimden ben doğrulurum,
Kara gözlü yiğitlerimi yanıma alırım,
Kan Abhaza iline ben giderim,
Altın haça elimi ben basarım,
Pilon giyen keşişin elini öperim,
Kara gözlü kâfir kızını ben alırım,
Senin yüzüne de ben gelmem!
Ağladığına sebep ne, söyle bana,
Kara başım kurban olsun ağam sana!" dedi.

Kazan Bey renkten renge girdi. Oğlanın yüzüne baktı, çağırıp soyladı, görelim, Han'ım, ne soyladı:

"Beri gel, kulunum oğul!
Sağıma doğru baktığımda,
Kardaşım Kara Göne'yi gördüm;
Baş kesmiştir, kan dökmüştür, yararlık gösterip
ödül almıştır, ad kazanmıştır...
Soluma doğru baktığımda,
Dayım Aruz'u gördüm;
Baş kesmiştir, kan dökmüştür, yararlık gösterip
ödül almıştır, ad kazanmıştır...
Karşıma doğru baktığımda, seni gördüm.
On altı yaş yaşadın;
Bir gün ola ben düşüp öleyim, sen kalasın,
Yay çekmedin, ok atmadın,
Baş kesmedin, kan dökmedin;
Güçlü Oğuz içinde yararlık gösterip ödül almadın;
Yarınki gün, zaman dönüp ben ölüp sen kalınca,

Tacını tahtını sana vermezler diye
Sonumu andım ağladım, oğul!" dedi.

Uruz burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"A bey baba! Deve gibi büyümüşsün,
köşekçe aklın yok!
Tepe gibi büyümüşsün,
darı kadar beynin yok!
Hüneri, oğul babadan mı görür öğrenir,
Yoksa babalar oğuldan mı görür?

Ne zaman sen beni alıp kâfir sınırına çıkardın, kılıç çalıp baş kestin; ben senden ne gördüm ki ne öğreneyim?" dedi. Kazan Bey, elini eline çaldı, kahkahayla güldü; "A beyler, Uruz güzel soyladı, şeker yedi. Beyler, siz yiyiniz içiniz, sohbetinizi dağıtmayınız. Ben bu oğlanı alayım, ava gideyim. Yedi günlük uzaklığa kadar gideyim; ok attığım yerleri, kılıç çalıp baş kestiğim yerleri göstereyim. Kâfirin sınır boylarına, Cızığlar'a, Ağlağan'a, Gökçe Dağ'a alıp çıkayım, sonra oğlana gerek olur, a beyler!" dedi. Konur atını çektirdi, üstüne iyice yerleşti. Üç yüz süslü, işlemeli giysilerle donanmış yiğidi seçti, yanına aldı. Uruz da kırk ala gözlü yiğidini yanına aldı. Kazan, oğlunu alıp kara dağlar üzerine ava çıktı. Av avladı, kuş kuşladı, yaban geyiği vurdu. Gök alan güzel çimene çadır dikti. Birkaç gün beylerle yedi içti.

Meğer, Başı Açık Tatyan kalesinden, Aksaka kalesinden kâfirin casusu vardı. Bunları görüp teküre geldi, haberi verdi: "Hey, ne oturuyorsun! İtimizi ulutmayan, kedimizi mavlatmayan alplar başı Kazan, oğlancığı ile, sarhoş olmuş yatıyorlar!" dedi. On altı bin kara giysili kâfir ata bindi, Kazan'ın üzerine baskın yaptı. Baktı gördüler; altı bölük toz indi. Kimi der, "Ge-

yik tozudur"; kimi der, "Düşman tozudur" Kazan: "Geyik olsa, bir ya da iki bölük olurdu. Bu gelen, bilmiş olun, düşmandır!" dedi. Toz yarıldı; gün gibi ışıladı, deniz gibi çalkalandı, meşe gibi karardı. On altı bin üzengili, keçe börklü, azgın dinli, kızgın dilli kâfir çıkageldi. Kazan, konur atını çektirdi, üstüne iyice yerleşti. Oğlu Uruz, dizginini çektirdi, bedevî atını oynattı, karşı geldi:

"Beri gel, ağam Kazan!
Deniz gibi kararıp gelen nedir?
Ateş gibi ışılayıp, yıldız gibi parlayıp gelen nedir?
Ağız dilden beş kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun babam sana!" dedi

Kazan:

"Beri gel, aslanım oğul!
Kara Deniz gibi çalkanıp gelen, kâfirin askeridir.
Gün gibi ışılayıp gelen, kâfirin başında ışığıdır.
Yıldız gibi parlayıp gelen, kâfirin mızrağıdır.
Azgın dinli düşman, kâfirdir, oğul!" dedi.

Oğlan, "Düşman diye neye derler?" Kazan, "Oğul, şunun için düşman derler ki, bizim onlara gücümüz yetse öldürürüz; onların bize yetse, onlar bizi öldürür!" dedi. "Baba, içinde bey yiğitleri öldürseler, kan sorarlar mı, kanı dava ederler mi?" Kazan: "Oğul, bin kâfir öldürsen, kimse senden kan davasında bulunmaz. Ama azgın dinli kâfirdir. Güzel yerde rastgeldi. Fakat bana sen, kötü yerde köstek oldun, oğul!" dedi. Uruz burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Beri gel, ağam Kazan!
Kalkıp yerimden, soylu atımı saklıyordum bugün için,
günü geldi!
Ak meydanda koşturayım senin için!
Ala evren sarı mızrağımı saklıyordum bugün için,
günü geldi!
Koca karın, geniş göğüste oynatayım senin için!
Kara çelik uz kılıcımı saklıyordum bugün için,
günü geldi!
Kötü dinli kâfirin başını kestireyim senin için!
Sırtı sağlam demir donumu saklıyordum bugün için,
günü geldi!
Yen yakalar diktireyim senin için,
Başımda sağlam miğferler saklıyordum senin için,
günü geldi!
Koca çomak altında yoğurdayım senin için,
Kırk yiğidimi saklıyordum bugün için,
günü geldi!
Kâfir başını kestireyim senin için,
Aslan adımı saklıyordum senin için,
günü geldi!
Yakasını tutup kâfirle uğraşayım senin için!
Ağız dilden birkaç kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun, ağam sana!"

Kazan burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğul oğul, ay oğul!
Benim ünümü anla, sözümü dinle!
O kâfirin üçünü atıp birinde yanılmaz okçusu olur,
Hay demeden başlar kesen celladı olur,
Adam etini yahni kılan aşçısı olur...

Sen kâfire varma!
Kalkıp yerimden ben doğrulayım!
Konur atın sırtına ben bineyim!
Gelen kâfir benimdir, ben varayım!
Kara çelik uz kılıcımı çalayım!
Azgın dinli kâfirdir, başlarını keseyim!
Döne döne savaşayım!
Döne döne çekişeyim!
Kılıç çalıp baş kestiğimi gör, öğren!
Kara başına iş düşende gerek olur!"

Uruz burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"A bey baba, işitiyorum;
Ama Arafat'ta erkek kuzu, kurban için!
Baba, oğul kazanır ad için!
Oğul da kılıç kuşanır baba gayreti için!
Benim de başım kurban olsun senin için!" dedi.

Kazan burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğul oğul, ay oğul!
Düşmana girip baş kesmedin,
Adam öldürüp kan dökmedin!
Ala gözlü kırk yiğidi yanına al,
Göğsü güzel yüksek dağların başına çık,
Benim savaştığımı, benim dövüştüğümü,
Benim çekiştiğimi, benim kılıçlaştığımı
gör, öğren ve hem bize pusu ol, oğul!" dedi.

Uruz, babasının sözünü kırmadı, geri döndü. Alçaktan yüce yerlere yoldaşlarını alıp çıktı. O zamanda oğul, baba sözü-

nü iki eylemezdi. İki eylese, o oğulu kabul eylemezlerdi. Uruz, geniş yakasından, mızrağını sapladı durdu.

Kazan Bey gördü ki, kâfir çok yaklaştı. Atından indi, arı sudan aptes aldı, ak alnını yere koydu, iki rekât namaz kıldı. Adı güzel Muhammet'in adını andı. Kara dinli kâfire göz kararttı. Haykırdı. Atını sürdü, karşı vardı. Kılıç vurdu. Gümbür gümbür davullar çalındı, burması altın tunçtan borular çalındı. O gün, kahraman bey yiğitler, döne döne savaştı. O gün, kara çelik uz kılıçlar çalındı. O gün, kargı dalı sağlam oklar atıldı, iyi vuran sivri mızraklar dürtüldü. O gün, namertler, hainler saklanacak yer aradı. O gün baka baka Kazan'ın oğlu Uruz duygulandı:

"Beri gelin kırk yoldaşım,
Size kurban olsun benim başım!

Görüyor musunuz, babam Kazan baş kesti, kan döktü. 'Oğlan uşak, yemek yemeye gelmez,' dedi. Babam bu kâfirleri koruyormuş gibi. Beni seven yiğitlerim, ne duruyorsunuz! Kâfirin bir ucuna at tepelim!" dedi. Karagucunu oynattı. Uruz, kâfirin sağ yanına at sürdü. Sağlı sollu kâfiri iyi dağıttı. Sanırsın ki, ağaçsız yerde doluya tutuldun ya da kara kazın içine şahin girdi! Kâfirin ucunu bastı dağıttı. Azgın dinli kâfir bunaldı, oka girdi. Kovalananlar oğlanın bedevî atını okladılar, at yıkıldı. Kâfirler, Uruz'un üzerine çokuştular. Uruz'un kırk yiğidi attan indi, ala kalkanlarının bağını kısa düğümlediler. Kılıç sıyırdılar, Uruz'u kurtarmak için çok savaştılar. Kalabalık korkutur, derin yerler batırır. Yayanın umudu olmaz. Uruz'un sağını solunu çevirdiler, kırk yiğidini şehit ettiler. Oğlanın üzerine düştüler, tuttular. Arkasından ak ellerini bağladılar. Kıl urganı boynuna taktılar. Yüzü üstü yatırıp sürüdüler. Ak etinden kan çıkıncaya değin dövdüler; 'baba' diye ağlattılar, 'ana' diye ba-

ğırttılar. Eli bağlı, boynu bağlı, yüzü üzerine atıp yürüyüverdiler. Uruz tutsak oldu.

Kazan'ın haberi yok! Öyle sandı ki, düşman yenildi. Atının dizginini çevirdi, geri döndü geldi. Oğlunu bıraktığı yerde bulamadı. "A beyler, oğlan nereye gitmiş olabilir?" diye sordu. Beyler, "Oğlan (dediğin) kuş yürekli olur, kaçıp anasına gitmiştir!" dediler. Kazan karardı, döndü: "Beyler, Tanrı bize hayırsız bir oğul vermiş, varayım, onu anasının yanından alayım, kılıçla paralayayım, altı parça edeyim, altı yolun ayırdında bırakayım. Bir daha kimse, yazı yerde yoldaş koyup kaçmasın!" Konur atını ökçeledi, yola girdi, evine geldi.

Han kızı Boyu Uzun Borla Hatun, Kazan'ın geldiğini işitti. Attan aygır, deveden buğra; koyundan koç kestirdi. "Oğlancığımın ilk avıdır, güçlü Oğuz beylerini toplayayım," dedi. Han kızı gördü ki, Kazan geliyor. Toparlanıp yerinden kalktı. Samur cüppesini sırtına aldı, Kazan'ı karşıladı. Göz kapaklarını kaldırdı, Kazan'ın yüzüne doğru baktı. Sağına soluna göz gezdirdi, oğlancığını, Uruz'u göremedi. Kara bağrı sarsıldı, tüm yüreği oynadı. Kara çekik gözleri kan yaş doldu. Kazan'a söylemiş, görelim, Han'ım, ne söylemiş:

"Beri gel, Salur beyi, Salur güzeli!
Başımın bahtı, evimin tahtı!
Han babamın güveyisi,
Kadın anamın sevgisi,
Babamın anamın verdiği,
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Bey yiğidim Kazan!
Kalkıp yerinden doğruldun,
Oğlunla yelesi kara kazılık atına sıçrayıp bindin,
Boynu uzun geyiği alıp yıktın;

Semiz etini yüklettin, geri döndün.
İki vardın, bir geliyorsun, yavrum hani?
Karanlık gecede bulduğum oğlum hani?
Bir bebeğim görünmüyor, bağrım yanıyor!
Sarp sarp kayalardan,
Kazan, oğlan uçurdun mu?
Talı sazın aslanına yedirdin mi?
Ak ellerini arkasından bağlattın mı?
Kâfirin önünde yürüttün mü?
Dili damağı kuruyup dört yanına baktırdın mı?
Kara gözünden acı yaşını döktürdün mü?
'Kadın ana', 'bey baba' diye bağırttın mı?" dedi.

Yine soylamış:

"Oğul oğul, ay oğul!
Ortacım oğul!
Karşı yatan kara dağımın yükseği oğul!
Karanlıkça gözlerimin aydını oğul!
Sam yelleri esmeden, Kazan, kulağım çınlıyor,
Sarmısak otunu yemeden, Kazan, içim yanıyor,
Sarı yılan sokmadan, akça tenim kalkıp şişiyor,
Kurumuşça göğsümde sütüm oynuyor,
Biricik oğul görünmüyor, bağrım yanıyor,
Biricik oğulun haberini Kazan, söyle bana,
Demez olsan, yana yana, beddua ederim
Kazan sana!" dedi.

Yine soylamış:

"Kargı mızrak oynatanlar gitti geldi,
Altın mızrak oynatana, ya Rab, n'oldu!

Karaguc ata binenler gidip geldi,
Bedevî atlı o oğula ya Rab, n'oldu!
Nöker geldi, naip geldi,
Biricik bir oğula ya Rab, n'oldu!
Biricik oğulun haberini Kazan, söyle bana,
Demez olsan, yana yana beddua ederim, Kazan sana!"

Bir daha soylamış:

"Kuru kuru çaylara su saldım,
Kara giysili dervişlere adak adadım,
Yanıma doğru baktığımda komşuma iyi baktım,
Umanına, usananına (?) aş yedirdim,
Aç görsem doyurdum, çıplak görsem donattım,
Dilek ile bir oğulu güçlükle buldum.
Biricik oğul haberini a Kazan, söyle bana,
Demez olsan, yana yana beddua ederim sana!"

Bir daha soylamış:

"Karşı yatan kara dağdan bir oğul uçurdunsa,
söyle bana,
Külünk ile yıktırayım!
Gür akan coşkun suda bir oğul yitirdinse,
söyle bana,
Damarlarını soğultayım!
Azgın dinli kâfirlere bir oğul tutturdunsa,
söyle bana,
Han babamın yanına ben varayım;
Çok asker, bol hazine alayım;
Parçalanıp soylu atımdan inmeyince,
Yenim ile alca kanımı silmeyince,

Kol but olup yeryüzüne düşmeyince,
Biricik oğul haberini almayınca,
Kâfir yollarından dönmeyeyim!" dedi.

Bir daha soylamış:

"Yoksa, a Kazan, ayağımdan sermüze atayım mı!
Kara tırnağımı ak yüzüme çalayım mı!
Güz elması gibi al yanaklarımı yırtayım mı!
Yazmama alca kanımı dökeyim mi!
Senin orduna ağır yas koyayım mı!
'Oğul! Oğul!' diyerek bağırayım mı!
Develerden kızıl deve buradan geçti,
Yavruları buradan, bağırıp geçti,
Yavrumu aldırmışım, bağırayım mı!
Karagucda kazılık at buradan geçti,
Kuluncuğu kişneyip öyle geçti,
Kuluncuğumu aldırmışım, kişneyeyim mi!
Ağıllarda akça koyun buradan geçti,
Kuzucuğu meleşip öyle geçti,
Kuzucuğumu aldırmışım, meleyeyim mi!
'Oğul oğul!' diye bağırayım mı!"

Bir daha soylamış:

"Kalkıp yerimden doğrulayım derdim,
Yelesi kara kazılık atıma bineyim derdim,
Güçlü Oğuz içine gireyim derdim,
Ala gözlü gelin alayım derdim,
Kara yerde ak otağlar dikeyim derdim,
Yürüyüp oğulu gerdeğe o geçireyim derdim,
Muradına, isteğine erdireyim derdim,

Muradıma erdirmedin beni!
Kara başımın kargışı tutsun Kazan seni!
Bir bebeğim görünmüyor, bağrım yanıyor,
Neyledin, de bana,
Demez olursan, yana yana beddua ederim
Kazan sana!" dedi.

Oğlanın anası böyle deyince Kazan'ın aklı başından gitti. Kara bağrı sarsıldı. Metin yüreği oynadı. Karanlık gözleri kan yaş oldu; "Güzelim, oğulun başına kaza gelmiş olsa, senden mi sorardım? Korkma, kaygılanma, avdadır. Avda kalan oğul için kaygılanma. Ben Kazan'a yedi gün süre ver! Oğulu, yerde ise çıkarayım, gökte ise indireyim! Bulursam buldum; bulamazsam, Tanrı verdi, Tanrı aldı, neyleyim! Kara yasa seninle birlikte gireyim!" dedi. Han kızı, "Kazan, oğlanın avda olduğunu şundan bileyim ki, yorgun atınla, güdelmiş mızrağınla ardına düşesin!" dedi.

Kazan geri döndü. Geldiği yolu önüne alıp atını sürdü. Geceyi gündüze kattı. Anası duymadan, el altından buyurdu ki, "Doksan tümen genç Oğuz ardımca gelsin; oğlan tutsaktır, beyler bilsin!" dedi. O yere geldi ki, düşman yenilmişti. Gördü, oğlanın ala gözlü kırk yiğidi kırılmış, bedevî atı oklanmış yatıyor. Ölüler arasında, oğlancığının ölüsünü bulmadı, altınlıca kamçısını buldu. İyice bildi ki, oğlu kâfire tutsaktır. Ağladı:

"Kara dağımın yükseği oğul!
Kanlı suyumun taşkını oğul!
Yaşlılığımda aldırdığım biricik oğul!"

Böyle dedi, ağladı, kâfirin izini izledi. Kapılı Kara Dervent'te kâfir de konmuştu. Oğlana kara kepenek giydirmişlerdi. Onu kapı eşiğinin üzerine yanlamasına bırakmışlardı. Giren

basıyordu, çıkan basıyordu. 'Eski düşman 'Tatar oğlu elimize geçmişken ceza ile öldürelim,' diye, kapı eşiği üzerine yanlamasına bırakmışlardı ki, o sırada Han Kazan yetişti. Konur atını oynattı. Kâfir, Kazan'ın geldiğini gördü, ürktü. Kimi atına biniyor, kimi zırh giyiyor. Oğlan başını kaldırdı; "Bre, kâfir, n'oluyor?" dedi. Kâfir, "Baban geldi, tutalım, diyoruz." Oğlan:

"Aman, bre, kâfir, aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!"

Kâfirler oğlana izin verdiler, elini çözdüler, gözünü açtılar. Babasına, oğlan karşı geldi, soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Beri gel, a bey baba!
Nerde bildin, benim tutsak olduğumu,
Ak ellerimin ardıma bağlandığını,
Kıl sicimin, ak boynuma takıldığını,
Kara gözlü yiğitlerimin öldürüldüğünü,
Sen gelmeden baba, kâfirler görüşüp danıştılar;
'Konur atlı Kazan'ı tutun,'
Kolundan ak ellerini bağlayın,
Her şeyden habersiz başını kesin,
Alca kanını yeryüzüne dökün,
Oğlu ile ikisini bir yerde öldürün,
Ocağını söndürün!' diye söyleştiler.
Han'ım baba, korkarım
Koştururken konur atını sürçtüresin!
Savaşırken onların eline geçesin!
Her şeyden habersiz güzel başını kestirtesin!
Ak saçlı anam 'Oğul!' der iken,
'Başım bahtı Kazan!' diye ağlatasın!

Vazgeç, baba, geri dön!
Altın ban evine sürüp git,
Yaşlı anama umut ol!
Kara gözlü kız kardaşımı ağlatma,
Yaşlı anamı sızlatma,
Oğul için babanın ölmesi ayıp olur,
Yaratanın hakkı için baba, geriye dön,
Eve git.
Yaşlı anam karşı gelse, beni sana sorsa,
Baba, doğru haber ver.
'Gördüm, senin oğlun tutsak,' de!
'Kolundan ak elleri bağlı,' de!
'Kara kıldan sicim boynuna takılı,' de!
'Kara domuz damında yatıyor,' de!
'Kıl kepenek boyuncuğuna sürtüyor,' de!
'Ağır bukağı, topukçuğunu dövüyor,' de!
'Yanmış arpa ekmeği ile acı soğan övünü,' de!
Benim anam, beni düşünmesin,
Bir ay baksın;
Bir ayda varmazsam, iki ay baksın;
İki ayda varmazsam, üç ay baksın;
Üç ayda varmazsam, öldüğümü o vakit bilsin!
Aygır atımı boğazlayıp aşımı versin!
El kızı eşime izin versin!
Bana tutulan gerdeğe başkası girsin!
Anam benim için mavi giyip karalar sarınsın!
Güçlü Oğuz ilinde yasımı tutsun!
Benim başım senin yoluna kurban olsun!
Geri dön baba!" dedi.

Oğlan bir daha soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Karşı yatan kara dağlar esen olsa, el yayılır.
Kanlı kanlı sular esen olsa, kanın taşar.
Karaguc atlar esen olsa, kulun doğurur.
Develerden kızıl deve esen olsa, yavru verir.
Ağılında akça koyun esen olsa, kuzu verir,
Bey erenler esen olsa, oğul doğar,
Sen esen ol, anam esen olsun,
Güçlü Allah, size benden daha iyi oğul versin,
Ak sütünü anam bana helâl eylesin,
Savaşma, vazgeç, geri dön baba, geri dön!" dedi.

Bunun üzerine Han Kazan burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğul oğul! Ay oğul!
Karşı yatan kara dağımın yükseği oğul!
Güçlü belimin kuvveti, canım oğul!
Karanlık gözlerimin ışığı oğul!
Alar tanla yerimden kalktığım, senin için!
Konur atımı yorultmuşum, senin için!
Ak giysime kir yamandı, senin için!
Benim başım kurban olsun, canım oğul, senin için!
Sen gideli ağlamam gökteyken yere indi!
Gümbür gümbür davullar dövülmedi!
Ağır ulu divanım toplanmadı!
Seni tanıyan bey oğulları ak çıkardı kara giydi!
Kaza benzer kızım gelinim ak çıkardı kara giydi!
Yaşlı anan kan yaş döktü!
Ak sakallı baban bunaldı!
Geri dönüp buradan eve gitsem,
Akça yüzlü anan karşı gelip 'Oğul!' dese,

'Ak elleri ardına bağlı!' diyeyim mi?
'Ak boynunda kıl urgan takılı!' diyeyim mi?
'Kâfir yanınca yayan yürüyor!' diyeyim mi?
Benim namusum nereye gider oğul!
'Kıl kepenek, boyuncuğunu sürtüyor!' diyeyim mi?
'Ağır bukağı, topukçuğunu dövüyor!' diyeyim mi?
'Arpa ekmeği ile acı soğan övüncüğü!' diyeyim mi?"

Kazan yine:

"Karşı yatan kara dağlar kurusa,
otu bitmez, el yayılmaz.
Akıntılı güzel sular çekilse,
kabararak taşmaz.
Develer kocasa, yavru vermez.
Karaguclar kocasa, kulun vermez.
Er yiğitler yaşlansa, oğlu doğmaz.
Baban yaşlı, anan yaşlı,
yüce Allah, bize senden iyi oğul vermez,
(Verse) bile senin yerini tutamaz.
Gökte kara bulut olup,
Kâfirin üzerine gürleyim!
Ak yıldırım olup şakıyayım!
Kâfiri kamış gibi ateş olup yandırayım!
Dokuzunu bir yerine saydırayım!
Vuruşmayla, dövüşmeyle âlemi doldurayım!
Yaratan Allah'tan yardım..." dedi.

Konur atından yere indi. Akıp giden arı sudan aptes aldı. Ak alnını yere koydu, namaz kıldı. Ağladı, yüce Tanrı'dan dilek diledi. Yüzünü yere sürdü, Muhammet'e salâvat getirdi. Deve gibi bağırdı, aslan gibi kükredi. Bağırıp çağırdı. Yapayal-

nız, kâfire at sürdü, kılıç vurdu. Döne döne, bir zaman iyi savaş eyledi. Kâfiri yeneyim dedi, yenemedi. Bir saatte kâfire üç kez at sürdü. Ansızın, gözkapağına kılıç dokundu. Kara kanı şorladı, gözüne doldu. Kendisini sarp yerlere attı. Görelim şimdi, yaradan neyler? Meğer, Han'ım, Boyu Uzun Borla Hatun, oğlancığını andı. Yerinde duramaz oldu. Kırk ince belli kızıyla, oğlanın kara aygırını çektirdi, atın üstüne iyice yerleşti. Kara çelik uz kılıcını kuşandı. "Başımın tacı Kazan gelmedi," diye izini izledi gitti. Gele gele Kazan'a yakın bir yere geldi, Kazan eşini tanımadı. Kazan, han kızının üzerine geldi:

"Kara aygırın dizginini çek, yiğit!
Gözlerini dikip yüzüme bak, yiğit!
Altındaki kara aygırını bana ver, yiğit!
Elindeki sivri mızrağını, bana ver, yiğit!
Yanındaki gök çelik kılıcını bana ver, yiğit!
Bugünümden umut ol bana;
Otlak, ülke vereyim sana!.." dedi.

Hatun:

"Benim karşıma geçip ne duruyorsun!
Bana geçmiş günlerimi niye andırıyorsun!
Kalkıp yerinden doğrulan Kazan!
Karaguc atının beline binen Kazan!
Sarsarken, kara dağımı yıkan Kazan!
Gölgelice yüksek ağacımı kesen Kazan!
Bıçak alıp kanatlarımı kıran Kazan!
Biricik oğlum Uruz'a kıyan Kazan!
At üstünde durmayıp koşturan Kazan!
Senin anlayışın çürümüş.
Üzengiye basamayan dizin çürümüş.

Han kızı eşini tanımayan gözün çürümüş!
Bunalmışsın, sana n'olmuş?
Çal kılıcını yetiştim Kazan!" dedi.

Bu sırada Oğuz Beyleri bir bir yetişti; görelim, Han'ım, kimler yetişti:

Kara dere ağzında Allah'ın verdiği,
Kara boğa derisinden beşiğinin örtüsü olan,
Öfkesi tutanda kara taşı kül eyleyen,
Kara bıyığını yedi yerde, ensesinde düğümleyen,
Kazan'ın kardaşı Kara Göne
Tez yetişti,
"Çal kılıcını kardaş Kazan, yetiştim!" dedi.

Onun ardınca görelim, Han'ım, kimler yetişti:

Demir Kapı Dervendi'ndeki
Demir kapıyı kapıp alan,
Altmış tutam ala mızrağının ucunda er bağırtan,
Kazan gibi pehlivanı bir savaşta üç kez atından yıkan,
Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar
Tez yetişti,
"Çal kılıcını, ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Onun ardınca, görelim, Han'ım, kimler yetişti:

Gidip, Bayındır Han'ın düşmanını izinsiz basan,
Altmış bin kâfire kan kusturan,
Gaflet Koca oğlu Şer Şemsettin,
Tez yetişti,
"Çal kılıcını, ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Onun ardınca görelim kimler yetişti:

Parasar'ın Bayburt hisarından
Parlayıp uçan,
Apalaca gerdeğine karşı gelen,
Güçlü Oğuz'un imrencesi,
Kazan Bey'in güvencesi,
Boz aygırlı Beyrek
Tez yetişti:
"Çal kılıcını, ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Onun ardınca görelim kimler yetişti:

Çaya baksa çalımlı,
Çalkara kuş erdemli,
Altın işlemeli kuşaklı,
Kulağı altın küpeli,
Güçlü Oğuz beylerini bir bir attan yıkan;
Kazılık Koca oğlu Bey Yegenek,
Tez yetişti,
"Çal kılıcını, ağam Kazan, yetiştim!" dedi.

Onun ardınca görelim kimler yetişti:

Yirmi dört boyun okşayan Deli Tundar yetişti.
Onun ardınca bin kavmin başı Döğer yetişti.
Onun ardınca bin Bügdüz başları Emen yetişti.
Onun ardınca dokuz koca başları Aruz yetişti!

Saydıkça Oğuz beyleri tükenmez. Kazan'ın beyleri hep yetişti, çevresinde toplandılar. Arı sudan aptes aldılar. İki rekât namaz kıldılar. Adı güzel Muhammet'e salâvat getirdiler.

Beklemeden kâfire at saldılar, kılıç vurdular. O gün ciğerinde olan er yiğitler belirdi. O gün namertler kaçacak yer aradı. Bir kıyamet savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Kıyametin bir günü oldu. Bey nökerden, nöker beyden ayrıldı. Dış Oğuz beyleriyle Tundar, sağa tepti; cılasun yiğitlerle Kara Budak sola at tepti. Kazan'ın kendisi ortaya tepti. Tekür ile Şökli Melik'e yöneldi, böğürterek attan yere yıktı, alca kanını yeryüzüne döktü. Sağ tarafta Kara Tüken Melik'e Tundar karşı geldi, kılıçladı, yere yıktı. Sol tarafta Boğacık Melik'e Kara Budak karşı geldi, saplayıp yere yıktı; kımıldamasına meydan vermeden başını kesti. Boyu Uzun Borla Hatun, kâfirin kara tuğunu kılıçladı, yere yıktı. Tekür alındı. Kâfir kaçtı. Derelerde kâfire kırgın girdi. On beş bin kâfir; kimi kırıldı, kimi tutuldu.

Kazan, oğlunun üzerine geldi. İndi, elini çözdü. Kucaklaşarak baba ile oğul görüştü.

Üç yüz yiğit Oğuz'dan şehit oldu. Kazan, oğlancığını kurtardı, geri döndü. Gaza mübarek oldu, Oğuz beyleri ganimet aldı. Ağca Kale Sürmeli'ye gelip Kazan, kırk otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece yeme içme oldu. Kırk iyi kulla, kırk cariyeyi oğlunun başına çevirdi, serbest bıraktı. Kahraman yiğitlere otlak, ülke verdi, cüppe, çuha verdi.

Dedem Korkut geldi, kopuz çalarak yiğitleri kutladı, bu Oğuznâme'yi düzdü, koştu, böyle dedi:

"Şimdi, nerde o dediğim bey erenler,
Dünya benim, diyenler?
Ecel aldı, yer gizledi;
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,
Ahir, son ucu ölümlü dünya!"

Hayır dua edeyim, Han'ım:

"Yerli kara dağın yıkılmasın,
Gölgelice yüksek ağacın kesilmesin,
Hep akan güzel suyun kurumasın,
Kanatlarının ucu kırılmasın,
Allah seni namerde muhtaç etmesin,
Koşar iken ak boz atın sürçmesin,
Vuruştuğunda kara çelik uz kılıcın ufalanmasın,
Allah'ın verdiği umudun kesilmesin,
Sonunda arı imandan ayırmasın,
Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun,
Derlesin toplasın,
Günahınızı, adı güzel Muhammed'e bağışlasın,
Han'ım, hey!.."

V
Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu

Han'ım, hey!..

Meğer, Han'ım, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz üç akça alırdı, geçmeyenden döve döve kırk akça alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Onun için ki, "Benden deli, benden güçlü er var mıdır ki çıksın benimle savaşsın!" derdi. "Benim erliğim, yiğitliğim, kahramanlığım, babayiğitliğim Rum'a, Şam'a gitsin, ünlensin!" derdi.

Meğer, bir gün köprüsünün yamacında bir bölük oba konmuştu. O obada, iyi, güzel bir yiğit hasta düşmüştü. Allah'ın emriyle o yiğit öldü. Kimi "Oğul!" diye, kimi "Kardaş!" diye ağladı. O yiğit için büyük yas tutuldu. Birden Deli Dumrul yetişti: "Bre, kavatlar, ne ağlıyorsunuz? Benim köprümün yanında bu kavga nedir? Niye yas tutuyorsunuz!" dedi. "Han'ım, bir güzel yiğidimiz öldü, ona ağlıyoruz," dediler. Deli Dumrul, "Bre, yiğidinizi kim öldürdü?" Dediler: "Vallahi, bey yiğit! Yüce Allah'tan buyruk oldu, al kanatlı Azrail, o yiğidin canını aldı." Deli Dumrul, "Bre, Azrail dediğiniz nasıl kişidir ki, adamın canını alıyor? Ey, yüce Allah! Birliğinin, varlığının hakkı için, Azrail'i benim gözüme göster! Savaşayım, çekişeyim, uğraşayım; güzel yiğidin canını kurtarayım. Bir daha güzel yiğidin canını almasın!" dedi. Deli Dumrul geri döndü, evine geldi.

Yüce Allah'a Dumrul'un sözü hoş gelmedi. "Bak, bak! Bre, deli kavat, benim birliğimi bilmiyor, birliğime şükretmiyor! Benim ulu dergâhımda gezsin, benlik eylesin!.." dedi. Azrail'e buyruk eyledi ki, "Ya Azrail! Git, o deli kavatın gözüne görün, benzini sarart!.." dedi. "Canını hırlat, al!" dedi. Deli Dumrul, kırk yiğidiyle yiyip içip otururken, Azrail ansızın çıkageldi. Azrail'i ne çavuş gördü, ne kapıcı. Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar eli tutmaz oldu. Dünya âlem, Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu. Çağırıp Deli Dumrul soylar, görelim, Han'ım, ne soylar:

"Bre, ne heybetli kocasın!
Kapıcılar seni görmedi,
Çavuşlar seni duymadı,
Benim görür gözlerim görmez oldu,
Tutar benim ellerim tutmaz oldu,
Titredi benim canım, coştu;
Altın kadehim elimden yere düştü!
Ağzımın içi buz gibi,
Kemiklerim tuz gibi oldu!
Bre, sakalcığı akça koca!
Gözceğizi çönge koca!
Bre, ne heybetli kocasın, söyle bana,
Kötülüğüm, belâm dokunur bugün sana!" dedi.

Böyle deyince Azrail'in öfkesi tuttu:

"Bre, deli kavat!
Gözümün çöngeliğini niye beğenmiyorsun,
Gözü gökçek kızların, gelinlerin
Canını çok almışım!

Sakalımın ağardığını niye beğenmiyorsun,
Ak sakallı, kara sakallı yiğitlerin
Canını çok almışım!
Sakalımın ağarmasının anlamı budur!" dedi.

"Bre, deli kavat! Övünüyordun! 'Al kanatlı Azrail benim elime geçseydi de, onu öldüreydim, güzel yiğidin canını onun elinden kurtaraydım!' diyordun... Şimdi, bre deli, geldim ki senin canını alayım! Verir misin, yoksa benimle savaşır mısın?" dedi. Deli Dumrul, "Bre, al kanatlı Azrail sen misin?" dedi. "Evet, benim!" dedi. "Bu güzel yiğitlerin canını sen mi alıyorsun?" dedi. "Evet, ben alıyorum!" dedi. Deli Dumrul, "Bre, kapıcılar, kapıyı kapayın!" dedi. "Bre, Azrail! Ben seni geniş yerde isterdim; dar yerde iyi elime girdin!" dedi. "Ben seni öldüreyim, güzel yiğidin canını kurtarayım!.. dedi. Kara çelik uz kılıcını sıyırdı, eline aldı. Azrail'e çalmak için saldırdı. Azrail bir güvercin oldu, pencereden uçup gitti. Âdemîler evreni Deli Dumrul, elini eline çaldı, kahkahayla güldü; "Yiğitlerim, Azrail'in gözünü öyle korkuttum ki, geniş kapıyı bıraktı, dar bacadan kaçtı. Çünkü benim elimden, güvercin gibi kuş oldu uçtu. Bre, ben onu kor muyum, doğana aldırmayınca!.." dedi. Durdu, atına bindi, doğanını eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü, döndü. Evine geliyorken, Azrail, atının gözüne göründü. At ürktü, Deli Dumrul'u götürdü yere vurdu. Kara başı bunaldı, kendinden geçti. Ak göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Biraz önce mırlıyordu, şimdi hırlamaya başladı:

"Bre Azrail aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!
Ben seni böyle bilmiyordum,

Hırsız gibi can aldığını duymamıştım...
Değmesi büyük bizim dağlarımız olur,
O dağlarımızda bağlarımız olur,
O bağların kara salkımlı, üzümü olur,
O üzümü sıkarlar, al şarap olur,
O şaraptan içen sarhoş olur...
Şaraplıydım duymadım,
Ne söylediğimi bilmedim.
Beylikten usanmadım,
Yiğitliğe doymadım!
Canımı alma, Azrail, medet!" dedi.

Azrail: "Bre, deli kavat, bana ne yalvarıyorsun? Yüce Allah'a yalvar! Benim de elimde ne var? Ben dahi bir emir kuluyum!" dedi. Deli Dumrul: "Ya, peki, can veren, can alan yüce Allah mıdır?" "Evet, odur!" dedi. Azrail'e döndü:

"Ya, peki, bu arada senin işin ne oluyor! Sen aradan çık, yüce Allah'la ben haberleşeyim!" dedi. Deli Dumrul burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin,
Güzel Tanrı!
Nice bilgisizler, seni gökte arar, yerde ister,
Sen, gerçek inananların gönlündesin.
Hep var olan, her şeye güç yetiren Tanrı!
Sonsuz kalan, bağışlayıcı Tanrı!
Benim canımı alacaksan, sen al!
Azrail'in almasına bırakma!" dedi.

Deli Dumrul'un sözü burada yüce Allah'a hoş geldi. Azrail'e seslendi ki, "Madem, deli kavat benim birliğimi bildi, birliğime

şükür kıldı; ya Azrail! Deli Dumrul, canının yerine can bulsun, onun canı azat olsun!" dedi. Azrail dedi: "Bre Deli Dumrul, yüce Allah'ın buyruğu böyle oldu ki, 'Deli Dumrul canı yerine can bulsun; onun canı azat olsun,' dedi".

Deli Dumrul, "Ben nasıl can bulayım! Yalnız, bir kocamış babam, bir yaşlanmış anam var; gel gidelim, ikisinden biri, ola ki, canını versin; al, benim canımı bırak!" dedi.

Deli Dumrul atını sürdü, babasının yanına geldi. Babasının elini öpüp soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Ak sakallı, değerli, onurlu, canım baba,
Biliyor musun neler oldu;
Küfür olacak sözler ettim,
Yüce Allah'a hoş gelmedi;
Gök yüzünde al kanatlı Azrail'e emreyledi,
Azrail uçup geldi; benim akça göğsüme basıp oturdu;
Hırıldatıp tatlı canımı alır oldu,
Baba senden can diliyorum; verir misin,
Yoksa, 'Oğul Deli Dumrul!' diye ağlar mısın?"

Babası der:

"Oğul oğul, ay oğul!
Canımın parçası oğul!
Doğduğunda dokuz buğra kestirdiğim aslan oğul!
Dünlüğü altın ban evimin temeli oğul!
Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul!..
Karşı yatan kara dağım gerek ise,
Söyle, gelsin, Azrail'in yaylası olsun!
Soğuk soğuk pınarlarım gerek ise,
Ona içit olsun!
Tavla tavla şahbaz atlarım gerek ise,

Ona binit olsun!
Katar katar develerim gerek ise,
Ona yüklet olsun.
Kara mutfak altında onun şöleni olsun!
Altın, gümüş, para gerek ise,
Ona harçlık olsun!
Dünya tatlı, can değerli,
Canıma kıyabilemem, belli bil!
Benden değerli, benden sevgili anandır,
Oğul, anana git!" dedi.

Deli Dumrul, babasından yüz bulamayıp, atını sürdü anasına geldi, dedi:

"Ana, ana! Biliyor musun neler oldu?
Gökyüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi,
Benim akça göğsüme basıp oturdu,
Hırlatıp canımı alacak.
Babamdan can diledim ana, vermedi.
Senden can dilerim ana! Canını bana verir misin,
Yoksa, 'Oğul Deli Dumrul!' diye ağlar mısın?
Keskin tırnağını ak yüzüne çalar mısın?
Kargı gibi kara saçını yolar mısın, ana?" dedi.

Anası burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğul oğul, ay oğul!
Dokuz ay dar karnımda gezdirdiğim oğul!
Burma beşiklerde beledığim oğul!
On ay deyince dünya yüzüne getirdiğim oğul!
Bol ak sütümü emzirdiğim oğul!
Akça burçlu hisarlarda tutulaydın, oğul!

Kötü dinli kâfir elinde tutsak olaydın, oğul!
Altın akça gücüne dayanarak seni kurtaraydım, oğul!
Yaman yere varmışsın, varabilemem,
Dünya tatlı, can değerli,
Canımı kıyabilemem, iyi bil!" dedi.

Anası da can vermedi. Böyle deyince, Azrail, Deli Dumrul'un canını almaya geldi: Deli Dumrul:

"Bre Azrail, aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!"

Azrail, "Bre, deli kavat! Daha ne aman diliyorsun! Ak sakallı babanın yanına vardın, can vermedi; ak saçlı ananın yanına vardın, can vermedi... Onlar vermedikten sonra, daha kim verir?.." dedi. Deli Dumrul, "Hasretim vardır, onunla buluşayım!" dedi. Azrail, "Bre, Deli! Hasretin kimdir?" "El kızı eşim var. Benim ondan iki oğlancığım var. Emanetim var... Bildireyim onlara. Ondan sonra benim canımı al!" Sürdü, eşinin yanına yanı geldi:

"Biliyor musun, neler oldu?
Gökyüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi, .
Benim akça göğsüme basıp oturdu.
Benim tatlı canımı almak istedi.
Babama, ver dedim, can vermedi.
Anama vardım, can vermedi;
'Dünya şirin, can tatlı!' dediler.
Şimdi; yüksek yüksek kara dağlarım
Sana yaylak olsun!
Soğuk soğuk sularım
Sana içit olsun!

Tavla tavla şahbaz atlarım
Sana binit olsun!
Dünlüğü altın ban evim
Sana gölge olsun!
Katar katar develerim
Sana yüklet olsun!
Ağıllarda akça koyunum
Sana şölen olsun!
Gözün kimi tutarsa,
Gönlün kimi severse,
Sen ona var;
İki oğlancığı öksüz koma.." dedi.

Eşi burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Ne diyorsun, ne söylüyorsun!
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Tatlı damak verip öpüştüğüm,
Bir yastığa baş koyup emiştiğim...
Karşı yatan kara dağları,
Senden sonra ben neylerim?
Yaylarsam;
Benim mezarım olsun!
Soğuk soğuk sularını, içersem,
Benim kanım olsun!
Altın akçanı harcarsam,
Benim kefenim olsun!
Tavla tavla şahbaz atına binersem;
Benim tabutum olsun!
Senden sonra bir yiğidi,

Sevip varsam, bile yatsam,
Ala yılan olup beni soksun!
Senin o hain anan baban,
Bir canda ne var ki, sana kıyamamışlar!
Arş tanık olsun, Kürsü tanık olsun,
Yer tanık olsun,
Yüce Tanrı tanık olsun,
Benim canım senin canına kurban olsun!" dedi.

Eşi canını vermeye razı oldu. Azrail, hatunun canını almaya geldi. Âdemîler evreni, yoldaşına kıyamadı. Yüce Allah'a burada yalvarmış, görelim, Han'ım, nasıl yalvarmış:

"Yücelerden yücesin,
Kimse bilmez nicesin,
Güzel Tanrı!
Çok bilgisizler seni gökte arar, yerde ister,
Sen, gerçek inananların gönlündesin!
Hep var olan güçlü Tanrı!
Büyük yollar üzerine imaretler yapayım, senin için!
Aç görsem doyurayım, senin için!
Çıplak görsem donatayım, senin için!
Alırsan, ikimizin canını birden al!
Kor isen, ikimizin canını birlikte koy!
İyiliği bol, Yüce Tanrı!" dedi.

Yüce Allah'a Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azrail'e buyurdu: "Deli Dumrul'un babasının, anasının canını al, o iki karı kocaya yüz kırk yıl ömür verdim!" dedi. Azrail de babasının, anasının hemen canını aldı. Deli Dumrul, yüz kırk yıl daha yoldaşıyla yaş yaşadı.

Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı:

"Bu boy, Deli Dumrul'un olsun!
Benden sonra yiğit ozanlar söylesin!
Alnı açık cömert erenler dinlesin!" dedi.

Hayır dua edeyim, Han'ım:

Yarlı kara dağların yıkılmasın,
Gölgelice yüksek ağacın kesilmesin,
Taşkın akan güzel suyun kurumasın,
Yüce Tanrı seni nâmerde muhtaç etmesin,
Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun!
Derlesin toplasın,
Günahımızı, adı güzel Muhammet'e bağışlasın,
Han'ım, hey!..

VI
Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Han'ım Hey!

Oğuz zamanında Kanlı Koca derlerdi, bir gürbüz er vardı. Yetişmiş bir kahraman oğlu vardı, adına Kan Turalı derlerdi. Kanlı Koca: "Dostlar, babam öldü, ben kaldım. Yerini yurdunu tuttum. Yarınki gün ben öleceğim, oğlum kalacak. Bundan daha iyisi yoktur ki, gözüm görürken oğul, gel seni evereyim," dedi. Oğlan, "Baba, madem seni evereyim, diyorsun; bana lâyık kız nasıl olur?" dedi. Kanlı Koca, "Nasıl olur?" Kan Turalı: "Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben karaguc atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı!" dedi. Kanlı Koca, "Oğul, sen kız istemezmişsin! Sen, bir babayiğit, bir kahraman yiğit istermişsin! Onun gölgesinde yiyesin içesin, geçinip gidesin!.." dedi. "Evet, canım baba, öylesini isterim!.. Yok, gidip cici bici bir Türkmen kızı alasın ki, birden dayanayım üzerine düşeyim de karnı yırtılsın, değil mi?.." dedi. Kanlı Koca, "Oğul, kız görmek senden, malını geçimini vermek benden!" dedi.

Böyle deyince, erenler evreni Kan Turalı, yerinden kalktı, kırk yiğidini yanına aldı. İç Oğuz'u gördü, kız bulamadı; vazgeçip geri döndü, evlerine geldi. Babası, "Oğul, kız buldun

mu?" Kan Turalı, "Yıkılsın Oğuz elleri! Bana yarar kız bulamadım, baba," dedi. "Hey oğul, kız aramaya giden böyle gitmez!" Kan Turalı: "Ya, nasıl gider, baba?" dedi. "Oğul, sabah gidip öğlen gelmek olmaz! Öğlen gidip akşam gelmek olmaz! Oğul sen mala sahip ol, ben sana kız aramaya gideyim!" dedi.

Kanlı Koca sevine kıvana kalktı. Ak sakallı bilgili kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi, kız bulamadı. Dolandı, Dış Oğuz'a girdi, bulamadı. Dolandı Tırabuzon'a (Trabzon) geldi. Meğer Tırabuzon tekürünün çok güzel, sevimli bir kızı vardı. Sağına soluna iki çifte yay çekerdi, attığı ok yere düşmezdi. O kızın, üç canavar kalın ve kaftanlığı (nikâh bedeli, başlık) vardı. Babası, "Her kim o üç canavarı bastırıp yense, öldürse, kızımı ona veririm!" diye şart koşmuştu. Canavarı basamazsa, onun başını keserdi. Böylelikle, otuz iki kâfir beyinin oğlunun başı kesilip kalenin burcuna asılmıştı. O üç canavarın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğraydı. Bunların her biri bir ejderhaydı. Burçta asılmış bu otuz iki baş, daha kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi; daha boğanın boynuzunda can vermişlerdi.

Kanlı Koca bu başları ve canavarları gördü, başındaki bit ayağına düştü! "Gideyim, oğluma doğru haber vereyim, hüneri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun!" dedi. Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir. Kanlı Koca gidip geldi. Oğuz'a ulaştı. Kan Turalı'ya haber oldu, "Baban geldi!" dediler. Kırk yiğidiyle babasını karşıladı, elini öptü. "Canım baba, bana yarar kız buldun mu?" dedi. Kanlı Koca, "Buldum oğul, hünerin varsa..." dedi. Kan Turalı, "Altın akça mı istiyor, katar katar deve mi istiyor?" Babası, "Oğul, hüner gerek hüner!" dedi. "Baba, yelesi kara kazılık atıma eyer vurayım, kanlı kâfir eline akın edeyim. Baş keseyim, kan dökeyim, kâfire kan kusturayım! Kul karavaş getireyim, hüner göstereyim!"

Kanlı Koca: "Hey canım oğul, hüner dediğim o değil! O kız için üç canavar saklamışlar. Her kim o üç canavarı yenerse, o kızı ona verirler. Yenip öldürmese onun başını keserler, kalenin burcuna asarlar." Kan Turalı, "Baba, bu sözü, senin bana dememen gerekti, mademki dedin, elbette gitmem gerekli. Sonra başıma kakınç, yüzüme dokunç olmasın! Kadın ana, bey baba! Esen kalın!" dedi. Kanlı Koca: "Gördün mü, ben bana nettim! Oğlana korkunç haberler vereyim, ola ki, gitmez döner," dedi. Kanlı Koca bu arada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğul, senin varacağın yerin,
Dolamaç dolamaç yolları olur.
Atlının batıp çıkamadığı,
Onun balçığı olur.
Ala yılanın sökemediği,
Onun ormanı olur.
Gökle boy ölçüşen,
Onun kalesi olur.
Gözüyle bir bakıp gönül yakan
Onun güzeli olur:
Hay demeden baş getiren
Celladı olur.
Sırtında kalkanı oynayan
Yayası olur...
Yavuz yerlere yeltendin, geriye dön!
Ak sakallı babanı, yaşlı anamı ağlatma!" dedi.

Kan Turalı öfkelendi:

"Ne söylüyorsun, ne diyorsun canım baba!
Buncacık işten korkan yiğit mi olur!
Alp ere korku vermek ayıp olur!

Dolamaç dolamaç yollarını,
Allah'ın izniyle, gece alayım!
Atlının batıp çıkamadığı onun balçığına,
Kumlar döşeyeyim!
Ala yılanın sökemediği ormanını,
Çakmak çakıp ateşe vereyim!
Gökle boy ölçüşen kalelerini,
Yüce Allah'ın izniyle yapayım, yıkayım, tepeyim!
Gözüyle bir bakıp gönül yakan
Güzelinin boynunu öpeyim!
Sırtında kalkan oynatan yayasının,
Yüce Allah'ın izniyle başını keseyim!
Ya gideyim, ya geleyim, ya gelmeyeyim,
Ya kara buğranın göğsünün altında kalayım,
Ya da boğanın boynuzuna takılayım,
Ya kağan aslanın pençesinde didileyim,
Ya gideyim, ya gitmeyeyim,
Ya geleyim, ya gelmeyeyim,
Yine görünceye dek, bey baba, hatun ana,
esen kalın!" dedi.

Gördüler ki, namus için beklemiyor; "Oğul, uğurun açık olsun, sağ esen varıp gelesin!" dediler. Oğlan, babasının anasının ellerini öptü. Kırk yiğidini yanına aldı. Yedi gün yedi gece at koşturdular, kâfirin sınır boyuna eriştiler, çadır diktiler. Kan Turalı hızlı koşan atını dörtnala kaldırıp gürzünü havaya atıyor; inip yere düşmeden gürzü kavrayıp tutuyor.

"Hey, kırk eşim, kırk yoldaşım!
Hızlı koşsa yarışsam,
Güçlü olsa güreşsem!..
Allah'ın gücüyle

Üç canavarı öldürsem!
Güzeller şahı, sarı giysili Selcen Hatun'u alsam!
Babamın anamın evine dönsem!..
Hey, kırk eşim, kırk yoldaşım!
Kırkınıza kurban olsun benim başım!" diye söyledi.

Bunlar bu havada iken, meğer Han'ım, teküre haber gitti; "Oğuz'dan, Kan Turalı derler bir yiğit varmış, kızını istemeye geliyor," dediler. Kâfirler, yedi ağaç yer karşı geldiler; "Niye geldiniz yiğit gençler, delikanlılar?" dediler. "Verişmeye alışmaya geldik!" dediler. Onlara değer verdiler, saygı gösterdiler; ak çadır diktiler, ala halı döşediler; akça koyun kestiler, yedi yıllık al şarap içirdiler. Alıp bunları teküre getirdiler.

Tekür, tahtında oturuyordu. Yüz kâfir, zırh giyinmişti. Yedi kat meydanı dolandı geldi. Meğer, kız, meydanda bir köşk yaptırmıştı. Yanındaki bütün kızlar al giyinmişlerdi. Kendi sarı giyinmişti. Yukarıdan seyrediyordu.

Kan Turalı geldi, kara şapkalı teküre selâm verdi. Tekür selâm aldı. Ala halı döşediler, oturdu. Tekür, "Yiğit, nereden geliyorsun?" Kan Turalı yerinden kalktı, iki yana sallana sallana yürüdü. Ak alnını açtı. Ak bileklerini sıvadı, dedi ki:

"Karşı yatan kara dağını aşmaya gelmişim,
Akıntılı suyunu geçmeye gelmişim,
Geniş eteğine, dar koltuğuna sığınmaya gelmişim,
Tanrı buyruğuyla, Peygamberin sözüyle,
Kızını almaya gelmişim!" dedi.

Tekür, "Bu yiğidin sözü çabuk, eğer elinde hüneri var ise..." dedi. Tekür, "Bu yiğidi anadan doğma soyun!" Soydular. Kan Turalı, altınlı ince keten bezini beline sardı. Kan Turalı'yı alıp meydana getirdiler.

Kan Turalı yüz güzelliğine sahip olgun bir yiğitti.

Oğuz'da dört yiğit nikab ile (yüz örtüsüyle) gezerdi. Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk; bir de Boz Aygırlı Beyrek.

Kan Turalı yüz örtüsünü sıyırdı açtı. Kız, köşkten bakıyordu. Dar ağzının suyu aktı, kedisi miyavladı, avsıl (öğürsek) dana gibi, ağzının suyu aktı. Yanındaki kızlara:

"Yüce Tanrı babamın gönlüne merhamet verse, söz kesip beni o yiğide verse... Bunun gibi bir yiğit, ne yazık ki canavarların elinde parçalanıp ölecek!" dedi.

Bu sırada, demir zincirle (bağlanmış) boğayı getirdiler. Boğa diz çöktü, boynuzuyla bir mermer taşı yoğurdu, peynir gibi ditti. Kâfirler: "Şimdi yiğidi atar, yıkar, yere serer, yaralar. Yıkılsın Oğuz elleri! Bir bey oğlunun kırk yiğidiyle birlikte, bir kız için ölmesi olur mu?" dediler. Bunu işitince kırk yiğit ağlaştılar. Kan Turalı sağına baktı, kırk yiğidini ağlar gördü, soluna baktı öyle gördü. "Hey, kırk eşim, kırk yoldaşım! Niye ağlıyorsunuz? Kolca kopuzumu getirin, övün beni!" dedi. Burada kırk yiğit, Kan Turalı'yı övmüşler, görelim, Han'ım, nasıl övmüşler:

"Sultanım Kanturalı!
Kalkıp yerinden doğrulmadın mı?
Yelesi kara kazılık atına binmedin mi?
Arku Beli, Ala Dağ'ı avlayarak, kuşlayarak
aşmadın mı...
Babanın ak ban eşiğinde karavaşları inek sağarken
görmedin mi?
Boğa boğa dedikleri, kara inek buzağısı
değil midir?
Alp yiğitler, hasmından sakınır mı?
Sarı donlu Selcen Hatun köşkten bakar,
Kime baksa, aşkıyla ateşe yakar!
Kan Turalı, sarı giysili kız aşkına hu!" dedi.

Kan Turalı, "Bre, boğanızı koyuverin, gelsin!" dedi. Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Boğa, elmas mızrak gibi boynuzuyla Kan Turalı'nın üzerine yürüdü. Kan Turalı, adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi. Boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki, boğayı kıçı üzerine çökertti. Alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Çok uğraştılar; ne boğa yeniyor, ne Kan Turalı yeniyor... Boğa küt küt solumaya başladı. Ağzı köpüklendi. Kan Turalı," Bu dünyayı erenler akıllarıyla bulmuşlardır; bunun önünden sıçrayayım, ne hünerim varsa ardından göstereyim," dedi. Adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi, boğanın önünden savuldu. Boğa boynuzu üzerinde dineldi. Kan Turalı boğayı kuyruğundan üç kez kaldırıp yere çaldı. Kemikleri un ufak oldu. Bastı boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü. Etini meydanda koyup derisini tekürün önüne getirip; "Tan atanda kızını bana vermelisin!" dedi. Tekür: "Bre, kızı verin, şehirden sürün! Çıksın gitsin!" dedi. Tekürün kardaşının oğlu vardı. "Canavarın başı aslandır! Onunla da oyun göstersin! Kızı ondan sonra verelim..." dedi. Gittiler, aslanı çıkardılar, meydana getirdiler. Aslan kükredi. Meydanda ne kadar at varsa (korkudan) kan işedi. Kan Turalı'nın yiğitleri, "Boğadan kurtuldu, aslandan nasıl kurtulsun?" dediler, ağlaştılar. Kan Turalı, yiğitlerini ağlar gördü. "Bre, elçe kopuzumu elinize alın, beni övün! Sarı giysili kız aşkına bir aslandan döneyim mi?" dedi.

Yoldaşları burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Sultanım Kan Turalı!
Akça sazlar içinde sarı gönler görüp
Taylar basan, şahdamarını delip kanını somuran,
Kara çelik uz kılıçtan dönmeyen,
Akça kirişli sert yaydan sıkılmayan,
Ak tüylü delici oktan geri dönmeyen,

Canavarlar başı kükremiş aslanı kıran,
Ala kötek itine gündüzün kendini ısırtır mı?
Alp yiğitler, savaş günü hasmından sakınır mı?

Sarı giysili Selcen Hatun köşkten bakar,
Kime baksa aşkıyla ateşe yakar,
Sarı donlu kız aşkına bir hu!" dedi.

Kan Turalı, "Bre, kâfir, aslanını koyuver, gelsin!" dedi. "Kara çelik uz uz kılıcım yok ki, kavradığım gibi seni ikiye biçeydim... Sana sığındım cömertler cömerdi, Gani Tanrı, medet!" dedi. Aslanı koyuverdiler, sürdü geldi. Kan Turalı, bir kepeneği kapağına doladı; aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi, aslanın alnını gözetip öyle bir yumruk vurdu ki, yumruk çenesine dokundu, ufattı. Ensesinden tuttu belini yüzdü. Ondan sonra kaldırıp yere vurdu, gövdesi hurdaya döndü.

Tekürün önüne geldi: "Yarın kızını bana ver!" dedi. Tekür: "Kızı getirin verin! Bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi. İster burda kalsın, ister gitsin..." dedi. Yine kardaşı oğlu; "Canavarların başı devedir. Onunla da oyununu oynasın! Ondan sonra kızı verelim!" dedi. Yardım Tanrı'dan oldu; beyin, paşanın koruyuculuğu Kan Turalı'ya yaradı. Tekür, "Devenin ağzını yedi yerden bağlayın!" dedi. Kıskanç kâfirler bağlamadılar, yularını sıyırıp salıverdiler. Kan Turalı fırlar, devenin koltuğundan girer, fırlar çıkardı. Sarhoş yiğit, önce iki canavarla savaşmıştı, kaydı düştü. Altı cellât, ensesine geldiler, yalın kılıç tuttular. Burada yoldaşları soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp Kan Turalı yerinden doğruldun,
Yelesi kara kazılık atına sıçrayıp bindin,
Ala gözlü yiğitlerini yanına aldın,
Arku Beli, Ala Dağ'ı geceleyin aştın,

Akıntılı suyunu geceleyin geçtin,
Kanlı kâfir eline geceleyin girdin,
Kara boğa geldiğinde hurdahaş eyledin!
Kağan aslan geldiğinde belini büktün!
Kara buğra geldiğinde niye kendinden geçtin!
Kara kara dağlardan haber aşa,
Kanlı kanlı sulardan haber geçe,
Güçlü Oğuz eline haber vara,
'Kanlı Koca oğlu Kan Turalı netmiş?' diyeler,
'Kara boğa geldiğinde uğraşmamış,'
'Kükremiş aslan geldiğinde belini bükmüş!'
'Kara buğra geldiğinde niye gözü kararmış?' diyeler...
Büyük küçük kalmaz, söz eder!
Karı koca kalmaz, dedikodu eder!
Ak sakallı baban dertli olur,
Yaşlı anan kan yaş döker,
Hanım, kalkıp yerinden doğrulmazsan,
Altı cellât ensende yalın kılıç tutar,
Habersiz güzel başını keser!
Aşağıdan yukarı bakmaz mısın?
Karşına alaca kaz geldi, şahinini salmaz mısın?
Sarı giysili Selcen Hatun işaret eder, görmez misin?
'Deve, burnundan yenik düşer,' dediler, bilmez misin?
Sarı donlu Selcen Hatun köşkten bakar
Kime baksa aşkıyla ateşe yakar!
Sarı giysili kız aşkına bir hu!" dedi.

Kan Turalı ayağa kalktı; "Bre, ben bu devenin burnuna yapışacak olursam, 'O kızın sözüyle yapıştı,' derler. Yarın Oğuz eline haber gider; 'Devenin elinde kalmıştı, kız kurtardı,' derler. Bre, kolca kopuzumu çalın, övün beni! Yaradan yüce Tanrı'ya sığındım! Bir buğradan döneyim mi? İnşallah, bunun

da başını keserim!" dedi. Yiğitleri, Kan Turalı'yı övüp soylamışlar, görelim, Han'ım, ne soylamışlar:

"Yüce kayalarda yuva tutan,
Yüce ulu Tanrı'ya yakın uçan,
Ağır mancınık taşı hızında gızıldayıp dalan,
Arı gölün ördeğini şakıyıp alan,
Koca dağ keçisi sıçrayarak yürürken çekip ayıran,
Karıncığı aç olsa kalkıp uçan,
Bütün kuşların sultanı çal kara kuş,
Kanadıyla saksağana kendisini aldırır mı?
Alp yiğitler, savaş günü hasmından sakınır mı?
Sarı giysili Selcen Hatun köşkten bakar,
Kime baksa aşkıyla ateşe yakar!
Sarı giysili kız aşkına bir hu!" dedi.

Kan Turalı, adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi. Deveye bir tekme vurdu, deve bağırdı. Bir daha vurdu, deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Basıp iki yerden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, Tekürün önüne bıraktı. "Akıncıların takma bağı, üzengisinin kayışı eskir, dikmeye gerek olur!" dedi. Tekür, "Vallahi bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi!" dedi. Kırk yerde otağ diktirdi, kırk yerde kızıl ala gerdek diktirdi. Kan Turalı'yla kızı getirip gerdeğe koydular. Ozan geldi kopuz çaldı.

Oğuz yiğidinin öfkesi kabardı. Kılıcını çıkardı, yere vurdu, kertti. Dedi ki: "Yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın, bey babamın, kadın anamın yüzünü görmeden bu gerdeğe girersem!.." dedi. Evini çözdü, devesini bağırttı, karagucunu kişnetti. Geceyi gündüze kattı, göçtü. Yedi gün yedi gece at koşturdu.

Oğuz'un sınırına vardı. Çadır dikti. Kan Turalı:

"Hey, kırk eşim, kırk yoldaşım!
Kurban olsun size benim başım!

Yüce Tanrı yardım etti; vardım, o üç canavarı öldürdüm. Sarı giysili Selcen Hatun'u aldım geldim. Haber götürün, babam gelsin, beni karşılasın..." dedi. Kan Turalı baktı gördü; bu konduğu yerde kuğu kuşları, turnalar, sülünler, turaçlar, keklikler uçuyorlar. Soğuk soğuk sular, çayırlar, çimenler... Selcen Hatun bu yeri, güzel çimeni gördü, beğendi. Oturdular, işrete daldılar, yediler içtiler.

O zamanda Oğuz yiğitlerine ne belâ gelse uykudan gelirdi. Kan Turalı'nın uykusu geldi, uyudu. Uyurken, kız; "Bana sevgi besleyenler çoktur. Ansızın atlarıyla saldırmasınlar, tutup yiğidimi öldürmesinler! Akça yüzlü ben gelini tutup babamın anamın evine iletmesinler..." dedi. Kan Turalı'nın atını zırhla donattı, kendi de zırhla donandı, giyindi. Süngüsünü eline aldı, bir yüksek yere çıktı gözledi.

Meğer, Han'ım, Tekür pişman oldu. "Üç canavar öldürdüğü için biricik kızcağızımı aldı gitti!" dedi. Zırhla donanmış kara giysili, gök demirli altı yüz kâfir seçti. Gece gündüz at koşturdular. Ansızın yetiştiler. Kız hazırdı. Geldiklerini görünce, atını oynattı, Kan Turalı'nın yanına geldi. Soylamış, Han'ım, görelim, ne soylamış:

"Olanı bil, kara başını kaldır, yiğit!
Ala çekik güzel gözünü aç, yiğit!
Kollarından ak ellerin bağlanmadan,
Ak alnın kara yere sürülmeden,
Bir şeyden habersiz güzel başın kesilmeden,
Alca kanın yeryüzüne dökülmeden,

Düşman yetişti, düşman erişti!
Ne yatıyorsun, kalk yiğit!
Yüce kayalar oynamadan yer yarıldı,
Gazi beyler ölmeden el boşaldı,
Karışarak, uğraşarak dağdan indi,
Yönelerek üzerine düşman geldi,
Yatacak yer mi buldun, yurt mu buldun?
N'oldu sana?" diye çağırdı.

Kan Turalı, sıçrayıp uykudan uyandı, kalktı: "Ne söylüyorsun güzelim?" dedi.

"Yiğidim, üzerine düşman geldi. Uyarmak benden, savaşıp hüner göstermek senden!" dedi.

Kan Turalı gözünü açtı, gözkapaklarını kaldırdı. Gördü: Gelin at üzerinde, zırh giyinmiş. Süngüsü elinde. Yeri öptü. "Âmennâ ve saddaknâ! Dileğimiz yüce Allah katında kabul oldu!" deyip, arı sudan aptes aldı. Adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi. Kara giysili kâfire at saldı. Karşı vardı. Selcen Hatun at oynattı. Kan Turalı'nın önüne geçti. Kan Turalı; "Sevgilim, nereye gidiyorsun?" Selcen Hatun; "Bey yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı olur? Bu gelen kâfir, çok kâfirdir, savaşalım dövüşelim, ölenimiz ölsün, diri kalanımız odaya gelsin!" dedi. Bu arada Selcen Hatun at saldı, hasmını bastı. Kaçanını kovalamadı, aman diyenini öldürmedi. Öyle sandı ki düşman basıldı. Kılıcının kabzası kan, odaya geldi. Kan Turalı'yı bulamadı.

O sırada, Kan Turalı'nın babası anası çıkageldi. Gördüler ki bu gelen kişinin kılıcının kabzası kanlı, oğlu ortada görünmüyor. Haber sordular, görelim nasıl sordular? Anası:

"Anam kişi, kızım kişi!
Ala tanla yerinden kalkıverdin,
Oğulu tutturdun mu?

Habersiz güzel başını kestirdin mi?
'Kadın ana, bey baba!' diye bağırttın mı?
Sen geliyorsun, bir bebeğim görünmüyor, bağrım yanıyor!
Ağız dilden birkaç kelime haber bana!
Kara başım kurban olsun gelin sana!"

Kız anladı ki, gelenler kaynanası, kayınbabasıdır. Kamçıyla işaret kılıp; "Odaya gidin. Nerede inip kalkan toz varsa ve nerede karga kuzgun uçup kalkıyorsa, orada arayalım!" dedi. Atına mahmuz vurdu. Bir yüksek yere çıktı gözledi. Gördü ki, bir derenin içinde toz, bir dağılıyor, bir toplanıyor. Üzerine geldi. Gördü ki, Kan Turalı'nın atını oklamışlar, gözünün kapağını sıyırtmışlar. Yüzünü kan bürümüş. Durmadan kanını siliyor. Kâfirler üşüşüyor. O da kılıcını yalın eyliyor, kâfiri önüne katıp kovalıyor. Selcen Hatun bunu böyle gördü, içine ateş düştü. Bir bölük kazın arasına şahin girmiş gibi kâfire at saldı. Kâfiri bir ucundan kırıp o ucundan çıktı. Kan Turalı baktı gördü ki, biri, düşmanı önüne katmış kovalıyor. Selcen Hatun olduğunu bilemedi, kızdı. Burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp yerinden doğrulan yiğit,
ne yiğitsin!
Yelesi kara kazılık atına binen yiğit,
ne yiğitsin!
Habersiz başlar kesen,
İzinsiz benim düşmanıma saldıran yiğit,
ne yiğitsin!
Düşmana böyle saldırmak, bizim elde ayıp olur!
Bre, yürü! Doğan kuşu olup uçayım mı?
Sakalınla boğazından tutayım mı?
Habersiz senin başını ben keseyim mi?

Alca kanını yeryüzüne dökeyim mi?
Kara başını atımın terkisine asayım mı?
Bre, belâ arayan yiğit,
ne yiğitsin!
Çekilip dön!" dedi.

Selcen Hatun burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Hey, yiğidim! Bey yiğidim!
Develer, yavrusundan döner mi olur?
Karagucda kazılık atlar, kuluncuğunu teper mi olur?
Ağıllarda akça koyun, kuzucuğunu boynuzlar mı olur?
Alp yiğitler, güzeline kıyar mı olur?
Yiğidim, bey yiğidim!
Bu düşmanın bir ucu bana, bir ucu sana!"

Kan Turalı anladı ki, bu düşman basıp dağıtan Selcen Hatun'dur. Bir tarafına da kendisi girdi, kılıç çekip yürüdü. Kâfirin başını kesti. Düşman yenildi, düşman kırıldı. Selcen Hatun, Kan Turalı'yı atının terkisine aldı, çıktı. Giderken, Kan Turalı'nın aklına şu geldi ki:

Kalkıp Selcen Hatun durduğunda,
Yelesi kara kazılık atına bindiğinde,
Bey babamın ak ban evinin eşiğine düştüğünde,
Oğuz'un ala gözlü kızı gelini bir araya toplandığında,
Her kişi sözünü söylediğinde,
Sen orada kalkıp övünesin!
'Kan Turalı, güçsüz düştü,
Atın terkisine aldım, çıktım,' diyesin!
Gözüm döndü, gönlüm gitti, öldürürüm seni!

Selcen Hatun, ne yaptığını anlayıp soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Bey yiğit! Övünürse er övünsün, aslandır!
Övünmeklik, avratlara bühtandır!
Övünmekle avrat er olmaz!
Ala yorgan içinde seninle dolaşmadım,
Tatlı damak tutup soruşmadım,
Al duvağımın altından söyleşmedim,
Tez sevdin, tez usandın, kavat oğlu kavat!
Yüce Allah bilir; ben sana munisim, yâr'ım,
Kıyma bana!" dedi.

Kan Turalı, "Yok, elbette seni öldürmem gerekir!" dedi. Kız öfkelendi: "Bre, kavat oğlu kavat! Ben aşağı kulpa yapışıyorum, sen yukarı kulpa yapışıyorsun! Bre kavat oğlu kavat, okunla mı, kılıcınla mı, gel beri boy ölçüşelim!" dedi. Atını tepti, bir yüksek yere çıktı. Sadağından doksan okunu yere döktü. İki okun ucundaki sivri demiri çıkardı. Birini gizledi, birini eline aldı. Ucu çıkarılmamış okla atmaya kıyamadı. "Yiğit, at okunu!" Kan Turalı: "Kızların yolu öncedir, önce sen at!" Kız, Kan Turalı'ya bir ok attı. Şöyle ki, başında olan bit, ayağına indi. Kanturalı ileri çıkıp kucakladı. Barıştılar, soruştular. Kan Turalı soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Işıl ışıl parıldayan ince giysilim,
Yere basmayıp yürüyen selvi boylum,
Kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklım,
Çift badem sığmayan dar ağızlım,
Kalemcilerin çaldığı kara kaşlım,

Kıvrımsı kırk tutam kara saçlım,
Aslan soyu, sultan kızı!
Ben seni öldürmeye kıyar mıydım?
Öz canıma kıyayım, ben sana kıymayayım!
Ben seni sınıyordum..." dedi.

Selcen Hatun da burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp yerimden doğrulurdum,
Yelesi kara kazılık atıma binerdim,
Babamın ak ban evinden çıkardım,
Arku Beli, Ala Dağ'ı avlardım,
Alageyik, yaban geyiği kovalardım,
Atanda, bir okla ne eylemezdim?
Temrensiz okla yiğit, seni sınıyordum,
Yiğit, ben seni öldürmeye kıyar mıydım!" dedi.

Irağından yakınından anlaştılar. Gizli yaka tutup yiliştiler. Tatlı damak verip soruştular. Ak boz atlara binerek koşuştular. Bey babasının yanına eriştiler. Babası, oğlancığını gördü, Allah'a şükürler eyledi. Oğluyla geliniyle Kanlı Koca, Oğuz'a girdi. Gök ala güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi, düğün etti, güçlü Oğuz beylerini ağırladı. Altınlıca gölgeliğini dikip Kan Turalı gerdeğe girip muradına erişti.

Dedem Korkut gelip kopuz çalarak yiğitleri kutladı; boy boyladı, soy soyladı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyledi:

"Şimdi hani o dediğim bey erenler?
Dünya benim diyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı,
Gelimli gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya...
Ecel geldiğinde arı imandan ayırmasın,
Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin,
Tanrı'nın verdiği umudun kesilmesin,
Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun!
'Âmin' diyenler, Tanrı'nın sevgisine ersin!
Derlesin toplasın,
Günahınızı, adı güzel Muhammet Mustafa'ya bağışlasın!
Han'ım, hey!..."

VII
Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyu'nu Anlatır

Han'ım Hey!

Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Kara yerin üzerine otağını dikmişti. Ala sayvan gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıçesi döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri sohbet için toplanmıştı. Yeniyor içiliyordu.

Kazılık Koca derlerdi, bir kişi vardı. Bayındır Han'ın veziriydi. Şarabın keskini başına vurdu. Güçlü dizinin üzerine çöktü, Bayındır Han'dan akın diledi. Bayındır Han izin verdi: "Nereye dilersen git!" dedi.

Kazılık Koca deneyimli, gün görmüş, işe yarar bir adamdı. İşe yarar kocaları yanına topladı. Yabancı düşman hazırlığı yaparak yola koyuldu. Çok dağlar, dereler tepeler geçti. Günlerden bir gün Düzmürd Kalesi'ne geldi. Karadeniz kıyısında idi. Ovaya gelince kondular.

O kalenin bir tekürü vardı. Adına, Arşın oğlu Direk Tekür derlerdi. O kâfirin altmış arşın boyu vardı. Altmış batman gürz salardı, çok sıkı yay çekerdi. Kazılık Koca, kaleye yetişir yetişmez savaşa başladı. Sonra o tekür, kaleden dışarıya çıktı, meydana girdi, er diledi. Kazılık Koca, onu görür görmez yel gibi yetişti, tutkal gibi yapıştı. Kâfirin ensesine bir kılıç vurdu, yerini şuncağız tutturamadı. Sıra kâfire geldi. O altmış batman gürzle, Kazılık Koca'ya, tepeden aşağı tutup çaldı. Yalan dün-

ya, başına dar oldu. Ağzından burnundan kan boşandı; kanı gür su kaynağı gibi şorladı. Kazılık Koca'yı kavrayarak tuttular, kaleye koydular. Yiğitleri durmayıp kaçtılar.

Kazılık Koca, tam on altı yıl, hisarda tutsak kaldı. Sonra, Emen derlerdi, bir kişi, altı kez vardı, hisarı alamadı. Meğer, Han'ım, Kazılık Koca tutsak olduğu sıralarda bir oğlancığı vardı. Bir yaşındaydı. On beş yaşına girdi, yiğit oldu. Babasını öldü biliyordu. Yasak eylemişlerdi; babasının tutsak olduğunu oğlandan saklıyorlardı. O oğlanın adına Yegenek derlerdi. Günlerden bir gün Yegenek oturup beylerle sohbet ederken Kara Göne oğlu Budak ile bir konuda uzlaşamadı. Birbirlerine söz atıştılar. Budak, "Burada lâf vurup ne yapıyorsun! Eğer erlik diliyorsan, varıp babanı kurtarsana! On altı yıldır tutsaktır!" dedi.

Yegenek bu haberi işitince güçlü yüreği oynadı, kara bağrı sarsıldı. Kalktı Bayındır Han'ın huzuruna vardı, yüzünü yere koydu:

"Alar sabah sapa yerde dikilende ak ban evli,
Atlasla yapılanda gök sayvanlı,
Tavla tavla çekilende şahbaz atlı,
Çağırıp hakkını verende yol çavuşlu,
Yağ dökülen bol nimetli,
Kalmış yiğit arkası,
Beze miskin umudu,
Türkistan'ın direği,
Tülü kuşun yavrusu,
Amıt suyunun aslanı,
Karacuğun kaplanı,
Devletli Han, medet!

Bana asker ver! Beni babamın tutsak olduğu kaleye gönder!" dedi.

Bayındır Han buyurdu: "Yirmi dört sancak beyi gelsin!" dedi. "Önce, Demir Kapı Dervendi'nde bey olan, kargı, süngü ucunda yiğitleri bağırtan, hasmına yetişince, 'Kimsin?' diye sormayan Kayın Selcük oğlu Deli Tundar seninle gelsin!" dedi. "Aygır Gözler suyunda at yüzdüren, elli yedi kalenin kilidini alan Eylik Koca oğlu (Dönebilmez) Dölek Evren de gelsin!" dedi. "Çift burçtan kayın oku eğlenmeyen Yağrıncı oğlu El Almış da seninle gelsin!" dedi. "Üç gün düşman görmese kan ağlayan Toğsun oğlu Rüstem de gelsin!" dedi. "Ejderhalar ağzından adam alan Delü Evren de gelsin! 'Yerin bir ucundan bir ucuna yetişeyim!' diyen Soğan Zarı da gelsin!" dedi.

Sayılmakla Oğuz erenlerinin tükeneceği yoktur. Bayındır Han, yirmi dört bahadır sancak beyini, Yegenek'e yoldaşlığa koştu. Beyler toplanıp savaş hazırlıklarını gördüler. Meğer, o gece Yegenek düş gördü. Düşünü yoldaşlarına soyladı, görelim Han'ım, ne soyladı:

"Beyler, habersiz kara başım,
Gözüm uykuda iken düş gördü.
Ala gözümü açtığımda dünya gördüm.
Ak boz atlarını koşturan alplar gördüm.
Ak tolgalı alpları yanıma saldım
Ak sakallı Dede Korkut'tan öğüt aldım.
Arkuru yatan kara dağları aştım.
İleri yatan Karadeniz'e girdim.
Gemi yapıp, gömleğimi çıkardım, yelken kurdum.
İleri yatan denizi dildim geçtim.
Öteki kara dağın bir yanında
Alnı başı balkıyan bir er gördüm.
Kalkıp yerimden doğruldum.

Kargı dalı uz süngümü kaptım.
Döğüşmek için o ere gittim.
O eri karşısından kılıçlayacak vakit aradım.
Göz ucuyla o ere baktım.
Dayım Emen imiş, onu tanıdım.
Döndüm o ere selâm verdim.
'Oğuz ellerinde kimsin?' dedim.
Gözkapaklarını kaldırıp yüzüme baktı.
'Oğul Yegenek, nereye gidiyorsun?'" dedi.

Ben, "Düzmürd Kalesi'ne gidiyorum. Babam orada tutsakmış!" dedim. Burada dayım bana soyladı:

"Sürdüğümde yel yetişemezdi, yedi uçar atım!
Yedi bayırın kurduna benzerdi yiğitlerim!
Yedi kişiyle kurulurdu benim yayım!
Som altınlı belüğümde kayın dalı benim okum!
Yel esti, yağmur yağdı, tipi koptu!
Yedi kez vardım,
O kaleyi alamadım, geri döndüm!
Benden daha er çıkmayasın!
Yegenek'im dön!" dedi.

Yegenek düşünde dayısına soylamış:

"Kalkıp yerinden doğrulduğunda,
Ala gözlü bey yiğitleri yanına salmadın!
Adı belli yiğitlerle sen koşturmadın!
Beş akçalı ulufeci süvarileri yoldaş ettin!
Onun için, o kaleyi sen alamadın!" demiş.

Yegenek yine demiş:

"Kese kese yemeğe yahni güzel!
Kesiş gününde bol sulu çeşme başı güzel!
Koştuğunda sürçmese at güzel!
Hep var olsa, dursa, devlet güzel!
Bildiğini unutmasa akıl güzel!
Hasmından dönmese, kaçmasa erlik güzel!" dedi.

Bu düşü Yegenek, yoldaşlarına anlattı. Meğer dayısı Emen, oralarda, yakındaydı. Bütün beyleriyle yoldaş olup gittiler; öyle öyle Düzmürd Kalesi'ne yetiştiler... Toplanıp gittiler, kondular.

Kâfirler bunları görünce, Arşın oğlu Direk Tekür'e haber verdiler. O melun da kaleden dışarı çıktı, onların yanına gelerek er diledi. Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar, yerinden kalktı, altmış tutam sivri mızrağını koltuğunun altına alıp "O kâfire karşısından saldırayım," dedi; saldıramadı. Kâfir tekür yakalayıp toparladı, mızrağını çekti elinden aldı. O altmış batman gürz ile Tundar'ı tepeden aşağı çaldı. Geniş dünya başına dar oldu. Soylu atını çevirdi, geri çekildi.

Dönebilmez Dülek Evren altı perli çomağıyla at tepip geldi, yukarıdan aşağı kâfire sert vurdu, yenemedi. Tekür yakalayıp elinden çomağını aldı. Onu da gürzle vurdu. O da kazılık atını çevirdi, geri döndü. Han'ım, yirmi dört sancak beyi, kâfire güç yetiremedi. Kazılık Koca oğlu Yegenek, taze yiğitçik, yaratan Allah'a sığındı, sonsuz Tanrı'yı övdü:

"Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin!
Aziz Tanrı!
Sen anadan doğmadın!
Sen babadan olmadın!

Kimsenin rızkını yemedin!
Kimseye güç etmedin!
Her yerde teksin!
Sen Allahu samedsin!
Âdem'e sen taç giydirdin!
Şeytana lânet kıldın,
Bir suçundan dolayı dergâhtan kovdun!
Nemrut göğe ok attı,
Karnı yarık balığı karşı tuttun!
Ululuğuna sınır yok!
Senin boyunun bosunun ölçüsü yok!
Cisimce soyun yok!
Vurduğunu söyletmeyen Ulu Tanrı!
Bastığını alçaltan belli Tanrı!
Götürdüğün(ü) göğe ulaştıran güzel Tanrı!
Kızdığını ezen yok edici Tanrı!
Birliğine sığındım, Çalabım, Tanrım!
Yardım senden!
Kara giysili kâfire at tepiyorum,
İşimi sen kolay kıl!" dedi.

Hemen atını sürdü, yel gibi yetişti, tutkal gibi yapıştı. Kâfirin omzuna bir kılıç vurdu, giyimini keçimini doğradı. Altı parmak derinliğinde yara açtı. Kara kanı şorladı, kara sağrı sokmanı kan doldu. Kara başı bunaldı, gözleri karardı. Hemen döndü, kaleye kaçtı. Yegenek ardından yetişti. Hisar kapısına girmişken, kara çelik uz kılıcıyla ensesine öyle çaldı ki başı top gibi yere düştü. Ondan sonra Yegenek atını döndürdü, askerin yanına geldi.

Tutsak olan Kazılık Koca'yı salıvermişler, çıkıp geldi. 'Hay, bey yiğitler! Kâfiri kim öldürdü?" diye soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Devenin dişisini yüklü koydum,
Erkek midir, dişi midir, onu bilsem!
Karagucun kısrağını yüklü koydum,
Aygır mıdır, kısrak mıdır, onu bilsem!
Ağılımın koyununu yüklü koydum,
Koç mudur, koyun mudur, onu bilsem!
Ala gözlü güzel eşimi yüklü koydum,
Erkek midir, kız mıdır, onu bilsem!
Bre bey yiğitler haber (verin) bana,
Yaratan aşkına!" dedi.

Yegenek burada soylamış, görelim Han'ım, ne soylamış:

Devenin dişisini yüklü koydun,
Erkek oldu.
Karagucun kısrağını yüklü koydun,
Aygır oldu.
Ağılının koyununu yüklü koydun,
Koç oldu.
Ala gözlü güzel eşini yüklü koydun,
Aslan oldu!"

Yegenek, babasıyla görüştü. Ondan sonra güçlü beylerle görüştü. Hızla, beyler kaleye yürüdüler, kaleyi yağmaladılar.

Babasıyla Yegenek birbirlerine gizlice yaklaşıp koklaştılar, iki hasret birbiriyle buluştular, ıssız yerin kurdu gibi uluştular, Tanrı'ya şükürler kıldılar.

Kalenin kilisesini yıkıp yerine mescit yaptılar. Yüce Tanrı adına hutbe okuttular. Kuşun ala kanını, kumaşın hasını, kızın gökçeğini, dokuzlama kaftan, cüppe, Bayındır Han'a beşte bir pay çıkardılar. Gerisini gazilere bağışladılar. Döndüler evlerine geldiler.

Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı, "Bu Oğuznâme, Yegenek'in olsun!" dedi.

Hayır dua edeyim, Han'ım:

"Yerli kara dağların yıkılmasın!
Gölgelice koca ağacın kesilmesin!
Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun!
Ak pürçekli ananın yeri cennet olsun!
Ahir, sonunda arı imandan ayırmasın!
Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun!
Günahınızı, adı güzel Muhammet Mustafa
Yüzü suyuna bağışlasın!
Han'ım, hey!.."

VIII
Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu

Han'ım Hey!

Meğer, Han'ım, bir gün Oğuz otururken, üstüne düşman geldi. Oğuz, bundan korktu, geceleyin göçtü. Kaçıp giderken Aruz Koca'nın oğlancığı düşmüş. Bir aslan bulmuş, götürmüş beslemiş. Oğuz, zamanla gene gelip yurduna kondu. Bayındır Han'ın at çobanı gelip haber verdi:

"Han'ım, ormandan bir aslan çıkıyor, atlara saldırıyor, sallana sallana yürüyüşü insan gibi. Atları öldürerek kan sömürüyor". Aruz, "Han'ım, korkup kaçtığımız zaman attan düşen benim oğlancığımdır belki," dedi.

Beyler atlarına bindiler, aslan yatağına geldiler. Aslanı kaldırıp oğlanı tuttular. Aruz, oğlanı alıp evine getirdi. Şenlik yaptılar, yeme içme oldu. Ama oğlanı kaç kez getirdilerse durmadı, geri aslan yatağına gitti. Geri tutup getirdiler.

Dedem Korkut geldi; "Oğlanım, sen insansın, hayvanla arkadaşlık etme, gel güzel atlara bin, güzel yiğitlerle birlikte at sür! Büyük kardaşının adı Kıyan Selcük'tür. Senin adın Basat olsun. Adını ben verdim, yaşını Tanrı versin!" dedi.

Oğuz, bir gün yaylaya göçtü. Aruz'un bir çobanı vardı. Adına, Konur Koca oğlu Sarı Çoban derlerdi. Oğuz'da ondan önce kimse göçmezdi. Uzun Pınar denmekle meşhur bir pınar vardı. O pınara periler konmuştu. Ansızın koyun ürktü.

Çoban, tekeye kızdı, ilerledi, gördü ki, peri kızları kanat kanada bağlamışlar, uçuyorlar. Çoban, kepeneğini üzerlerine attı, peri kızının birini tuttu. Kendini tutamadı, onunla çiftleşti. Koyun ürkmeye başladı, çoban koyunun önüne seğirtti. Peri kızı kanat vurup uçtu: "Çoban, yıl tamam olunca, bende emanetin var, gel al" dedi, "ama Oğuz'un başına kötülük getirdin!" dedi. Çobanın içine korku düştü, ama kızın derdinden benzi sarardı.

Zamanı geldiğinde, Oğuz yine yaylaya göçtü. Çoban yine bu pınara geldi. Yine koyun ürktü. Çoban ileri yürüdü, gördü ki bir su kesesi gibi bir yığınak yatıyor, yaldır yaldır parlıyor. Peri kızı geldi: "Çoban, emanetini gel al, ama Oğuz'un başına kötülük getirdin!" dedi. Çoban, bu yığınağı görünce nasıl kötü bir iş yaptığını anladı. Geri döndü, yığınağı sapan taşına tuttu. Vurdukça büyüdü. Çoban, yığınağı bıraktı kaçtı. Koyunun ardına düştü. Meğer, o sırada, Bayındır Han, beyleriyle gezmeye çıkmıştı. Bu pınarın üzerine geldiler. Gördüler ki bir "ibret" nesne yatıyor; başı kıçı belirsiz! Çevresini aldılar. İndi bir yiğit, bunu tepti. Teptikçe büyüdü. Birkaç yiğit daha indiler, teptiler. Teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tepti. Mahmuzu dokundu, bu yığınak yarıldı. İçinden bir oğlan çıktı: Gövdesi adam, tepesinde bir gözü var. Aruz aldı bu oğlanı, eteğine sardı, "Han'ım, bunu bana verin, oğlum Basat'la besleyeyim," dedi. Bayındır Han, "Senin olsun," dedi.

Aruz, Tepegöz'ü aldı, evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi, emceğini ağzına verdi. Bir çekti, olanca sütünü aldı; iki çekti, kanını aldı; üç çekti, canını aldı. Birkaç dadı getirdiler, öldürdü. Gördüler, olmuyor; "Sütle besleyelim," dediler. Günde bir kazan süt yetmiyordu. Beslediler, büyüdü, gezmeye, oğlancıklarla oyun oynamaya başladı. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeye başladı. Kısacası, ordu halkı bunun yüzünden çok incindi. Çaresiz kaldı, Aruz'a yakınıp ağlaş-

tılar. Aruz, Tepegöz'ü döğdü söğdü, cezalandırdı. Dinlemedi. En sonunda, evinden kovdu.

Tepegöz'ün peri anası gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi. "Oğul, sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin!" dedi. Tepegöz, Oğuz'dan çıktı, bir yüce dağa gitti. Yol kesti, adam kaçırdı, büyük yolkesen oldu. Üzerine birkaç adam gönderdiler; ok attılar batmadı; kılıç vurdular kesmedi; mızrakla dürttüler, saplanmadı. Çoban çoluk kalmadı, hep yedi. Oğuz'dan da adam yemeye başladı. Oğuz toplanıp gitti. Tepegöz görüp kızdı. Bir ağacı yerinden kopardı, elli altmış adamı öldürdü. Alplar başı Kazan'a öyle bir darbe indirdi ki, dünya başına dar oldu. Kazan'ın kardaşı Kara Göne, Tepegöz'ün elinde güçsüz düştü. Dozan oğlu Alp Rüstem şehit oldu. Uşun Koca oğlu Segrek gibi bir pehlivan, onun elinde şehit oldu. Candan iki üvey kardaşı, Tepegöz'ün elinde öldü. Demir giysili Mamak, elinde öldü. Bıyığı kanlı Büğdüz Emen, elinde güçsüz kaldı. Ak sakallı Aruz Koca'ya kan kusturdu. Oğlu Kıyan Selcük'ün ödü yarıldı. Oğuz, Tepegöz'e bir şey yapamadı, korktu kaçtı. Tepegöz, çevirip önünü aldı; Oğuz'u salıvermedi, geri yerine kondurdu. Sonunda, Oğuz, yedi kez kaçtı, Tepegöz, önünü alıp yedi kez, yerine getirdi. Oğuz, Tepegöz'ün elinde tam anlamıyla güçsüz kaldı.

Gittiler, Dede Korkut'u çağırdılar, onunla danışıp görüştüler; "Gelin kesim keselim!" dediler. Dede Korkut'u Tepegöz'e gönderdiler. Geldi, selâm verdi. "Oğul, Tepegöz! Oğuz senin elinde güçsüz kaldı, bunaldı. Ayağının toprağına beni gönderdiler. Sana 'Kesim verelim,' dediler." dedi. Tepegöz; "Günde altmış adam verin, yemeye!" dedi. Dede Korkut; "Böylelikle sen adam koymaz tüketirsin!" dedi; "Ama günde iki adamla beş yüz koyun verelim," dedi. Dede Korkut böyle deyince, Tepegöz; "Hoş; öyle olsun! Bir de, bana iki adam verin, benim yemeğimi pişirsin, ben yiyeyim," dedi.

Dede Korkut döndü, Oğuz'a geldi. "Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı Tepegöz'e verin; aşını pişirsin," dedi; "ayrıca, günde iki adamla beş yüz koyun istedi..." dedi. Bunlar da razı oldu. Dört oğlu olan, birini verdi üçü kaldı. Üç olan, birini verdi ikisi kaldı. İki olan, birini verdi biri kaldı.

Kapak Kan derler bir kişi vardı. İki oğlu vardı. Bir oğlunu verip biri kalmıştı. Geri, sıra dolanmış ona gelmişti.

Anası, bağırıp çağırdı, ağladı. Meğer, Han'ım, Aruz oğlu Basat savaşa gitmişti. O sırada geldi. Yaşlı kadın, "Basat şimdi akından geldi, varayım, ola ki, bana bir tutsak verir de, oğlancığını kurtarırım..." dedi. Basat, altınlı gölgeliğini dikip otururken gördüler ki bir hatun kişi geliyor. Geldi, içeri Basat'ın katına girdi, selâm verdi, ağladı.

"Sapı avcuna sığmayan kalın oklu!
Edebil teke boynuzundan yapılmış sert yaylı!
İç Oğuz'da, Dış Oğuz'da adı belli!
Aruz oğlu, Han'ım Basat! Bana medet!" dedi.

Basat; "Ne diliyorsun?" dedi. Yaşlı kadın; "Yalancı dünya yüzünde bir er çıktı! Yaylımında Oğuz ilini kondurmadı! Kara çelik uz kılıçları çalıp baş kesenler, onun kılını bile kestiremedi! Kargı, mızrak oynatanlar saplayamadı. Kayın oklar atanlar bir şey yapamadı! Alplar başı Kazan'a büyük darbe vurdu, kardaşı Kara Göne, elinde güçsüz kaldı! Bıyığı kanlı Büğdüz Emen, elinde güçsüz oldu! Ak sakallı baban Aruz'a kan kusturdu, meydanın ortasında kardaşın Kıyan Selcük'ün ödü patladı, can verdi! Güçlü Oğuz beylerinin de kimini güçsüz bırakıp kimini şehit etti! Oğuz'u yedi kez yerinden sürdü! Kesim dedi, kesti; günde iki adam, beş yüz koyun istedi. Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı ona hizmetçi verdiler. Dört oğlu olan birini verdi, üç olan birini verdi, iki olan birini verdi... İki oğlancığım

vardı, birini verdim, biri kaldı. Çevrildi sıra, geri bana geldi; onu da istiyorlar, Han'ım, bana medet!" dedi. Basat'ın karanlık gözleri yaşla doldu. Kardaşı için soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kırk yerde dikilmiş otağlarını,
O zalim mi yıktırdı ola, kardaş?
Yüğrük olan atlarını tavlasından,
O zalim mi ayırdı ola, kardaş?
Beserek beserek develerini katarından,
O zalim mi ayırdı ola, kardaş?
Şöleninde kestirdiğin koyununu,
O zalim mi kesti ola, kardaş?
Güvencimle getirdiğim gelinciğini,
O zalim mi senden ayırdı ola, kardaş?
Ak sakallı babamı,
'Oğul!' diye, ağlattın mı ola, kardaş?
Akça yüzlü anamı,
Sızlattı mı ola, kardaş?
Karşı yatan kara dağımın yükseği, kardaş!
Akıntılı güzel suyumun taşkını, kardaş!
Güçlü belimin kuvveti kardaş,
Karanlık gözlerimin aydını, kardaş!
Kardaşımdan ayrıldım!.." dedi.

Çok ağladı, sızladı. O hatun kişiye bir tutsak verdi: "Git, oğlunu kurtar!" dedi. Hatun aldı geldi, oğlunun yerine verdi. Hem, "Oğlun geldi!" diye Aruz'a muştuladı. Aruz sevindi. Güçlü Oğuz beyleriyle Basat'ı karşıladı. Basat, babasının elini öptü. Ağlaştılar, sızlaştılar. Anasının evine geldi. Anası da karşıladı, oğlancığını kucakladı. Basat, anasının elini öptü. Görüştüler, sızlaştılar. Oğuz beyleri toplandı. Yemeler, içmeler oldu.

Basat, "Beyler, kardaş uğruna Tepegöz'le buluşacağım, ne buyuruyorsunuz?" dedi. Kazan Bey burada soylamış, görelim Han'ım, ne soylamış:

"Kara evren çıktı Tepegöz,
Kara toprak üzerinde çevirdim, yenemedim, Basat!
Kara kaplan çıktı Tepegöz,
Kara kara dağlarda çevirdim, yenemedim, Basat!
Kağan aslan çıktı, Tepegöz!
Sık ormanlarda çevirdim, yenemedim, Basat!
Er olsan, er'den de üstün olsan bre!
Ben Kazan gibi olmayasın, Basat!
Ak sakallı babanı ağlatma!
Ak saçlı ananı sızlatma!"

Basat; "Elbette giderim!" dedi. Kazan; "Sen bilirsin!" dedi.

Babası ağladı: "Oğul, ocağımı ıssız koyma, kerem eyle, gitme!" dedi. Basat: "Yok, ak sakallı değerli baba, giderim!" dedi, onu dinlemedi. Okluğundan bir tutam ok çıkardı, beline soktu. Kılıcını hamayıl kuşandı. Yayını omzuna astı. Eteklerini kıvırdı. Babasının, anasının elini öptü, onlarla helâlleşti. "Hoş kalın!" dedi.

Tepegöz'ün bulunduğu Salahana kayasına geldi. Gördü, Tepegöz, güne karşı arkasını vermiş; yalnız. Çekti belinden bir ok çıkardı. Tepegöz'ün sırtına bir ok vurdu. Ok geçmedi, parçalandı. Bir daha attı. O da parça parça oldu. Tepegöz, kocalara; "Bu yerin sineği bizi gıdıkladı!" dedi. Basat bir daha attı, o da parçalandı. Bir parçası Tepegöz'ün önüne düştü. Tepegöz sıçradı, baktı; Basat'ı gördü, elini eline çaldı, kahkahayla güldü. Kocalara: "Oğuz'dan, yine bize bir turfanda kuzu geldi!" dedi. Basat'ı önüne kattı, tuttu. Boğazından sallandırdı, yatağına getirdi, ediğinin koncuna soktu.

"Bre, kocalar, ikindi vakti bunu bana çeviresiniz, yiyeyim!" dedi, yine uyudu.

Basat'ın hançeri vardı. Tepegöz'ün ediğini yardı, içinden çıktı. "Bre, kocalar, bunun ölümü nedendir?" Kocalar; "Bilmeyiz, ama gözünden başka yerde et yoktur," dediler. Basat, Tepegöz'ün başı ucuna geldi. Gözünü açıp baktı gördü ki, gözü ettir. "Bre, kocalar! Süğlüğü ocağa koyun, kızsın!" dedi. Süğlüğü ocağa bıraktılar, kızdı. Basat, eline aldı, adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi, süğlüğü Tepegöz'ün gözüne öyle bastı ki, Tepegöz'ün gözünde göz hali kalmadı. Öyle bir nara attı haykırdı ki, dağ taş yankılandı. Basat sıçradı, koyunların arasına, mağaraya girdi.

Tepegöz anladı ki, Basat mağaradadır. Mağaranın kapısını tutup bir ayağını kapının bir yanına, birini de bir yanına koydu: "Bre, koyun başları erkeç, bir bir gel geç!" dedi. Bir bir gelip geçtiler. Her birinin başlarını sığadı. "Toklucuklar, devletim, sakar koç, gel geç!" dedi. Bir koç yerinden kalktı, gerindi. Hemen, Basat, koçu tutup boğazladı, derisini yüzdü. Kuyruğu ile başını deriden ayırmadı, içine girdi. Basat, Tepegöz'ün önüne geldi. Tepegöz de bildi ki, Basat, derinin içindedir. "Ay, sakar koç! Benim nereden öleceğimi bildin! Şöyle çalayım seni mağara duvarına ki, kuyruğun mağarayı yağlasın!" dedi. Basat, koçun başını, Tepegöz'ün eline sundu. Tepegöz, boynuzundan sımsıkı tuttu. Kaldırınca boynuz, deriyle elinde kaldı. Basat, Tepegöz'ün budu arasından sıçrayıp çıktı. Tepegöz, boynuzu getirip yere çaldı. "Oğlan, kurtuldun mu?" Basat: "Tanrım kurtardı!" Tepegöz: "Bre, oğlan, al şu parmağımdaki yüzüğü parmağına tak; bir daha sana ok ve kılıç değmesin!" Basat aldı yüzüğü, parmağına geçirdi. Tepegöz: "Oğlan, yüzüğü alıp takındın mı?" Basat: "Takındım!" Tepegöz, Basat'ın üzerine ağ attı, hançerle çaldı kesti. Sıçradı, geniş yerde durdu. Gördü ki, yüzük yine Tepegöz'ün ayağı altında yatıyor.

Tepegöz: "Kurtuldun mu?" Basat: "Tanrım kurtardı!" Tepegöz: "Oğlan, şu kümbeti gördün mü?" "Gördüm!" Tepegöz: "Benim hazinem var, o kocalar almasınlar. Git, oraya duvar ör!" dedi. Basat, kümbetin içine girdi, gördü ki altın akça yığılmış. Bakınca aklı oynadı. Tepegöz, kümbetin kapısını tuttu; "Kümbete girdin mi?" Basat: "Girdim!" Tepegöz: "Öyle çalayım ki, kümbetle darmadağın olasın!" dedi. Basat'ın diline şu geldi ki; "Lâ ilâhe illâllah, Muhammedün resûlu'llah!" dedi. Anında kümbet yarıldı, yedi yerden kapı açıldı. Basat birinden dışarıya çıktı. Tepegöz, kümbete elini soktu, öyle bir karıştırdı ki, kümbet altüst oldu. Tepegöz: "Oğlan, kurtuldun mu?" dedi. Basat: "Tanrım kurtardı!"

Tepegöz: "Sana ölüm yokmuş; şu mağarayı gördün mü?" Basat: "Gördüm!" Tepegöz: "Orada iki kılıç var, biri kınlı, biri kınsız. O kınsız keser benim başımı; git getir, benim başımı kes!" dedi. Basat, mağaranın kapısına gitti. Gördü, bir kınsız kılıç, durmadan iner çıkar. Basat, "Ben buna düşüncesizce yapışmayayım," deyip kendi kılıcını çıkardı tuttu. Kılıç iki parça oldu. Gitti bir ağaç getirdi, kılıca tuttu. Kılıç, onu da iki parça eyledi. Sonra yayını eline aldı, okla o kılıcın asıldığı zinciri vurdu. Kılıç yere düştü, yere gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. Kabzasından o kılıcı sımsıkı tuttu. Geldi. Basat: "Bre, Tepegöz, nasılsın?" Tepegöz: "Bre, oğlan, daha ölmedin mi?" Basat: "Tanrım kurtardı!" Tepegöz: "Sana ölüm yokmuş!" dedi. Çağırıp Tepegöz soylamış, görelim, ne soylamış:

"Gözüm gözüm, biricik gözüm!
Sen biricik gözle, ben Oğuz'u yıldırmıştım!
Ala gözden ayırdın, yiğit beni!
Tatlı candan ayırsın Tanrı seni!
Öyle ki ben çekerim göz acısını,
Hiç yiğide vermesin yüce Tanrı, göz bunaltısını!.." dedi.

Tepegöz yine:

"Kaldığında göçtüğünde yiğit, yerin neresidir?
Karanlık gecede yolunu yitirsen, umudun nedir?
Büyük bayrak taşıyan Han'ınız kim,
Savaş günü önden giden alpınız kim?
Ak sakallı babanın adı nedir?
Alp eren, erden adını saklaması ayıp olur,
Adın nedir, yiğit, söyle bana!.." dedi.

Basat, Tepegöz'e soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kaldığımda göçtüğümde yerim Gün Ortaç!
Karanlık gece içinde yolumu yitirsem, umudum Allah!
Koca bayrak taşıyan Han'ımız, Bayındır Han!
Savaş günü önden giden alpımız Salur Kazan!
Babamın adını sorarsan, koca ağaç!
Anamın adını dersen, kağan aslan!
Benim adımı sorarsan, Aruz oğlu Basat'tır!" dedi.

Tepegöz: "Demek kardaşız, kıyma bana!.." dedi. Basat:

"Bre kavat! Ak sakallı babamı ağlatmışsın!
Yaşlı ak saçlı anamı sızlatmışsın!
Kardaşım Kıyan'ı öldürmüşsün!
Akça yüzlü yengemi dul eylemişsin!
Ala gözlü bebeklerini öksüz koymuşsun!
Kor muyum, seni, kara çelik uz kılıcımı çekmeyince,
Takkeli börklü başını kesmeyince,
Alca kanını yeryüzüne dökmeyince,
Kardaşım Kıyan'ın kanını almayınca,
Komam!.." dedi.

Tepegöz de burada soylamış:

"Kalkıp yerimden doğrulayım, derdim,
Güçlü Oğuz beylerinden ahdımı bozayım, derdim,
Yeniden doğanını öldüreyim, derdim,
Bir kez adam etine doyayım, derdim,
Güçlü Oğuz beyleri üzerime toplanıp gelse, derdim,
Kaçıp Salahana kayasına gireyim, derdim,
Ağır mancınık taşını atayım, derdim,
İnip taş başıma düşsün de öleyim, derdim,
Öyle ki, gözden ayırdın yiğit beni!
Tatlı candan ayırsın, Tanrı seni!"

Tepegöz bir daha soylamış:

"Ak sakallı kocaları çok ağlatmışım,
Ak sakalın kargışı mı tuttu ola, gözüm seni!
Ak saçlı yaşlı kadınları çok ağlatmışım,
Onların gözünün yaşı mı tuttu ola, gözüm seni!
Bıyıcıkları kararmış yiğitleri çok yemişim,
Yiğitlikleri mi tuttu ola, gözüm seni!
Elçeğizi kınalı kızcağızları çok yemişim,
Kargışları mı tuttu ola, gözüm seni!
Öyle ki çekerim ben göz bunaltısını!
Hiç yiğide vermesin güçlü Tanrı, göz bunaltısını...
Gözüm gözüm, ay gözüm,
Biricik gözüm!" dedi.

Basat fırlayıp yerinden doğruldu. Tepegöz'ü buğra gibi dizi üzerine çökertti, Tepegöz'ün kendi kılıcıyla boynunu vurdu. Deldi, yay kirişini taktı. Sürüye sürüye mağaranın kapısına geldi. Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı, Oğuz'a muştucu gönder-

di. Ak boz atlarına binip sürdüler. Güçlü Oğuz ellerine haber geldi, at ağızlı Aruz Koca'nın evine tez geldi. Basat'ın babasına sevinç verdi, "Muştular olsun, oğlun, Tepegöz'ü tepeledi!" dedi. Güçlü Oğuz beyleri yetiştiler, Salahana kayasına geldiler. Tepegöz'ün başını ortaya getirdiler.

Dedem Korkut gelip kopuz çalarak yiğitleri kutladı; gazi erenlerin başına nelerin geldiğini anlatıverdi, hem de Basat'a dua etti:

"Kara dağa ulaştığında aşıt versin!
Kanlı kanlı sulardan geçit versin!" dedi.

"Erlikle, kardaşının kanını aldın.
Güçlü Oğuz beylerini bunalımdan kurtardın.
Yüce Tanrı yüzünü ak etsin Basat!" dedi.

"Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın!
Günahınızı adı güzel Muhammet Mustafa'ya bağışlasın,
Han'ım, hey!.."

IX
Begil Oğlu Emren'in Boyu

Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Ak otağını kara yerin üzerine diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne yükselmişti. Bin yerde ipek halıcesi döşenmişti. İç Oğuz, Dış Oğuz beyleri toplanmıştı.

Dokuz tümen Gürcistan'ın haracı geldi. Bir at, bir kılıç, bir çomak getirdiler. Bayındır Han çok kızdı. Dedem Korkut geldi, coşkulu havalar çaldı: "Han'ım, niye kızıyorsun?" dedi. "Nasıl kızmayayım! Her yıl altın akça gelirdi; yiğide beye verirdik, hatırları hoş olurdu. Şimdi bunu kime verelim ki, hatırı hoş olsun..." dedi. Dede Korkut; "Han'ım, bunun üçünü de bir yiğide verelim; Oğuz eline karavul olsun!" dedi. Bayındır Han "Kime verelim?" dedi; sağına soluna baktı. Kimse razı olmadı. Begil derlerdi, bir yiğit vardı, ona baktı: "Sen ne dersin?" Begil razı oldu. Kalktı, yer öptü.

Dedem Korkut, himmet kılıcını beline bağladı, çomağı omzuna bıraktı, yayı koluna geçirdi. Bir güzel at çektirdi. Begil de bindi. Hasmını kavmini ayırdı. Evini çözdü.

Oğuz'dan göç eyledi. Berde'ye, Gence'ye gidip vatan tuttu. Dokuz tümen Gürcistan ağzına varıp oturdu. Karakol görevi üstlendi. Yabancı kâfir gelse, başını keser, Oğuz'a armağan gönderirdi.

Yılda bir kez, Bayındır Han'ın divanına gelirdi. Yine Bayındır Han'dan adam geldi, 'Tez gelsin!' diye. Begil hemen gel-

di, armağanını verdi. Bayındır Han'ın elini öptü. Han da Begil'i konukladı; güzel at, güzel kaftan, bol harçlık verdi. Tam üç gün ağırladı; "Üç gün Begil'i av etiyle konuklayalım, beyler!" dedi. Av çağrısı yaptılar. Av hazırlığı görüldüğünde; kimi atını, kimi kılıcını, kimi ok atışını övdü. Salur Kazan ne atını övdü, ne kendini övdü. Ama beylerin hünerini söyledi. Üç yüz altmış altı alp yiğit ava çıksa, kanlı geyik üzerine yürüyüş olsa, Begil ne yay kurardı, ne ok atardı. Hemen yayı bileğinden çıkarırdı, boğanın, yabani geyiğin boynuna atar, çekip durdururdu. Zayıf olanının kulağını delerdi, avda belli olsun diye; ama, semiz olanını boğazlardı. Eğer beyler geyik yakalasa, kulağı kesik olsa, 'Begil sevincidir' diye, Begil'e gönderirlerdi. Kazan Bey: "Bu hüner atın mıdır, erin midir?" dedi. "Han'ım, erindir!" dediler. Han: "Yok, at işlemese er övünmez! Hüner atındır!" dedi. Bu söz Begil'e hoş gelmedi. Begil: "Alplar içinde bizi alaya alıp yere batırdın!" dedi; Bayındır Han'ın bahşişini önüne döktü. Han'a küstü, divandan çıktı. Atını çektiler, ala gözlü yiğitlerini alıp evine geldi. Oğlancıkları karşı geldi, okşamadı. Ak yüzlü hatununa durumu söylemedi. Hatun burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Altın tahtımın sahibi, beyim yiğit!
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Kalkıp yerinden doğruldun,
Ala gözlü yiğitlerini yanına saldın,
Arku Beli Ala Dağ'dan gece aştın
Akıntılı güzel sudan gece geçtin.
Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına gece gittin.
Kavimli kavmiyle görüştü mü?
Beylerle yedin içtin.
Kavimli kavmiyle danıştı mı?

Garip başın kavgada kaldı mı?
Hani Han'ım, altında güzel atın yok!
Alnında miğfer, sırtında cüppe yok!
Ala gözlü bebeklerini okşamıyorsun!
Akça yüzlü sevgilinle konuşmuyorsun!
Nedir halin?" dedi.

Begil soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp yerimden doğruldum geldim.
Yelesi kara kazılık atıma sıçrayıp bindim.
Arku Beli Ala Dağ'dan gece aştım.
Akıntılı güzel suyu delip gece geçtim.
Ak alınlı Bayındır'ın divanına sürüp gittim.
Ala gözlü beyleriyle yiyip içtim.
Kavimliyi kavmiyle iyi gördüm.
Hanımızın yüzünü bizden dönmüş gördüm.
İlimiz obamız göçürün;
Dokuz tümen Gürcistan'a gidelim!
Oğuz'a başkaldırdım, bunu iyi bil!" dedi.

Hatun: "Yiğidim, bey yiğidim! Padişahlar, Tanrı'nın gölgesidir. Padişahına başkaldıranın işi rastgelmez! Arı gönülde pas (keder) olsa, şarap açar; sen gideli Han'ım, eğri yatan Ala Dağların avlanmamıştır. Ava çık, gönlün açılsın," dedi.

Begil gördü, hatun kişinin aklı, sözü iyidir. Kazılık atını çektirip sıçrayarak bindi, ava gitti. Av avlayıp gezerken önüne bir yaralı geyik çıktı. Begil buna at saldı, geyiğin ardından yetişti. Yay kirişini boynuna attı. Geyiğin canı yanmıştı. Kendini bir yüksek yerden attı. Begil, atının dizginini toparlayamadı, birlikte uçtu. Sağ uyluğu kayaya dokundu,

kırıldı. Begil yoruldu, ağladı, "Oğlum, ulu kardaşım yok!" dedi. Hemen kınından bıçağını çıkarıp atının terkisini kopardı. Kaftanı altından ayağını ata sıkıca sardı. Var kuvvetiyle atının yelesine düştü; avcılardan uzaklaştı, tülbendi boğazına geçti. Obasının sınırına geldi. Oğlancığı Emren, Bahadır babasını karşıladı. Gördü, benzi sararmış, tülbendi boğazına geçmiş. Yoldaşlarına sormuş, oğlan burada soylamış, görelim, Han'ım, neler soylamış:

"Yerinden kalkıp geldin.
Yelesi kara kazılık atına sıçrayıp bindin.
Eğri yatan Ala Dağların eteğine ava gittin.
Kara giysili kâfirlere rastladın mı?
Ala gözlü yiğitlerini kırdırdın mı?
Ağız dilden birkaç kelime haber bana,
Kara başım kurban olsun ağam sana!" dedi.

Begil, oğluna soylamış, görelim, Han'ım, neler soylamış:

"Oğul oğul, ay oğul!
Kalkıp yerimden doğruldum,
Kara dağların önüne ava çıktım,
Kara giysili kâfirlere rastlamadım.
Ala gözlü yiğitlerimi kırdırmadım.
Sağdır esendir yiğitlerim..." dedi.

"Oğul, kaygılanma, üç gündür eyerim yok! Oğul, beni atın üzerinden kucaklayıp al, döşeğime çıkar!" dedi. Aslan eniği yine aslandır; oğlan, babasını atın üzerinden kavradı tuttu, döşeğine çıkardı. Cüppesini üzerine bürüdü, kapısını örttü.

Bu yanda yiğitler, delikanlılar gördüler ki, av bozulmuş, her biri evli evine geldi. Begil, aradan beş gün geçti, divana çıkmadı. Ayağının kırıldığını kimseye demedi. Bir gece döşeğinde inim inim inledi, ah etti. Hatunu: "Bey yiğidim, kalabalık düşman gelse umursamazdın! Buduna ala ok dokunsa inlemezdin. Kişi, koynunda yattığı eşine sırrını demez mi? Nedir halin?" dedi. Begil; "Güzelim, attan düştüm, ayağım kırıldı." dedi. Eşi elini eline çaldı, karavaşa söyledi; karavaş çıkıp kapıcıya söyledi... Otuz iki dişten çıkan, bütün obaya yayıldı; "Begil attan düşmüş, ayağı kırılmış..." diye.

Meğer, kâfirin casusu vardı. Bu haberi işitince teküre haber verdi. Tekür:

"Kalkıp yerinizden doğrulun.
Yattığı yerde Bey Begil'i tutun.
Ak ellerini arkasından bağlayın,
Habersiz güzel başını kesin.
Alca kanını yeryüzüne dökün.
Obasını evini yağmalayın,
Kızını gelinini tutsak edin!" dedi.

Meğer, Begil'in de orada casusu hazırdı. Begil'e haber gönderdi: "Başınızın çaresine bakın, üzerinize düşman geliyor!" dedi. Begil yukarı baktı; "Gök ırak, yer katı!" dedi. Oğlancığını yanına getirip soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğul oğul, ay oğul!
Karanlık gözlerimin aydını oğul!
Güçlü belimin kuvveti oğul!
Gör, sonunda neler oldu,
Neler geldi benim başıma?.." dedi.

Kalkıp oğul yerimden doğruldum.
Boynu kopsun, al aygıra sıçrayıp bindim.
Av avlayıp kuş kuşlayıp gezerken,
Bunaldı, sürçtü, beni yere çaldı.
Sağ uyluğum kırıldı.
Benim kara başıma neler geldi?..
Kara kara dağlardan haber aşmış,
Kanlı kanlı sulardan haber geçmiş,
Demirkapı Dervendi'nden haber gelmiş,
Alca atlı Şökli Melik tam pusmuş (kinlenmiş),
Pusmasından, kara dağlara duman düşmüş,
'Yattığı yerde Bey Begil'i tutun!' demiş,
'Arkasından ak ellerini bağlayın!' demiş
'Kan alıncaya kadar, ordusunu yağmalayın!' demiş
'Akça yüzlü kızını, gelinini tutsak edin!' demiş.
Kalkıp oğul, yerinden doğrul!
Yelesi kara kazılık atına sıçrayıp bin!
Eğri yatan Aladağ'ı gece aş!
Ak alınlı Bayındır Han'ın divanına gece git!
Ağız dilden, Bayındır'a selâm ver!
Beyler beyi olan Kazan'ın elini öp!
'Ak sakallı babamın başı darda,' de!
'Elbette ve elbette Kazan Bey bana yetişsin dedi!' de!
Gelmezsen ülke bozulup yıkılır!
Kızım gelinim tutsak gitti, bunu iyi bil!" dedi.

Bu arada oğlan, babasına soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Baba ne söylüyorsun, ne diyorsun!
Bağrımı yüreğimi ne dağlıyorsun!
Kalkıp yerimden doğrulmam çok!

Yelesi kara kazılık atıma binmem çok!
Arku Beli Aladağ'ı avlayıp aştığım yok!
Ak alınlı Bayındır'ın divanına gittiğim yok!
Kazan kimdir? Benim onun elini öptüğüm yok!
Altındaki al aygırı bana ver,
Kan içinde terletip koşturayım, senin için!
Sırtı sağlam demir zırhını bana ver,
Yen yakalar diktireyim, senin için!
Kara çelik uz kılıcını bana ver,
Habersiz başlar keseyim, senin için!
Kargı dalı mızrağını bana ver,
Göğsünden er mızraklayayım, senin için!
Ak tüylü delici okunu bana ver,
Erden ere geçireyim, senin için!
Ala gözlü üç yüz yiğidini bana ver,
Yoldaşlığa, Muhammet dini yoluna çalışayım, senin için!" dedi.

Begil, "Öleyim ağzın için, oğul! Ola ki, benim geçmiş günümü andırtmayasın!" dedi; "Bre, benim giyimimi getirin, oğlum giysin! Al aygırımı getirin, oğlum binsin! Halk ürküp kaçmadan, oğlum meydana gidip girsin!" dedi.

Oğlanı donattılar. Babasıyla anasıyla geldi görüştü. Onların elini öptü. Üç yüz yiğidi yanına aldı, meydana gitti. Al aygır ne zaman ki düşman kokusunu alsa, ayağıyla yeri döverdi. Yerin tozu göğe çıkardı. Kâfirler; "Bu at Begil'indir, biz kaçıyoruz!" dediler. Tekür; "Bre, iyi görün! Bu gelen Begil ise sizden önce ben kaçarım!" dedi. Gözcü gözledi. Gördü ki at Begil'in, ama Begil üzerinde değil. Üzerinde kuş kadar bir oğlan! Gelip teküre haber verdi: "At, silah ve tolga Begil'in; Begil içinde değil!" dedi. Tekür; "Yüz adam seçilin,

barut patlatıp oğlanı korkutun! Oğlan kuş yürekli olur, meydanı bırakıp kaçar!" dedi. Yüz kâfir seçilip oğlanın üzerine gelmiş. Oğlana, kâfir soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Oğlan, oğlan, ay oğlan!
Haramzâde oğlan!
Altında al aygırı zayıf, oğlan!
Kara çelik uz kılıcı güdük, oğlan!
Elindeki mızrağı kırık, oğlan!
Ak kirişli yayı kısa, oğlan!
Okluğunda doksan oku seyrek, oğlan!
Yanındaki yoldaşları çıplak, oğlan!
Kararmış gözleri çönge, oğlan!
Şökli Melik sana tam kinlendi,
'Meydandaki şu oğlanı tutun!'
'Arkasından ak ellerini bağlayın!'
'Habersiz güzel başını kesin!'
'Alca kanını yeryüzüne dökün!' dedi.
Ak sakallı baban varsa ağlatma!
Ak saçlı anan varsa sızlatma!
Yalnız yiğit alp olmaz!
Yavşan gibi berk olmaz!
Belâsı gelmiş, kavat oğlu kavat!
Geri dön buradan!" dedi.

Oğlan da burada soylamış, görelim, ne soylamış:

"Saçma sapan söyleme, bre, itim kâfir!
Altımda al aygırımı niye beğenmiyorsun,
Seni gördü, oynar!
Sırtımdaki demir zırhım omzumu kasar,

Kara çelik uz kılıcım kınını doğrar!
Kargı dalı mızrağımı niye beğenmiyorsun,
Göğsünü delip göğe uçar!
Akça kirişli sert yayım zarı zarı inler!
Oklukta okum kuburunu deler!
Yanımda yiğitlerim savaş diler!
Alp ere korku vermek ayıp olur,
Beri gel, bre, kâfir! Savaşalım!" dedi.

Kâfir; "Oğuz'un arsızı, Türkmen'in delisine benzer, bakın şuna!" dedi. Tekür; "Varın sorun, oğlan Begil'in nesidir?" dedi. Kâfir gelip oğlana soylamış, görelim, Han''ım, nasıl soylamış:

"Altındaki al aygırı biliriz,
Begil'indir; Begil hani?
Kara çelik uz kılıcın
Begil'indir, Begil hani?
Sırtındaki demir zırh
Begil'indir, Begil hani?
Yanındaki yiğitler
Begil'indir, Begil hani?
Eğer Begil buradaysa,
Geceye değin savaşaydık!
Akça kirişli sert yayları tartışaydık,
Ak tüylü delici okları atışaydık,
Sen Begil'in nesisin oğlan, söyle bize!" dedi.

Begil'in oğlu burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Bre, kâfir, sen beni bilmez misin?
Ak alınlı Bayındır Han'ın beyler beyi,

Salur Kazan'n kardaşı Kara Göne tez yetişti.
Dönebilmez Dölek Evren, Dozan oğlu Alp Rüstem,
Boz Atlı Beyrek, Bey Begil'in evinde içiyorlardı.
Senden casus geldi.
Altımdaki al aygıra Begil beni bindirdi.
Kara çelik uz kılıcına kuvvet verdi.
Kargı dalı süngüsüne himmet verdi.
Yanındaki üç yüz yiğidini bana yoldaşlığa koştu.
Ben Begil'in oğluyum!
Bre, kâfir, yaklaş, dövüşelim!" dedi.

Kâfir Tekür; "Bekle, bre kavat oğlu, ben sana varayım!" dedi. Altı perli gürzünü aldı, oğlanın üzerine yürüdü. Oğlan, kalkanını gürze karşı tuttu. Yukarıdan aşağı kâfir, oğlana sert vurdu, kalkanını parçaladı, tolgasını ezdi, gözkapaklarını sıyırdı, oğlanı yenemedi. Gürz ile dövüştüler, kara çelik uz kılıçla tartıştılar. Birbirini sıyırarak meydanda kılıçlaştılar. Omuzları doğrandı, kılıçları parçalandı, birbirlerini yenemediler. Kargı dalı süngülerle kırıştılar. Meydanda boğa gibi süsüştüler. Göğüsleri delindi, süngüleri kırıldı, birbirlerini yenemediler. At üzerinden ikisi kapıştılar, tartıştılar... Kâfirin gücü çok, oğlan güçsüz kaldı.

Yüce Allah'a yalvarıp soylamış, görelim, nasıl soylamış:

"Yücelerden yücesin, yüce Tanrı!
Kimse bilmez nicesin, güzel Tanrı!
Sen Âdem'e taç giydirdin,
Şeytana lânet kıldın,
Bir suçtan ötürü onu dergâhından sürdün,
İbrahim'i tutturdun,
Ham göne sardın,

Götürüp ateşe attırdın,
Ateşi bostan kıldın...
Birliğine sığındım;
Aziz Tanrı! Hocam, bana medet!" dedi.

Kâfir: "Oğlan, yenilgiye uğradın da, Tanrına mı yalvarıyorsun? Senin bir Tanrın varsa, benim yetmiş iki puthanem var!" dedi. Oğlan: "Ya âsi melun! Sen putlara yalvarıyorsun, ben âlemleri yoktan var eden Tanrıma sığındım!" dedi.

Yüce Tanrı, Cebrail'e buyurdu ki: "Ya Cebrail! Git, şu kuluma, kırk erin gücünü verdim!" dedi. Oğlan, kâfiri götürüp yere vurdu. Burnundan kanı kaynaktan fışkıran su gibi şorladı. Sıçrayıp şahin gibi, kâfirin boğazını eline aldı.

Kâfir; "Yiğit aman, sizin dine ne derler? Dinine girdim!" dedi. Parmak kaldırıp, şahadet getirerek Müslüman oldu. Kalan kâfirler durumu anlayıp meydanı bırakıp kaçtılar. Akıncılar, kâfirin kavmini obasını vurup kızını gelinini tutsak ettiler. Oğlan, babasına muştucu gönderdi, "Düşmanı yendim!" dedi. Ak sakallı babası karşıladı. Oğlunun boynuna sarıldı. Dönüp evlerine geldiler.

"Karşı yatan kara dağdan oğlana yaylak verdi.
Karagucu yüğrük attan tavla verdi.
Akça yüzlü oğluna
Akça koyun şölen verdi.
Ala gözlü oğluna
Al duvaklı gelin aldı.
Ak alınlı Bayındır Han'a pay çıkardı."

Oğlunu aldı, Bayındır Han'ın divanına vardı. El öptü. Padişah, Kazan'ın oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cüppe, çuha, altın işlemeli kaftan giydirdi.

Dedem Korkut gelip kopuz çalarak yiğitleri kutladı, bu Oğuznâmeyi düzdü koştu, "Begil oğlu Emren'in olsun!" dedi. Gaziler başına nelerin geldiğini anlattı.

Hayır dua edeyim, Han'ım:

Yarlı kara dağların yıkılmasın!
Gölgelice yüksek ağacın kesilmesin!
Tanrı'nın verdiği umudun kırılmasın!
Günahınızı adı güzel Muhammet'e bağışlasın!
Han'ım, hey!..

X
Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu

Oğuz zamanında Uşun Koca derler bir kişi vardı. Ömründe iki oğlu olmuştu. Büyük oğlunun adı Egrek'ti. Bahadır, delikanlı, güzel bir yiğitti. Bayındır Han'ın divanına ne zaman istese gider gelirdi. Beyler beyi olan Kazan'ın divanında buna hiç kapı baca yoktu. Beyleri çiğner, geçip Kazan'ın önünde otururdu. Kimseyi gönülleyip saymazdı.

Meğer, Han'ım, yine bir gün, beyleri çiğneyip oturacaktı ki, Ters Uzamış derlerdi, Oğuz'da bir yiğit vardı; o yiğit: "Bre, Uşun Koca oğlu! Bu oturan beylerin her biri, oturduğu yeri, kılıcıyla, ekmeğiyle almıştır. Bre, sen, baş mı kestin, kan mı döktün, aç mı doyurdun, çıplak mı donattın?" dedi. Egrek; "Bre, Ters Uzamış! Baş kesip kan dökmek hüner midir?" dedi. "Evet, hünerdir ya!.." Ters Uzamış'ın sözü Egrek'e dokundu. Kalktı. Kazan Bey'den akın diledi. Akın verdi. Çığırdı, akıncılar geldi, üç yüz seçme, mızraklı yiğit, onun yanında toplandı.

Meyhanede beş gün yeme içme oldu. Oradan, Şirokuz'un ucundan Göğce Deniz'e değin yağma etti, büyük ganimet aldı. Yolu, Alınca kalesine uğramıştı. Kara Tekür orada bir koru yaptırmıştı. Uçardan kaz, tavuk; yürürden geyik, tavşan, bu avluya doldurmuştu. Burası, Oğuz yiğitlerine karşı bir tu-

zaktı. Uşun Koca oğlunun yolu, bu koruya uğradı. Korunun kapısını kırdılar. Yabangeyiği, kaz, tavuk kestiler, yediler, içtiler. Atlarının eyerlerini aldılar, giyimlerini çıkardılar. Meğer, Kara Tekür'ün casusu vardı; bunları gördü. Gelip; "Bre, Oğuz'dan bir bölük atlı geldi, korunun kapısını kırdılar. Atlarının eyerini alıp giyimlerini çıkardılar... Bre, ne duruyorsunuz?" dedi.

Altı yüz kara giysili kâfir, bunların üzerine akın ettiler. Yiğitleri öldürdüler, Egrek'i yakaladılar, Alınca kalesinin zindanına tıktılar.

Kara kara dağlardan haber aştı, kanlı kanlı sulardan haber geçti, güçlü Oğuz ellerine haber geldi. Uşun Koca'nın ak otağının önünde ağlama, bağırma oldu. Kaza benzer kızı gelini ak çıkarıp kara giydi. Uşun Koca, 'Oğul, Oğul!' diye, akça yüzlü anasıyla ağlaştılar, sızlaştılar.

Hayvan semirir, insanoğlu güç kazanır. Meğer, Han'ım, Uşun Koca'nın küçük oğlu Segrek; iyi, gözüpek, alp, delikanlı bir yiğit çıktı. Bir gün yolu bir derneğe uğradı. Oturdular, yediler içtiler... Segrek sarhoş oldu. Dışarıya, ayakyoluna çıktı. Gördü ki, bir öksüz oğlan bir arkadaşıyla çekişiyor. "Bre n'oldunuz!" diye bir şamar birine, bir şamar birine vurdu. Eski donun biti, öksüz oğlanın dili acı olur. Biri; "Bize, bizim öksüzlüğümüz yetmez mi, bizi niye dövüyorsun? Hünerin var ise, kardaşın Alınca kalesinde tutsaktır; git onu kurtar!" dedi. Segrek; "Bre, kardaşımın adı nedir?" "Egrek'tir!"

"Şimdi Egrek'e Segrek yaraşır.
Kardaşım sağ imiş, kaygılanmam.
Kardaşsız, Oğuz'da durmam!
Karanlık gözümün aydını kardeş!.." diye ağladı.

İçeriye sohbete girdi, izin diledi. "Beyler, hoş kalın!" dedi. Atını çektiler, bindi. Aceleyle sürdü, babasının evine geldi. Atından indi. Babasının ağzını aradı. Segrek burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp ana, yerimden doğruldum,
Yelesi kara kazılık atıma sıçrayıp bindim,
Eğri yatan Ala Dağ'ın eteğine vardım.
Kanlı Oğuz ellerinde dernek varmış, oraya gittim.
Yeme içme arasında ak boz atlı biri koşup geldi;
Çok zamanmış, Egrek derler bir yiğit tutsakmış.
Yüce Tanrı yol vermiş, çıkıp gelmiş,
Büyük küçük kalmadı, o yiğidi karşılamaya gitti,
Ana, ben de gideyim mi, ne dersin?.." dedi.

Babası burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Ağzın için öleyim oğul,
Dilin için öleyim oğul,
Karşı yatan kara dağın yıkılmıştı,
yüceldi sonunda!
Akıntılı güzel suyun kurumuştu,
çağladı sonunda!
Yüksek ağaçta dal budak kurumuştu,
yeşerip göverdi sonunda!
Güçlü Oğuz beyleri izine rastlasa, sen de git!
O yiğide yetiştiğinde ak boz atın üzerinden yere in!
El bağlayıp o yiğide selâm ver!
Elini öpüp boynuna sarıl!
'Kara dağımın yükseği kardaş!' de!
Ne duruyorsun oğul, sür git!" dedi.

Oğlan, babasına soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Ata, ağzın kurusun!
Ata, dilin çürüsün!
Benim, kendi kardaşım varmış, kaygılansam olmaz!
Kardaşsız, Oğuz'da dursam olmaz!
Ata hakkı Tanrı hakkı olmasaydı,
Kara çelik uz kılıcımı çekeydim!
Habersiz güzel başını keseydim!
Alca kanını yeryüzüne dökeydim!
Ata, zalim ata!.." dedi.

Babası; "Yanlış haberdir, oğul! Kaçan giden senin ağan (ağabeyin) değil, başka bir erdir. Ak sakallı ben babanı ağlatma! Yaşlanmış ananı ağlatıp sızlatma!"

Oğlan burada soylamış:

"Üç yüz altmış altı alp yiğit ava çıksa,
Kanlı geyik üzerine kavga kopsa,
Kardaşlı yiğitler, kalkar koşar!
Kardaşsız miskin yiğit, ensesine yumruk vurulsa,
Ağlayarak dört yanına bakar,
Ala gözünden acı yaş döker,
Ala gözlü oğlunuzu görünce...
Bey baba, hatun ana, esen kalın!.." dedi.

Baba, ana; "Yanlış haberdir; gitme, oğul!" dediler. Oğlan; "Beni yolumdan ayırmayın! Ağamın tutsak olduğu kaleye gitmeyince, ağamın öldüğünü ya da diri olduğunu öğrenmeyince; öldüyse kanını almayınca güçlü Oğuz eline gelmem!" dedi.

Ata, ana ağlaşıp Kazan'a adam saldılar; "Oğlan, kardaşını andı, gidiyor; bize ne öğüt verirsin?" dediler. Kazan, "Ayağına at kösteğini vurun!" dedi. Nişanlısı vardı. Tezce düğün dernek ettiler. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdiler. Oğlanı gerdeğe koydular. Kızla ikisi bir döşeğe çıktılar. Oğlan, kılıcını çıkardı, kız ile kendi arasına bıraktı. Kız; "Kılıcını kaldır, yiğit! Murat ver, murat al; sarılalım," dedi. Oğlan; "Bre, kavat kızı! Ben, kılıcıma doğranayım, okuma saplanayım! Oğlum doğmasın, doğarsa on yaşına varmasın! Ağamın yüzünü görmeyince, ölmüşse kanını almayınca bu gerdeğe girersem..." dedi. Ayağa kalktı. Tavladan bir şahbaz at çıkardı, eyerledi. Giyimini giydi, dizcek, karucak (kollukça) bağlandı. "Kız, sen beni bir yıl bekle, bir yılda gelmezsem iki yıl bekle! İki yılda gelmezsem üç yıl bekle. Gelmezsem, o zaman benim öldüğümü bil! Aygır atımı boğazlayıp aşımı ver, gözün kimi tutarsa, gönlün kimi severse ona git!" dedi.

Kız burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Yiğidim, ben seni bir yıl bekleyeyim,
Bir yılda gelmezsen, iki yıl bekleyeyim,
İki yılda gelmezsen, üç dört yıl bekleyeyim,
Dört yılda gelmezsen, beş yıl, altı yıl bekleyeyim...
Altı yol ayırdına çadır dikeyim!
Gelenden gidenden haber sorayım!
Hayır haber getirene at, giysi vereyim,
Kaftanlar giydireyim!
Kötü haber getirenin başını keseyim!
Erkek sineği üzerime kondurmayayım!
Murat ver, murat al, ondan sonra git, yiğidim!.." dedi.

Oğlan; "Bre, kavat kızı! Ağamın başına ant içmişim, dönmem yok!" dedi. Kız; "Ayağı kutsuz gelin diyeceklerine, hayasız gelin desinler! Kayınbabama, kaynanama soylayayım..." dedi.

Soylamış:

"Babamdan ileri kayın ata!
Anamdan ileri kayın ana!
Develerin buğrası ürktü gider,
Deveciler önünü aldı, döndüremez!
Soylu aygırın ürktü gider,
At çobanları önünü aldı, döndüremez!
Ağılın koçları ürktü gider,
Çoban önünü aldı, döndüremez!
Ala gözlü oğlun, kardaşını andı gider,
Akça yüzlü gelinin döndüremez!
Siz bilin!" dedi.

Ata ana ah ettiler, yerlerinden kalktılar, 'Oğul, gitme!' diye... Gördüler, çare olmadı. Oğlan; "Elbette o ağamın tutsak olduğu kaleye gitmeyince olmaz!" dedi. Babası, anası; "Sür git, oğul! Uğurun açık olsun! Sağ esen gidip gelesin; döneceğin var ise!.." dediler. Babasının, anasının elini öptü, karaguc atına sıçrayıp bindi. Gece demedi gündüz demedi, sürdü gitti. Üç gün, geceli gündüzlü at sürdü. Dere Şam ucundan geçti. Kardaşının tutsak olduğu o koruya geldi. Gördü ki, at çobanı kâfirler, at güdüyorlar. Kılıç çekip altı kâfiri tepeledi. Davul çalıp at sürüsünü ürküttü, getirip o koruya soktu. Gece yürümüş, üç gün üç gece sürüp gelmiş yiğidin karanlık gözlerini uyku aldı. Yiğit, atının yularını bileğine bağladı, yattı uyudu.

Meğer, kâfirin casusu vardı, gelip teküre, "Oğuz'dan deli bir yiğit geldi, at çobanlarını öldürdü, at sürüsünü ürküttü, getirip koruya soktu." Tekür; "Silahlı altmış adam seçin, varsınlar, tutup getirsinler!" dedi. Altmış silahlı adam seçtiler. Gittiler, altmış demir zırhlı kâfir, ansızın oğlanın üzerine geldiler. Giyim hışırtısından, at çağırmasından, –meğer, yiğit, aygır binerdi–, Han'ım, at kulağı tetikte olur, çekip oğlanı uyardı. Oğlan gördü ki bir alay atlı geliyor. Sıçradı, adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi. Atına bindi. Kara giysili kâfire kılıç vurdu. Bastı hepsini kaleye soktu. Yine uykusunu yenemeyip, yerine gitti, yattı uyudu. Yine, atının yularını bileğine geçirdi.

Kâfirlerin sağ kalanları kaçarak teküre geldiler. Tekür, "Tu yüzünüze! Altmış kişi bir oğlanı yakalayamadınız!" dedi. Bu kez yüz kâfir oğlanın üzerine geldi. Aygır, yine oğlanı uyardı. Gördü, kâfirler dizi dizi geliyorlar. Oğlan kalktı, atına bindi. Adı güzel Muhammet'e salâvat getirdi, kâfire kılıç çaldı, bastı kaleye tıktı. Atını döndürdü, gene yerine geldi. Uykusunu yenemedi, geri yattı uyudu. Atının yularını yine bileğine geçirdi. Bu kez at, oğlanın bileğinden boşandı, kaçtı. Kâfirler yine teküre geldiler. Tekür; "Bu kez üç yüz varın!" dedi. Kâfirler; "Varmayız, kökümüzü kesecek, hepimizi öldürecek!" dediler. Tekür, "Peki, ne yapmak gerek? Gidin, o tutsak yiğidi çıkarın, getirin. Tepegen götünü süsegen yırtar! (Tekmeleyenin götünü boynuzlayan yırtar!) Oğlana at verin, giysi verin!" dedi. Geldiler, Egrek'e; "Yiğit, sana tekür himmet eyledi. Şurada bir deli yiğit, yolcunun yolakçının, çobanın çoluğun ekmeğini alıyor. Tut o deliyi öldür, seni koyuverelim, var git!" dediler. Egrek, "İyi olur," dedi. Egrek'i zindandan çıkardılar. Saçını sakalını yoldular. Bir at, bir kılıç verdiler. Üç yüz kâfiri ona yoldaşlığa verdiler.

Oğlanın üzerine geldiler. Üç yüz kâfir, geniş yerde durdular. Egrek: "Hani o deli yiğit?" Uzaktan gösterdiler. Egrek:

"Gelin gidelim," dedi, "tutalım!" Kâfirler; "Tekürden buyruk sana oldu, sen git!" dediler. Egrek, "İşte uyuyor, gelin gidelim!" dedi. Kâfirler, "Hayır, ne uyuması?.. Koltuğunun altından bakıyor; kalkar, bize geniş yazıyı dar gösterir!" dediler. Oğlan, "Şimdi ben gideyim, elini ayağını bağlayayım, ondan sonra siz gelirsiniz," dedi. Sıçradı, kâfirlerin arasından çıktı. At sürüp bu yiğidin üzerine geldi. Attan indi, atının yularını bir dala iliştirdi. Baktı gördü ki, ayın ondördüne benzer, bir güzel, ala gözlü genç yiğit, domur domur terlemiş uyuyor. Gelenden gidenden haberi yok. Dolandı, başı ucuna geldi. Gördü ki belinde kopuzu var. Çıkarıp eline aldı. Soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp yerinden doğrulan yiğit!
Yelesi kara kazılık atına sıçrayıp binen yiğit!
Arku Beli, Aladağ'ı gece aşan yiğit,
Akıntılı güzel suyu delip geçen yiğit,
Gurbete gelen yatar mı?
Benim gibi, arkasından ak ellerin bağlatarak,
Domuz damında yatar mı?
Ak sakallı babasını, ak saçlı anasını,
Ağlatıp sızlatır mı?
Niye yatıyorsun, yiğit?
Habersiz olma, güzel başını kaldır, yiğit!
Ala gözünü aç, yiğit!
Allah'ın verdiği tatlı canını uyku almış, yiğit!
Arkandan kollarını bağlatma!
Ak sakallı babanı, yaşlı ananı ağlatma!
Ne yiğitsin, güçlü Oğuz ilinden gelen yiğit!
Yaradanın hakkı için, kalk doğrul!
Dört yanını kâfir sardı, iyi bil!" dedi.

Oğlan sıçrayıp uyandı, ayağa kalktı. Kılıcının kabzasına yapıştı ki buna vursun. Gördü ki elinde kopuz var. "Bre, kâfir, Dedem Korkut kopuzu hürmetine çalmadım!" dedi, "Eğer elinde kopuz olmasaydı, ağamın başı için, seni iki parça kılardım!" Çekti kopuzu elinden aldı.

Oğlan burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Alar sabah yerimden kalkmam, kardaş için!
Ak boz atlar yormuşum, kardaş için!
Kalenizde tutsak var mıdır, kâfir söyle bana,
Kara başım kurban olsun kâfir, sana!" dedi.

Büyük kardaşı Egrek burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Ağzın için öleyim kardaş!
Dilin için öleyim kardaş!
Oturduğunda, göçtüğünde, yerini sorsam, neresidir?
Kara dünya içinde yolunu yitirsen, umun nedir?
Büyük bayrak taşıyan hanınız kim?
Kavga günü önden giden alpınız kim?
Yiğit, senin baban kim?
Alp adamın, erdem adını gizlemesi ayıp olur,
Adın nedir, yiğit?" dedi.

Bir daha soylamış:

"Develerimi güdende devecim misin?
Atımı güdende ılkıcım mısın?
Koyunlarımı güdende çobanım mısın?
Kulağımda sır söyleşir naibim misin?

Beşikte koyup gittiğim kardaşçığım mısın ?
Yiğit, söyle bana,
Kara başım kurban olsun bugün sana!" dedi.

Segrek burada büyük kardaşına soyladı:

"Kaldığımda göçtüğümde yerim Gün Ortaç!
Karanlık gece içinde yolumu yitirsem, umudum Allah!
Büyük bayrak götüren hanımız Bayındır Han!
Vuruşma günü önden giden alpımız Salur Kazan!
Babamın adını sorarsan, Uşun Koca!
Benim adımı sorar olsan Segrek!
Kardaşım varmış, adı Egrek!" dedi.

Bir daha soyladı:

"Develeri güdende devecinim!
Atını güdende ılkıcınım!
Beşikte koyup gittiğin kardaşınım!" dedi.

Büyük kardaşı Egrek burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Ağzın için öleyim, kardaş!
Dilin için öleyim, kardaş!
Er mi oldun, yiğit mi oldun kardaş!
Gurbete, kardaşını isteyip sen mi geldin?.."

Kalkıp iki kardaş kucaklaştılar. Egrek küçük kardaşının boynunu öptü. Segrek de ağasının elini öptü. Karşı yakadan kâfirler bakışıyorlardı. "Acaba güreştiler mi? Bizimki yenseydi bari!.." dediler. Gördüler ki, kucaklaştılar, güreştiler. Güzel

atlara binişti̇ler. Kara giysili kâfire at saldılar. Kılıç çaldılar, kâfiri yenip kırdılar, kaleye döktüler. Gelip yine o koruya girdiler. At sürüsünü dışarıya çıkardılar. Davul vurup atları önlerine kattılar. Dere Şam suyunu dilip geçtiler. Gece gündüz yürüdüler. Oğuz'un sınır boyuna yetiştiler.

Egrek, kanlı kâfir elinden, kardaşçığını tutup aldı. Ak sakallı babasına muştucu gönderdi, "Babam beni karşılasın!" dedi. Uşun Koca'ya haber tez geldi, "Muştular olsun! Gözün aydın, oğullarının ikisi de sağ esen geldi!" dediler. Koca işitip mutlu oldu. Gümbür gümbür davullar vuruldu. Altın tunç borular çalındı. O gün, ala padişah otağları dikildi. Attan aygır, deveden buğra; koyundan koç kesildi. Koca Bey, oğullarını karşıladı. Attan indi, oğullarıyla kucaklaşarak görüştü. "Hoş musunuz, esen misiniz oğullar?" dedi. Günlüğü altınlıca odasına geldiler. Eğlenme, yeme içme oldu. Büyük oğluna da güzel gelin getirdi. İki kardaş birbirlerine sağdıç oldular. Gerdeklerine koşup düştüler, muratlarına, amaçlarına erdiler. Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı:

Önü sonu, uzun yaşın ucu ölüm!
Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın!
Günahınızı Muhammet Mustafa yüzü suyuna bağışlasın!
'Âmin!' diyenler Allah'ın sevgisine ersin!
Han'ım, hey!..

XI
Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Onu Tutsaklıktan Çıkardığı Boyu

Meğer, Han'ım, Tırabuzon tekürü, beyler beyi olan Han Kazan'a bir şahin göndermişti. Bir gece, yiyip otururken şahinci başına şöyle dedi: "Bre, sabahleyin şahinleri al, gizlice ava gidelim!" Erkenden atlarına bindiler, av yerine geldiler. Orada bir sürü kaz gördüler. Kazan, şahini saldı. Şahin avını yakalayamadı. Şahin uçup yükseldi. Gözlediler, şahin, Toma'nın kalesine indi. Kazan buna çok kızdı, şahinin ardına düştü. Dere tepe aştı, kâfir eline geldi. Giderken, Kazan'ın karanlık gözlerini uyku aldı. Beyler, "Han'ım, dönelim." dediler. Kazan Bey, "Biraz daha ileri gidelim!" dedi. Baktı bir kale gördü; "Beyler gelin, yatalım," dedi. Kazan'ı küçücük ölüm tuttu, uyudu. Meğer, Han'ım, Oğuz beyleri yedi gün uyurdu. Onun için buna 'küçücük ölüm' derlerdi.

Meğer o gün, Toma'nın kalesinin tekürü ava çıkmıştı. Casus geldi, "Bir bölük atlı geldi, içinde beyleri yattı uyudu." dedi. Tekür adam saldı, "Kim olduğunu öğrenin!" dedi. Gelenler bildi ki, bunlar Oğuz erenlerindendir. Gelip teküre haber verdiler. Tekür de hemen askerini topladı, bunların üzerine geldi. Kazan'ın beyleri baktı, gördüler ki düşman geliyor. "Kazan'ı bırakır gidersek, oraya gidince bizi öldürürler. İyisi şudur ki,

burada ölelim!" dediler. Kâfiri karşıladılar, savaştılar. Kâfirler, Kazan'ın yirmi beş beyini şehit ettiler. Kazan'ın üzerine saldırdılar, uyuduğu yerde tuttular. Elini ayağını sıkıca bağladılar. Bir arabaya yüklediler. Arabaya sağlam bir urganla sardılar. Arabayı çektiler, yürüyüverdiler.

Giderken, araba gıcırtısından Kazan uyandı. Gerindi, bu elindeki ipleri hep kopardı. Arabanın üzerine oturdu. Elini eline çaldı, kahkahayla güldü. Kâfirler, "Ne gülüyorsun?" dediler. Kazan; "Bre, kâfirler, bu arabayı beşiğim sandım. Sizi de yamru yumru dadım sandım!" dedi. Hele Kazan'ı getirdiler, Toma'nın kalesinde bir kuyuya bıraktılar. Kuyunun ağzına bir değirmen taşı koydular. Yemeğini suyunu değirmen taşının deliğinden veriyorlardı.

Bir gün tekürün karısı; "Gideyim, Kazan'ı göreyim. Nasıl bir kişidir, bunca adamlara darbe vuruyormuş," dedi. Hatun gelip zindancıya kuyuyu açtırdı. Çağırdı; "Kazan Bey, durumun nasıldır? Dirliğin yeraltında mı hoştur, yoksa yeryüzünde mi hoştur? Hem şimdi ne yiyorsun, ne içiyorsun, neye biniyorsun?" dedi. Kazan; "Ölülerine aş verdiğin vakit ellerinden alıyorum, hem ölülerinizin rahvanına, yürüyenine biniyorum, artık yaşlanmaya yüz tutmuş çelimsizlerini yediyorum!" dedi. Tekürün karısı, "Dinin için Kazan Bey, yedi yaşında bir kızcağızım ölmüştür, acı, ona binme!" dedi. Kazan; "Ölüleriniz arasında ondan rahvanı yoktur, hep ona biniyorum!" dedi. Kadın, "Vay, senin elinden ne yeryüzünde dirimiz, ne yeraltında ölümüz kurtulurmuş..." dedi. Geldi, teküre; "Acı da, o Tatar'ı kuyudan çıkar. Kızcağızın belini incitirmiş. Yeraltında kızcağızıma binermiş. Kalan ölülerimizi topluyormuş, hem ölülerimiz için verdiğimiz aşı ellerinden çekip alır, yermiş. Onun elinden ne ölümüz, ne dirimiz kurtulurmuş! Dinin aşkına, o eri kuyudan çıkar!" dedi.

Tekür, beylerini topladı: "Gelin Kazan'ı kuyudan çıkarın. Bizi övsün, Oğuz'u yerin dibine batırsın! Ondan sonra

şart eylesin, bizim ilimize düşmanlığa gelmesin!" dedi. Gittiler, Kazan'ı kuyudan çıkarıp getirdiler. "Bizim ilimize düşmanlığa gelmeyeceğine ant iç! Hem bizi öv, Oğuz'u aşağılayıp yerin dibine batır; seni koyuverelim, geç git!" Kazan; "Vallahi billahi, doğru yolu görürken eğri yoldan gelmeyeyim," dedi. "Vallahi Kazan iyi ant içti! Şimdi Kazan Bey, hadi bizi öv!" dediler. Kazan; "Ben yeryüzünde adam övmem! Bir adam getirin, üstüne bineyim, ondan sonra sizi öveyim!" dedi. Gittiler, uzun boylu bir kâfir getirdiler. Kazan, "Bir eyer, bir gem..." dedi, getirdiler. Kâfirin arkasına eyer vurdu, ağzına gem vurdu, yularını çekti. Sıçradı sırtına bindi. Ökçesini ökçesine vurdu, kaburgasını karnına yapıştırdı. Gemini çekti, ağzını ayırdı. Kâfiri öldürdü, çekti üzerine oturdu. "Bre, kâfirler! Kopuzumu getirin, sizi öveyim!" dedi. Gittiler, kopuzu getirdiler. Eline alıp burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"On bin erden düşman gördümse,
'Oyunum' dedim.
Yirmi bin er düşman gördümse,
Kaçmadım.
Otuz bin er düşman gördümse,
Ota saydım.
Kırk bin er düşman gördümse,
Dudak büktüm.
Elli bin er gördümse,
El vermedim.
Altmış bin er düşman gördümse,
Tutuşmadım.
Seksen bin er gördümse,
İrkilmedim.

Doksan bin gördümse,
Dolanmadım.
Yüz bin er gördümse,
Yüz döndürmedim.
Yüzü dönmez kılıcımı elime aldım.
Muhammet'in dini aşkına kılıç vurdum.
Ak meydanda yumru başı top gibi kestim.
O zaman bile, 'erim', 'beyim' diye övünmedim.
Övünen erenleri hoş görmedim.
Eline geçmişken bre, kâfir, öldür beni!
Kara kılıcını çal boynuma, kes başımı!
Kılıcından korkum yok!
Kendi aslımı, kendi kökümü aşağılamam yok!
Oğuz erenleri durur iken, seni övmem yok!" dedi.

Kazan burada bir daha soylamış:

"Yüksek yüksek kara dağlardan taş yuvarlansa,
Kaba ökçemi, uyluğumu karşı tutan Kazan er idim!
Firavun, şişler yükleyip yerden çıksa,
Koca ökçemle perçin kılan Kazan er idim!
Koca koca beylerin oğlu kavga etse,
Kamçı sallayıp durduran Kazan er idim!
Yüce dağlara duman dursa,
Kara sis yel kopsa,
Karagucun kulağı görünmez olsa,
Başkaları kılavuzsuz yolunu şaşırsa,
Kılavuzsuz yol bulan Kazan er idim!
Yedi başlı ejderhaya yetişip vardım.
Heybetinden sol gözüm yaşardı.
'Hey gözüm, namert gözüm, korkak gözüm,

Bir yılandan ne var ki, korktum?' dedim.
O zaman bile, 'erim', 'beyim' diye övünmedim,
Övünen erleri hoş görmedim.
Eline geçmişken bre, kâfir, öldür beni,
Yitir beni!
Çal kılıcını, kes başımı!
Kılıcının önünden sapmam!
Kendi aslımı, kendi kökümü aşağılamam yok!
Oğuz erenleri dururken seni övmem yok!" dedi.

Kazan burada bir daha soylamış:

"Dağ yamacında yıkanır umman denizinde,
Sarp yerlerde yapılmış kâfir şehri,
Sağa sola çırpıntı vurur yüzgeçleri,
Dalga vurduğunda takla döner ördekleri,
'Tanrı benim!' diye su dibinde çığrışır asileri,
Önünü bırakıp tersini okur kızı gelini,
Altın aşık oynar Sancıda'nın beyleri,
Altı kez Oğuz gitti, alamadı o kaleyi!
Altı baş erle ben Kazan gittim,
Altı gün olmadı, aldım!
Kilisesini yıkıp yerine mescit yaptım, ezan okuttum!
Kızını gelinini ak göğsümde oynattım!
Beylerini kul ettim!
O zaman bile, 'erim', 'beyim' diye övünmedim!
Övünen erleri hoş görmedim!
Eline geçmişken bre, kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kılıcının önünden çekilmem yok!
Kendi aslımı, kendi kökümü aşağılamam yok!" dedi.

Kazan yine soylamış:

"Dağ yamaçlarında döndürdüğüm,
bre, kâfir, senin baban,
Gerdanına imrendiğim senin kızın gelinin,
Akça Kale Sürmeli'de at oynattım!
Atla Karun eline baskın yaptım!
Ak Hisar kalesinin burcunu yıktım!
Ak akça getirdiler, 'puldur' dedim!
Kızıl altın getirdiler, 'bakırdır' dedim!
Ala gözlü kızını gelinini getirdiler, aldanmadım!
Kilisesini yıktım, mescit yaptım!
Altını gümüşü yağmalattım!
O zaman bile, 'erim', 'beyim' diye övünmedim!
Övünenleri hoş görmedim!
Eline geçmişken bre, kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kendi aslımı, kendi kökümü aşağılamam yok!
Oğuz erenleri durur iken seni övmem yok!" dedi.

Kazan Bey burada bir daha soylamış:

Ak kayanın kaplanının erkeğinde bir köküm var,
Dağ yamaçlarında geyiklerinizi koşturmaya.
Ak sazın aslanında bir köküm var,
Alaca atlarını koşturmaya.
Azılı kurt eniğinin erkeğinde bir köküm var,
Ak ala on bin koyununu gezdirmeye.
Ak sungur kuşunun erkeğinde bir köküm var,
Alaca ördeğini, kara kazını uçurmaya.
Güçlü Oğuz elinde bir oğlum var Uruz adlı,
Bir kardaşım var Kara Göne adlı.

Senin yeniden doğanını yaşatmayalar...
Eline geçmişken bre, kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kılıcının önünden çekilmem yok!
Kendi aslımı aşağılamam yok!

Bir daha soylamış:

İt gibi hev hev eden kötü huylu,
Küçücek domuz şölenli!
Bir torba saman döşekli!
Yarım kerpiç yastıklı!
Yonma ağaç Tanrılı!
Köpeğim kâfir!
Oğuz'u görürken, seni övmem yok!
Bundan sonra öldürürsen, bre, kâfir öldür beni!
Öldürmezsen, Allah'ın izniyle, öldürürüm kâfir, seni!

Kâfirler; "Bu bizi övmedi, gelin bunu öldürelim!" dediler. Kâfir beyleri toplanıp geldiler. Yine; "Bunun oğlu var, kardaşı var, bunu öldürmek olmaz!" dediler. Getirdiler domuz damına koydular. Atın gücü ayağındadır, ozanın gücü dilindedir. Kazan'ın ölüsünü dirisini kimse bilmedi.

Meğer, Han'ım, Kazan'ın oğlancığı vardı. Büyüdü, yiğitçik oldu. Bir gün ata binip divana gelirken bir kişi; "Sen, Han Kazan'ın oğlu değil misin?" dedi. Uruz kızdı: "Bre, kavat! Benim babam Bayındır Han değil midir?" dedi. "Yok, o ananın babasıdır. Senin dedendir." Uruz; "Bre, ya benim babam, ölü müdür, diri midir?" dedi. "Diridir; Toma'nın kalesinde tutsaktır!" Böyle deyince oğlan üzüldü, ağladı. Atını çevirdi, geri döndü. Anasına geldi. Burada anasına soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Bre, ana! Ben Han oğlu değilmişim!
Han Kazan'ın oğlu imişim!
Bre kavat kızı!
Bunu bana niçin söylemiyordun?
'Ana hakkı, Tanrı hakkı' olmasaydı,
Kara çelik uz kılıcımı çekeydim,
Habersiz güzel başını keseydim,
Alca kanını yeryüzüne dökeydim!.." dedi.

Anası ağladı. "Oğul, baban sağdır, ama söylemeye korkuyordum... Kâfire gidersin, kendini üzesin, perişan olasın... Onun için sana söylemiyordum, canım oğul!" dedi, "Ama amcana adam gönder, gelsin. Görelim ne der?" dedi. Adam gönderdi. Amcasını çağırdı, geldi. Uruz: "Ben babamın tutsak olduğu kaleye gidiyorum!" dedi. Danışıp görüşerek bunu uygun buldular. Bütün beylere haber verildi. "Uruz, babasına gidiyor, silahlanıp gelin!" dediler. Asker toplandı, geldi. Alp Uruz çadırlarını açtırdı, cephanesini yükletti. Kara Göne askere baş oldu. Boru çaldırıp göçtüler, yola girdiler.

Yol üzerinde kâfirin Ayasofya'sı (kilisesi) vardı. Keşişler bekliyorlardı. Kilise çok sarp bir yerdeydi. Attan inip tüccarlar gibi giyindiler. Bezirgânmış gibi görünüp katırı, deveyi çekti geldiler. Kâfirler gördüler. Gelenleri tacire benzetemediler. Kaçtılar, kaleye girdiler, kapılarını kapadılar. Burca çıkıp: "Kimlersiniz?" dediler. Bunlar, "Bezirgânlarız!" dediler. Kâfirler, "Yalan söylüyorsunuz!" diyerek onları taşa tuttular. Uruz attan indi, "Hay!.. Babamın altın kadehinden şarap içen! Beni seven, attan insin! Bunun kapısına birer gürz vuralım!" dedi. On altı yiğit sıçrayıp atlarından indiler. Kalkan tutundular, gürzlerini omuzlarına vurdular. Kapıya geldiler. Birer gürz vurup kapıyı parçaladılar. İçeri girdiler. Buldukları kâfirleri kırdılar. Dil çıkartmadılar. Malını yağmaladılar. Askerin yanına geldiler, oturdular.

Meğer, onların bir sığırtmaçları vardı. Kalenin alındığını gördü. Kaçtı, teküre gitti, Ayasofya'nın alındığını haber verdi: "Ne oturuyorsunuz?.. Üzerinize düşman geldi, başınızın çaresine bakın!" dedi. Tekür beylerini topladı: "Ne edelim de bunlarla uzlaşalım?" dedi. Beyler, "Bunun yolu odur ki, Kazan'ı çıkaralım, onlarla bir araya getirelim!" dediler. Bu sözü yerinde buldular. Gidip Kazan'ı çıkarıp tekürün önüne getirdiler. Tekür, "Kazan Bey! Üzerimize düşman geldi. Bu düşmanı üzerimizden alırsan, seni koyuveririz!" dedi, "Hem haraca uyalım, sen de ant iç ki, bu bizim ele düşmanlığa gelmeyesin!" dediler. Kazan; "Vallahi billahi, doğru yolu görürken, eğri yoldan gelmeyelim!" dedi. Kâfirler, 'Kazan iyi ant içti' diye sevindiler. Tekür, askerini toplayıp meydana geldi. Çadır diktirdi. Kâfirin askeri, Kazan'ın çevresinde yığıldı. Kazan'a giyim getirdiler. Kılıç, süngü, çomak ve başka savaş araçlarını giydirip donattılar. O sırada Oğuz erenleri alay alay geldi. Gümbür gümbür davullar, dümbelekler çalındı. Kazan gördü ki, askerin önünce bir ak boz atlı, ak bayraklı, sırtı sağlam demir zırhlı (yiğit), Oğuz'un önünce geldi, çadırını diktirdi. Alay bağladı, durdu. Onun ardınca Kara Göne geldi. Alay bağladı, durdu. Burada Kazan, atını meydana sürdü, hasım istedi. Boz atlı Beyrek at tepti, meydana girdi. Kazan burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Kalkıp yerinden doğrulan yiğit,
ne yiğitsin!
Sırtı sağlam demir zırhını giyen yiğit,
ne yiğitsin!
Adın nedir, yiğit, söyle bana..." dedi.

Beyrek burada soylamış:

"Bre kâfir, sen beni bilmez misin!
Parasar'ın Bayburt Hisarı'ndan parlayıp uçan,
Sözlüsünü başkaları kaçırırken tutup alan,
Bay Büre Han oğlu Bamsı Beyrek bana derler!
Gel beri, bre kâfir, dövüşelim!" dedi.

Kazan burada bir daha soylamış:

"Bre, yiğit! Önünce bu askerin,
Bir ak bayraklı alay geldi.
Çıktı bir yiğit, çadırını elden önce dikti.
Ak boz ata binen o yiğit
Ne yiğittir, kimin nesidir?
Yiğit, başın için söyle bana." dedi.

Beyrek: "Bre, kâfir! Kimin nesi olacak; beyimiz Kazan'ın oğludur!" dedi. Kazan, içinden, 'Elhamdülillâh, benim oğlancığım büyük er olmuş!' dedi. Beyrek: "Bre, kâfir, niye bir onu, bir bunu soruyorsun bana?" dedi, Kazan'ın üzerine at saldı. Altı dilimli gürzünü alıp Kazan'a savurdu. Kazan, kendisini tanıtmadı. Kavradı, Beyrek'i bileğinden tuttu, çekti çomağını elinden aldı. Beyrek'in ensesine bir çomak vurdu. Beyrek, atının boynunu kucakladı, çekip geri döndü. Kazan: "Ya, Beyrek! Git, Bey'ine söyle, gelsin!" dedi. Bunu gördü; Eylik Koca oğlu Dönebilmez Dölek Evren meydana girdi. Kazan burada soylamış:

"Alar sabah yerinden kalkan yiğit,
ne yiğitsin!
Bedevî atını oynatarak gelen yiğit,
ne yiğitsin!

Erin erden adını saklaması ayıp olur!
Adın nedir yiğit, söyle bana!" dedi.

Dölek Evren:

"Bre, kâfir! Benim adımı bilmiyor musun?
Kâfirleri it ardına bırakıp horlayan,
Elden çıkan,
Elli yedi kalenin kilidini alan
Eylik Koca oğlu Dönebilmez Dölek Evren
bana derler!" dedi.

Süngüsünü eline alıp at saldı. 'Kazan'a saplayayım' dedi. Saplayamadı, öteye geçti. Kazan at tepti, süngüsünü çekip elinden aldı, tepesine vurdu, parça parça oldu, kırıldı. "Bre, kavat oğlu! Bey'ine söyle, gelsin!" dedi. O da çekilip geri döndü.

Kazan, yine er diledi. Dozan oğlu Alp Rüstem at tepti, meydana girdi. Kazan burada yine soyladı:

"Kalkıp yerinden doğrulup gelen,
Kazılık atına sıçrayıp binen,
ne yiğitsin!
Adın nedir?
Söyle bana!" dedi.

Alp Rüstem:

"Kalkıp yerinden doğrulup gelen,
İki kardaş bebeğini aldırıp utançtan başı önünde gezen,
Dozan oğlu Alp Rüstem bana derler!" dedi.

O da Kazan'a at saldı. Yeneyim dedi, yenemedi. Kazan Bey buna da bir darbe vurdu. "Bre, kavat! Git, Bey'ine söyle, gelsin!" dedi. O da döndü.

Kazan yine er diledi. Uruz'un gemini, amcası Kara Göne tutmuştu. Çekti, ansızın elinden aldı. Kılıcını sıyırdı, babasının üzerine at saldı. Davrandırmadan, omzuna dört parmak derinliğinde yara açtı. Kazan'ın alca kanı şorladı, koynuna indi. Uruz yine döndü ki bir daha çalsın. Kazan burada, çağırıp oğluna soylar, görelim, Han'ım, ne soylar:

"Kara dağımın yükseği oğul!
Karanlık gözlerimin aydını oğul!
Alpım Uruz! Aslanım Uruz!
Ak sakallı babana kıyma oğul!" dedi.

Uruz'un acıma damarları kaynadı. Kara çekik gözleri kan yaş doldu. Attan yere indi, babasının elini öptü. Beyler, Kazan'la oğlunun üzerine at saldılar, çevrelerini aldılar. Hepsi attan indi, Kazan'ın elini öptüler.

Yürüyüp kâfire at saldılar, kılıç çaldılar. Derelerde tepelerde kâfire kırgın girdi. Kaleyi aldılar, kilisesini yıkıp mescit yaptılar. Uruz, kanlı kâfir elinden babasını çekip aldı. Güçlü Oğuz eline gelip çıktı. Akça yüzlü anasına muştucu saldı. Kaza benzer kızı gelini, Kazan'ı karşıladılar, gelip elini öptüler, ayağına düştüler. Kazan, güzel çimenliğe çadır, otağ diktirdi. Yedi gün yedi gece toy düğün, yeme içme oldu. Dedem Korkut geldi, kopuz çaldı. Gazi erenlerin başına neler geldiğini soyladı:

Hani, övdüğümüz bey erenler,
Dünya benim diyenler,
Ecel aldı, yer gizledi.
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya!
Son ucu ölümlü dünya!
Ölüm vakti geldiğinde,
Arı imandan ayırmasın!
Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin!
Beş kelime dua kıldık, kabul olsun!
Âmin... âmin... diyenler, Allah'ın sevgisine ersin!
Günahınızı, adı güzel Muhammet Mustafa
hürmetine bağışlasın!
Han'ım hey!..

XII
İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Başkaldırıp Beyrek'in Öldüğü Boyu

Üç Ok, Boz Ok bir araya gelse, Kazan, evini yağmalatırdı. Kazan yine evini yağmalattı. Ama bu kez yağmada Dış Oğuz bulunmadı, yalnızca İç Oğuz yağmaladı.

Ne zaman Kazan evini yağmalatsa, eşini elinden tutar, dışarıya çıkarırdı. Ondan (sonra) yağma ederlerdi. Dış Oğuz beylerinden Aruz, Emen ve öteki beyler bunu işittiler, dediler ki: "Bak, bak! Şimdiye değin Kazan'ın evini biz de yağma ederdik. Şimdi niçin bu işte biz olmuyoruz?" Topluca anlaşarak, Dış Oğuz beyleri Kazan'a gelmediler, ona düşmanlık eylediler.

Kılbaş derler bir kişi vardı. Kazan, "Bre, Kılbaş, bu Dış Oğuz beyleri, hep gelirlerdi, şimdi niçin gelmediler?" dedi. Kılbaş, "Niçin gelmediklerini bilmiyor musun? Evini yağmalattığında, Dış Oğuz birlikte bulunmadı, neden odur?" dedi. Kazan, "Düşmanlık bağladılar öyle mi?" dedi. Kılbaş, "Han'ım, ben gideyim, onların dostluğunu, düşmanlığını anlayayım," dedi. Kazan, "Sen bilirsin, git!" dedi.

Kılbaş birkaç adamla, atlarına binip Kazan'ın dayısı Aruz'un evine geldi. Aruz da altın gölgeliğini dikmiş, oğlanlarıyla oturmuştu. Kılbaş gelip Aruz'a selâm verdi.

"Kazan'ın canı sıkıldı, 'Ne olursa olsun, dayım Aruz bana gelsin,' dedi; 'Kara başım darda kaldı, üzerime düşman geldi. Develerimi bağırttılar, karagucda kazılık atlarımı kişnettiler. Kaza benzer kızımız gelinimiz darda kaldı. Benim kara başıma gör neler geldi! Dayım Aruz gelsin!' dedi."

Aruz, "Bre, Kılbaş! O vakit ki, Üç Ok, Boz Ok bir araya toplansa, Kazan'ın evini yağma ederlerdi. Suçumuz neydi ki, yağmada bile olmadık?" dedi; "Hep Kazan'ın başına sıkıntılar gelsin, o zaman dayısı Aruz'u ansın! Biz Kazan'a düşmanız; bunu iyi bilsin!" dedi.

Kılbaş burada soylamış, görelim, Han'ım, ne soylamış:

"Bre kavat!
Kalkıp Kazan Han yerinde durdu,
Ala dağa çadırını, otağını dikti.
Üç yüz altmış altı alp erenler yanına toplandı.
Yeme içme arasında beyler seni andı.
Üstümüze düşman müşman gelmedi.
Ben senin dostluğunu, düşmanlığını sınadım.
Kazan'a düşmanmışsın, anladım!" dedi.

Yerinden kalkıp, "Hoş kal!" deyip gitti.

Aruz buna çok kızdı. Dış Oğuz beylerine adam gönderdi: "Emen gelsin, Alp Rüstem gelsin, Dönebilmez Dölek Evren gelsin!.. Geri kalan beyler hep gelsin!" dedi. Dış Oğuz beyleri hep toplandı. Ala, han çadırını düze dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. Dış Oğuz beylerini ağırlayıp şölen verdi. "Beyler! Ben sizi niye çağırdım biliyor musunuz?" "Bilmiyoruz!.." Aruz, "Kazan bize Kılbaş'ı göndermiş, 'Elim günüm yağmalandı, kara başım darda kaldı, dayım Aruz

bana gelsin!' demiş. Kılbaş'a dedim ki, 'Ne zaman ki Kazan evini yağmalatırdı, Dış Oğuz beyleri de yağmalardı. Beyler gelir, Kazan'ı selâmlar, giderdi!' dedim." Emen, "Ya sen ne cevap verdin?" Aruz, "Bre, kavat! Biz Kazan'a düşmanız!" dedim. Emen, "İyi demişsin!"

Aruz, "Beyler, ya siz ne dersiniz?" Beyler, "Ne diyelim?.. O ki sen Kazan'a düşman oldun, biz de düşmanız!" dediler. Aruz ortaya *Kur'an* getirdi, bütün beyler el basıp ant içtiler, "Senin dostuna dost, düşmanına düşmanız!" dediler. Aruz bütün beylerine hilat bağışladı. Döndü, "Beyler, Beyrek bizden kız almıştır, güveyimizdir. Ama Kazan'ın dostudur. 'Gelsin, bizi Kazan ile barıştırsın,' diyelim, buraya gelmesini sağlayalım. Bize bağlı olursa, hoş! Etmez ise, ben sakalını tutayım, siz kılıç aşırın, parçalayın! Aradan Beyrek'i kaldıralım; ondan sonra Kazan ile işimiz hayır ola!.." dedi.

Beyrek'e kâğıt gönderdiler. Beyrek, odasında yiğitleriyle yiyip içiyordu. Aruz'dan adam geldi, selâm verdi. Beyrek selâm aldı. "Han'ım, Aruz size selâm eder, 'Kerem etsin, Beyrek gelsin, Kazan ile bizi barıştırsın,' der." dedi. Beyrek: "İyi olur," dedi. Atını çektiler, bindi. Kırk yiğitle Aruz'un evine geldi. Dış Oğuz beyleri otururken girip selâm verdi. Beyrek'e Aruz, "Biliyor musun, seni niye çağırdık?" "Niye çağırdınız?" "Hep şu oturan beyler, Kazan'a başkaldırdık, ant içtik." Kur'an getirdiler, "Sen de ant iç!" dediler. Beyrek, 'Ben, Kazan'a başkaldıramam!' diye ant içti, soyladı:

"Ben Kazan'ın nimetini çok yemişim,
Bilmezsem, gözüme dursun!
Karagucda kazılık atına çok binmişim,
Bilmezsem, bana tabut olsun!
Güzel kaftanlarını çok giymişim,

Bilmezsem, kefenim olsun!
Ala, han otağına çok girmişim,
Bilmezsem, bana zindan olsun!
Ben Kazan'dan dönmem!
İyi bil!" dedi.

Aruz, Beyrek'in sakalını tuttu. Beyler, Beyrek'e kıyamadı. Beyrek, Aruz'un öfkelendiğini burada anladı; soylamış:

"Aruz, bana bu işi edeceğini bilseydim,
Karagucda kazılık atıma binerdim!
Sırtı sağlam demir zırhımı giyerdim!
Kara çelik uz kılıcımı belime bağlardım!
Alnıma başıma sağlam tolgamı vururdum!
Kargı dalı altmış tutam süngümü elime alırdım!
Ala gözlü beyleri yanıma katardım!"

"Kavat! Ben bu işi duysam, sana böyle gelir miydim? Aldatıp er tutmak avrat işidir! Avradından mı öğrendin sen bu işi, kavat!" dedi. Aruz, "Bre, abuk sabuk söyleme! Kanına susama! Gel ant iç!" dedi. Beyrek; "Vallahi, ben Kazan'ın uğruna baş koymuşum, Kazan'dan dönmem! İstersen yüz parça et!" dedi.

Aruz yine kızdı. Beyrek'in sakalını sımsıkı tuttu. Beylere baktı, gördü kimse gelmiyor. Aruz, kara çelik uz kılıcını sıyırıp Beyrek'in sağ uyluğuna çaldı. Kara kana bulaştı. Beyrek'in başı bunaldı. Beyler hep dağıldı, atlı her kişi atına bindi. Beyrek'i bindirdiler, ardına adam bindirip kucakladılar. Kaçtılar. Beyrek'i eve yetiştirdiler, cüppesini üzerine örttüler. Beyrek burada soyladı:

"Yiğitlerim yerinizden doğrulun!
Ak boz atımın kuyruğunu kesin!
Arku Beli Ala Dağ'dan gece aşın!
Akıntılı güzel suyu dilip geçin!
Kazan'ın divanına koşup varın!
Ak çıkarıp kara giyin!
'Sen sağ ol, Beyrek öldü!' deyin!"

Deyin ki: "Namert Aruz dayından adam geldi. Beyrek'i istemiş. O da gitmiş. Dış Oğuz beylerinin hepsi toplanmış, bilmedik. Yeme içme arasında Kur'an getirdiler; 'Kazan'a biz başkaldırdık, ant içtik, gel sen de ant iç!' dediler. İçmedi. 'Ben Kazan'dan dönmem!' dedi. Namert dayın öfkelendi, Beyrek'i kılıçladı. Kara kana bulaştı, bunaldı. Yarın kıyamet gününde benim elim Kazan Han'ın yakasında olsun, benim kanımı Aruz'a kor ise!.. dedi.' deyin." Bir daha soylamış:

"Yiğitlerim!
Aruz oğlu Basat gelmeden,
Obam elim yağmalamadan,
Kaytabanda develerimi bağırtmadan,
Karagucda kazılık atım kişneşmeden,
Ağılda koyunlarım meleşmeden,
Akça yüzlü kızım gelinim inleşmeden,
Akça yüzlü güzelimi Aruz oğlu Basat gelip almadan,
Obam elim yağmalamadan,
Kazan bana yetişsin!
Benim kanımı Aruz'a komasın!
Akça yüzlü sevgilimi oğluna alıversin!
Ahret hakkını helâl etsin!
Beyrek padişahlar padişahı, Hakk'a ulaştı,
İyi bilsin!"

Beyrek'in anasına babasına haber gitti. Ak evinin eşiğinde ağlaşma koptu. Kaza benzer kızı gelini ak çıkardı, kara giydi. Ak boz atının kuyruğunu kestiler. Kırk elli yiğit kara giyip gök sarındılar. Kazan Bey'e geldiler. Sarıklarını yere vurdular, "Beyrek!.." diye çok ağladılar, Kazan'ın elini öptüler, "Sen sağ ol, Beyrek öldü," dediler. "Namert dayın hile yapmış. Çağırıp bizi aldılar, gittik. Dış Oğuz beyleri size başkaldırmışlar. Bilmedik, Kur'an getirdiler, 'Biz Kazan'a başkaldırdık, sen de bize bağlılık göster!' dediler, ant içtiler. Beyrek, ekmeğini çiğnemedi, onlara katılmadı. Dayın namerdi Aruz öfkelendi, Beyrek'i oturduğu yerde kılıçladı, bir uyluğunu düşürdü. "Sen sağ ol, Han'ım! Beyrek, Hakk'a ulaştı. 'Benim kanımı Aruz'a komasın!' dedi." dediler.

Kazan bu haberi işitti, mendilini eline alıp hüngür hüngür ağladı; divanda ağlaşma oldu. Hep orada olan beyler ağlaştılar. Kazan vardı odasına girdi, yedi gün divana çıkmadı, ağladı oturdu. Beyler toplandı, divana geldi. Kazan'ın kardeşi Kara Göne; "Kılbaş, git söyle, ağam Kazan gelsin çıksın, bir yiğit aramızdan eksildi. Hem vasiyet eylemiş, 'Benim kanımı komayasın, alasın!' demiş. Gidelim, düşmanı haklayalım! de," dedi. Kılbaş: "Sen kardaşısın, sen git," dedi. Sonunda ikisi birlikte gittiler. Kazan'ın odasına girdiler. Selâm verdiler, "Sen sağ ol, Han'ım!" dediler; Bir yiğit aramızdan eksildi, senin yolunda baş verdi. Gidelim kanını alalım. Hem size ısmarlamış, 'Benim kanımı alsın!' demiş. Ağlamakla iş mi olur? Kalk gel yukarı!" dediler. Kazan; "Uygundur! Tezce cephaneyi yükletsinler, beylerin hepsi atlarına binsinler!" dedi.

Bütün beyler bindi. Kazan'ın yağız al atını çektiler, bindi. Boru çalındı, davul vuruldu. Gece gündüz demediler, yürüdüler.

Aruz'a ve bütün Dış Oğuz beylerine haber oldu, "İşte Kazan geldi!" dediler. Onlar da asker toplayıp, boru çaldırıp Kazan'ı karşıladılar. Üç Ok, Boz Ok karşılaştılar. Aruz, "Benim İç Oğuz'da hasmım Kazan olsun!" Emen, "Benim hasmım Ters Uzamış olsun!" Alp Rüstem, "Benim hasmım Ense Koca oğlu Okçu Kozan olsun!" dedi. Her biri bir hasım gözetti. Alaylar bağlandı, saflar dizildi, borular çalındı, davullar dövüldü.

Aruz Koca meydana at tepti, Kazan'a çağırıp, "Bre, kavat! Sen benim hasmımsın, sen gel beri!" dedi. Kazan, kalkan tuttu. Süngüsünü eline aldı, başının üzerinde çevirdi. "Bre, kavat! Alçakça er öldürmek nasıl olur, ben sana göstereyim!" dedi. Aruz, Kazan'ın üzerine at saldı, Kazan'ı kılıçladı; bir noktasını bile kestiremedi. Öteye geçti. Sıra Kazan'a geldi. Altmış tutam ala gönderini koltuğuna kıstırdı. Aruz'a bir gönder vurdu. Göğsünden şimşek gibi delip geçti. At üzerinden yere yıktı. Kardaşı Kara Göne'ye işaret etti, "Başını kes!" dedi. Kara Göne attan indi, Aruz'un başını kesti.

Dış Oğuz beyleri bunu görüp, hepsi attan indiler. Kazan'ın ayağına kapandılar, suçlarının (bağışlanmasını) dilediler, elini öptüler. Kazan, suçlarını bağışladı. Beyrek'in kanını dayısından aldı. Aruz'un evini yağmalattı. Yiğit beyler ganimet aldı. Kazan, gök alana, güzel çimenliğe çadır diktirdi, otağını kurdu. Dedem Korkut gelip kopuz çalarak yiğitleri kutladı, gazi erenlerin başına nelerin geldiğini anlatıverdi:

"Hani dediğim bey erenler,
Dünya benim diyenler,
Ecel aldı yer gizledi.
Ölümlü dünya kime kaldı?

Gelimli gidimli dünya,
Son ucu ölümlü dünya!
Eninde sonunda, uzun yaşın ucu ölüm; sonu ayrılık!"

Hayır dua edeyim, Han'ım:

"Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın!
Ak sakallı babanın yeri uçmak olsun!
Ak saçlı ananın yeri cennet olsun!
Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin!
Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun!
'Âmin... âmin..' diyenler, Allah'ın sevgisine ersin!
Derlesin toplasın,
Günahımızı, Muhammet Mustafa'ya bağışlasın!
Han'ım, hey!.."

Küçük Sözlük

A

a: Bir seslenme işareti, ünlem. A kız! A bey! gibi.

aciz: Eli gücü yetmeyen, beceriksiz, zavallı.

adak: Bir dileğin yerine gelmesine yardımı olsun diye kutsal ölüler, Tanrı vb. adına kurban kesme, mum yakma, aç doyurma gibi eylemler ya da adanan şeyler.

adaklı: Sözlü, nişanlı, yavuklu.

âdemîler evreni: İnsan azmanı, güçlü kuvvetli, savaşmakta adı olan, erdemiyle kendine güven yaratmış.

ağ: Ak, beyaz. .

ağa: Ağabey, baba.

ağılmak: Göklere yükselmek.

ağmak: Yükselmek, çıkmak.

âhir: Son, en son.

âhiret: Öbür dünya.

akça: Ak, beyaz.

ala: Karışık renkli.

alaca: Karışık renkli.

Alar sabah: Alaca karanlık, sabah aydınlığı, şafak sökmeden önce yalancı aydınlık (fecr-i kâzip), tan atma zamanı, sabah aydınlığı başlarken ufukların kızarması, sabah alacası.

alkış: Dua, kutlama.

Allahü samed: Pek yüksek, ulu, sonsuz, kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan.

alp: Kahraman, babayiğit, bahadır, cesur.

amel: Yapılan iş, hareket, eylem.

ameli azmak: Yaptıkları bozulmak, kaderinin bozulması.

âmennâ ve saddaknâ: "İman ettik, inandık ve onayladık" anlamında bir söz.

arı: Temiz, duru.

arık: Zayıf, cılız, cansız.

arşın: Eskiden kullanılan, aşağı yukarı metrenin üçte ikisine eşit olan uzunluk ölçüsü.

aşık: Hayvanların dizkapaklarından çıkan oynak kemik.

aşık oynamak: Çocukların, koyunların aşık kemiğiyle oyun oynaması.

aşıt: Aşılacak yer.

aşmak: (Hayvanlar, özellikle atların) döl almak üzere çiftleşmeleri.

ata kıymak: Ata acımayıp sürmek, koşturmak,

ava binmek: Ava çıkmak, ava çıkmak için ata binmek.

avsıl: Sığırların dilinde ve ayağında görülen bir hastalık.

aya: Sapanın taş konan yeri.
ayağına düşmek: Yalvarmak.

B

bağır: göğüs, yürek.
bahri: Dere kuşu, ördek.
bakıp seyretmek: Gözleme.
balkımak: Parlamak.
ban (ev): Keçeden yapılmış büyük çadır.
banlamak: Ezan okumak.
basılmak: Yenilmek.
bazlama: Yağlı ekmek.
bedevî at: Göçebe atı. Hızlı, çevik, uzun yola dayanıklı at.
behişt: Cennet.
belen: Tepe, sırt, dağ, dağlık, sarp yer.
belli bilmek: İyice anlamak, iyice, kesin olarak bilmek.
belük: Sadağın ok koyulan yanı.
bencileyin: Benim gibi.
beniz: Yüzün rengi.
berk: Güçlü, sağlam.
berkitmek: Güçlendirmek, sağlamlaştırmak.
beşik kertme: Çocukluklarından (kimi zaman doğar doğmaz) kızla oğlanı nişanlamak.
bilik: Bilinç, şuur.
beze: Zavallı, suçlu, biçare.
binit: Binmeye özgü at.
biserek biserek (deve için): Besili besili (?).
boğaz: Azgın, kösnül.
bostan: Bahçe, bağ.
boy: Kavim, halk, oymak. Bir aşiretin kollarından her biri.
boy: Destan, hikâye.
boy boylamak: (sözlü edebiyatta) destan, hikâye anlatmak.
bozaç: Dişi turaç.
böğüre böğüre: Bağıra bağıra, hıçkıra hıçkıra.
börk: Başa giyilen külâh, kalpak gibi şeyler.
buğra: Devenin erkeği.
buğur: Şimdi, bu kez.
bukağı: Köstek, ceza kazığı, ayak kösteği, pranga.
bunlu: Gamlı, dertli başı darda, sıkışık.
buzlamak: Devenin bağırması, bağıra bağıra ağlamak.
buzlatmak: Bağırta bağırta ağlatmak.
bühtan: Yalan, iftira.
büldür büldür: Damla damla, iri iri damlalar biçiminde gözyaşı.
büldür büldür ağlamak: Gözlerinden yaş dökerek ağlamak.

C

cariye: Para ile alınıp satılan hizmetçi kız, savaşta tutsak edilmiş ya da odalık diye alınmış kız.
cebbar: Güç, kudret sahibi.
cılasın: Kahraman, babayiğit, boylu boslu, yiğit delikanlı.
cübbe: İmamların giydiği bol kollu, uzun etekli elbise.

Ç

Çalap: Tanrı.
çalkara kuş: Boz renkli kuş.
çalmak: Vurmak.
çatlagıç: Yarık, çatlak.
çapar gelmek: Koşarak gelmek.
çatlatmak: Çatlatarak ses çıkartmak.
çember: Yazma, yemeni, baş örtüsü.
çeri: Asker, ordu, bölük.

çeribaşı: Komutan, serdar, serasker.
çevgen: Eğri başlı cirit, değnek.
çevrilmek: Dönmek, dönüp dolaşmak.
çırağ: Çıra.
çomak: Bir ucunda demir topuz bulunan sopa, değnek.
çönge: Bulanık gören (göz), körelmiş, körleşmiş.

D

dağarcık: Yiyecek, azık konan torba, mendil düğümlenerek yapılan çıkın.
dağlamak: Kızgın demirle damgalamak.
dağlamak (yürek): Yüreğini yaralamak, acı vermek.
dam: Ağıl, ahır (koyun ağılı).
darıca: Darı kadar.
dayak: Direk, destek.
dayak olmak: Destek olmak.
denli: Kadar.
depegen: Tekmeleyen.
depretmek: Sarsmak.
derneksiz: Biçimsiz, görünüşü bozuk, görgüsüz.
dervend: Dar geçit, boğaz, küçük sınır kalesi, derbent.
dergâh: (Eskiden) dervişlerin ibadet ve barınma yeri.
destur: İzin.
devlet: Talih, kısmet sahibi.
dilemek: Kız istemek.
din dinlemek: gizlice dinlemek, kapı dinlemek.
direk: Dayak, temel.
dirim: Hayat, yaşam.
dirlik: İyi geçinme.
ditmek: Didik didik etmek.
divan: Büyük meclis.
dizcik: Dizbağı, dizlik.
dokunç: Yüze vurma, başa kakma.
dolama: Salıncak ya da beşiklerden çocukların düşmesini önlemek için kullanılan iki ucu değneklere tutturulmuş bez.
dom: Dirençli, dayanıklı, sarsılmaz.
don/ton: Giysi, savaş giysisi.
donatmak: Giydirip kuşandırmak.
doyum: Ganimet, yağma malı.
dölek: Saygın, doğurgan.
döş: Göğüs.
Düldül: Hz. Muhammet'in bindiği, sonra Hz. Ali'ye armağan ettiği katırın adı.
dünlük: Çadırın üstünde açılan delik.

E

edik: Konçlu (boğazlı) yemeni, kısa konçlu çizme.
eğlenmek: Oyalanmak.
ekmek: Yemek.
ekmek yemek: Yemek yemek.
el: İl, memleket, ülke.
el-aman!: Aman dileme, sığınma için kullanılan bir söz.
elce: El büyüklüğünde kopuz, telli saz.
emcek: Meme.
enik: Yavru (köpek, kedi).
er: Yiğit, erkek.
eren: Erkek, yiğit, kahraman, babayiğit, bahadır.
erkeç: Üç dört yaşında erkek keçi.
esrik: Kendinden geçmiş, sarhoş.
evermek: Evlendirmek.

F

fani: Geçici, yok olucu.
fend: Hile, yalan, düzen.

G

gafil: Habersiz, dikkatsiz; önden yapacağını ve başına geleceği düşünmeyen, aldırış etmeyen.
gayrı: Başkası.
gaza eylemek: İslâmlık uğruna savaşmak.
gazap etmek: Öfkelenmek, öfkelenerek kükremek, çok kızmak.
gerdek dikmek: Gelin odası hazırlamak, düğün başlatmak.
geri: Yeniden, tekrar.
gödek: Kısa.
göğüs vermek: Tırmanmak, çıkmak.
gök: Mavi.
gök alan: Yeşil düzlük, çimenlik.
gökçek: Güzel.
göklü: Mavili.
görk: İyi görünüş, güzellik.
görklü: Görünüşü güzel, güzel.
gömeç: Külde pişmiş buğday ekmeği.
göt: Arka.
gözlemek: Beklemek.
güman: Kuşku, şüphe.
gün: Güneş.
günlük: Güneşlik (güneşten koruyan), şemsiye, tente.
gürz: Büyük topuz, ucu demir topuzlu değnek.
güvenç: İtimat.

H

hacet: Dilek, gerekli olan şey.
hacil düşürmek: Utandırmak.
halıce: Küçük halı.
halletmek: Çözüme kavuşturmak.
haraç: Eskiden, özellikle Müslüman olmayanlardan ve başka devletlerden alınan vergiye verilen ad.
harami: Yol kesen.
haramzade: Piç.
hasım: Düşman, vuruşanlardan her biri.
hasret: Özlem, özlenilen kişi.
helâk kılmak: Öldürmek.
helâli: Karısı, eşi.
helâlli: Uygun biçimde evlenmiş kadın ya da erkek.
hezen: Yapılarda kullanılan yuvarlak ağaç (toprak evlerde özellikle tavanda kullanılır).
Hızır: İnsana hayat suyunu getireceği söylenen, ölümsüzlük kazanmış masal kişisi.
hor bakmak: Değersiz saymak, değer vermemek.
hoşluk: Sağlık, iyilik.
hotaz: At gerdanlığı.

I

ılkı: At sürüsü.
ılkıcı: At çobanı.
ınak: Hakanın, beyin en inandığı, en güvendiği kimse.
ıs: Sahip.
ışılamak: Parlamak.

İ

ibret: Acayipliğiyle, Tanrı'nın nelere kadir olduğunu gösteren yaratık.
içit: İçilecek su.
ikrar: Söyleme, tekrarlama.
il: bkz. el.
iletme: Alıp götürme.
ilham etme: İçe doğmak.
imaret: Yoksullara yiyecek dağıtılan yer.

imrahor: Ahırcıbaşı, beyin ahırına bakan kimse.

İsm-i âzam: Allah'ın, Kur'an'da geçen doksan dokuz adının düzeyinde bir sıfatı, Tanrı'nın en yüce adı.

izzet: Değer, saygı.

K

kada (kaza): Dert, belâ, Tanrı'nın takdirinin gerçekleşmesi.

kaftan: Uzun, süslü üst giysisi.

kaftanlık: Kaftan yapımında kullanılan kumaş.

kâğıt: (burada) Mektup.

kakınç: Başa kakılan suç, ayıp.

kalarda koparda: Kaldığında göçtüğünde.

kalmak: Yardım dileyecek duruma düşmek, güç gösterememek.

kamu: Bütün, hepsi.

kanara: Eti yenilen hayvanların kesilip yüzüldüğü yer, mezbaha.

kapak: Göz kapağı.

kapak kaldırmak: Gözünü açmak.

karaguc: Ehlileştirilmiş, bakımlı at sürüsü.

kara kıyma (göz): Siyah çekik göz.

kara pulat: Kara çelik.

karar kılmak: Sükûna ermek, yerinde durmak.

karavaş: hizmetçi.

karavat: Genelev.

karavul: Gözcü, nöbetçi.

kargımak: lânetlemek, beddua etmek.

kargış: Beddua.

kargı dalı: Kargıdan yapılma silah.

karı: Kadın, yaşlı kadın.

karıcık: Yaşlanmış (kadınlar için).

karımak: Yaşlanmak.

karmanmak: Kıvranmak, aranmak.

kas kas (gülmek): Kahkahayla (gülmek)

kaşanmak: At, eşek, katır gibi hayvanların işemesi.

katar katar: Sıra sıra, bir sırada.

kavat: Herif.

kavl (kavil): Söz.

kavraşma (karvaşma): Birbirine sarılmak, tutuşmak, (güreşte) birbirine sarılmak.

kayın ok: Gürgenden, kayın ağacından yapılmış ok.

kaytaban: Deve sürüsü.

kazılık at: Güçlü kuvvetli, cinsi iyi at.

keçim: Savaşta at giydirilen zırh.

keher: Kahverengi.

kendürük: "Kadınlar saç ekmeği yaparken yaslağacın (sofra) altına serdikleri deriden yapılmış yaygı, üzerinde un elemek için tabaklanmış deri, üzerinde değirmen çekilen deri."

kepenek: Keçeden yapılma çoban yağmurluğu.

kerem eylemek: İyilik, büyüklük, cömertlik eylemek.

kertilmek: Bıçakla çizip yer açmak.

kesim kesmek: Ödemeyi kararlaştırmak üzere anlaşmak, taahhüt etmek.

kılıç çalmak: Kılıçla vurmak, kılıçla kesmek.

kımız: Ekşitilmiş kısrak sütü.

kıran yer: Bayır, yamaç.

kırgın: Ölüm salgını, bozgun.

kırışmak: Savaşmak, birbirini öldürürcesine savaşmak.

kıynak: Pençe:

kızan: Erkek çocuk.

kiriş: Sinirden ve bağırsaktan yapılmış sicim.

koca: Yaşlı erkek.

kocamış: Yaşlanmış (erkekler için).

kocunmak (gocunmak): Alınmak, bir sözün, bir davranışın kendisiyle ilgili olduğu kanısına kapılmak.

kolan: Hayvanların (at, eşek, katır, deve) karnının altından geçirilen (semeri ya da eyeri bağlamak için) kemer, kayış.
kolca (kopuz): Kol uzunluğunda kopuz, telli saz.
konç: Boğaz (çizmede, çorapta).
konur: Mat sarı.
konmak: Oturmak, yerleşmek, orada kalmak.
kondurmak: Oturtmak, yerleştirmek.
kopmak: 1. Koşmak; 2. Çıkmak.
kopuz: Telli saz.
kovalamak: Önüne katmak.
kov kovlamak: Dedikodu yapmak, söz gezdirmek.
koyulmak: Üzerine saldırmak.
kör: Hayırsız.
köstek: Bağ, at ayağına vurulan bağ.
köstek üzmek: Bağı koparıp kaçmak, sıvışmak.
köşek: Deve yavrusu.
kul: Hizmetçi, köle.
kulan: Yaban eşeği.
kulun: Tay, at yavrusu.
kuskun: Atın kuyruğundan geçirilip eyere bağlanan kayış.
kuş kuşlamak: Kuş avlamak.
kutsuz: Uğursuz.
külek: Tahtadan yapılmış bakraç, yoğurt kabı.
külük: Tez, çabuk.
külünk: Sivri uçlu taşçı kazması.
kümbet: Üstü yuvarlak biçimde olan yapı.
Kürsi: Göğün dokuzuncu katının altında bir düzlükte olan levh-i mahfuzun (Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha, ilm-i ilahi) bulunduğu yer.

L

lânet: Beddua, iftira, günah.

M

mavlamak: Miyavlamak.
maya: Dişi deve.
medet: Yardım, yardım istemek.
miskin: Zavallı, ermiş.
muştu: Müjde.
muştucu: Müjdeci.
muştuluk: Müjde armağanı, muştucuya verilen armağan.
mürüvvet: İnsanlık, erdemlilik, iyilik.

N

naip: Vekil, yardımcı.
nişan: Kanıt, delil, iz.
nöker: Beylerin ve bey çocuklarının hiçbir zaman yanlarından ayırmadıkları arkadaşları, erkek hizmetçiler, koruyucular.

O

oba: Oymak, kabile, çadır halkı, köy, ev, yurt, göçebe evi, göçebe çadırı.
od: Ateş.
oğurlayın: Hırsız gibi.
Oğuznâme: Oğuz Kağan'ın ve Oğuzların yiğitliklerini anlatan destan.
okramak: Yem ve su gördüğü zaman atın homurdanması, hafif hafif kişnemesi.
ordu: Han çadırı, Han'ın oturduğu toprak, ülke, askerin konduğu yer, otağ, ev.

ortaç: Babanın soyunu sürdüren, mirasçı.
otağ: Çadır, büyük ve süslü çadır, beylere ve hakanlara ayrılan çadır, oda, ev.
ozan: Kopuz çalarak gezen, deyişler söyleyen şair.

Ö

öz: Kendi, zat.

P

paşmak: Ayakkabı, pabuç.
pencik: Yağmalarda alınan ganimetten Han'a ayrılan beşte bir pay.
per: Dilim, kanat.
pilon: Keşişlerin giydiği kara cüppe.
pul: Akça, para.
pulad: Çelik.
pusmak: Suratını asmak, kızıp köpürmek, öfkelenmek.
puta: Ok nişangâhı.
pürçek: Saç, alın üzerine inen saç.

R

rızk (rızık): Yiyecek.

S

safa: Zevk.
sağaltmak: İyileştirmek, sağlığa kavuşturmak.
sağrak sürmek: İçki dolaştırmak.
sağrı: Atın arka ayaklarının üzerine gelen yuvarlak yer, kalça.
sahabe: Peygamber'in yüzünü görüp onunla dostluk edenler.
sakar: Ağzı, gözü, burnu kara koyun.
salkım salkım: Serin serin, soğuk soğuk (esen yel)
salmak: Göndermek, (at) koşturmak.
sapa: Bilinen yolların dışında, uğrak olmayan yer.
sapan: Sallayarak taş atmaya yarayan ve ipten yapılmış bir tür eski silah.
sarmaşma: Sarmaş dolaş olma, kucaklaşma, birbirine sarılma.
savulmak: Bir yana çekilmek, sakınmak, sıvışmak.
sayvan: Gölgelik, saçakları olan tente.
saz: Sazlık.
seçilmek: Ayırt edilmek, şöyle böyle belirmek.
seğirtmek: Koşmak.
sermüze: Ev dışında çizmenin üstüne giyilen üstlük.
settar: Günahları örten; Tanrı'nın ad ve sıfatlarından biri.
sığamak: Sıvazlamak, oğmak, arkayı okşamak.
sığın: Bir tür geyik, erkek geyik.
sındırmak: Aşağılamak, onuruyla oynamak.
sin sin sinlemek: Köpeğin inildemesi, sızlanması, ince sesle sızıldanması.
sokman: Bir tür uzun konçlu çizme.
soy: Deyiş, destan deyişi, makamla söylenen deyiş; manzum parça.
soy soylamak: Duyguları, düşünceleri manzum biçimde, şiirsel anlatımla, lirik bir deyişle dile getirme.
sucu: Su yolu işçisi.
sucu salmak: Su gelsin diye işçi göndermek.
süğlük: Şiş.
sürçme: Kayma, tökezleme.

süsegen: Boynuzlayan.
süsme: Boynuzlama.
süsüşme: Boynuzlaşma, toslaşma, vuruşma.

Ş

şahbaz (at): Soyu belli, güzel ve gösterişli at.
şakımak: Ötmek.
şâmi günlük: Tenteleri olan çadır.
şen şâdıman: Sevinçli, şen.
şılamak: Işıldamak, parlamak.
şişlik: Şişe geçirilip kızartılan et, şiş kebabı, şiş kebabı yapılmaya uygun olan koyun.
şiven: Ağlaşma, ağlayarak bağırıp çağırma, yas, yas tutma.
şorlamak: Şorul şorul akmak, fışkırarak akmak.
şölen: Beylerin halka verdikleri ziyafet.

T

tahsin: Beğenme, takdir etme.
tahsinlemek: Beğenmek, takdir etmek.
Talı saz: Kür ırmağının kollarından birinin yanındaki kamışlığın adı.
taraka çatlatmak: Gürültü çıkarmak.
tartışma: Savaşta birbirini deneme, değerlendirme.
Tat: Yabancı. Türklerin, Acemlere ve Kürtlere verdikleri ad.
tekür: Hıristiyanların egemenliğinde olan kentlerin hükümdarı.
temren: Ok, kargı gibi silahların ucundaki sivri demir.
tepmek (at için): Tekmelemek, koşturmak.
tepsermek: Dudakları uçuklamak, dudakları büzülmek.
toklu: Bir yaşında kuzu.
tolga: Başa giyilen demir başlık, miğfer.
topuk: Ayak bileğindeki yuvarlak kemik.
torum: Deve yavrusu.
toy: Düğün, şenlik, ziyafet.
toylamak: Şölen vermek, ziyafet vermek, konukları ağırlamak.
tuğ: At kılından sorguç (mızrak ucuna, çadır tepesine takılır davulla birlikte taşınırdı).
tuladar: At köpeklerini güden.
turgay: Serçe iriliğinde bir kuş, hüthüt kuşu, ağaçkakan.
tutam: Bir el ayasına sığacak kadar.
tülü kuşun yavrusu: Yaşlanmış kartalın yavrusu.

U

uçmak: Cennet.
udlu: Saygın, namuslu.
ulufeci: Paralı asker.
uşak: Küçük çocuk.
uran: Kılavuz, parola.
uz (kılıç): usta işi kılıç, hünerli kılıç.

Ü

ümmet: Kabile, birbirine din yoluyla bağlı toplum, bir peygambere bağlananların tümü.
ün: Ses, bağırtı.
üşüşmek: Toplaşmak.
üzengiye kalkmak: Üzengiye basarak yükselmek.

V

vaf vaf!: Hav hav!

Y

yağmalamak: Talan etmek.
yağşurmak: Yerleştirmek.
yahni: Kapalı bir kap içinde pişirilmiş et yemeği.
yahşi: İyi, güzel.
yakarı: Dua.
yalın: Çıplak, kınından sıyrılmış (kılıç).
yalınız: Tek, biricik.
yalıncak: Çıplak, üstü başı olmayan, perişan, çırılçıplak.
yamaç: Alnaç, karşı.
yarmak: Parçalamak.
yaş: Ömür.
yaş yaşlanmak: Yaşlanma, ihtiyarlama.
yaşmak: Kadınların başlarına örttükleri ince beyaz örtü.
yavşan: Tıpta da çeşitli amaçlarla kullanılan bir otsu bitki.
yaylak: Yazı geçirmek üzere göçülen yüksek yer.
yedmek: Çekip götürmek; bir atı, bir körü götürmek.
yeğ: İyi, ondan iyi, ondan ileri.
yen: Elbise kolunun kenarı.
yerindirmek: Üzmek, özendirmek.
yerinme: Üzülme, özenme.
yermürü yermürü ağlamak: ağlayıp sızlamak, sızlanarak ağlamak.
yetmek: Koşmak, hızlı koşmak.
yetmen: Gelişkin, güzel.
yığınak: Küme, kitle.
yılkı: At sürüsü.
yıltar: Tasma.
yoldaş: Arkadaş.
yom vermek: Hayır duada bulunmak.
yorga: Koşarak giden, rahvan.
yumru yumru (ağlamak): Dolu dolu (ağlamak).
yurt: Çadır, oba, ev, çadırların kurulduğu yer.
yüğrük: Hızlı, taşkın, koşan.
yüklü: Gebe.
yüklet: Yük hayvanı, yük taşıyan.

Z

zarı zarı (ağlamak): Sesle, inleyerek (ağlamak).
zelil: Alçak, hor.
zülfekar: Hz. Ali'nin kutsal sayılan kılıcı.

Yararlanılan Kaynaklar

Aksoy, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1965.

——: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1971.

Alangu, Tahir: "Orta Zaman Anadolu Komşu Milletlerinin Eposlarında Kadın Kahramanlar", *Türk Dili*, Cilt: III, S. 27, Aralık 1953, s. 144-148.

Banarlı, Nihad Sâmi: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul, 1971.

Başgöz, İlhan: "Dede Korkut Üzerine Notlar", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1985*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1985.

Baydur, Suat Yakup: "Euripides'in Alkestis'i, Dede Korkut'un Deli Dumrul'u", *Türk Dili*, Cilt: I, S. 1, Ekim 1951, s. 27-28.

Binyazar, Adnan: *Dedem Korkut'tan Öyküler*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1972.

——:*Dedem Korkut: Vier alttürkische Nomadensagen*, Ararat Verlag, 1984.

Boratav, Pertev Naili: *Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler*, Ankara, 1939.

—— - Halil Vedat Fıratlı: *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Maarif Matbaası, Ankara 1943.

——: *100 Soruda Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

Caferoğlu, A.: *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, İstanbul 1968.

Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1970.

Eren, Hasan: "Kitab-ı Dede Korkut'un Yeni Yazması", *Türk Dili*, Cilt: II, S. 13 Ekim 1952, s. 3-4.

Ergin, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı I "Giriş Metin-Faksimile"*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1958.

——: *Dede Korkut Kitabı II "İndeks Gramer"*, Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1963.

——: *Dede Korkut Kitabı "Metin Sözlük"*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1964.

——: *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı (1000 Temel Eser), İstanbul, 1969.

——: *Biz Şaşmadık (Orhan Şaik'e Cevap)*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1964.

Gökyay, Orhan Şaik: *Dede Korkut*, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1938.

———: *Bugünkü Dille Dede Korkut Masalları*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1939.
———: *Dûçent-nâme*, İstanbul, 1964.
———: "Dede Korkut Hikâyeleri ve Önemi", *Türk Dili*, S. 207, Aralık 1968, s. 424-435.
———:*Dedem Korkut'un Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, 360+DCLXXI s., 12 resim, 1 harita, 3 (s) fotokopi
———: *Dede Korkut Hikâyeleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985 (3. Baskı).
———: *Destursuz Bağa Girenler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.
Hein, Joachim: *Das Buch des Dede Korkut*, Manesse Bibliothek der Weltliteratur, Zürich, 1958, 368 s.
Hizarcı, Suat (Cevdet Kudret): *Dede Korkut Kitabı*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.
Homeros: *Odysseia* (Çev. Ahmet Cevat Emre), Varlık Yayınları, İstanbul, 1957.
İnan, Abdülkadir: *Makaleler ve İncelemeler*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1968.
———: *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1973.
Kaplan, Mehmet: "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, 1946-1951, Cilt: IX, s. 99.
Karabaş, Seyfi: *Dede Korkut'ta Renkler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
Kemal Tahir: *Devlet Ana*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 148-150.
Kırzıoğlu, M. Fahrettin: *Dede Korkut Oğuznâmeleri*, İstanbul, 1953.
Köprülü, M. Fuad: *Türk Sazşairleri Antolojisi*, C.II, Kanaat Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1940, s. 273-274.
Kudret, Cevdet: *Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1970.
Lewis, Goeffrey: *The Book of Dede Korkut*, Penguin Books, Middlesex / England, 1974, 213 s. 1 harita.
Mélikoff, Irène: *Uyur İdik Uyardılar*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.
Mutluay, Rauf: *100 Soruda Türk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1971.
Özön, Mustafa Nihat: *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971.
Pirverdioğlu, Ahmet: "Türk Kültüründe Şamanizm, Ozan, Âşık Sanatı ve Dede Korkut", *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı (Bildiriler)*, İlesam Yayınları, Ankara, 1999, s. 293-299.
Püsküllüoğlu, Ali: *Öztürkçe Sözlük*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971;
———: *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 1994.
Rossi, Ettore: Il *"Kitab-ı Dede Qorgut" Racconti Epico-Ca vellereschi Dei Turchi Oğuz* Tradotti E Annotati, Con "Facsimile", Dei Ms. Vat. Turco 102, Citta Del Vaticano, Vaticana, 1952.
———: "Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma" Çev.: Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, Ankara, 2000, C. 12, S. 34, s. 183-276.
Schmiede, H. Achmed: *Dede Korkut's Buch*, Ministerium für Kultur / Verlag Anadolu, 41825 Hückelhoven / Deutschland, 1995.

——: *Kitab-ı Dedem Korkut* / Destanlarının Dresden Nüshası, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Sümer, Faruk: "Oğuzları Ait Destanî Mahiyette Eserler", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XVII/3-4, Ankara, 1959, s. 360-455.

——: *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1967.

—— - **Ahmet E. Uysal - Warren S. Walker:** *The Book of Dede Korkut* (A Turkish Epic), University of Texas Press, Austin 1972, 212 s., 1 harita, 6 resim.

Redhouse Sözlüğü (Türkçe-İngilizce, İngilizce-Türkçe), Redhouse Yayınevi, İstanbul 1971.

Tarama Sözlüğü, (6 cilt), Türk Dil Kurumu, Ankara 1963-1972.

Tezcan, Semih: *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

—— - **Hendrik Boeschoten:** *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Türk Dili Dergisi Halk Edebiyatı Özel Sayısı, s. 207, Aralık 1968.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 12 cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963-1982.

Yalman, Ali Rıza: *Cenupta Türkmen Oymakları*, 2 cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

Yaşar Kemal: *İnce Memed 4*, Toros Yayınları, İstanbul, 1978, s. 482-486.

İLKGENÇLİK KİTAPLIĞI

Adalet Ağaoğlu
Duvar Öyküsü
Itır Arda-Seyran Deniz (haz.)
Her Güne Bir Oyun
Enis Batur (haz.)
Gütenberg Gökadasına Gezi
Sahici Trenler İçin Oyuncak Kitap
Adnan Binyazar
Dede Korkut
Jean-François Bouvet (haz.)
Ispanaktaki Demir ve Diğer Yerleşik
Düşünceler Üzerine
Miguel de Cervantes Saavedra
Don Kişot
Gülten Dayıoğlu
Yeşil Kiraz
Yeşil Kiraz 2
Daniel Defoe
Robinson Crusoe
Memet Fuat
Yunus Emre
Karacaoğlan
Tevfik Fikret
Pir Sultan Abdal
Şinasi
Ahmet Haşim
Namık Kemal
Köroğlu
Dadaloğlu
Joan Manuel Gisbert
Robot Kadının Gizemi
Jacques le Goff
Gençlere Avrupa Tarihi
Jacop Grimm - Wilhelm Grimm
Grimm Masalları I - II
Ted Hughes
Demir Adam- Demir Kadın
Joseph Rudyard Kipling
Cengel Kitabı
Selim İleri (haz.)
İlkgençlik Çağına Öyküler I - II
Sven Ortoli-Nicolas Witkowski
Arşimed'in Hamamı
Hubert Reeves
Kuşlar, Harika Kuşlar

J.K.Rowling
Harry Potter ve Felsefe Taşı
Harry Potter ve Sırlar Odası
Harry Potter ve Azkaban Tutsağı
Harry Potter ve Ateş Kadehi
Harry Potter ve Zümrüdüanka Yoldaşlığı
Fantastik Canavarlar Nelerdir,
Nerede Bulunurlar?
Çağlar Boyu Quidditch
Mine Söğüt
Sevgili Doğan Kardeş
Michel Tournier
Cuma
Ayfer Tunç (haz.)
Belki Varmış Belki Yokmuş

OKUL ÇAĞI KİTAPLIĞI

Aisopos Masalları
Hans Christian Andersen
Andersen Masalları
J.M. Barrie
Peter Pan
Gülten Dayıoğlu
Okyanuslar Ötesine Yolculuk
Kenya'ya Yolculuk
Mısır'a Yolculuk
Meksika'ya Yolculuk
Hindistan'a Yolculuk ve Nepal Gezisi
Tarık Demirkan (haz.-çev.)
Her Güne Bir Masal
Ted Hughes
Balina Nasıl Balina Oldu
Cemal Süreya
Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi
Ülkü Tamer
Şeytanın Altınları
Günışığı Hoşça Kal
Roland Topor
Alis Harfler Diyarında
Orhan Veli
Nasrettin Hoca Hikâyeleri
La Fontaine'nin Masalları
Tahsin Yücel
Anadolu Masalları

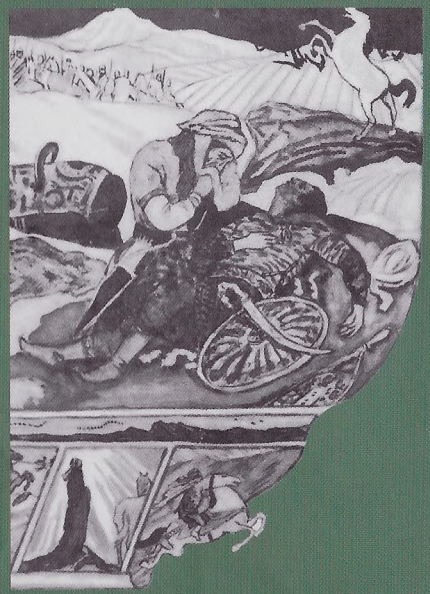
Çocukluğunda "Dede Korkut" adını duymamış olan yoktur.
O yaşlarda hakkında fazla bir şey bilmediğimiz ya da öğrenmediğimiz Dede Korkut, Türklerin gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, değer yargılarını yansıtan hikâyelerin anlatıcısı, derleyip toparlayıcısı olan bir Türk "ata"sıdır.
14. ve 15. yüzyıllarda yazıya geçirilen, ama öncesinin çok ötelerde olduğu bilinen bu hikâyelere "destan" da denilmektedir.
Dildeki yalınlık ve açıklık, anlatımındaki akıcılık, bu yapıtın bugünlere ulaşmasını sağlamıştır.
Doğa sevgisi, insanca olan her şeye verilen değer gibi evrensel temaların yanında, hikâyelerin her satırına ozanca bir duyarlık da sinmiştir.

Özgün adı *Kitâb-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân* olan bu başyapıt, Adnan Binyazar tarafından yalınlaştırılıp genç okurlarımıza kazandırıldı.

Kapak ve kulak resimleri: Mikayil Abdullayev.
Ferhad Zeynalov-Samet Alizâde, *Kitab-ı Dede Korkud*'dan (Bakü, 1988).

ISBN 975-363-500-1

9 789753 635004

Çocukluğunda "Dede Korkut" adını duymamış olan yoktur.
O yaşlarda hakkında fazla bir şey bilmediğimiz ya da öğrenmediğimiz Dede Korkut, Türklerin gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, değer yargılarını yansıtan hikâyelerin anlatıcısı, derleyip toparlayıcısı olan bir Türk "ata"sıdır.
14. ve 15. yüzyıllarda yazıya geçirilen, ama öncesinin çok ötelerde olduğu bilinen bu hikâyelere "destan" da denilmektedir.
Dildeki yalınlık ve açıklık, anlatımındaki akıcılık, bu yapıtın bugünlere ulaşmasını sağlamıştır.
Doğa sevgisi, insanca olan her şeye verilen değer gibi evrensel temaların yanında, hikâyelerin her satırına ozanca bir duyarlık da sinmiştir.

Özgün adı *Kitâb-ı Dedem Korkut alâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân* olan bu başyapıt, Adnan Binyazar tarafından yalınlaştırılıp genç okurlarımıza kazandırıldı.

[redacted]

Fer[redacted]kü, 1988).

ISBN 975-363-500-1

10.33